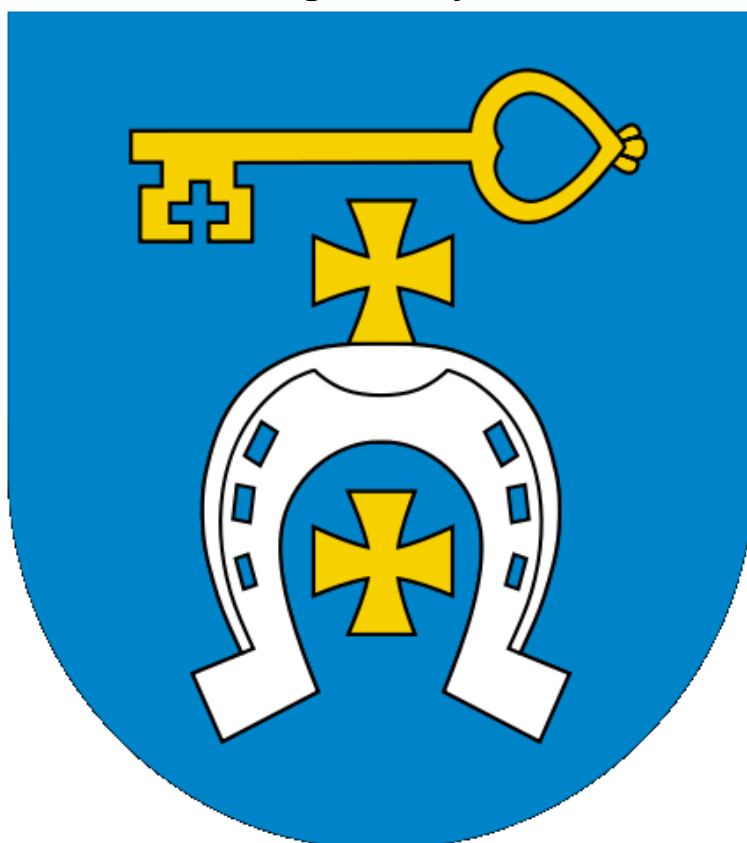

Wójt Gminy Kluczewsko

GARD - Pracownia Urbanistyczno - Architektoniczna - mgr inż. arch. Anna Woźnicka

Projekt zmiany

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Kluczewsko

Tom I

Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko

Łódź, grudzień 2013r.

Zamawiający:

Wójt Gminy Kluczewsko
ul. Spółdzielcza 12
29 - 120 Kluczewsko

Wykonawca:

Konsorcjum firm: GARD - Pracownia Urbanistyczno-Architektoniczna - mgr inż. arch. Anna Woźnicka, ul. Traktorowa 43 lok. 2, 91-117 Łódź (lider konsorcjum) oraz Pracownia Planowania Przestrzennego Architekci T. Brzozowska, A. Tomczak, ul. Przybyszewskiego 176/178, 93-120 Łódź

Podstawa opracowania:

Umowa Nr B/13/2012 zawarta w dniu 18 lipca 2012 r. z Gminą Kluczewsko

Autorzy opracowania:

mgr inż. arch. **Anna Woźnicka** - główny projektant Studium - wpisana na listę Okręgowej Izby Urbanistów z siedzibą w Warszawie (nr WA-336)

mgr inż. arch. **Aneta Tomczak** - projektant - wpisana na listę Okręgowej Izby Urbanistów z siedzibą w Warszawie (nr WA-280)

mgr **Dorota Siwek**

mgr **Agata Burlińska**

mgr **Agnieszka Chojnacka**

Współpraca:

inż. **Krzysztof Formela**

1. Wstęp.....	7
1.1. Podstawa prawna i cel opracowania	7
1.2. Materiały wyjściowe	7
2. Ogólna charakterystyka gminy	12
3. Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego.....	14
3.1. Demografia	14
3.2. Rynek pracy i bezrobocie	17
3.3. Warunki życia ludności.....	18
3.3.1 Infrastruktura społeczna	18
3.3.2 Mieszkalnictwo	20
3.3.3. Bezpieczeństwo publiczne.....	21
3.4 Główne gałęzie gospodarki	22
3.4.1 Rolnictwo.....	22
3.4.2 Leśnictwo wraz z leśną przestrzenią produkcyjną.....	24
3.4.3 Usługi	26
3.4.4. Przemysł	27
3.5. Struktura władania gruntami.....	27
3.6. Podsumowanie	28
4. Środowisko przyrodnicze.....	30
4.1. Zasoby środowiska przyrodniczego	30
4.1.1. Ukształtowanie powierzchni terenu i geomorfologia.....	30
4.1.2. Budowa geologiczna	31
4.1.3. Warunki klimatyczne.....	31
4.1.4. Zasoby wodne	32
4.1.5. Surowce mineralne.....	36
4.1.6. Warunki glebowe	37
4.1.7. Świat flory i fauny	38
4.2. Jakość środowiska przyrodniczego	41
4.2.1. Stan czystości wód	41
4.2.2. Jakość powietrza atmosferycznego	45
4.2.3. Klimat akustyczny.....	47
4.2.4. Promieniowanie elektromagnetyczne	49
4.2.5. Zagrożenie powodziowe	50

4.2.6. Tereny osuwiskowe	51
4.2.7. Tereny i obszary górnicze.....	52
4.3. Elementy środowiska przyrodniczego objęte ochroną	52
4.3.1. Obszary Natura 2000	52
4.3.2. Rezerваты przyrody.....	56
4.3.3. Park krajobrazowy	59
4.3.4. Obszar Chronionego Krajobrazu	63
4.3.5. Użytki ekologiczne.....	63
4.3.6. Pomniki przyrody	66
4.3.7. Ochrona gatunkowa roślin zwierząt i grzybów	67
4.3.8. Pozostałe formy ochrony przyrody.....	67
4.4. Podsumowanie	68
5. Środowisko kulturowe.....	71
5.1. Rys historyczny rozwoju przestrzennego gminy	71
5.1.1. Geneza historyczna osadnictwa	71
5.1.2. Rozwój osadnictwa w gminie Kluczewsko	71
5.1.3. Historia i rozwój przestrzenny miejscowości Kluczewsko.....	79
5.2. Walory środowiska kulturowego.....	80
5.3. Elementy środowiska kulturowego objęte ochroną.....	82
5.4. Podsumowanie	94
6. Stan zagospodarowania terenów.....	95
6.1. Obecna struktura osadnicza.....	95
6.2. Struktura przestrzenna i stan ładu przestrzennego	98
6.3. Podsumowanie	111
7. Uzbrojenie techniczne	113
7.1. Komunikacja	113
7.1.1. Sieć drogowa.....	113
7.1.2. Komunikacja kolejowa	117
7.1.3. Komunikacja publiczna	118
7.1.4. Szlaki turystyczne.....	120
7.2. Gospodarka wodno - ściekowa	122
7.2.1. Zaopatrzenie w wodę	122
7.2.2. Odprowadzanie ścieków sanitarnych.....	124
7.2.3. Odprowadzanie ścieków deszczowych.....	125

7.3. Gospodarka energetyczna	125
7.3.1. Zaopatrzenie w energię elektryczną	125
7.3.2. Zaopatrzenie w gaz	126
7.3.3. Zaopatrzenie w ciepło.....	127
7.4. Gospodarka odpadami.....	127
7.5. Obsługa telekomunikacyjna	128
7.6. Podsumowanie	128
8. Dotychczasowa polityka przestrzenna gminy.....	129
8.1. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w gminie Kluczewsko - stan prawny	129
8.1.1. Dotychczas obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	129
8.1.2. Przyczyny zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko	130
8.1.3. Wydawane decyzje administracyjne	131
8.2. Wnioski złożone do Studium	134
8.3. Dokumenty strategiczne szczebla gminnego	137
8.3.1. Strategia rozwoju Gminy Kluczewsko	137
8.3.2. Plan gospodarki odpadami dla Gminy Kluczewsko	138
9. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju gminy	140
9.1. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju	140
9.2. Dokumenty szczebla wojewódzkiego	141
9.2.1. Strategia rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020	141
9.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego	142
9.2.3. Program ochrony środowiska województwa świętokrzyskiego na lata 2011 – 2015 z perspektywą do roku 2019.....	146
9.2.4. Plan gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego	148
9.2.4. Strategia rozwoju turystyki dla województwa świętokrzyskiego na lata 2006 - 2014	149
9.3. Dokumenty szczebla powiatowego	152
9.3.1. Plan rozwoju lokalnego Powiatu Włoszczowskiego, Strategia Rozwoju Powiatu Włoszczowskiego	152
9.3.2. Program ochrony środowiska dla powiatu włoszczowskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 r.	152
9.4. Podsumowanie	154

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

1. Wstęp

1.1. Podstawa prawna i cel opracowania

Podstawę formalno - prawną niniejszego opracowania stanowi Uchwała Rady Gminy w Kluczewsku Nr XI/61/11 z dnia 29 grudnia 2011 r. w sprawie przystąpienia do zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko.

Zgodnie z art. 9 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 647, z póź. zm.), studium sporządzane jest *w celu określenia polityki przestrzennej, w tym lokalnych zasad zagospodarowania przestrzennego gminy*. Określanie polityki przestrzennej należy rozumieć jako formułowanie celów w zakresie zagospodarowania przestrzennego oraz sposobów ich osiągnięcia na podstawie istniejących uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego.

Równie istotną funkcją studium jest koordynacja ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz dokumentów strategicznych i planistycznych szczebla regionalnego i krajowego. Studium nie jest aktem prawa miejscowego - na jego podstawie nie mogą zostać wydane żadne decyzje administracyjne, jednakże jest aktem kierownictwa wewnętrznego co sprawia, iż ustalenia planów miejscowych nie mogą być z nim być sprzeczne.

Celem uchwały Rady Gminy Kluczewsko w sprawie przystąpienia do zmiany Studium jest aktualizacja jego ustaleń, związana między innymi z nowymi formami ochrony przyrody obowiązującymi na jej terenie.

Niniejszy dokument, jako zmiana obowiązującego Studium, sporządzony został częściowo na jego podstawie. Tekst uwarunkowań został znacznie rozbudowany i dostosowany do ustawowych wymogów co do zakresu opracowania.

1.2. Materiały wyjściowe

- Dane przestrzenne w formie shape przekazane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Kielcach;
- Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego polegającej na budowie farmy wiatrowej składającej się z dwóch agregatów prądotwórczych o łącznej mocy 500kW oraz trafo stacji i przyłączy kablowych do sieci 15kV;
- Decyzja nr 46/2004 o warunkach zabudowy dla inwestycji polegającej na budowie elektrowni wiatrowej VESTAS V17 75kW w miejscowości Rzewuszyce;
- Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia polegającego na budowie stacji radiowej radia RMF FM zlokalizowanej w miejscowości Jeżowiec gm. Kluczewsko na istniejącej wieży telekomunikacyjnej (B7624/1/06);
- Decyzja ustanawiająca strefy ochrony pośredniej ujęć wód podziemnych w Dobromierzu, Nr OŚL.II.6223/2/2000 z dnia 05.04.2000r.;
- Decyzja ustanawiająca strefy ochrony pośredniej ujęć wód podziemnych w Kluczewsku, OŚL.II.6223/1/2000 z dnia 04.04.2000r; Pozwolenie wodnoprawne Nr ROL.II.6223-3/07 z dnia 15.03.2007r.
- Encyklopedia PWN;
- „Geografia regionalna Polski” J. Kondracki, PWN 1998r.;

- Kataster wodny, Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie;
- Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009 – 2015 dla Lokalnej Grupy Działania Region Włoszczowski;
- Mapa podziału administracyjnego Polski;
- Mapa topograficzna Polski;
- Mapa geologiczna Polski;
- Mapa glebowo – rolnicza dla terenu gminy Kluczewsko;
- Modernizacja linii kolejowej E65-Południe odcinek Grodzisk Mazowiecki – Kraków/Katowice – Zwardoń/Zebrzydowice – granica państwa, Studium wykonalności – dokumentacja przedprojektowa;
- Monitoring pól elektromagnetycznych w roku 2011, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska Kielce;
- Objaśnienia do mapy hydrogeologicznej Polski w skali 1:50000, Arkusz Włoszczowa (0812), Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2002r.;
- Plan gospodarki odpadami dla gminy Kluczewsko;
- Plan gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego;
- Plan ochrony Przedborskiego Parku Krajobrazowego, Operat generalny, Część I;
- Plan rozwoju lokalnego Powiatu Włoszczowskiego;
- Plan urządzenia lasu na okres od 01.01.2007 do 31.12.2016, Nadleśnictwo Przedbórz, Warszawa 2007r.;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego;
- Pozwolenie wodnoprawne na pobór wody podziemnej z ujęcia w Kluczewsku, ROL.II.6223-3/07, Włoszczowa 15 marca 2007r.;
- Pozwolenie wodnoprawne na pobór wody podziemnej z ujęcia w Dobromierzu, ROL.II.6223/6/04, Włoszczowa 42 marca 2004r.;
- Pozwolenie wodnoprawne na pobór wody podziemnej z ujęcia w Bobrownikach, ROL.II.6223/26/01, Włoszczowa 31 grudnia 2001r.;
- Pozwolenie wodnoprawne na pobór wody podziemnej z ujęcia w Zalesiu, ROL.II.6223/21/05, Włoszczowa 4 stycznia 2006r.;
- Pozwolenie wodnoprawne na pobór wody podziemnej z ujęcia w Bożej Woli, ROL.II.6223/27/01, Włoszczowa 31 grudnia 2001r.;
- Pozwolenie wodnoprawne na odprowadzanie oczyszczonych ścieków z oczyszczalni w Dobromierzu do rowu melioracyjnego R - B i dalej do rzeki Pilicy, ROL.II.6223/28/01, Włoszczowa 31c grudnia 2001r.;
- Pozwolenie wodnoprawne na odprowadzanie oczyszczonych ścieków z oczyszczalni w Kluczewsku do rowu melioracyjnego i dalej do rzeki Czarnej Włoszczowskiej, ROL.II.6223/17/01, Włoszczowa 6 listopada 2001r.;

- Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019;
- Program ochrony środowiska województwa świętokrzyskiego na lata 2011 – 2015 z perspektywą do roku 2019
- Roczna ocena jakości powietrza w województwie świętokrzyskim w roku 2011, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach;
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 1 października 2012r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. 2012 Nr 0, poz. 1109);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 30 października 2003r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz. U. Nr 192, poz.1883);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 3 marca 2008r. w sprawie poziomów niektórych substancji w powietrzu (Dz. U. 2012 poz. 1031);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 czerwca 2011 r. w sprawie wymagań w zakresie prowadzenia pomiarów poziomów substancji lub energii w środowisku przez zarządzającego drogą, linią kolejową, linią tramwajową, lotniskiem lub portem (Dz.U. 2011 nr 140 poz. 824);
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. 2004 nr 168 poz. 1765);
- Rozporządzenie Nr 57/2002 Wojewody Świętokrzyskiego z dni. 18.11.2002r. (Dz. U. Woj. Świąt. z dn. 22.11.2002r., Nr 165, poz. 2058) w sprawie ustanowienia planów ochrony dla rezerwatów przyrody: Dalejów, Kamień Michniowski, Barania Góra, Świnia Góra, Bukowa Góra, Góra Sieradowska, Małe Gołoborze, Szczytniak, Oleszno, Gaj, Lisiny Bodzechowskie, Modrzewie, Ulów, Ługi, Skąły w Krynkach, Rosochacz, Ciechostowice, Cisów, Radomice, Zielonka, Grabowiec, Góra Jeleniowska, Zamczysko, Polana Polichno, Lubcza, Wroni Dół, Kamienne Kręgi, Perzowa Góra, Skałki Piekło pod Nieklaniem, Góra Żakowa;
- Rozporządzenie Nr 87/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005r. w sprawie Przedborskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Świąt. z dnia 20 lipca 2005r., Nr 156);
- Rozporządzenie Nr 10/2004 Wojewody Świętokrzyskiego zatwierdzające Plan ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego w granicach województwa świętokrzyskiego (operat generalny) (Dz. Urz. Woj. Świąt. z dnia 26 kwietnia 2004r.);
- Rozporządzenie Nr 88/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005r. w sprawie Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (Dz. Urz. Woj. Świąt. Nr 156, poz. 1949 z dnia 20 lipca 2005r.);
- Rozporządzenie Nr 19/2002 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 19 lutego 2002r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne (Dz. Urz. Woj. Świąt. z dnia 25 lutego 2002r. Nr 23, poz. 291);

- „Siedliskowe podstawy hodowli lasu „[w:] „Zasady hodowli i użytkowania lasu wielofunkcyjnego”, Warszawa 2003;
- Standardowy Formularz Danych dla obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla obszarów spełniających kryteria obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW) i dla specjalnych obszarów ochrony (SOO) – Ostoja Przedborska;
- Standardowy Formularz Danych dla obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla obszarów spełniających kryteria obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW) i dla specjalnych obszarów ochrony (SOO) – Dolina Górnej Pilicy;
- Strategia rozwoju gminy Kluczewsko;
- Strategia Rozwoju Powiatu Włoszczowskiego;
- Strategia rozwoju turystyki dla województwa świętokrzyskiego na lata 2006 - 2014;
- Strategia rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020;
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko, 1998r.;
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2008r. Nr 25, poz. 150, ze zm.);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009r. Nr 151, poz. 1220, ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012r., poz. 647, wraz z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 3 lutego 1995r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Z 2004r. Nr 121, poz. 1266 ze zm.);
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 Nr 162 poz.1568 wraz z późniejszymi zmianami);
- Ustawa z dnia 18 lipca 2001r. Prawo wodne (Dz. U. 2012 poz. 145, z późn. zm.);
- "Wybrane elementy z gleboznawstwa" [w:] "Wademekum klasyfikatora gleb", F. Woch, IUNG, 2007;
- Wykaz gruntów gminy Kluczewsko w rozróżnieniu na własność i rodzaj gruntu, stan na 03.10.2012r.;
- Wykaz form ochrony przyrody - gmina Kluczewsko, Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska Kielce;
- Wyniki pomiarów jakości wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2006;
- Wyniki klasyfikacji i oceny stanu wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2010;
- Wyniki pomiarów jakości wód podziemnych w województwie świętokrzyskim w roku 2012, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach;
- Zaświadczenie Regionalnej dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach stwierdzające, iż projekt „Zapewnienia Internetu szerokopasmowego na terenie Gminy Kluczewsko

i gmin sąsiednich” nie powinien wywrzeć istotnego oddziaływania na środowisko,
17.12.2012r.;

- Zarządzenie Ministra Leśnictwa z 5 maja 1959r. (Dz. U. Nr A-51, poz. 241 z dnia 09.06.1959r.) w sprawie uznania za rezerwat przyrody;
- Zarządzenie Ministra Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 8 grudnia 1989r. (Dz. U. Nr A-44, poz. 357 z dnia 30.12.1989r.) w sprawie uznania za rezerwat przyrody;
- Zarządzenie Nr 17/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 18 maja 2009r. w sprawie ustanowienia zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody „Murawy Dobromierskie”, „Góry Pieprzowe”, „Góry Krasne”, „Gagaty Sołytkowskie” (Dz. Urz. Woj. Święt. nr 163/2009 poz. 1448 z dnia 26 maja 2009r.).
- <http://www.gddkia.gov.pl>
- http://crfop.gdos.gov.pl/dane_podstawowe.php?fop_id_s=3472
- <http://www.bocian.org.pl/bocian-czarny/ochrona>
- <http://baza.pgi.gov.pl/website/cbdg/viewer.htm>
- http://geoportal.pgi.gov.pl/css/surowce/images/2011/pdf/piaski_zwiry_2011.pdf
- <http://geoportal.pgi.gov.pl/midas-web/pages/zloza/wyszukiwanie.jsf?conversationContext=2>
- http://www.znpk.com.pl/przedborski_pk
- <http://www.ios.edu.pl/biodiversity/9/baza4.htm>
- <http://www.stat.gov.pl/gus>
- http://ikar2.pgi.gov.pl/mvs_viewer/
- <http://obszary.natura2000.org.pl/index.php?s=obszar&id=207>
- http://www.siskom.waw.pl/komunikacja/kolej/KDP/e65pd_moderna_konsultacje.pdf
- <http://www.wsiodle.lodzkie.pl/pl-def/cms/>
- <http://www.powiat-wloszczowa.pl/index.php?akcja=aktualnosci&aktual=256>
- <http://www.znpk.com.pl/turystyka>
- http://www.pkp.pl/files/mapa_linii_kolejowych.pdf
- <http://dawnekieleckie.pl/>
- <http://parafiakluczewsko.info/historia>

2. Ogólna charakterystyka gminy

Gmina Kluczewsko pod względem administracyjnym położona jest w skrajnie północnej części województwa świętokrzyskiego, w północnej części powiatu włoszczowskiego. Od strony północnej, wschodniej i zachodniej granica gminy stanowi jednocześnie granicę województwa świętokrzyskiego z województwem łódzkim. Od strony zachodniej granica gminy opiera się głównie o rzekę Pilicę. Jednostka ta graniczy z gminami Krasocin, Włoszczowa – obszar wiejski (powiat włoszczowski), Żytko, Wielgomłyny, Przedbórz (powiat radomszczański, województwo łódzkie). Gmina ta w latach 1975 – 1998 znajdowała się w granicach województwa piotrkowskiego.

Gmina Kluczewsko obejmuje powierzchnię 136,87 km² i składa się z następujących miejscowości: Bobrowniki, Bobrowska Wola, Boża Wola, Brzeście, Ciemiętniki, Dobromierz, Jakubowice, Januszewice, Jeżowiec, Kluczewsko, Kolonia Bobrowska Wola, Kolonia Mrowina, Kolonia Pilczyca, Komorniki, Komparzów, Dąbrowy, Łapczyzna Wola, Miedziana Góra, Mrowina, Kolonia Łapczyzna Wola, Nowiny, Krogulec, Pilczyca, Praczka, Rączki, Rzewuszyce, Rudka, Stanowiska, Zalesie, Zmarłe, Zabrodzie.. Gmina Kluczewsko w 2010 roku zamieszkiwana była przez 5204 osób, do najliczniej zamieszkiwanych wsi należało Kluczewsko (stan na 31 grudnia 2010 r.).

W przestrzeni gminy największą powierzchnię obejmują użytki rolne – 7490 ha. Wśród nich przeważający udział mają grunty orne (70%), łąki i pastwiska obejmują 24% a sady zaledwie 0,5% powierzchni użytków rolnych.¹ W strukturze użytkowania gruntów gminy wyraźnie zaznacza się wysoka lesistość, która kształtuje się na poziomie 43,7%.

Gmina zamieszkiwana jest przez 5266 osób (dane GUS za rok 2011), jej sytuacja demograficzna jest względnie stabilna.

Początki osadnictwa na terenach obecnej gminy sięgają czasów paleolitu lub mezolitu. W kolejnych wiekach następował stopniowy rozwój tych obszarów. Jednostka posiada bogatą historię. Pozostałością po dawnym zagospodarowaniu są pojedyncze obiekty, spośród których część została wpisana do rejestru zabytków nieruchomości województwa świętokrzyskiego.

Wieś gminna Kluczewsko oddalona jest o około 9,2km od miejscowości powiatowej - Włoszczowy, od stolicy województwa – Kielc - oddalona jest zaś o około 52km. Przez teren gminy przebiega szlak komunikacyjny o znaczeniu regionalnym – droga wojewódzka nr 742 relacji Przygłów (województwo łódzkie, powiat piotrkowski, gmina Sulejów) – Nagłowice (województwo świętokrzyskie, powiat jędrzejowski, gmina Nagłowice), która łączy drogę krajową nr 12 z drogą krajową nr 78. Jej przebieg przez teren gminy jest zbliżony do południkowego. Pozostałą sieć dróg stanowią drogi powiatowe i gminne.

Kluczewsko jest gminą rolniczą posiadającą zróżnicowane warunki glebowe, rzeźby terenu oraz stosunków wodnych. W jej granicach występują złoża surowców mineralnych, które są czynnie wykorzystywane. Znaczna część terenu jest atrakcyjna pod względem przyrodniczym i krajobrazowym, elementem wyróżniającym się są meandrujące rzeki Pilczyca i Czarna Włoszczowska oraz urozmaicone ukształtowanie terenu w części północno – wschodniej gminy. Najbardziej wartościowe obszary podlegają ochronie na podstawie ustawy o ochronie przyrody – Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Przedborska (PLH260004), Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty Dolina Górnej Pilicy

¹ Wykaz gruntów gminy Kluczewsko w rozróżnieniu na własność i rodzaj gruntu, stan na 03.10.2012r.

(PLH260018), Rezerwat przyrody Bukowa Góra, Rezerwat przyrody Murawy Dobromierskie, Przedborski Park Krajobrazowy, Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu, użytki ekologiczne oraz pomniki przyrody.

3. Uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego

3.1. Demografia

Demografia jest jednym z głównych czynników warunkujących rozwój gminy na wszystkich płaszczyznach - w tym na płaszczyźnie gospodarczej oraz przestrzennej. Dlatego też kluczowym jest poprawne zdiagnozowanie sytuacji demograficznej gminy.

Gminę Kluczewsko zamieszkuje, według danych GUS za 2011 rok, 5266 osób. Na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat oznacza to spadek liczby ludności o zaledwie kilkadziesiąt osób. Spadek ten ma dwie składowe - przyrost naturalny oraz saldo migracji. W ostatnich latach obserwuje się niewielki ujemny przyrost naturalny oraz takie też saldo migracji. Trend wieloletni wskazuje na zmienną sytuację demograficzną gminy - w niektórych latach może jeszcze występować dodatni przyrost naturalny (ujemny był w roku 1999², następnie dodatni w 2001, potem znów ujemny). Ujemne saldo migracji wydaje się mieć tendencję rosnącą w ostatnich latach ale w dłuższym okresie także ono waha się (w 1993 roku wynosiło -32 osoby, w 1999 - 1 osobę³).

Tab. 1 Sytuacja demograficzna gminy Kluczewsko w latach 2001-2010

	2001	2006	2010
Liczba ludności ogółem	5316	5303	5280
Liczba kobiet	2692	2697	2613
Liczba mężczyzn	2624	2606	2667
Urodzenia żywe ogółem	66	60	57
Zgony ogółem	53	76	62
Przyrost naturalny ogółem	13	-16	-5
Ludność w wieku przedprodukcyjnym ogółem	1408	1257	1127
Ludność w wieku produkcyjnym ogółem	2848	2984	3155
Ludność w wieku poprodukcyjnym ogółem	986	932	922
Liczba zawieranych małżeństw	40	40	33
Napływ ludzi do gminy	39	32	48
Odływ ludzi z gminy	59	45	57
Saldo migracji	-20	-13	-9

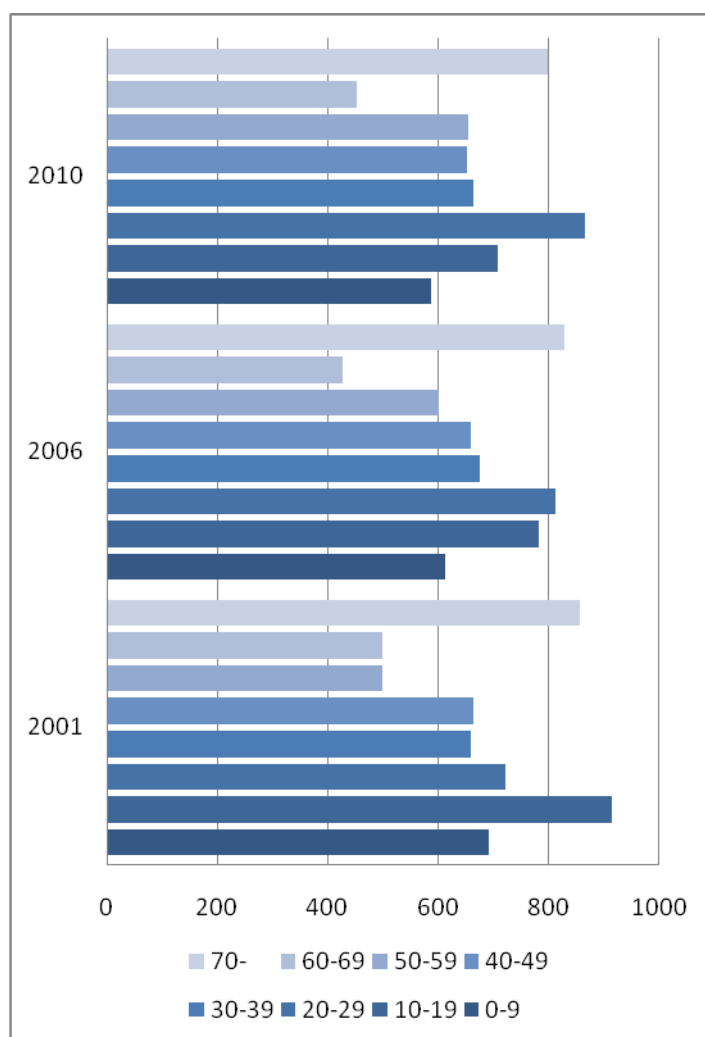
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Analizując strukturę wieku mieszkańców gminy (Wyk. 1), zauważyć można typową dla całej populacji Polski tendencję starzenia się społeczeństwa. Porównując dane GUS z roku

² Strategia rozwoju gminy Kluczewsko, str. 19

³ Strategia rozwoju gminy Kluczewsko, str. 19

Wyk. 1 Struktura demograficzna ludności gminy Kluczewsko w latach 2001-2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2001 z tymi z roku 2010 zauważyć można przede wszystkim spadek liczebności grupy obejmującej najmłodszych mieszkańców gminy (do 19 roku życia). Spowodować może to w przyszłości spadek liczby ludności wywołany ujemnym przyrostem naturalnym.

W Tabeli 2 przedstawiono demografię gminy Kluczewsko w jeszcze innym ujęciu. Źródłem danych jest tu Strategia rozwoju gminy Kluczewsko (2000 r.) oraz dane z Urzędu Gminy Kluczewsko przekazane 23.10.2012 r. Z analizy tych danych - szczególnie z porównania ich z danymi prezentowanymi w Tabeli 1 wynika, że liczba ludności na przestrzeni 12 lat wzrosła. Można więc wysnuć wniosek, że sytuacja demograficzna w gminie Kluczewsko charakteryzuje się względną stabilnością - zmienna liczba ludności, saldo migracji i przyrost naturalny wskazują na wahanie wokół pewnych średnich wartości. Jedynym wyraźnie zaznaczonym trendem w sytuacji demograficznej gminy Kluczewsko jest starzenie się społeczeństwa.

Tab. 2 Liczba mieszkańców w podziale na sołectwa wraz z tendencją zmian w latach 2000-2012

Lp.	Nazwa miejscowości	2000 r. ⁴	2012 r. ⁵	Tendencja zmian w liczbie osób	Tendencja zmian - procentowo
1	Bobrowniki	178	170	-8	-4,49%
2	Bobrowska Wola	78	82	4	5,13%
3	Boża Wola	112	108	-4	-3,57%
4	Brzeście	172	200	28	16,28%
5	Ciemiętniki	136	151	15	11,03%
6	Dobromierz	391	354	-37	-9,46%
7	Jakubowice	157	183	26	16,56%
8	Januszewice	252	263	11	4,37%
9	Jeżowiec	218	248	30	13,76%
10	Kluczewsko	873	901	28	3,21%
11	Kolonia Bobrowska Wola	70	63	-7	-10,00%
12	Kolonia Mrowina	115	136	21	18,26%
13	Komorniki	288	288	0	0,00%
14	Komparzów	196	199	3	1,53%
15	Łączyna Wola	201	194	-7	-3,48%
16	Miedziana Góra	59	56	-3	-5,08%
17	Mrowina	185	184	-1	-0,54%
18	Nowiny	74	62	-12	-16,22%
19	Pilczyca	482	502	20	4,15%
20	Praczką	36	38	2	5,56%
21	Rączki	341	338	-3	-0,88%
22	Rzewuszyce	274	269	-5	-1,82%
23	Stanowiska	364	350	-14	-3,85%
24	Zalesie	59	74	15	25,42%
25	Zmarłe	79	72	-7	-8,86%
		5390	5485	95	1,76%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu gminy z dnia 23.10.2012r.

Z Tabeli 2 wynika także, że w poszczególnych sołectwach zróżnicowana jest dynamika zmian liczby ludności. W latach 2000-2012 największy wzrost liczby mieszkańców zanotowano w sołectwach: Zalesie (około 25%), Kolonia Mrowina (18%) oraz Jakubowice i Brzeście (16%). Natomiast w Nowinach (-16%) oraz Kolonii Bobrowskiej Woli (-10%) nastąpił

⁴ Strategia rozwoju gminy Kluczewsko, str. 16

⁵ Dane z Urzędu gminy z dnia 23.10.2012r.

największy spadek liczby mieszkańców. W największych sołectwach - Kluczewsku i Pilczycy nastąpił niewielki wzrost liczby mieszkańców.

Podsumowując, sytuację demograficzną gminy Kluczewsko uznać można za stabilną. Trend starzenia się społeczeństwa jest nieunikniony i zbieżny z sytuacją demograficzną w kraju.

3.2. Rynek pracy i bezrobocie

Gmina Kluczewsko jest gminą wiejską. W związku z tym, mniej niż połowa mieszkańców utrzymuje się z pozarolniczej działalności gospodarczej. Rolnictwo, jako podstawowy obszar działalności na terenie gminy, scharakteryzowane zostało w podrozdziale 3.4.1.

W 2011 roku, według Banku Danych Lokalnych GUS, zarejestrowane były na terenie gminy Kluczewsko 302 podmioty gospodarki narodowej, z czego 11 należało do sektora publicznego a 17 było stowarzyszeniami i organizacjami społecznymi.

Najwięcej podmiotów zaklasyfikowanych zostało według klasyfikacji PKD 2007 do sekcji F - budownictwo (80 podmiotów), sekcji G - handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle (66 podmiotów), sekcji C - przetwórstwo przemysłowe (18 podmiotów) oraz kilka do sekcji H - transport i gospodarka magazynowa.

W podziale na miejscowości, struktura przedsiębiorstw w gminie Kluczewsko w 2011 roku zaprezentowana została w Tabeli 3.

Tab. 3 Liczba zarejestrowanych przedsiębiorstw w podziale na miejscowości i działy gospodarki

Lp.	Nazwa miejscowości	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	Przemysł i budownictwo	Usługi	Suma
1	Bobrowniki	4	1	6	11
2	Bobrowska Wola	-	2	2	4
3	Boża Wola	-	2	1	3
4	Brzeście	-	2	1	3
5	Ciemiętniki	2	1	7	10
6	Dobromierz	1	7	14	22
7	Jakubowice	2	5	7	14
8	Januszewice	3	7	8	18
9	Jeżowiec	1	10	2	13
10	Kluczewsko	5	27	35	67
11	Kolonia Bobrowska Wola	1	1	1	3
12	Kolonia Mrowina	-	1	3	4
13	Komorniki	-	16	9	25
14	Komparzów	1	4	7	12
15	Łapczyzna Wola	-	1	2	3

16	Miedziana Góra	-	1	1	2
17	Mrowina	-	1	4	5
18	Nowiny	-	1	1	2
19	Pilczyca	1	19	18	38
20	Rączki	-	6	6	12
21	Rzewuszyce	1	6	8	15
22	Stanowiska	-	1	8	9
23	Zalesie	-	2	2	4
24	Zabrodzie	-	1	-	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Z danych udostępnionych przez Urząd Gminy⁶ wynika, że do podmiotów gospodarczych działających na terenie gminy i stanowiących źródło pozarolniczego zatrudnienia na terenie gminy należą między innymi: Urząd Gminy, Gminna Spółdzielnia "Samopomoc Chłopska", Komunalny Usługowy Zakład Gospodarczy, Poczta Polska, Bank Spółdzielczy we Włoszczowie, Zespoły Przedszkolno - Szkolne w Kluczewsku, Dobromierzu i Komornikach oraz związany z działalnością wydobywczą Trans-Piach. Poza tym w gminie zarejestrowanych jest kilkadziesiąt osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą.

W 2011 roku na terenie gminy zarejestrowanych było 379 bezrobotnych, z czego większość (237 osób) stanowiły kobiety.

3.3. Warunki życia ludności

3.3.1 Infrastruktura społeczna

Szkolnictwo

Poziom wykształcenia i dostępność edukacji dla mieszkańców gminy jest ważnym elementem oceny kapitału ludzkiego gminy, który warunkuje jej rozwój społeczny i ekonomiczny. Po reformie oświaty z 1999 roku na terenie gminy funkcjonują trzy zespoły Przedszkolno - Szkolne: w Kluczewsku, Dobromierzu i Komornikach. W Kluczewsku i Dobromierzu funkcjonują gimnazja, w Komornikach oferta edukacyjna kończy się na szkole podstawowej.

We wszystkich szkołach podstawowych na terenie gminy uczyło się wg GUS w 2011 roku prawie 400 uczniów, z czego nieznaczną większość stanowią chłopcy. W tym samym roku szkoły ukończyło 57 absolwentów. W gimnazjach uczyło się w 2011 roku 186 uczniów, z których 102 to chłopcy. 72 absolwentów ukończyło naukę w gimnazjach.

W oddziałach integracyjnych szkół podstawowych uczyły się cztery osoby, w gimnazjach w do takich oddziałów uczęszczało 7 osób.

W Zespole Przedszkolno-Szkolnym w Komornikach do przedszkola uczęszczało w 2011 roku 22 dzieci, w tym 9 chłopców. W szkole podstawowej uczyło się w sześciu oddziałach 72 uczniów. W szkole w dwóch pracowniach przeznaczonych do użytku uczniów było 13 komputerów, w tym 5 z dostępem do Internetu.

⁶ Dane z dnia 23.10.2012 r.

W Dobromierzu do przedszkola uczęszczało 48 dzieci, w tym 28 dziewczynek. W siedmiu oddziałach szkoły podstawowej uczyło się 136 uczniów, którzy mieli dostęp do 16 komputerów (14 z dostępem do Internetu). W gimnazjum, w czterech oddziałach uczyło się 72 uczniów, mających dostęp do 17 komputerów, w czym 16 z nich podłączonych było do Internetu.

Do przedszkola w Kluczewsku uczęszczało w 2011 roku 44 dzieci. Do szkoły podstawowej, która posiada 9 oddziałów, uczęszczało 188 uczniów. Do dyspozycji mieli oni 22 komputery, z których 21 miało dostęp do Internetu. W gimnazjum w Kluczewsku w sześciu oddziałach uczyło się 114 uczniów, z czego 62 to chłopcy. Z 12 komputerów w gimnazjum 9 miało dostęp do Internetu.

Szkolnictwo ponadgimnazjalne dostępne jest w powiatowym mieście - Włoszczowie. Funkcjonują tam dwa zespoły szkół ponadgimnazjalnych, jedno liceum ogólnokształcące oraz Ośrodek Kształcenia Zawodowego - Zakład Doskonalenia Zawodowego.

Ochrona zdrowia i opieka zdrowotna

W gminie Kluczewsko funkcjonują dwa zakłady opieki zdrowotnej. Gminny Ośrodek Zdrowia znajduje się w Kluczewsku. W Dobromierzu natomiast, po przejęciu posterunku Policji w 2003 roku, utworzony został Wiejski Ośrodek Zdrowia. Według danych GUS w 2011 roku w ośrodkach tych udzielono prawie 23 400 porad. Na terenie gminy funkcjonuje też jeden punkt apteczny. Instytucje te zapewniają pełną podstawową opiekę zdrowotną dla mieszkańców gminy.

Ponadpodstawowe świadczenia medyczne dostępne są dla mieszkańców gminy w ośrodku powiatowym - Włoszczowie. Działa tu Zespół Opieki Zdrowotnej obejmujący przychodnię rejonową, która dysponuje poradniami: chirurgiczną, reumatologiczną, urologiczną, ortopedyczną, diabetologiczną, laryngologiczną, endokrynologiczną, kardiologiczną, dermatologiczną, ginekologiczną, odwykową, zdrowia psychicznego, gruźlicy i chorób płuc, gastrologiczną, medycyny pracy oraz gabinetem zabiegowym, pracownią endoskopii i działem rehabilitacji.

Należący do tego Zespołu Szpital posiada następujące oddziały: dziecięcy, wewnętrzny, ginekologiczno-położniczy, noworodków, rehabilitacji, chirurgiczny, ortopedyczny i reumatologii, oraz intensywnej terapii i oddział ratunkowy.

Ponadto, ze specjalistycznej opieki lekarskiej można skorzystać także w innych przychodniach we Włoszczowie i Przedborzu.

Opieka społeczna

Gminny Ośrodek Opieki Społecznej. W 2010 roku, według GUS, na terenie gminy z pomocy społecznej korzystało 176 gospodarstw domowych, w których żyły 763 osoby. Oznacza to, że 14% ludności gminy mieszkało w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy opieki społecznej. Ze świadczeń rodzinnych w gminie Kluczewsko korzystało 413 rodzin otrzymujących zasiłki na dzieci. W porównaniu z danymi z roku 2008 nieznacznie wzrosła liczba gospodarstw domowych korzystających ze środków opieki społecznej - były to 164 gospodarstwa. Jednocześnie nieco spadła liczba rodzin otrzymujących zasiłki rodzinny na dzieci - było to w 2008 roku 469 rodzin. Wraz ze spadkiem wartości bezwzględnych nastąpił też, co ważniejsze, spadek udziału dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymują zasiłki rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku - z 79% w 2008 roku do 68% w 2010. Nadal jednak przyznać trzeba, że odsetek ten jest wysoki.

Kultura, sport i rekreacja

Na terenie gminy Kluczewsko do najważniejszych ośrodków działalności kulturalnej, oprócz wymienionych w podrozdziale szkolnictwo szkół, należy biblioteka w Kluczewsku wraz z filią w Dobromierzu. Z bibliotek, dysponujących zasobem ponad 23 300 woluminów, w 2011 roku skorzystało 1163 czytelników. Ważną rolę odgrywa także Dom Kultury w Kluczewsku.

Do ośrodków życia wspólnotowego należą też parafie: Kluczewsko (par. św. Wawrzyńca), Stanowiska (par. św. Jakuba), Januszewice (par. Podwyższenia Krzyża Świętego), oraz kościoły w Rączkach i Ciemiętnikach.

Sport i rekreacja także należą do sfer aktywności integrującej lokalną społeczność. Do największych w ostatnich latach inwestycji sportowych należy gminny stadion sportowy, na którym rozgrywki prowadzi Gminny Klub Sportowy. Znajdują się w nim sekcje: piłki nożnej, strzelecka i wędkarska. W szkołach działają Uczniowskie Kluby Sportowe, a ich wychowankowie stanowią bezpośrednie zaplecze GKS-u. Na stadionie wybudowana została muszla koncertowa, gdzie odbywają się różne imprezy kulturalno-sportowe, takie jak: festyny rodzinne, obchody uroczystości państwowych, dożynkowych, zawody sportowo-pożarnicze, turniej softysów. W Pilzycy została wybudowana strzelnica sportowa. Na strzelnicy tej odbywają się zawody gminne, powiatowe i wojewódzkie⁷.

Od 2002 roku wydawany jest Biuletyn Informacyjny – KURIER KLUCZEWSKA, który powstał w celu bieżącego informowania mieszkańców gminy o działaniach podejmowanych przez gminę oraz problemach i osiągnięciach jednostek organizacyjnych gminy.

3.3.2 Mieszkalnictwo

Na terenie gminy dominuje zabudowa zagrodowa oraz mieszkaniowa jednorodzinna. Nieliczne budynki wielorodzinne występują w Kluczewsku, Dobromierzu, Bobrownikach, Stanowiskach. Większość zabudowy powstała w okresie powojennym.

Według danych GUS za rok 2010, w gminie znajduje się 1625 mieszkań, z których 1227 (75,5%) miało podłączenie do sieci wodociągowej, 1039 ustęp splukiwany, 1047 (64,4%) - łazienkę. Średnia powierzchnia mieszkania wynosiła 79,9 m², przy czym na jedną osobę przypadało 24,9 m².

W porównaniu z rokiem 2005 oznacza to wzrost liczby mieszkań o około 100 oraz nieznaczny wzrost odsetka mieszkań z podłączeniem do sieci wodociągowej (73,9% w 2008 roku) oraz z łazienką (62%). Wzrosła także na przestrzeni analizowanych pięciu lat średnia powierzchnia mieszkania (z 77,3 m²), w tym w przeliczeniu na jedną osobę (z 22,6 m²).

Dane za rok 2010 dla powiatu włoszczowskiego oraz województwa świętokrzyskiego dowodzą, że w gminie Kluczewsko odsetek gospodarstw przyłączonych do wodociągu jest nieco niższy niż średnia dla obszarów wiejskich w powiecie i województwie (odpowiednio 77,5% oraz 80%), natomiast taki sam jak ta średnia jest odsetek gospodarstw posiadających łazienkę. Zbliżone są także średnie powierzchnie mieszkań, także w przeliczeniu na jedną osobę.

Tab. 4 Zasoby mieszkaniowe gminy w latach 1995-2010

Zasoby mieszkaniowe	1995r.	2000r.	2005	2010
Liczba mieszkań ogółem	1344	1390	1523	1625

⁷ <http://www.kluczewsko.pl/index.php?id=28&lan=pl>

Powierzchnia użytkowa mieszkań ogółem [m ²]	89 200	94 356	117 716	129 764
Mieszkania oddane do użytku- liczba mieszkań ogółem	16	5	14	25
Mieszkania oddane do użytku- powierzchnia użytkowa ogółem [m ²]	1 741	307	1 601	2 931
Mieszkania oddane do użytku- liczba izb ogółem	85	19	73	125

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS

Z analizy danych zawartych w tabeli 4 wynika, że na przestrzeni ostatnich lat stale wzrasta liczba mieszkań w gminie. Rośnie też średnia wielkość nowych mieszkań. Ostatnie lata są szczególnie dobre dla budownictwa w gminie - oddano stosunkowo dużą liczbę nowych mieszkań.

Spośród analizowanych w osobnym rozdziale wydanych od 2009 roku decyzji o warunkach zabudowy zdecydowana większość (62,6%) dotyczyła budowy domów jednorodzinnych. 13,5% wszystkich decyzji dotyczyła zarówno budynków mieszkalnych jak i towarzyszących im zabudowań gospodarczych i garażowych.

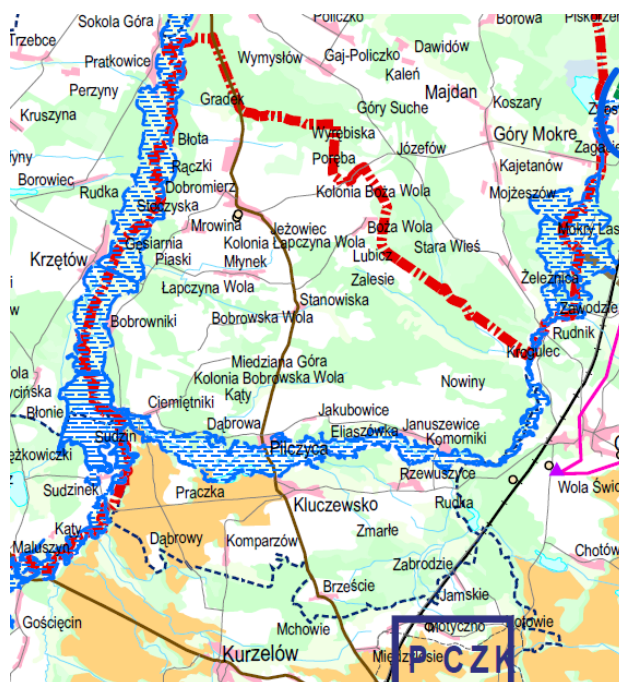
3.3.3. Bezpieczeństwo publiczne

Z informacji udzielonych przez Powiatową Komendę Policji we Włoszczowie wynika, że na terenie gminy Kluczewsko nie występują szczególne zagrożenia, którym zapobieganie leży w kompetencjach Policji. Informacje te potwierdza wydane przez Komendę Powiatową Policji we Włoszczowie opracowanie "Informacja o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w powiecie włoszczowskim za 2010 rok". Z zawartych w tym opracowaniu zestawień wynika, że w gminie Kluczewsko notowanych jest najmniej przestępstw ogólnych spośród wszystkich gmin powiatu włoszczowskiego - w 2010 roku zanotowano ich 57, natomiast w 2009 - 81. W kategorii przestępstw kryminalnych odnotowano w gminie w 2010 roku 15 zdarzeń (29 w 2009 roku), co jest także wynikiem najniższym spośród gmin w powiecie. W szczególności, w gminie Kluczewsko doszło w 2010 roku do 5 kradzieży i 2 kradzieży z włamaniem. Nie doszło do żadnych rozbojów, uszkodzeń mienia ani bójek i pobić.

W zakresie bezpieczeństwa drogowego, w roku 2010 zaszło na terenie gminy Kluczewsko 31 zdarzeń drogowych, z czego 3 zakwalifikowano jako wypadki. Rannych w nich zostało 6 osób, nikt nie zginął. Również pod względem tych wskaźników stan bezpieczeństwa w gminie należy uznać za wysoki w porównaniu z innymi gminami powiatu włoszczowskiego.

Posterunek Policji w Kluczewsku został zlikwidowany 1 grudnia 2012 roku. Od tej pory cotygodniowy dyżur w Kluczewsku pełni dzielnicowy, przyjmujący interesantów w wyznaczonych godzinach.

Rys. 1 Mapa ryzyka województwa świętokrzyskiego

Źródło: http://www.powiat-wloszczowa.pl/index.php?akcja=oc_zagrozenia

Do zagrożeń występujących na terenie gminy zaliczyć należy ponadto zagrożenia naturalne, do których należą zwłaszcza zagrożenie powodziowe oraz zagrożenie pożarowe. Na poniższej mapce kolorem niebieskim oznaczono zasięg wód powodziowych, żółtym lasy o pierwszej kategorii zagrożenia pożarowego. W gminie Kluczewsko znajdują się one głównie w południowej części.

Nad bezpieczeństwem pożarowym mieszkańców gminy czuwa Ochotnicza Straż Pożarna, której posterunki znajdują się w Bobrownikach, Ciemiętnikach, Dobromierzu, Januszewicach, Kluczewsku, Łapczynej Woli, Pilczycy, Rączkach, Rzewuszcach i Stanowiskach.

3.4 Główne gałęzie gospodarki

3.4.1 Rolnictwo

W gminie Kluczewsko tereny użytkowane rolniczo zajmują 7787,30 ha, co stanowi ponad połowę powierzchni gminy – 56%. Nie ma znaczących dysproporcji między strukturą użytkowania ziemi w gminie i w powiecie (Tab. 5).

Tab. 5 Struktura użytkowania ziemi w gminie Kluczewsko i w powiecie włoszczowskim

	gmina Kluczewsko	powiat włoszczowski
użytki rolne	56,2%	51,4%
las	43,8%	41,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

Tab. 6 Struktura zagospodarowania użytków rolnych w gminie Kluczewsko w 2010 r.

Rodzaj zagospodarowania	Udział w użytkach rolnych
użytki rolne pod zasiewami	61,6%
łąki trwałe	29,3%
pozostałe użytki rolne	3,5%
grunty ugorowane	3,0%
pastwiska trwałe	2,1%
sady	0,6%
suma	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie powszechnego spisu rolnego 2010.

Ponad 96% powierzchni użytków rolnych pozostaje w tzw. „dobrej kulturze”, czyli gleby nie są zdegradowane i wciąż nadają się do prowadzenia działalności rolniczej. Na podstawie danych z powszechnego spisu rolnego przeprowadzonego w 2010 r. stwierdzić można, że struktura zagospodarowania użytków rolnych w gminie jest rozdrobniona. Zdecydowana większość użytków rolnych pozostaje pod zasiewami. Znaczny udział mają także łąki. Pozostałe sposoby użytkowania nie odgrywają większej roli (Tab. 6).

Warunki glebowe dla działalności rolniczej w gminie Kluczewsko można określić jako średnie. Na jej obszarze nie występują gleby najwyższych klas bonitacyjnych. Najkorzystniejszymi z punktu widzenia rozwoju rolnictwa są grunty III klasy, które znajdują się w południowej części gminy (w okolicach miejscowości Kluczewsko, Komparzów, Rzewuszyce i Januszewice), a także w jej północnej części (okolice miejscowości Stanowiska i Dobromierz). Na gruntach tej klasy dominują kompleksy rolnicze pszenne dobre i pszenne wadliwe. Szczegółowo warunki glebowe omówiono w rozdziale 4.1.6.

Warunki klimatyczne w gminie Kluczewsko nie odbiegają zasadniczo od panujących w tej części województwa. Rozwojowi rolnictwa mogą sprzyjać dość długi okres wegetacyjny wynoszący ok. 200-210 dni, stosunkowo niedługi okres zalegania pokrywy śnieżnej (60-80 dni) oraz roczna suma opadów (605-651 mm).

Według danych z powszechnego spisu rolnego z 2010 r. w gminie Kluczewsko funkcjonowało 955 gospodarstw rolnych, w tym 954 indywidualnych. Gminę cechuje znaczne rozdrobnienie gospodarstw, co może utrudniać rozwój działalności rolniczej w przyszłości. W strukturze dominują podmioty małe (1-10 ha) i bardzo małe (poniżej 1 ha) stanowiące odpowiednio 73% i 13% ogółu. Gospodarstwa średnie zajmujące powierzchnię między 10 a 15 ha stanowią niecałe 9%. Zaledwie niewiele ponad 5% ma powierzchnię powyżej 15 ha. W blisko 90% gospodarstw jest prowadzona działalność rolnicza.

Niezbyt korzystne dla rozwoju rolnictwa warunki glebowe w znacznym stopniu determinują strukturę upraw w gminie. Ponad 85% areалу zajmują uprawy zbóż, niewiele ponad 4% ziemniaki, zaś pozostała powierzchnia jest zajęta przez uprawy roślin strączkowych, uprawy przemysłowe oraz buraki cukrowe.

Dane zebrane podczas powszechnych spisów rolnych w 2002 r. i w 2010 r. pozwalają dokonać zestawienia pewnych najistotniejszych zjawisk, a także wyznaczyć pewne tendencje zmian w gospodarce rolnej (Tab. 7).

Tab. 7 Zmiany w gospodarce rolnej gminy Kluczewsko w latach 2002-2010

	2002	2010	tendencja zmian
powierzchnia gruntów rolnych ogółem [ha]	8 514,56	7 787,30	-8,54%
liczba indywidualnych gospodarstw rolnych	1017	954	-6,19%
średnia powierzchnia gospodarstwa indywidualnego [ha]	8,19	8,01	-2,20%
liczba ciągników rolniczych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych	0,07	0,08	14,29%
pogłowie bydła ogółem	2 281	2 368	3,81%
pogłowie trzody chlewnej ogółem	4 599	3 708	-19,37
drób – produkcja mięsna	173 918	264 620	52,15%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z powszechnych spisów rolnych 2002 r. i 2010 r.

Gmina Kluczewsko zaczęła powoli zmieniać swój charakter, ubywa bowiem gruntów rolnych oraz gospodarstw rolnych, co świadczy o przechodzeniu mieszkańców na pozarolnicze źródła utrzymania. Niestety, pomimo zmniejszenia liczby podmiotów rolnych, nasila się negatywne zjawisko, jakim jest rozdrobnienie gospodarstw rolnych. Struktura hodowli zwierząt nie uległa zmianie na przestrzeni lat, nadal dominuje produkcja drobiu przed trzodą chlewną oraz bydłem. Największy przyrost zanotowano w produkcji drobiu, podczas gdy pogłowie trzody chlewnej zmalało blisko o 1/5 w stosunku do roku wyjściowego.

3.4.2 Leśnictwo wraz z leśną przestrzenią produkcyjną

Według danych GUS, grunty leśne w 2011 roku zajmowały w gminie 6 065 ha, stanowiąc 43,7 % całkowitej powierzchni gminy. Największe skupiska leśne występują we wschodniej oraz w południowo – zachodniej części gminy. Większość gruntów leśnych, blisko 52%, należy do prywatnych właścicieli, pozostała część jest własnością publiczną.

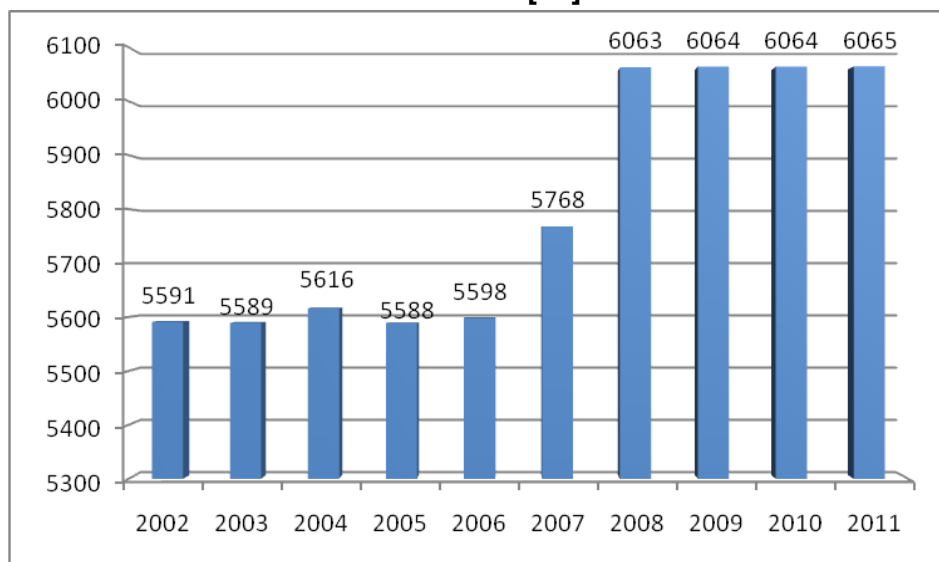
W minionych latach powierzchnia gruntów leśnych w gminie Kluczewsko wzrosła o 10%. Wskaźnik lesistości wzrósł z 40,3% w 2002 r. do 43,8% w 2011 r. W skutek przeprowadzenia nasadzeń, największy przyrost powierzchni lasów nastąpił w 2008 r. (Wyk. 2.).

Grunty leśne w gminie Kluczewsko pozostają w administracji trzech leśnictw podlegających Nadleśnictwu Przedbórz; na północy – Leśnictwa Bobrowniki i częściowo Leśnictwa Wymysłów, na południu – Leśnictwa Kluczewsko. Kompleksy leśne cechują się wyjątkowymi walorami krajobrazowymi, przyrodniczymi i turystycznymi ze względu na zróżnicowane ukształtowanie terenu. Niewątpliwym urozmaiceniem krajobrazu są siedliska leśne w dolinach rzek, czy na zboczach pagórków polodowcowych. Gospodarka leśna gminy jest podporządkowana planom urządzenia lasu. Obowiązującym dokumentem jest *Plan Urządzenia Lasu Nadleśnictwa Przedbórz na lata 2007-2016*.

Na mocy tego dokumentu ustalono funkcje skupisk leśnych. Wśród lasów ochronnych występują lasy wodo- i glebochronne. Ich głównym celem jest zapobieganie postępującej erozji

gleb na danym obszarze oraz regulacja stosunków hydrologicznych w zlewni. Struktura gatunkowa lasów jest raczej jednolita, głównym gatunkiem lasotwórczym jest sosna. Pozostałe gatunki (olchy, brzozy, dęby i inne) nie odgrywają większej roli, występują raczej punktowo w zależności od siedliska.

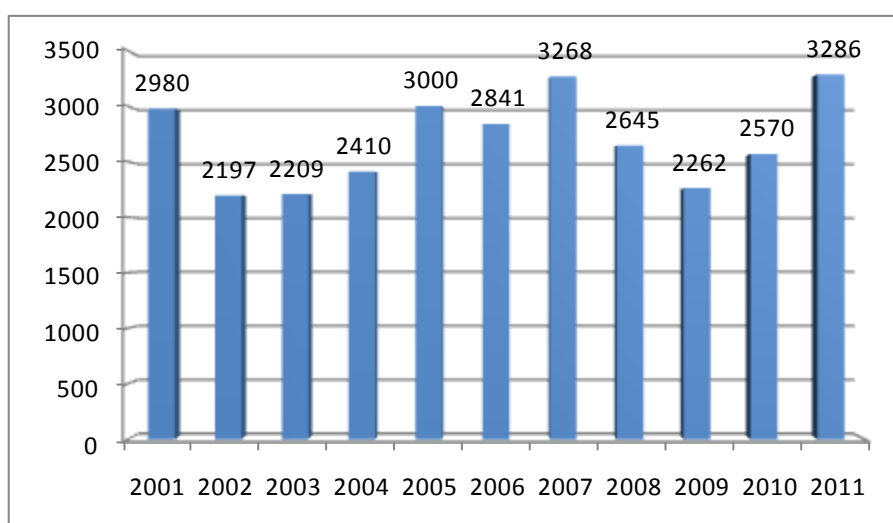
Wyk. 2 Zmiana wielkości powierzchni gruntów leśnych w gminie Kluczewsko w latach 2001-2011 [ha]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Plan Urządzenia... określa także zakres prac pielęgnacyjnych przeprowadzanych w lasach. Do najważniejszych z nich należą zalesianie i odnawianie drzewostanu, poprawki, podsadzenia, wprowadzanie podszytów, bieżąca pielęgnacja czy zabiegi agrotechniczne. Na obszarze gminy Kluczewsko przewiduje się głównie odnowienia i zalesienia, które łącznie w 2011 roku zajęły powierzchnię 14,8 ha. W wyniku prowadzenia działalności gospodarczej w lasach, nie następuje widoczny przyrost wskaźnika lesistości.

Wyk. 3 Pozyskiwanie drewna w gminie Kluczewsko w latach 2001-2011 [m³]

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Dominującą działalnością gospodarczą w lasach na obszarze gminy jest pozyskiwanie drewna. Od 2002 r. surowiec otrzymuje się wyłącznie z lasów prywatnych. Ilość pozyskiwanego drewna cechuje zmienność, jednak w ostatnim dziesięcioleciu nie przekroczyła 3500 m³ w skali roku (Wyk. 3).

Powszechne jest także tzw. „uboczne użytkowanie lasu”, czyli pozyskiwanie produktów nie-drzewnych, np. grzybów i owoców runa leśnego, a także spędzanie w lesie wolnego czasu - korzystanie z jego funkcji pozaprodukcyjnej.

Rozwojowi funkcji edukacyjnej i turystycznej sprzyja istnienie dwóch rezerwatów przyrody oraz szlaku pieszego łączącego miejscowości Rączki i Wojcieszów. Rezerwat Bukowa Góra został utworzony w 1959 roku, aby chronić pierwotny bukowy las liściasty, z drzewostanem liczącym od 90 do 130 lat. Rezerwat ma powierzchnię 34,86 ha. Jeszcze w początku XIX w. na terenie rezerwatu działała kopalnia soli. Obecnie, dawno nieużytkowany szyb niszczeje. Natomiast Rezerwat Murawy Dobromierskie utworzono w 1989 r. w celu ochrony nawapiennych muraw i zarośli kserotermicznych z bogatą i unikalną florą i fauną. Zajmuje 36,29 ha. Obszar cechuje się różnorodną rzeźbą terenu, znajdują się tam liczne wzgórza zbudowane z górnourajskich wapieni płytowych i oolitowych. W rezerwacie występuje bogactwo roślin naczyniowych, ponad 320 gatunków. Murawy Dobromierskie są także siedliskiem 6 gatunków roślin objętych całkowitą ochroną: pluskwicy europejskiej, orlika pospolitego, zawilca wielkokwiatowego, naparstnicy zwyczajnej, goryczki orzęsionej, kruszczyka szerokolistnego.

3.4.3 Usługi

Kwestia dostępności i wachlarza usług w gminie jest jedną z najistotniejszych, gdyż wiąże się bezpośrednio z jakością życia mieszkańców oraz daje możliwość tworzenia nowych miejsc pracy na terenach typowo rolniczych, mało uprzemysłowionych. Do usług dostępnych w gminie Kluczewsko zaliczyć można przede wszystkim:

Usługi publiczne - opisane w rozdziale Warunki życia ludności:

- usługi zdrowia (patrz podrozdział 3.3.1.),
- usługi oświaty (patrz podrozdział 3.3.1.),
- usługi związane z bezpieczeństwem (patrz podrozdział 3.3.2.),
- usługi związane z kulturą (patrz podrozdział 3.3.1.),

Usługi nie zaliczane do publicznych:

- usługi handlu,
- usługi pocztowe,
- usługi gastronomiczne,
- usługi bankowe,
- usługi turystyczne

Na terenie gminy Kluczewsko w 2011 roku zarejestrowane były, według danych GUS, 153 przedsiębiorstwa usługowe. Najwięcej z nich, 35, zarejestrowanych było w Kluczewsku, stanowiącym ośrodek o największej ilości dostępnych usług, w tym usług publicznych. Działają tu m. in. Urząd Gminy, Gminny Ośrodek Zdrowia, Ochotnicza Straż Pożarna, Zespół Przedszkolno – Szkolny, Komunalny Zakład Usługowy, Biblioteka, Bank Spółdzielczy, sklepy spo-

żywczo – przemysłowe, bar, stacja paliw, lokalne zakłady usługowe. Więcej niż 10 zarejestrowanych przedsiębiorstw usługowych znajduje się też w Pilczycy i Dobromierzu. W pierwszej z miejscowości będą to głównie usługi podstawowe dla ludności, takie jak sklepy oraz jednoosobowe działalności gospodarcze. W Dobromierzu natomiast istnieje drugie centrum, gdzie dostępne są dla ludności usługi publiczne, w tym edukacji i zdrowia. Poza tym, występujące na terenie gminy podmioty usługowe są raczej drobnymi punktami związanymi głównie z handlem oraz naprawami.

Z przeprowadzonych w rozdziale 9 analiz wynika, iż gmina Kluczewsko jest gminą o potencjale rozwojowym, który opiera się o posiadane walory przyrodnicze. Jako jej szanse rozwojowe wymienia się turystykę krajobrazową i agroturystykę. Do szczególnych walorów gminy należy rzeka Pilica, rozległe lasy oraz ciekawe ukształtowanie powierzchni tereny w północnej części gminy. Ponadto gminę charakteryzuje także duża liczba atrakcji historycznych, takich jak parki podworskie czy ich zabudowania, które przetrwały do naszych czasów. Istnieje tu także wiele szlaków turystycznych: pieszych, konnych i rowerowych. Sprawia to, że w przyszłości gmina może rozwijać sektor usług związanych z turystyką, w tym zapewnieniem miejsc noclegowych, ofertą gastronomiczną i kulturalną, rękodziełem oraz organizacją atrakcji turystycznych takich jak spływy kajakowe, turystyka piesza czy rowerowa.

3.4.4. Przemysł

Według danych GUS za 2011 rok na terenie gminy działało 125 zakładów zakwalifikowanych do kategorii przemysł i budownictwo. Najwięcej z nich, 35, w Kluczewsku.

Do przedstawicieli najważniejszych dziedzin przemysłu w gminie, mających największy wpływ na jej charakter przestrzenny i możliwości rozwoju, należą zakłady związane z wydobyciem kopalin (piasków, żwirów), których złoża znajdują się w Pilczycy i Rzewuszykach. Firmy Trans-Miał I Trans-Piach zajmują się transportem materiałów sypkich, wydobyciem piasku oraz handlem opałem. Firma produkuje również brykiety w oparciu o surowiec miejscowy tj. drewno, wióry, trociny, zrębki wierzby energetycznej.

Na terenie gminy znajdują się także zakłady produkcyjne związane z przetwórstwem mięsnym. „Dobromięs” s. c. Ubój i przetwórstwo mięsa mieści się w Kolonii Łapczyzna Wola a związane z nim bardzo duże chlewnie - w okolicach miejscowości Jakubowice i Januszewice. Ponadto, na terenie gminy funkcjonują tartaki i podmioty zajmujące się suszeniem drewna oraz Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna Pokój w Bobrownikach.

Przemysł jest w umiarkowanym stopniu obecny w gminie Kluczewsko, kilka większych zakładów funkcjonuje w oparciu o korzystne warunki naturalne dla rolnictwa i hodowli oraz zasoby surowców. W omawianej kategorii GUS dominować będą niewielkie podmioty związane z branżą budowlaną (80 podmiotów).

3.5. Struktura władania gruntami

Podmiotem, który skupia największą powierzchnię gruntów gminy Kluczewsko jest Skarb Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz – jego własność stanowi ponad jedną piątą wszystkich gruntów gminy. Drugim największym właścicielem jest Agencja Nieruchomości Rolnych, jednak jej udział jest zdecydowanie niższy i wynosi 1,5 %. Skarb Państwa i gmina Kluczewsko posiadają po nieco większym niż jednoprocenowy udziale w powierzchni gminy. Pozostałe podmioty skupiają łącznie ledwie kilka procent, co prezentuje Tabela 8. Tym samym w rękach prywatnych pozostaje nieco ponad 70 % powierzchni gminy.

Do Nadleśnictwa Przedbórz należą rozległe tereny lasów w północnej i południowej części gminy. Tereny należące do ANR skupiają się głównie w zachodniej części gminy i są to tereny pól. Skarb Państwa największy udział ma we wschodniej części gminy. Do Gminy Kluczewsko należą tereny użyteczności publicznej, w tym pod obiektami należącymi do instytucji, oraz część dróg.

Tab. 8 Stan prawny gruntów w gminie Kluczewsko

Właściciel/władający	Powierzchnia [ha]	Udział procentowy
Skarb Państwa zarządza Nadleśnictwa	3014	21,5%
Agencja Nieruchomości Rolnych	213	1,52%
Skarb Państwa	157	1,12%
Gmina Kluczewsko	151	1,08%
Gmina w zarządzie Dróg Publicznych	128	0,9%
Wspólnota gruntowa	117	0,8%
Zarząd Melioracji	40	0,3%
Powiat	32,7	0,23%
Skarb Państwa w zarządzie RZGW	25,7	0,18%
Parafie	17,4	0,12%
Województwo	16,7	0,12%
Skarb Państwa w zarządzie Zarządu Melioracji	5,7	0,04%
Ochotnicza Straż Pożarna	6,1	0,04%
Rolnicza Spółdzielnia	1,8	0,01%
Skarb Państwa w zarządzie PKP	1,4	0,01%
Powiat w zarządzie Zarządu Dróg Powiatowych	0,7	0,005%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy uzyskanych w sierpniu 2012 roku.

3.6. Podsumowanie

Sytuację społeczno-ekonomiczną w gminie Kluczewsko określić można jako w miarę stabilną. Do pozytywnych aspektów należy stała liczba mieszkańców oraz istnienie silnych ośrodków usługowych w Kluczewsku i Dobromierzu, gdzie dostępne są pozarolnicze miejsca pracy. Struktura demograficzna wskazuje na występowanie tu zjawiska starzenia się społeczeństwa, które jest typowe dla gmin wiejskich w Polsce. Kluczewsko jest gminą rolniczą, większość ludności zatrudniona jest więc nadal w rolnictwie i branżach z nim związanych, jak np. przetwórstwo mięsne. Do niepożądanych zjawisk w dziedzinie rolnictwa należy postępujące rozdrobienie gospodarstw. Perspektywną gałęzią gospodarki jest zdecydowanie turystyka oraz agroturystyka. W gminie dostępny jest szeroki wachlarz usług publicznych (ochrona zdrowia, edukacja) zaspokajających podstawowe potrzeby

mieszkańców, a niewielka odległość od miasta powiatowego – Włoszczowy sprzyja rozwojowi gminy.

4. Środowisko przyrodnicze

4.1. Zasoby środowiska przyrodniczego

4.1.1. Ukształtowanie powierzchni terenu i geomorfologia

Obszar gminy Kluczewsko pod względem podziału fizyczno – geograficznego Polski położony jest na terenie dwóch odmiennych jednostek:

- w prowincji Wyżyny Polskie (34), podprowincji Wyżyna Małopolska (342), w makroregionie Wyżyna Przedborska (342.1) w mezoregionie Niecka Włoszczowska (342.14);
- w prowincji Wyżyny Polskie (34), podprowincji Wyżyna Małopolska (342), w makroregionie Wyżyna Przedborska (342.1), w mezoregionie Pasma Przedborsko – Małogoskie (342.15).

Niecka Włoszczowska – położona jest po obu stronach rzeki Pilicy, jej ukształtowanie przypomina misę z płaskim dnem i wzniesionymi brzegami. Podłoże zbudowane jest ze skał, które pokrywają czwartorzędowe piaski, przewiane w wydmy. Między nimi często występują bagna i torfowiska. W przeważającej części Niecka jest terenem rolniczym.⁸

Pasma Przedborsko – Małogoskie – mezoregion ten tworzy ciąg wzgórz o długości ok. 50km położony w środkowej części Wyżyny Przedborskiej. Pasma to stanowi naturalne przedłużenie Gór Świętokrzyskich w kierunku zachodnim. Obszar ten stanowi wyraźnie zaznaczony w krajobrazie wał, który ciągnie się od Przedborza w kierunku południowo – wschodnim i wznosi o około 100m ponad okoliczne tereny. Kulminacją tego pasma są wzniesienia Fajna Ryba (347 m n.p.m.), Kozłowa Góra (336 m n.p.m.), Bukowa Góra (335 m n.p.m.), Krzemycza Góra (334 m n.p.m.).⁹

Obecne ukształtowanie powierzchni terenu gminy jest rezultatem nakładających się na siebie procesów rzeźbotwórczych od trzeciorzędu do czasów współczesnych. Teren ten stanowi początkowy fragment rzeźby terenu charakterystycznej dla regionów wyżynnych. Położenie gminy na styku dwóch jednostek fizycznogeograficznych wpływa na występowanie w granicach gminy różnorodnych krajobrazowo form. Północno – wschodnia część posiada pagórkowate ukształtowanie, wysokości bezwzględne dochodzą tu do 330 m a deniwelacje do 50m (Krzemycza Góra, wieś Boża Wola). Południową część obszaru gminy stanowi rozległa równina denudacyjna o średniej wysokości bezwzględnej 220 m n.p.m. Rzeźba terenu w tej części gminy jest zdecydowanie bardziej monotonna (deniwelacje 10 – 30 m), urozmaicają ją wcięcia wykorzystywane przez rzeki (Pilica, Czarna, Brzozówka, cieki nie posiadające nazwy). Część płaskich i podmokłych terenów rzecznych jest zatorfiona. Cały obszar gminy urozmaicają liczne wały wydmowe, osiągające wysokość 5 – 15 m, które powstały przeważnie z piasków plejstocenijskich. W lokalnym krajobrazie zaznaczają się doliny rzeczne. Szerokość dna doliny Pilicy jest zmienna, dochodzi do 2km. Szerokość dolin rzecznych cieków wpływających do Pilicy nie przekracza 100 m. W obrębie dolin rzecznych Pilicy i Czarnej występują starorzecza różnych generacji, w obrębie współczesnego pasa meandrowego można wyróżnić pętle odciętych meandrów jak i porzucone dłuższe odcinki koryt. Starsze starorzecza i zagłębienia wypełniają torfy i namuły organogeniczne.

⁸ J. Kondracki „Geografia regionalna Polski”, PWN 1998r.

⁹ J. Kondracki „Geografia regionalna Polski”, PWN 1998r.

Na obszarze gminy Kluczewsko występują formy pochodzenia lodowcowego, wodnolodowcowego, rzeczno, eolicznego, denudacyjne, utworzone przez roślinność i antropogeniczne.

W lokalnym krajobrazie pojawiają się antropogeniczne formy ukształtowania terenu, przyjmują one formy czynnych jak też i już nie funkcjonujących wyrobisk związanych z wydobywaniem piasku (Rzewuszyce, Pilczyca) oraz związane z nasypami wykonanymi wzdłuż dróg.

4.1.2. Budowa geologiczna

Pod względem geologicznym – strukturalnym obszar gminy Kluczewsko położony jest w obrębie Niecki Nidziańskiej, która stanowi rozległe synklinorium o rozciągłości NW – SE. Jej powstanie i kształtowanie jest związane z pokredowymi ruchami laramijskimi orogenezy alpejskiej. Od północnego – wschodu graniczy ona z obrzeżeniem mezozoicznym (jura, trias) masywu paleozoicznego Gór Świętokrzyskich.

Występujący w granicach opracowania mezoregion Niecka Włoszczowska wypełniony jest znacznej miąższości osadami górnej kredy, które reprezentowane są przez margle, opoki, opoki piaszczyste, piaskowce wapniste i gezy piaszczyste. Skały górno kredowe odsłaniają się w wielu miejscach spod pokrywy utworów czwartorzędowych. Mezoregion Pasma Przedborsko – Małogoskie zbudowany jest z wapieni i margli górnej jury. Osadami plejstoceniowymi występującymi na terenie gminy są piaski, żwiry, gliny zwałowe i mułki powstałe w wyniku zlodowacenia południowopolskiego, środkowopolskiego i północnopolskiego. Występujące w wydmach piaski eoliczne powstały na przełomie plejstocenu i holocenu. Osady holoceniowe wykształciły się jako piaski, piaski ze żwirami, torfy, namuły torfiaste i mady.

Najstarszymi utworami geologicznymi występującymi w granicach jednostki administracyjnej gminy Kluczewsko są utwory jury górnej – wapień i margle oksfordu i kimerydy, których występowanie stwierdzono w otworze wiertniczym w Bożej Woli (na głębokościach 186 – 630 m). Są to głównie wapień, wapień margliste i margle budujące Pasma Przedborskie. Młodsze osady kredowe pokrywają niemal cały obszar gminy. Reprezentowane są przez piaskowce kredy dolnej oraz piaski i piaskowce kredy górnej. Utworami trzeciorzędowymi są mułki ilaste i piaszczyste oraz gliny i ily zwietrzelinowe, ich występowanie jest efektem intensywnego wietrzenia skał kredowych. Najlepiej rozpoznane są przypowierzchniowe utwory czwartorzędowe. Wśród najstarszych występujących w obszarze gminy wyróżnić można gliny deluwalne i zwietrzelinowe plejstocenu, które pojawiają się w postaci płyt w najwyższych partiach pasma Przedborsko – Małogoskiego. Jedynie miejscowo zachowały się osady zlodowacenia południowopolskiego. Znacznie większe obszary są pokryte utworami z okresu zlodowacenia środkowopolskiego i północnopolskiego, reprezentowane są one przez mułki zastoiskowe, piaski i żwiry wodnolodowcowe, gliny zwałowe, piaski i żwiry rzeczne terasów nadzalewowych. Miąższość utworów czwartorzędowych jest bardzo zmienna, w obrębie dolin rzecznych przekracza 50 m. W okresie przełomu plejstocenu i holocenu doszło do wytworzenia wydm i piasków eolicznych w wyniku procesów eolicznych. Osady holoceniowe związane z dolinami rzecznoymi wykształcone są jako piaski humusowe, piaski ze żwirami, torfy i namuły torfiaste.¹⁰

4.1.3. Warunki klimatyczne

Jak wynika z rejonizacji klimatycznej E. Romera obszar gminy Kluczewsko posiada typ klimatyczny Wyżyn Środkowych. Jest to klimat stosunkowo urozmaicony i ma charakter przej-

¹⁰ objaśnienia do mapy hydrogeologicznej Polski w skali 1:50000, Arkusz Włoszczowa (0812), Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2002r.

ściowy od oceanicznego Europy Zachodniej do kontynentalnego Europy Wschodniej. Charakterystyczna dla niego jest zmienność stanów pogody, co jest związane z różnorodnością napływających mas powietrza. Masy powietrza oceanicznego przynoszą opady, ochłodzenie latem i ocieplenie zimą. Masy powietrza kontynentalnego prowadzą ocieplenie latem a zimą silne mrozy.

Cechy klimatyczne tego obszaru:

- średnia temperatura roczna: 7,2 °C,
- średnia temperatura w okresie od kwietnia do września: 14,1 °C,
- średnia roczna ilość opadów: 566mm,
- średnia ilość opadów w okresie od kwietnia do września: 410mm,
- długość okresu wegetacyjnego: 190 – 218 dni.

Na terenie gminy Kluczewsko występują elementy przyczyniające się do kształtowania się specyficznych mikroklimatów, są nimi rozległe doliny rzeczne, ukształtowanie terenu, roślinność leśna. Mikroklimat dolin rzecznych charakteryzuje się zwiększonym parowaniem, na skutek czego powstają poranne mgły i zamglenia. Bardziej korzystne warunki klimatyczne występują na obszarze równinnym oraz w sąsiedztwie obszarów leśnych. Zbiorowiska drzew przyczyniają się do zmniejszania prędkości wiatru.

4.1.4. Zasoby wodne

Wody powierzchniowe

Pod względem hydrograficznym obszar gminy Kluczewsko znajduje się w zlewni Pilicy, która stanowi lewostronny dopływ Wisły. Gmina położona jest w środkowym odcinku Pilicy, która płynie z południa na północ. Drugą z ważniejszych rzek jest Czarna (Czarna Włoszczowska, zwana również Czarną Pilczycką), która stanowi prawobrzeżny dopływ Pilicy i przepływa przez gminę ze wschodu na zachód. Niewielką rzeką uchodzącą do Czarnej Włoszczowskiej jest Czarna Struga. Na terenie gminy występują również niewielkie strugi: Biała (uchodząca do Czarnej Strugi), Brzozówka (uchodząca do Pilicy), Struga (uchodząca do Czarnej Włoszczowskiej). Lokalnie występują również ciekie nie posiadające nazw, określane jako Dopływ z Bożej Woli, Struga, Dopływ ze Stanowisk, Dopływ spod Brześcia.¹¹

Pilica – rzeka w południowej i centralnej Polsce stanowiąca najdłuższy lewy dopływ Wisły. Jej długość wynosi 319 km, powierzchnia dorzecza obejmuje 8341 km². Rzeka ta swój początek bierze w okolicy miasta Pilica, na wysokości ok. 350 m n.p.m. a uchodzi do Wisły w okolicy wsi Ostrówek, na wysokości ok. 96 m n.p.m. Średni przepływ wód nią prowadzonych na odcinku przyujściowym wynosi 48,6 m³/s.¹² Rzeka Pilica stanowi zachodnią naturalną granicę gminy Kluczewsko. Jej głównym dopływem w granicach opracowania jest rzeka Czarna, lokalnie uchodzą do niej pojedyncze strugi (Brzozówka) i bezimienne ciekie (Dopływ ze Stanowisk). Pilica jest rzeką meandrującą, posiada naturalny nieuregulowany charakter.

Czarna (Czarna Włoszczowska) – rzeka stanowiąca prawy dopływ Pilicy, jej długość wynosi 47,5 km, powierzchnia jej dorzecza wynosi 637 km².¹³ Źródło Czarnej Włoszczowskiej znajduje się w północno – wschodniej części Pasma Przedborsko – Małogoskiego na wysokości 220 – 230 m n.p.m. wśród mokradeł znajdujących się w sąsiedztwie miejscowości Ostra

¹¹ Dane z katastru wodnego otrzymanego od Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie

¹² Encyklopedia PWN

¹³ Encyklopedia PWN

Górka (powiat włoszczowski, gmina Krasocin). Jest to rzeka silnie meandrująca i bardzo malownicza. Tereny towarzyszące górnemu biegowi należą do obszarów bagiennych, które stanowią istotne siedlisko fauny i flory. Na odcinku przyujściowym rzeka ta pokonuje występujące tu różnice wysokości, co powoduje przyspieszenie jej nurtu. W przeszłości rzeka Czarna Włoszczowska napędzała cztery młyny wodne. Lewostronnym dopływem rzeczki Czarnej jest struga Biała, Brzozówka, Struga oraz ciek określany jako Dopływ z Bożej Woli.

Na rzece Czarnej Włoszczowskiej oraz dopływającej do niej Czarnej Strudze zlokalizowane są obiekty piętrzące wodę – jazy i przepusty. W miejscowości Kluczewsko występuje jaz i przepust piętrzący, dla których obowiązują pozwolenia wodno prawne (ROL.6341.11.2011.II, obowiązują do 2031 r.). W miejscowości Ciemiętniki znajduje się jaz młyński, który usprawnia pracę młyna (pozwolenie wodno prawne ROL.6341.16.2011.II, obowiązujące do 2031 r.). W miejscowości Rudka, na cieku Czarna Struga również umiejscowiony jest jaz młyński, młyn ten już nie funkcjonuje.

Lokalne zasoby wód powierzchniowych są uzupełniane przez zbiorniki wodne, stawy rybne oraz niewielkie cieki, kanały i rowy. Na terenie gminy Kluczewsko występują obiekty małej retencji wód.

Tab. 9. Istniejące zbiorniki wodne w gminie Kluczewsko

Nazwa zbiornika wodnego	max powierzchnia zalewu [ha]	max objętość zbiornika [m ³]	Funkcja
Bobrowska Wola	brak danych	brak danych	Retencja
Nowiny	brak danych	brak danych	retencja
Stanowiska	0,46	6000	retencja, przeciw pożarowy
Kluczewsko	9,075	110000	retencja, amatorski połów ryb

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Programu Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019.

Poza zbiornikami retencyjnymi na terenie gminy Kluczewsko występują stawy rybne o łącznej powierzchni 20,17 ha.¹⁴ Istniejące zbiorniki wodne mają głównie przeznaczenie retencyjne i rolnicze. Są niezbędne do utrzymania stałego poziomu wód gruntowych, stanowią również źródło zasilania wód podziemnych. Ich występowanie wpływa pozytywnie na łagodzenie skutków takich zjawisk jak susze czy powódzie. Są też często wykorzystywane do celów rekreacyjnych.

Na terenie gminy Kluczewsko występują trzy ujęcia wód powierzchniowych, 2 z nich znajdują się w miejscowości Kluczewsko, jeden w miejscowości Ciemiętniki. Zlokalizowane są one na rzece Czarna Włoszczowska i zostały dla nich wydane pozwolenia wodno prawne. Ujmowana przez nie woda wykorzystywana jest na cele energetyczne oraz do zasilania stawów rybnych i zbiorników wodnych.

Wody powierzchniowe na przedmiotowym obszarze należą do dorzecza administrowanego przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie.

¹⁴ Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019

Tab. 10. Ujęcia wód powierzchniowych w gminie Kluczewsko

Miejsce ujmowania wód powierzchniowych	Pozwolenie wodnoprawne	Data wydania/ Data ważności	Cel poboru	Użytkowanie
Kluczewsko	ROL.II.6223-8/9-10	2010.12.09/ 2030.12.09	Zbiornik wodny	Zbiornik wodny Kluczewsko
Kluczewsko	Brak danych	1899.12.30/ 1899.12.30	Stawy rybne	brak danych
Ciemiętniki	ROL.6341.16.2011.II	2011.10.19/ 2031.10.19	Energetyczne (pobór realizowany przez 8 godzin dziennie)	Młyn wodny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z katastru wodnego.

Wody podziemne

Jak wynika z mapy hydrogeologicznej Polski obszar gminy Kluczewsko znajduje się w makroregionie centralnym, w regionie nidziańskim (część południowa gminy), regionie środkowopolskim (niewielki północno - wschodni fragment) oraz regionie łódzkim -subregion bełchatowski (północna część gminy). Na tak zdefiniowanym obszarze wody podziemne występują w trzech piętrach wodonośnych: czwartorzędowym, kredowym i jurajskim. Jest to rejon wysoce zasobny w wody podziemne.

Wody piętra czwartorzędowego związane są z terenami dolin rzecznych (dolina rzeki Pilicy, dolina rzeki Czarnej Włoszczowskiej). Ten poziom wodonośny budują osady plejstocenu i holocenu (piaski i żwiry wodnolodowcowe terasów kemowych, terasów rzecznych, wydmy i pola piasków eolicznych). Na terenie gminy Kluczewsko to piętro wodonośne jest przeważnie w kontakcie hydraulicznym z piętrzem górnokredowym tworząc jedno czwartorzędowo - górnokredowe piętro wodonośne (Q - Cr₃). Swobodne zwierciadło wód podziemnych występuje tu przeważnie na głębokości do 5 m i jest ściśle uzależnione od lokalnego ukształtowania powierzchni terenu. Zasilanie wód podziemnych piętra czwartorzędowego następuje w wyniku infiltracji wód opadowych, głównymi strefami drenażu są rzeka Pilica i rzeka Czarna Włoszczowska. Miąższość czwartorzędowego poziomu wodonośnego nie przekracza 40 m.

Kredowe piętro wodonośne występuje w szczelinowo - porowych skałach górnokredowych, zbudowanych ze spękanych margli, opok marglistych, wapieni, piaskowców wapnistych i gez. Głębokość większości studzien ujmujących wodę z utworów kredy górnej mieści się w przedziale 25 – 50 m, jest ona zależna od poziomu spękania i przepuszczalności skał. Wraz ze wzrostem głębokości szczelinowatość utworu maleje, co jest związane ze wzrastającym ciśnieniem skał, które powoduje zaciskanie szczelin. Kruche wapienie i opoki są bardziej podatne na spękanie w związku z czym mają lepszą przepuszczalność. Ze względu na zróżnicowaną podatność skał na spękanie, przepuszczalność utworów kredowych zmienia się zarówno w pionie jak i w poziomie. Głębokość strefy aktywnej kredowego poziomu wodonośnego przyjmowana jest na ok 120 m p.p.t. Kredowe piętro wodonośne zasilane jest przez infiltrację wód atmosferycznych, drenowane natomiast przez współczesne i kopalne doliny

rzeczne oraz studnie głębinowe. Podstawą regionalnego drenażu są rzeki Pilica i Czarna Włoszczowska. Zwierciadło wód podziemnych układa się współkształtnie do powierzchni terenu i opada w kierunku Pilicy i Czarnej.

Jurajskie piętro wodonośne występuje głównie w północno - wschodniej części gminy i reprezentowane jest przez poziom górnej jury, który obejmuje serię osadów węglanowych kimerydu. Jest to poziom szczelinowo - krasowy o zwierciadle swobodnym na wychodniach. Miąższość tej warstwy wodonośnej jest zróżnicowana i wynosi mniej niż 40 m lub mniej niż 80m, głębokość zalegania wód górnourajskich wynosi 15 – 50 m. Stopień przepuszczalności i wodonośności tych utworów jest uzależniony od stopnia szczelinowatości i skrasowienia skał budujących.

Zatwierdzone zasoby eksploatacyjne ujęć wód podziemnych z poszczególnych poziomów wodonośnych kształtują się następująco:

- dla ujęć czwartorzędowych Q - 24m³/h
- dla ujęć połączonego poziomu czwartorzędowo - kredowego - Cr - 26 m³/h
- dla ujęć kredowych Cr - 1716 m³/h
- dla ujęć górnourajskich J₃ - 8 m³/h.¹⁵

Wody podziemne z terenu gminy Kluczewsko ujmowane są przez studnie głębinowe, głównie komunalne.

Na terenie gminy Kluczewsko funkcjonują ujęcia wód podziemnych, mają one charakter komunalny – służą do zaopatrywania poszczególnych miejscowości w wodę pitną.

Tab. 11. Ujęcia wód podziemnych na terenie gminy Kluczewsko

Nazwa ujęcia	Pozwolenie wodno-prawne	Data wydania/ Data ważności	Liczba studni wiercnych	Poziom ujmowanych wód	Zatwierdzone zasoby eksploatacyjne	Zaopatrywane wsie
Kluczewsko	ROL.II.6223-3/07	15.03.2007/ 16.03.2027	2	Cr3	60,0 m ³ /h	Kluczewsko, Komparzów, Rzewuszyce, Komorniki, Januszewice, Jakubowice, Brzeście, Zmarłe, Zabrodzie
Dobromierz	ROL.II.6341.9.2012II	16.05.2012/ 16.05.2022	4 (w tym 2 nieczynne)	Cr1	45,0 m ³ /h	Dobromierz, Jeżowiec, Rączki, Łapczyzna Wola, Kolonia Łapczyzna Wola, Mrowina, Kolonia Mrowina
Bobrowniki	ROL.II.6223/	31.12.2001/	1	Brak	15,0 m ³ /h	Bobrowniki, Ciemięt-

¹⁵ Objaśnienia do mapy hydrogeologicznej Polski w skali 1:50000, Arkusz Włoszczowa (0812), Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2002r.

	26/01	31.12.2012		danych		niki wraz z przysiółkami
Zalesie	ROL.III.6223/21/05	04.01.2006/ 04.01.2026	1	Cr3	22,0 m ³ /h	Zalesie, Lubicz, Jeżowiec, Boża Wola
Boża Wola	ROL.II.6223/27/01	31.12.2001/ 31.12.2012	1	J	6,0 m ³ /h	Boża Wola

Źródło: Opracowanie własne na podstawie obowiązujących na dzień 24.10.2012r. pozwoleń wodno prawnych.

Wszystkie funkcjonujące ujęcia posiadają wyznaczone strefy ochrony bezpośredniej. Stanowią one obszar mieszczący się w granicach istniejącego ogrodzenia. Dla ujęć wód w miejscowości Dobromierz i Kluczewsko zostały wyznaczone strefy ochrony pośredniej wewnętrznej i zewnętrznej.¹⁶ Jak wynika z poprzedniej nowelizacji ustawy Prawo wodne (Dz. U. z 2011 r., Nr 32, poz. 159), strefy ochronne ujęć wód, które zostały ustanowione przed dniem 1 stycznia 2002 roku wygasają z dniem 31 grudnia 2012 r. Gmina Kluczewsko nie złożyła wniosku do Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej o ponowne ustanowienie stref ochrony pośredniej ujęć wód w miejscowościach Kluczewsko i Dobromierz.

Obszar gminy Kluczewsko w całości znajduje się w zasięgu Głównego Zbiornika Wód Podziemnych Nr 408 - **Niecka Miechowska (NW)**. Wody tego zbiornika znajdują się w szczelinowych utworach górnokredowych. Szacunkowe zasoby dyspozycyjne dla tego GZWP zostały określone na poziomie 466 tys. m³/dobę. Średnia głębokość ujęć tych wód waha się w przedziale 20 – 130 m.¹⁷

4.1.5. Surowce mineralne

Na terenie gminy Kluczewsko występują surowce mineralne, głównymi kopalinami są piaski (piaski i żwiry, piaski formierskie).

Tab. 12. Wykaz złóż surowców skalnych i innych na terenie gminy Kluczewsko w roku 2011

Nazwa złoża	Rodzaj kopaliny	Stan zagospodarowania złoża
Pilczyca II	złoża piasków budowlanych	złoże skreślone z bilansu zasobów
Rzewuszyce	złoża piasków budowlanych	złoże zagospodarowane
Rzewuszyce I	złoża piasków budowlanych	złoże zagospodarowane
Jakubowice	złoża piasków budowlanych	eksploatacja złoża zaniechana
Jakubowice I	złoża piasków budowlanych	eksploatacja złoża zaniechana
Rzewuszyce północ	złoża piasków budowlanych	złoże rozpoznane szczegółowo

¹⁶ Decyzja ustanawiająca strefy ochrony pośredniej ujęć wód podziemnych w Kluczewsku, OŚL.II.6223/1/2000 z dnia 04.04.2000r; Pozwolenie wodno prawne Nr ROL.II.6223-3/07 z dnia 15.03.2007r.

¹⁷ Dane z katastru wodnego, który został przekazany przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie.

Pilczyca	złoża piasków budowlanych	złoża skreślone z bilansu zasobów
----------	---------------------------	-----------------------------------

Źródło: Opracowanie własne na podstawie
http://geoportal.pgi.gov.pl/css/surowce/images/2011/pdf/piaski_zwiry_2011.pdf oraz
<http://geoportal.pgi.gov.pl/midas-web/pages/zloza/wyszukiwanie.jsf?conversationContext=2>; stan na
marzec 2013

Wyżej wymienione złoża znajdują się w całości w granicach gminy Kluczewsko. Jak wynika z danych zamieszczonych na geoportalu Państwowego Instytutu Geologicznego na fragment gminy Kluczewsko swoim zasięgiem wchodzi również złożo „Oleszno”, które znajduje się w sąsiedniej gminie Krasocin. Jest to złożo piasków budowlanych, które zostało wstępnie rozpoznane.

4.1.6. Warunki glebowe

Obecne warunki glebowe na terenie gminy Kluczewsko są wynikiem wykształconej budowy geologicznej, stosunków wodnych oraz charakteru dotychczasowego użytkowania przedmiotowego obszaru.

Na terenie gminy Kluczewsko występującymi glebami są głównie rędziny rozwinięte na węglanowych utworach kredowych, gleby bielcowe i brunatne powstałe z piasków i glin, w obniżeniach i dolinach występują gleby pochodzenia organicznego i mineralnego (mady, torfy, gleby mułowo - torfowe i murszowe).

Glebami o najkorzystniejszych warunkach dla rozwoju rolnictwa są grunty III klasy bonitacyjnej (grunty orne średnio dobre), które występują fragmentarycznie w południowej części gminy (okolice miejscowości Kluczewsko, Komparzów, Rzewuszyce, Januszewice) oraz części północnej (okolice miejscowości Stanowiska, miejscowości Dobromierz). Na glebach tych występują w głównej mierze kompleksy pszenne dobre i pszenne wadliwe.

Gleby klasy IV (orne średnie i orne słabe) występują w sąsiedztwie gleb klasy III, są to tereny niewielkie pod względem powierzchniowym. Gleby tych klas są wysoce podatne na wahania poziomu wód gruntowych. Głównymi kompleksami występującymi na gruntach tej klasy są: pszenno dobry, pszenno wadliwy, żytni bardzo dobry, żytni słaby, żytnio – łubinowy, zbożowo – pastewny mocny. Występują tu też użytki zielone średnie oraz użytki zielone słabe i bardzo słabe.

Największy udział na obszarze gminy Kluczewsko mają gleby V i VI klasy bonitacyjnej (orne słabe i najslabsze), które są ubogie w substancje organiczne i przynoszą z reguły niskie plony. Głównymi kompleksami występującymi na gruntach tej klasy są żytni słaby, żytnio – łubinowy, zbożowo – pastewny słaby. Występują tu również użytki zielone średnie i słabe oraz bardzo słabe.

Gleby pochodzenia organicznego znajdują się głównie w dolinach rzecznych i zajmowane są przez użytki zielone. Są to gleby murszowo - torfowe, mady, mady glejowe, rzadziej torfy niskie. W głównej mierze są to użytki zielone średnie, rzadziej słabe.¹⁸

Analiza rozmieszczenia trwałych użytków zielonych wykazuje, iż na terenie gminy nie występują użytki zielone bardzo dobre i dobre. Przeważają użytki zielone średnie, których wydajność może dochodzić do 3 ton średniej jakości siana z 1 ha, zaś wydajność 1 ha pastwiska daje możliwość wyżywienia 2 krów przez okres 130 dni. W przypadku użytków zielonych

¹⁸ Mapa glebowo – rolnicza dla terenu gminy Kluczewsko udostępniona przez Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej we Włoszczowej.

słabych wydajność z 1 ha spada do 1,5 tony siana słabej jakości, z 1 ha pastwiska możliwe jest wyżywienie jedynie 1 krowy przez okres 120 dni.¹⁹

Analiza jakości gleb na terenie gminy Kluczewsko wykazała, iż nie są one w znacznym stopniu zanieczyszczone metalami ciężkimi. Zanieczyszczenie tymi związkami występuje głównie na terenach zurbanizowanych, w pobliżu składowisk odpadów i wzdłuż szlaków komunikacyjnych. Zakwaszenie gleb na analizowanym terenie kształtuje się na poziomie 21 – 40%. Zanieczyszczenia gleb w granicach analizowanej jednostki są wynikiem ruchu komunikacyjnego, lokalnej działalności górniczej, nieprawidłowego składowania odpadów oraz stosowania nieprawidłowych zabiegów agrotechnicznych. W gminie występuje stosunkowo niewielkie zagrożenie gleb erozją wodną, która występuje głównie w sąsiedztwie stoków o spadkach powyżej 10°. ²⁰ W obszarze stromych stoków występuje zagrożenie gleb erozją wietrzną, która może powodować wywiewanie z powierzchni cennych składników glebotwórczych.

Na podstawie analizy mapy glebowo - rolniczej stwierdzić można, iż jakość gruntów rolnych na terenie gminy Kluczewsko określić można jako poziom średni. W jej obszarze nie występują gleby najlepszych klas bonitacyjnych. Najbardziej korzystne pod względem przydatności dla rolnictwa są gleby klas bonitacyjnych III i IV, które obejmują jednak najmniejsze powierzchnie w gminie.

4.1.7. Świat flory i fauny

Według regionalizacji przyrodniczo - leśnej teren gminy Kluczewsko leży w krainie Małopolskiej (VI). Kraina ta znajduje się w zasięgu występowania buka, świerka i jodły.²¹

Świat roślinny na terenie gminy jest wysoce różnorodny. Zdecydowana większość obszaru gminy jest porośnięta roślinnością użytków rolnych, które obejmują powierzchnię 7490ha. Wśród nich największy udział mają grunty orne (70%), łąki i pastwiska obejmują 24% a sady zaledwie 0,5% powierzchni użytków rolnych.²² Tereny wykorzystywane przez łąki i pastwiska występują w głównej mierze wzdłuż dolin rzecznych oraz w miejscach okresowo podmokłych. Są to głównie łąki wilgotne, na których występuje roślinność łąkowa.

Roślinność upraw polowych reprezentowana jest przez różnorodne gatunki zbóż. Pojawiają się również uprawy ziemniaków i kukurydzy.

Wysoki wskaźnik lesistości gminy Kluczewsko (43,7%) pokrywa się z lesistością powiatu włoszczowskiego (41,4%). Wartości te pozytywnie wyróżniają rozpatrywaną jednostkę samorządową na tle lesistości ogólnej Polski (29,2%).²³ Naturalna pierwotna pokrywa leśna złożona była głównie z ciepłolubnych postaci grądu, świetlistej dąbrowy, lasów mieszanych i borów sosnowych na glebach piaszczystych. W zawodnionych dolinach rzecznych występowała roślinność łąkowa i olsy. Obecnie pozostały jedynie fragmenty tych naturalnych zbiorowisk, przeważają sztuczne monokultury sosnowe ze sztucznych nasadzeń.

Na terenie gminy Kluczewsko dominują leśne siedliska borowe, głównie boru świeżego oraz boru mieszanego świeżego. W południowej części jednostki znaczne powierzchnie są obejmowane przez siedliska lasu mieszanego świeżego. Terenom okresowo podmokłym towarzyszą siedliska wilgotne (doliny rzeczne). Na siedliskach borowych dominuje drzewostan sosnowy. Na terenach występowania boru mieszanego obok sosny w drzewostanach wystę-

¹⁹ F. Woch "Wybrane elementy z gleboznawstwa" [w:] "Wademekum klasyfikatora gleb", IUNG, 2007

²⁰ Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019

²¹ Siedliskowe podstawy hodowli lasu [w:] Zasady hodowli i użytkowania lasu wielofunkcyjnego, Warszawa 2003

²² Wykaz gruntów gminy Kluczewsko w rozróżnieniu na własność i rodzaj gruntu, stan na 03.10.2012r.

²³ http://www.stat.gov.pl/bdl/app/dane_podgrup.display?p_id=531573&p_token=0.8899169258197297

pują takie gatunki jak dąb szypułkowy i bezszypułkowy, jodła, pojawiają się też świerki i brzozy. Analizując rozmieszczenie lasów w gminie Kluczewsko dostrzec można, iż występują one zwartymi obszarami na terenach odsuniętych od dolin rzecznych. W przestrzeni gminy wyróżnić można większe zespoły leśne występujące w północnej (okolice miejscowości Rączki), północno – wschodniej (okolice miejscowości Boża Wola, Zalesie, Stanowiska), wschodniej (okolice miejscowości Komorniki), południowej (okolice miejscowości Brzeście), południowo – zachodnie (okolice miejscowości Komparzów) części gminy.

Część lasów znajdujących się na terenie gminy Kluczewsko została objęta ochroną, są to występujące w centralnej części gminy lasy glebochronne (chroniące glebę przed zmywaniem lub wyjąłowieniem, powstrzymują osuwanie ziemi, obrywanie skał) oraz znajdujące się w części południowej lasy wodochronne (zabezpieczające ciek i zbiorniki wodne).

Obszarem występowania rzadkich gatunków roślin jest dolina Pilicy i Czarnej Włoszczowej, które są siedliskiem dla wielu gatunków wilgotnolubnych - roślinności łąkowej, łąkowej, olszowej. Obszarami o wyróżniających się walorach florystycznych są również znajdujące się na terenie gminy Kluczewsko rezerваты przyrody – Bukowa Góra i Murawy Dobromierskie. W rezerwacie Bukowa Góra, poza wyróżniającym się drzewostanem buczyny, występują takie gatunki chronione jak storczyk, buławik czerwony, żłobik koralowy oraz cały szereg gatunków charakterystycznych dla buczyny: marzanna wodna, wyka leśna, rzankien zwyczajny, czerniec grunkowy, fiołki, bluszcze. W Rezerwacie Murawy Dobromierskie występują nawapienne murawy i zarośla kserotermiczne (róże, tarniny, jałowce).

Wyraźnie widocznym elementem szaty roślinnej gminy Kluczewsko są zadrzewienia przydrożne i śródpolne, które chronią grunty orne przed nadmierną erozją wietrzną. Obszarem zabudowy zagrodowej i mieszkaniowej jednorodzinnej towarzyszy roślinność ozdobna.

Obszar gminy Kluczewsko nie jest jednolity pod względem występowania lokalnego świata fauny. W przestrzeni analizowanej jednostki można wyróżnić tereny zamieszkiwane przez gatunki rzadkie i chronione (doliny rzeczne) oraz obfitujące w przedstawicieli typowych środowisk wiejskich (większość gminy).

Tereny dolin rzeki Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej są ważną ostoją dla wielu gatunków zwierząt związanych z ekosystemami wodno - łąkowymi. Tereny te wchodzi w skład ponadlokalnych korytarzy ekologicznych, dlatego też można stwierdzić, iż obszary dolinne stanowią istotne szlaki migracji fauny. Na terenie gminy Kluczewsko zinwentaryzowano następujące gatunki chronione: minóg ukraiński (ryba), głowacz biało płetwy (ryba), piskorz (ryba), kumak nizinny (płaz), traszka grzebieniasta (płaz).²⁴

Poza obszarami dolinnymi świat zwierzęcy w gminie reprezentowany jest przez gatunki typowe dla obszarów nizinnych wiejskich (tj. gryznie polne) oraz terenów sąsiadujących ze zbiorowiskami leśnymi. Szlaki migracyjne wielu gatunków zwierząt napotykają na swej drodze bariery antropogeniczne w postaci osad ludzkich oraz dróg o wysokim natężeniu ruchu pojazdów (droga wojewódzka nr 742).

Na terenie gminy Kluczewsko występuje bocian czarny, który objęty jest ochroną ścisłą (Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną), jest on gatunkiem wymagającym ochrony czynnej. Wokół jego gniazd tworzy się strefy ochronne: w promieniu około 100 m – strefę ścisłej ochrony całorocznej oraz w promieniu około 500 m strefę, w której nie można przebywać w

²⁴ Dane przestrzenne w formacie shape przekazane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Kielcach.

okresie od 15 marca do 31 sierpnia. W strefie ochrony ścisłej nie prowadzi się jakiegokolwiek działalności (np. pozyskania drewna). W strefie ochrony częściowej zabiegi gospodarcze o ograniczonym nasileniu mogą być prowadzone poza okresem ochronnym.²⁵

Rzeki Pilica i Czarna Włoszczowska oraz lokalne cieki i zbiorniki wodne są ważnym środowiskiem życia ryb oraz miejscem wylęgania i bytowania płazów i wielu owadów.

Dla terenu gminy Kluczewsko nie została dotychczas przeprowadzona szczegółowa inwentaryzacja przyrodnicza.

²⁵ <http://www.bocian.org.pl/bocian-czarny/ochrona>

4.2. Jakość środowiska przyrodniczego

4.2.1. Stan czystości wód

Wody powierzchniowe

Określenie jakości wód powierzchniowych w obszarze gminy Kluczewsko jest możliwe na podstawie wyników badań prowadzonych przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach w ramach krajowego monitoringu jakości wód dla rzek Pilicy, Czarnej Włoszczowskiej i Czarnej Strugi.

Określenie jakości wód rzeki Pilicy jest możliwe na podstawie wyników pomiarów jakości wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2006. W późniejszych latach dla Pilicy nie były przeprowadzane badania jakości wód. Punktami pomiarowo – kontrolnymi, znajdującymi się w bliskim sąsiedztwie gminy Kluczewsko, były te znajdujące się w Szczekocinach (285 km rzeki) i Maluszynie (231,6 km rzeki). Wyniki badań z roku 2006 klasyfikują wody tej rzeki jako III klasy czystości.²⁶

Tab. 13. Wyniki klasyfikacji ogólnej w punktach pomiarowych zlokalizowanych na Pilicy w 2006r.

Punkt pomiarowy	Klasa jakości	Wskaźniki decydujące o klasie jakości wód	Klasa wskaźnika
Szczekociny	III	Barwa	III
		BZT ₅	III
		ChZT-Mn	III
		ChZt-Cr	III
		Azot Kjeldahla	III
		Azotany	III
		Azotyny	III
		Azot og.	III
		Fosforany	III
		Mangan	III
		Ind. sap. fitopl.	III
		Ind. sap. per.	III
		Barwa	III
		Lb. b coli fek.	IV
Og. lb. b. coli	V		
Maluszyn	III	ChZT-Mn	III
		ChZt-Cr	III
		Ogólny węgiel org.	III
		Ind. sap. fitopl.	III
		Ind. sap. per.	III

²⁶ Wyniki pomiarów jakości wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2006

		Barwa	IV
		Lb. b coli fek.	IV
		Og. lb. b. coli	IV

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Wyników pomiarów jakości wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2006*

W ramach klasyfikacji i oceny stanu wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2010 dokonano badania jakości wód rzeki Czarnej Włoszczowskiej i Czarnej Strugi. Wyznaczony punkt pomiarowo – kontrolny na Czarnej Włoszczowskiej znajduje się w granicach gminy Kluczewsko – w miejscowości Ciemiętniki. Punkt pomiarowy dla Czarnej Strugi występował w miejscowości Rudka, która znajduje się tuż przy południowej granicy gminy Kluczewsko. Wyniki tych badań wskazują na umiarkowany stan ekologiczny tych wód (III klasa). Oceny tej dokonano na podstawie analizy jakości poszczególnych wskaźników wód.

Tab. 14. Klasyfikacja wskaźników jakości wód w rzece Czarna Włoszczowska - punkt pomiarowy Czarna Włoszczowska – Ciemiętniki.

Rzeka – Czarna Włoszczowska		
Nazwa jcw - Czarna Włoszczowska od Czarnej z Olszówki do ujścia		
Kod jcw - PLRW2000925429		
Nazwa ppk - Czarna Włoszczowska – Ciemiętniki		
Klasyfikacja wskaźników i elementów jakości wód	Wskaźnik	Klasa
Elementy biologiczne	Fitobentos	III
Klasa elementów biologicznych		III
Stan fizyczny	Temperatura	I
Warunki tlenowe	Tlen rozpuszczony	I
	BZT5	I
	OWO	PSD (poniżej stanu dobrego)
Zasolenie	Przewodność w 20°C	I
	Substancje rozpuszczone	I
	Wapń	I
	Magnez	I
Zakwaszenie	Odczyn pH	I
Substancje biogenne	Azot amonowy	I
	Azot Kjeldahla	II
	Azot azotanowy	I
	Azot ogólny	I
	Fosfor ogólny	I
Klasa elementów fizykochemicznych		PSD

Stan/ potencjał ekologiczny		III
Substancje priorytetowe	Benzo(a)piren	DOBRY
	Benzo(b)fluoranten	DOBRY
	Benzo(g,h,i)hipertylen	PSD
Stan chemiczny		PSD
Stan wód w PPK		ZŁY

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników klasyfikacji i oceny stanu wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2010.

Tab. 15. Klasyfikacja wskaźników jakości wód w rzece Czarna Struga - punkt pomiarowy Czarna Struga – Rudka.

Rzeka – Czarna Struga		
Nazwa jcw - Czarna Struga		
Kod jcw - PLRW20006254269		
Nazwa ppk - Czarna Struga Rudka		
Klasyfikacja wskaźników i elementów jakości wód	Wskaźnik	Klasa
Elementy biologiczne	Makrofity (makrofitowy indeks rzeczowy MIR)	III
Klasa elementów biologicznych		III
Stan fizyczny	Temperatura	I
Warunki tlenowe	Tlen rozpuszczony	I
	BZT5	II
	OWO	PSD (poniżej stanu dobrego)
Zasolenie	Przewodność w 20°C	I
	Substancje rozpuszczone	I
	Wapń	I
	Magnez	I
Zakwaszenie	Odczyn pH	I
Substancje biogenne	Azot amonowy	II
	Azot Kjeldahla	II
	Azot azotanowy	I
	Azot ogólny	I
	Fosfor ogólny	II
Klasa elementów fizykochemicznych		II
Stan/ potencjał ekologiczny		III
Substancje priorytetowe	Benzo(a)piren	DOBRY
	Benzo(b)fluoranten	DOBRY

	Benzo(g,h,i)hipertylen	PSD
Stan chemiczny		PSD
Stan wód w PPK		ZŁY

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników klasyfikacji i oceny stanu wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2010.

Na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez WIOŚ stwierdzić można, iż rzeki znajdujące się na terenie gminy Kluczewsko prowadzą wody średniej jakości. Za taki stan w znacznej mierze odpowiada niewystarczający stopień skanalizowania (40% w roku 2011)²⁷. Inną z przyczyn takiego stanu wód powierzchniowych są spływy obszarowe z terenów rolnych zawierające znaczne ilości szkodliwych substancji chemicznych. Do wód powierzchniowych odprowadzane są oczyszczone ścieki z oczyszczalni mechaniczno – biologicznej w Kluczewsku (do Czarnej Włoszczowskiej) oraz z oczyszczalni w Dobromierzu (do Pilicy). Informacje zawarte w pozwoleniach wodno prawnych wskazują, iż odprowadzane ścieki nie wykazują przekroczeń dopuszczalnych wartości wskaźników zanieczyszczeń w ściekach wprowadzanych do cieków.

Wody podziemne

Obszar gminy Kluczewsko jest zasobny w wody podziemne. Na terenie gminy wody podziemne występują w trzech utworach wodonośnych:

- czwartorzędowym – wykorzystywane do zaopatrywania lokalnych studni czerpiących wodę do celów bytowych,
- kredowym – stanowiące główny poziom użytkowy, z tego poziomu ujmowane są wody zaopatrujące lokalne wodociągi,
- jurajskim – z tego poziomu również ujmowane są wody zaopatrujące system wodociągowy.

Obszar gminy Kluczewsko znajduje się w zasięgu kredowego zbiornika wód podziemnych – GZWP nr 408, który nie posiada dostatecznej izolacji utworami nieprzepuszczalnymi. Z tego powodu miejscowo może dochodzić do degradacji wód tego poziomu.

Na terenie gminy Kluczewsko funkcjonuje 5 ujęć wód podziemnych, każde posiada wyznaczoną strefę ochrony bezpośredniej. Strefy ochrony pośredniej wyznaczone zostały wokół ujęć w Dobromierzu i Kluczewsku.

Gmina Kluczewsko nie jest w pełni zwodociągowana, poziom zwodociągowania kształtuje się na poziomie 66,1%.²⁸

Z badań wykonanych w 2010 i 2011 roku przez Państwową Powiatową Stację Sanitarno – Epidemiologiczną we Włoszczowej wynika, iż wody z lokalnych wodociągów są przydatne do spożycia przez ludzi.²⁹

Badanie i ocena stanu wód podziemnych odbywa się w ramach państwowego monitoringu środowiska, który zgodnie z art. 155a ust. 5 i 6 ustawy Prawo wodne wykonywany jest przez państwowe służby hydrogeologiczne (w zakresie elementów fizykochemicznych i ilościowych), a w uzasadnionych przypadkach oceny jakości wód podziemnych dokonuje Woje-

²⁷ Informacje z Banku Danych Lokalnych GUS – dane za rok 2011

²⁸ Informacje z Banku Danych Lokalnych GUS – dane za rok 2011

²⁹ Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019

wódzki Inspektor Ochrony Środowiska, który przekazuje wyniki tych badań za pośrednictwem Głównego Inspektora Ochrony Środowiska do państwowej służby hydrogeologicznej.³⁰

Na terenie gminy Kluczewsko został wyznaczony jeden punkt monitoringu jakości wód podziemnych w miejscowości Januszewice (numer otworu 608). Badania przeprowadzone w roku 2012 wykonane były na wodach poziomu czwartorzędowego i wskazały na III klasę jakości wód – wody zadowalającej jakości, co oznacza też dobry stan chemiczny. Wskaźnikiem decydującym o zakwalifikowaniu do III klasy były stężenia NO₃.³¹

Badaniem wód podziemnych poziomu kredowego objęte były wody w punkcie Czarnca, który znajdował się w gminie Włoszczowa. Wyniki tych badań wskazały na IV klasę jakości wód, co przekłada się na słaby skład chemiczny wód pobranych w tym punkcie. Wskaźnikiem zmierzonym w granicach stężeń IV klasy jakości było NO₃.³²

Znaczna część gminy Kluczewsko znajduje się na terenie określonym jako wysoki stopień zagrożenia zanieczyszczeniem wód podziemnych³³, co jest w dużej mierze związane z budową geologiczną przedmiotowego obszaru. Infiltracji potencjalnych zanieczyszczeń z powierzchni do hydrosfery podziemnej sprzyjają liczne wychodnie skał dobrze przepuszczalnych wapieni, margli oraz piasków i piaskowców. Czas przenikania zanieczyszczeń szacuje się na maksymalnie 25 lat. Szczelinowo – porowy i szczelinowo – krasowy charakter poziomów wodonośnych górnokredowego i górnourajskiego dodatkowo sprzyja migracji zanieczyszczeń do warstw wodonośnych.

Na jakość wód podziemnych w obszarze gminy Kluczewsko znaczny wpływ może wywierać niewspółmierny w stosunku do zwodociągowania poziom skanalizowania gminy. Nieczystości gromadzone w bezodpływowych zbiornikach stanowią zagrożenie związane z przenikaniem zanieczyszczeń do poziomów wodonośnych. Niekorzystny wpływ na jakość wód podziemnych może mieć również nieprawidłowo prowadzona gospodarka rolna – związki zawarte w niewłaściwie składowanych odpadach i gnojowicy mogą przedostawać się wraz z wodami infiltracyjnymi do wód podziemnych.

4.2.2. Jakość powietrza atmosferycznego

Na warunki aerosanitarnie gminy Kluczewsko wpływ wywierają zanieczyszczenia o charakterze punktowym, liniowym jak i powierzchniowym. Istotne znaczenie ma również fakt, iż na teren gminy napływają zanieczyszczenia z sąsiednich regionów, głównie z Bełchatowa i aglomeracji śląskiej.

Na terenie gminy nie występuje zorganizowana sieć ciepłownicza, pozyskiwanie energii cieplnej odbywa się w oparciu o lokalne paleniska, które w celu wytwarzania energii wykorzystują takie substancje jak węgiel kamienny, olej, gaz, drewno. Energetyczne spalanie paliw jest źródłem emisji takich substancji jak dwutlenek siarki, dwutlenek azotu, pyły. Stężenia tych substancji rosną w okresie grzewczym i zdecydowanie maleją w okresie letnim. W wyniku skumulowania emisji z palenisk domowych okresowo wokół wsi położonych na terenach niżej położonych oraz w rejonach o słabym przewietrzaniu może wystąpić pogorszenie warunków aerosanitarnych. Niekorzystnym zjawiskiem, występującym na terenach wiejskich,

³⁰ Ustawa Prawo wodne (Dz. U. 2012 poz. 145, z późn. zm.)

³¹ Wyniki pomiarów jakości wód podziemnych w województwie świętokrzyskim w roku 2012, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach

³² Wyniki pomiarów jakości wód podziemnych w województwie świętokrzyskim w roku 2012, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach

³³ Objaśnienia do mapy hydrogeologicznej Polski w skali 1:50000, Arkusz Włoszczowa (0812), Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa 2002r.

jest spalanie w indywidualnych kotłowniach odpadów z tworzyw sztucznych. Konsekwencją tego jest uwalnianie do atmosfery oprócz zanieczyszczeń w postaci pyłu, dwutlenku węgla, tlenków azotu również lotnych, silnie toksycznych substancji, tj. chlorowodór, rakotwórcze dioksyny i wiele innych.

Innym rodzajem powstających w obszarze gminy zanieczyszczeń powietrza są te pochodzenia komunikacyjnego. Przez gminę Kluczewsko przebiega droga wojewódzka nr 742 poprowadzona przez teren województwa łódzkiego i świętokrzyskiego, relacji Przyglów – Nagłowice. Intensywny ruch pojazdów mechanicznych przyczynia się do powstawania zanieczyszczeń powietrza pochodzenia liniowego. Jak wynika z zestawień pomiaru ruchu odbywającego się na drogach wojewódzkich w 2010 r. w granicach gminy Kluczewsko znajdował się odcinek pomiarowy o nazwie *granica województwa – Włoszczowa*. Wyniki pomiaru natężenia pojazdów silnikowych ogółem dla tego odcinka wskazują na średniodobowy ruch kształtujący się na poziomie 3094 pojazdów. W porównaniu z innymi odcinkami dróg tej samej klasy stwierdzić można, iż jest to średni poziom natężenia ruchu. Jednak nawet takie poziomy natężenia ruchu pojazdów mechanicznych przyczyniają się do emisji spalin, które zawierają liczne substancje szkodliwe, tj.: tlenki azotu, tlenki węgla, pył zawieszony, ołów. Ich ponadnormatywne występowanie w powietrzu atmosferycznym może być szkodliwe dla środowiska.

Rolniczy charakter gminy Kluczewsko przyczynia się do powstawania specyficznych zanieczyszczeń powietrza związanych z zabiegami agrotechnicznymi (okresowa emisja aerozoli, substancji pylistych) oraz odorów związanych z większymi obiektami inwentarskimi. W obrębie gminy, na terenie miejscowości Komorniki i Jakubowice zlokalizowane są znacznych rozmiarów chlewnie, których funkcjonowanie generuje obniżenie odczuwalnej jakości powietrza.

Na terenie analizowanej jednostki administracyjnej nie są zlokalizowane szczególnie uciążliwe dla środowiska zakłady przemysłowe. Gmina Kluczewsko charakteryzuje się większą od średniej dla Polski lesistością, występujące kompleksy leśne, zadrzewienia przydrożne oraz lokalnie występujące kępy drzew mają pozytywny wpływ na jakość lokalnych warunków aerasanitarnych. Naturalny charakter gminy, brak występowania elementów drastycznie degradujących stan sanitarny powietrza atmosferycznego wpływają na ocenę warunków aerasanitarnych na poziomie zadowalającym.

Na terenie gminy Kluczewsko nie są prowadzone regularne badania stanu powietrza atmosferycznego. Wszelkie próby określenia poziomu zanieczyszczeń w powietrzu opierać się mogą o wyniki badań prowadzone w ramach krajowego monitoringu powietrza atmosferycznego, który jest wykonywany przez Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach. Z rocznej oceny jakości powietrza w województwie świętokrzyskim wynika (2011 r.), iż przedmiotowy obszar znajduje się w strefie świętokrzyskiej, dla której wartości zanieczyszczeń SO₂, NO₂, Pb, C₆H₆, CO, As, Cd, Ni, O₃^{*} (wg poziomu docelowego) zostały określone jako odpowiednie dla klasy czystości A, gdzie stężenia zanieczyszczeń nie przekraczają poziomów dopuszczalnych i poziomów docelowych. Przekroczone zostały poziomy dopuszczalne dla takich substancji jak benzo(a)piren (klasa C), pyły (klasa C) oraz ozon (według poziomu długoterminowego) (klasa D2).

Dla strefy ze statusem klasy C należy podjąć działania w celu określenia obszarów przekroczeń danego zanieczyszczenia oraz opracowań program ochrony powietrza. Klasa D2 skut-

kuje natomiast podjęciem długoterminowych działań naprawczych będących celem programu ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego.³⁴

4.2.3. Klimat akustyczny

Na klimat akustyczny w gminie Kluczewsko w największym stopniu oddziałuje hałas komunikacyjny, który generowany jest przez ruch odbywający się pod drodze wojewódzkiej nr 742. W obszarze gminy nie występują zakłady przemysłowe, które w znaczący sposób przyczyniałyby się do pogorszenia warunków akustycznych. Występujące zakłady produkcyjne, usługowe, obiekty użyteczności publicznej oraz pojawiające się sezonowo maszyny rolnicze odgrywają niewielką rolę w generowaniu uciążliwego hałasu. Na terenie gminy Kluczewsko nie są prowadzone pomiary natężenia hałasu ani pomiary jakości klimatu akustycznego, co znacząco utrudnia dokonanie oceny jakości środowiska gminy w tym zakresie.

Układ komunikacyjny gminy Kluczewsko opiera się w głównej mierze o drogi charakteryzujące się niewielkim natężeniem ruchu pojazdów mechanicznych (drogi powiatowe i drogi gminne), co też nie przyczynia się do powstawania znaczących uciążliwości akustycznych. Hałas generowany wzdłuż tych ciągów komunikacyjnych może być odczuwany jedynie w pasie terenu bezpośrednio przylegającym do drogi. Drogą wyraźnie obciążoną komunikacyjnie jest przebiegająca południkowo droga wojewódzka nr 742. Dla przedmiotowego odcinka drogi nie została dotychczas opracowana mapa akustyczna. Jak wynika z rozporządzenia ministra środowiska z dnia 16 czerwca 2011 r. w sprawie wymagań w zakresie prowadzenia pomiarów poziomów substancji lub energii w środowisku przez zarządzającego drogą, linią kolejową, linią tramwajową, lotniskiem lub portem (Dz. U. 2011 Nr 140 poz. 824 wraz z późniejszymi zmianami) okresowe pomiary poziomów hałasu w środowisku prowadzone są dla dróg publicznych o średnim natężeniu ruchu powyżej 3 mln pojazdów rocznie lub o procentowym udziale pojazdów ciężkich w potoku ruchu powyżej 20%, w przypadku średniego dobowego ruchu przekraczającego 5 tys. pojazdów. Przedmiotowy odcinek drogi wojewódzkiej charakteryzuje się natężeniem ruchu pojazdów mechanicznych na poziomie 3094 pojazdów na dobę.

Hałas komunikacyjny powstaje w dwojaki sposób – generowany jest przez silniki samochodowe oraz jest efektem toczenia kół pojazdów o nawierzchnię jezdni. Poziom hałasu drogowego jest bezpośrednio uzależniony od takich czynników jak: natężenie ruchu, prędkość pojazdów, udział pojazdów ciężkich, płynność ruchu, pochylenie drogi, jakość nawierzchni drogowej.

Wśród możliwych do podjęcia działań, które mogą przyczyniać się do zmniejszenia uciążliwości akustycznych powodowanych przez hałas drogowy wyróżnia się: ekrany i przekrycia akustyczne, wały ziemne, tunele drogowe, wprowadzanie zieleni wysokiej wzdłuż dróg, zastosowanie tzw. cichej nawierzchni, zmniejszanie prędkości pojazdów na danym obszarze. Na terenie gminy Kluczewsko zaleca się stosowanie zieleni wysokiej wzdłuż intensywnie uczęszczanych tras komunikacyjnych.

Przez niewielki fragment w południowo – wschodniej części gminy przebiega linia kolejowa – Centralna Magistrala Kolejowa Warszawa – Katowice, która prowadzi znaczny ruch szybkich pociągów osobowych i ekspresowych. Hałas kolejowy jest zależny od natężenia ruchu pociągów, ilości pociągów towarowych w ogólnej liczbie składów, prędkości pociągów, położenia torów, płynności ruchu, ukształtowanie terenu, charakteru obudowy linii kolejowej oraz

³⁴ Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019

odległości pierwszej linii zabudowy od skrajnego toru.³⁵ Centralna Magistrala Kolejowa jest uwzględniana w projekcie kolei dużych prędkości i poddawana jest modernizacji na odcinku Grodzisk Mazowiecki – Kraków/Katowice – Zwardoń/Zebrzydowice – granica państwa. Dla tak znaczącego przedsięwzięcia opracowana została dokumentacja przedprojektowa. W ramach modernizacji linii przewidziano również inwestycje ochronne przed hałasem generowanym przez ruch pociągów. Wymienia się wśród nich ekrany akustyczne oraz proponuje się podwyższenie izolacyjności zewnętrznej budynków poprzez wymianę stolarki okiennej.³⁶

Linia kolejowa w obrębie gminy Kluczewsko przebiega w oddaleniu od terenów gęsto zabudowanych, dlatego też jej uciążliwość określa się jako niewielką. Miejscowością znajdującą się w najbliższym sąsiedztwie linii kolejowej jest Zabrodzie, zabudowania skupione znajdują się w odległości większej niż 270m od linii.

Hałas emitowany przez lokalne zakłady przemysłowe, obiekty usługowe oraz użyteczności publicznej ma charakter tymczasowy i nie cechuje się wyraźną uciążliwością. Podobnie rzecz się ma z hałasem emitowanym przez maszyny rolnicze. Elementem mogącym mieć wpływ na jakość klimatu akustycznego są elektrownie wiatrowe (2 agregaty prądotwórcze w miejscowości gminnej Kluczewsko, 1 turbina w Rzewuszycach). Jak wynika z decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego polegającej na budowie farmy wiatrowej składającej się z dwóch agregatów prądotwórczych o łącznej mocy 500kW oraz trafo stacji i przyłączy kablowych do sieci 15kV *możliwe zanieczyszczenia akustyczne związane z powstałą farmą wiatrową w Kluczewsku niwelowane będą przez zachowanie normatywnych odległości od miejsc przeznaczonych na stały pobyt ludzi. Minimalna odległość od zabudowy zagrodowej występującej na terenie miejscowości Kluczewsko wyniesie 320,0 m. W sąsiedztwie przedmiotowych nieruchomości zachowane będą standardy akustyczne zgodne z obowiązującymi przepisami. W odległości 150,00 m od wież wiatrowni zachowana zostanie norma 45db, w powyżej 200,00 m od wież wiatrowni poziom hałasu przy niekorzystnych warunkach nie przekroczy 40 db (dane dla prędkości wiatru powyżej 8 m/s).*³⁷ Elektrownia wiatrowa w miejscowości Rzewuszyce znajduje się w znacznej odległości od zabudowy mieszkaniowej, zagrodowej i rekreacyjno – wypoczynkowej (najbliższe zabudowania oddalone są o około 260 m). Jak wynika z decyzji nr 46/2004 o warunkach zabudowy dla inwestycji polegającej na budowie elektrowni wiatrowej VESTAS V17 75kW w miejscowości Rzewuszyce, przy odległości 240 m od turbiny wiatrowej poziom hałasu wynosi 40 dB. Pojedyncze turbiny wiatrowe znajdujące się na terenie gminy Kluczewsko nie tworzą rozległej farmy wiatrowej, są to wiatraki o stosunkowo niewielkiej mocy. Dlatego też można uznać, iż wytwarzany przez nie hałas jest niwelowany przez odpowiednią odległość od zabudowań, dźwięki wytwarzane przez obracające się śmigła są pochłaniane przez otoczenie. W sąsiedztwie farmy wiatrowej w Kluczewsku został wyznaczony zasięg niekorzystnego oddziaływania akustycznego, w którym nie występuje zabudowa.

Istotną kwestią jest, aby dopuszczalny poziom hałasu w środowisku na obszarze gminy Kluczewsko był zgodny z wymogami zawartymi w rozporządzeniu ministra środowiska z dnia 1 października 2012 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. 2012 poz. 1109 z dnia 1 października 2012 r.):

³⁵ Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019

³⁶ Modernizacja linii kolejowej E65-Południe odcinek Grodzisk Mazowiecki – Kraków/Katowice – Zwardoń/Zebrzydowice – granica państwa, Studium wykonalności – dokumentacja przedprojektowa, http://www.siskom.waw.pl/komunikacja/kolej/KDP/e65pd_moderna_konsultacje.pdf

³⁷ Decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego polegającej na budowie farmy wiatrowej składającej się z dwóch agregatów prądotwórczych o łącznej mocy 500kW oraz trafo stacji i przyłączy kablowych do sieci 15kV

Tab. 16. Dopuszczalne poziomy hałasu w środowisku.

Lp	Rodzaj terenu	Dopuszczalny poziom hałasu w środowisku [dB]			
		Drogi lub linie kolejowe		Pozostałe obiekty i działalność będąca źródłem hałasu	
		Pora dzienna	Pora nocna	Pora dzienna	Pora nocna
1	a. Strefa ochrony „A” uzdrowiska b. Tereny szpitali poza miastem	50	45	45	40
2	a. Tereny zabudowy mieszkaniowej jedno- rodzinnej b. Tereny zabudowy związanej ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży c. Tereny domów opieki społecznej d. Tereny szpitali w miastach	61	56	50	40
3	a. Tereny zabudowy mieszkaniowej wielo- rodzinnej i zamieszkania zbiorowego b. Tereny zabudowy zagrodowej c. Tereny rekreacyjno-wypoczynkowe d. Tereny mieszkaniowo - usługowe	65	56	55	45
4	Tereny w strefie śródmiejskiej miast powyżej 100 tys. mieszkańców	68	60	55	45

Źródło: Rozporządzenie ministra środowiska z dnia 1 października 2012r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku (Dz. U. 2012 Nr 0 poz. 1109 z dnia 1 października 2012r.).

4.2.4. Promieniowanie elektromagnetyczne

W obrębie gminy Kluczewsko znajdują się obiekty i urządzenia mogące potencjalnie emitować wzmożone promieniowanie elektromagnetyczne. Na terenie gminy zlokalizowana jest stacja przekaźnikowa radiolinii w miejscowości Jeżowiec (dz. nr 356, obręb Jeżowiec). Na jej terenie znajdują się również maszty przesyłowe sygnału internetowego w miejscowościach Jeżowiec, Rzewuszyce, Kolonia Łączyna Wola, Komparzów, Ciemiętniki, Brzeście.

W roku 2006 miała miejsce przebudowa Stacji Linii Radiowych „Dobromierz”, która polegała na montażu systemu antenowego dla potrzeb radia RMF FM. Określona dla tej inwestycji równoważona moc promieniowania izotopowego wynosi 49,2 kW. Wieża ta zlokalizowana jest na wzniesieniu, na terenie niezabudowanym, góruje ona ponad 60 m nad zwartą zabudową Dobromierza oddalonego o około 1 km w kierunku zachodnim. Najbliższe zabudowania mieszkalne oddalone są o ponad 100 m, położone co najmniej 10 m poniżej wieży, ich wysokość nie przekracza 5 m. Na terenie otaczającym stację występują zadrzewienia i zakrzewienia śródpolne oraz łąki. W Decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia (Nr B7624/1/06) określono, iż urządzenia i systemy antenowe powinny być tak skonstruowane i eksploatowane by całkowicie uniemożliwić ludności dostęp do pól elektromagnetycznych o poziomie przekraczającym $0,1 \text{ W/m}^2$. W uzasadnieniu do wydanej decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach stwierdzono, iż przedmiotowa stacja spełnia wymogi stawiane przez przepisy o ochronie środowiska i nie będzie stanowiła zagrożenia dla środowiska i zdrowia ludzi. Emitowane przez nią pole elektromagnetyczne występują w wolnej przestrzeni niedostępnej dla ludności przebywającej w otoczeniu stacji tj. na

wysokości nie mniejszej niż 26,0 m n.p.t. oraz w zasięgu maksymalnym od anten równym 26,0 m.³⁸

W przypadku masztów telekomunikacyjnych znajdujących się na terenie gminy w roku 2010 przez Regionalną Dyрекcyję Ochrony Środowiska w Kielcach wydane zostało Zaświadczenie stwierdzające, iż projekt „Zapewnienie Internetu szerokopasmowego na terenie Gminy Kluczewsko i gmin sąsiednich” nie powinien wyrzucić istotnego oddziaływania na obszar Natura 2000. Sieć ta opiera się na stacjach nadawczo – odbiorczych pracujących w paśmie 5 GHz częstotliwości od 5500 MHz do 5700 MHz.³⁹ Określono, iż inwestycja ta nie powinna wywierać wpływu na środowisko, nie będzie stanowiła zagrożenia dla środowiska i zdrowia ludzi.

Przez teren gminy nie przebiegają linie elektroenergetyczne wysokiego napięcia, znajdują się tu linie elektroenergetyczne średnich i niskich napięć. Linie elektroenergetyczne wytwarzają pole elektromagnetyczne o niskiej częstotliwości (50 Hz). Z analizy danych zawartych w opracowaniu „Linie i stacje elektroenergetyczne w środowisku człowieka”⁴⁰ wynika, iż natężenie pola elektrycznego pod liniami średniego napięcia (10 – 30 kV) wynosi poniżej 0,3kV/m. W przypadku pola magnetycznego wartość natężenia pod liniami średnich napięć kształtuje się na poziomie 0,8 – 16 A/m.

Wartości dopuszczalnych parametrów pola elektromagnetycznego są określone w rozporządzeniu ministra środowiska z dnia 30 października 2003r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz.U. Nr 192, poz. 1882 i 1883). Jak wynika z rozporządzenia ministra środowiska oddziaływanie pól elektromagnetycznych na środowisko, dla miejsc dostępnych dla ludności oraz dopuszczalne poziomy parametrów fizycznych pól elektromagnetycznych o częstotliwości 50 Hz wynoszą: 10 kV/m dla składowej elektrycznej i 60A/m dla składowej magnetycznej; w przypadku pól elektromagnetycznych o wysokiej częstotliwości wartości te wynoszą 7 V/m dla składowej elektrycznej i 0,1 W/m² dla gęstości mocy.⁴¹

Jedynym punktem odniesienia dla próby oszacowania poziomu pól elektromagnetycznych w gminie Kluczewsko są pomiary wykonane w 2011 r. w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska w punkcie pomiarowym zlokalizowanym na terenie gminy Kluczewsko – w miejscowości Dobromierz (ul. Jeżowiec 2, przy kapliczce, obok szkoły). Wyniki tych badań (średnia arytmetyczna zmierzonych wartości skutecznych natężeń PEM wynosiła 0,002 V/m) nie wykazały przekroczeń dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku.⁴²

4.2.5. Zagrożenie powodziowe

Jak wynika z danych przekazanych przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie na terenie gminy Kluczewsko występują obszary szczególnego zagrożenia powodzią wzdłuż rzeki Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej. Strefy szczególnego zagrożenia powodzią znajdują się w granicach określonych przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie – na przedmiotowym obszarze obejmują tereny:

³⁸ Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia polegającego na budowie stacji radiowej radia RMF FM zlokalizowanej w miejscowości Jeżowiec gm. Kluczewsko na istniejącej wieży telekomunikacyjnej (B7624/1/06)

³⁹ Zaświadczenie Regionalnej dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach stwierdzające, iż projekt „Zapewnienia Internetu szerokopasmowego na terenie Gminy Kluczewsko i gmin sąsiednich” nie powinien wyrzucić istotnego oddziaływania na środowisko, 17.12.2012r.

⁴⁰ <http://www.pse-operator.pl/index.php?dzid=65&did=193>

⁴¹ Rozporządzenie ministra środowiska z dnia 30 października 2003r. w sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz.U. Nr 192, poz. 1882 i 1883).

⁴² Monitoring pól elektromagnetycznych w roku 2011, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska Kielce

- między korytem rzeki Pilicy a linią rozgraniczającą zasięg obszaru szczególnego zagrożenia powodzią. Są to w głównej mierze tereny niezagospodarowane, porośnięte naturalną roślinnością trawiastą z pojawiającymi się zadrzewieniami. Są to tereny nieobwałowane, miejscami pojawiają się niewielkie skarpy (na zachód od miejscowości Dobromierz), które stanowią formę chroniącą przez rozlewami wód wezbraniowych. Zabudowa w miejscowości Bobrowniki występuje w bardzo bliskim sąsiedztwie obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, fragmentarycznie znajduje się w ich granicach.
- między wijącym się korytem rzeki Czarnej Włoszczowskiej a linią rozgraniczającą zasięg obszaru szczególnego zagrożenia powodzią. Są to tereny w znacznej części niezagospodarowane, obejmujące rozległe łąki i pastwiska. W przypadku obszaru szczególnego zagrożenia powodzią wyznaczonego dla rzeki Czarnej Włoszczowskiej zauważalne jest występowanie konfliktów między obszarami zagrożonymi a istniejącą zabudową. Część zabudowy w miejscowości Ciemiętniki, Pilczyca znajduje się na terenach zagrożonych powodzią. Zabudowa w miejscowości Rzewuszyce, Komorniki, Januszewice oraz w północnej części wsi Kluczewsko znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie obszarów zagrożonych wystąpieniem powodzi.⁴³

Obszary te znajdują się w zasięgu przepływu wielkiej wody o prawdopodobieństwie 1% (woda, która statystycznie występuje raz na 100 lat). Na terenie gminy wyznaczono również strefę zasięgu wielkiej wody o prawdopodobieństwie 5% (woda, która statystycznie występuje raz na 20 lat), jej zasięg pokrywa się z zasięgiem wody stuletniej lub jest od niej mniejszy. Na terenie gminy Kluczewsko tereny zagrożone podtopieniami - tereny wyznaczone na skutek analizy maksymalnych możliwych zasięgów występowania podtopień (położenia zwierciadła wody podziemnej blisko powierzchni terenu, co skutkuje podmokłościami) - występują w dolinie rzeki Pilicy, w zasadzie ograniczają się do obszarów szczególnego zagrożenia powodzią. Wyznaczone w katastrze wodnym tereny podmokłe występują zarówno w dolinach rzek Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej jak też i w sąsiedztwie niektórych lokalnych cieków.⁴⁴

Na terenie gminy Kluczewsko nie występują obwałowania, naturalnym zabezpieczeniem przeciwpowodziowym są miejscowo pojawiające się niewielkie skarpy towarzyszące dolinom rzeczonym.

4.2.6. Tereny osuwiskowe

W gminie Kluczewsko nie występują udokumentowane obszary osuwania się mas ziemnych (tereny zagrożone ruchami masowymi oraz tereny, na których występują te ruchy).

W przestrzeni gminy Kluczewsko występują obszary potencjalnie narażone na osuwanie się mas ziemnych. Są to tereny towarzyszące korytom rzeczonym rzeki Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej. Występują tu również obszary predysponowane do występowania ruchów masowych ziemi (w ich obrębie nie wyklucza się możliwości rozwoju ruchów masowych), które zostały wyznaczone w dokumentach Państwowego Instytutu Geologicznego w ramach Systemu Ochrony Przeciwsuwiskowej. Tereny te znajdują się w północno – wschodniej części gminy, na stromych zboczach najwyższych wzniesień (Krzemycza Góra, Góra Krzemyk).

Jak wynika z danych zawartych w katastrze wodnym, przekazanym przez Regionalny Zarząd gospodarki wodnej w Warszawie, zagrożenie występowaniem osuwisk w dolinie rzeki Pilicy

⁴³ Dane z katastru wodnego przekazanego przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie

⁴⁴ Dane z katastru wodnego przekazanego przez Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie

jest niewielkie, występuje jedynie na obszarze na zachód od miejscowości Rączki, na skraju terenu leśnego. W zasięgu tak wyznaczonego obszaru narażonego na niebezpieczeństwo osuwisk znajduje się pojedyncza zagroda.

Dolina rzeki Czarnej Włoszczowskiej jest w większym stopniu narażona na zjawiska osuwiskowe. Obszarami narażonymi na ich powstanie są tereny położone na zachód od miejscowości Pilczyca i na północ od miejscowości Praczków, w kierunku wschodnim od miejscowości Komorniki, na wschód od miejscowości Krogulec. Są to niewielkie powierzchniowo obszary, na których nie występuje zabudowa.

Niebezpieczeństwo powstania osuwisk na tak wyznaczonych terenach jest związane z wodami rzek. Woda płynąca meandrującym korytem podcina bocznie towarzyszące jej skarpy. Przy tak powstałych podcięciach erozyjnych na jednym brzegu koryta tworzą się głębie, po przeciwległej stronie tworzą się zaś łachy meandrowe.

4.2.7. Tereny i obszary górnicze

Na terenie gminy Kluczewsko występują tereny i obszary górnicze.

Tab. 17. Tereny i obszary górnicze w granicach gminy Kluczewsko.

Złoże	Powierzchnia obszaru górniczego [m ²]	Powierzchnia terenu górniczego [m ²]	Wygaśnięcie koncesji	Zasoby przemysłowe [tys.Mg]	Rodzaj kopaliny
Rzewuszyce	56 961	72 876	31.12.2029	432	Kopaliny naturalne – złoża piasków budowlanych
Rzewuszyce I	19 016	31 947	31.12.2032	149	Kopaliny naturalne – złoża piasków budowlanych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie koncesji na wydobywanie oraz <http://geoportal.pgi.gov.pl/midas-web/pages/index.jsf?conversationContext=2>

4.3. Elementy środowiska przyrodniczego objęte ochroną

4.3.1. Obszary Natura 2000

Gmina Kluczewsko znajduje się w zasięgu obszarowych form ochrony przyrody Natura 2000: Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Przedborska (PLH260004), Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty Dolina Górnej Pilicy (PLH260018), które występują wzdłuż dolin rzeki Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej oraz na części terenu Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Dla występujących na terenie gminy Kluczewsko obszarów Natura 2000 nie zostały dotychczas opracowane plany ochrony ani plany zadań ochronnych. Jednostka administracyjna nie posiada wykonanej inwentaryzacji przyrodniczej.

Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty Ostoja Przedborska (PLH260004) – jest obszarem specjalnej ochrony siedlisk o powierzchni całkowitej 11605,2 ha. Nie jest on bezpośrednio powiązany z innymi Obszarami Natura 2000. Obejmuje on fragment Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Zachodnią część obszaru stanowi zbocze Pasma Przedborsko – Małogoskiego zbudowanego z górnym jurajskich wapieni kredowych i kredowych piaskowców. Sieć rzeczna tego obszaru jest bardzo bogata, stanowią ją liczne dopływy Czarnej Włoszczowskiej. Znaczną część tak wyznaczonego obszaru jest zajęta przez rozległe kom-

pleksy wilgotnych i podmokłych łąk oraz największy w tej części Polski płat lasów nadrzecznych jesionowo – olszowych. Zachowały się tu rozległe naturalne drzewostany, dominują bory sosnowe, pojawiają się grądy, buczyny, dąbrowy. Na zboczach występujących w granicach obszaru chronionego wzgórz występują murawy kserotermiczne, w lokalnych dolinach pojawiają się torfowiska.⁴⁵

Jako ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych występujących w zasięgu OZW Ostoja Przedborska wyróżnia się:

- murawy kserotermiczne (Festuco-Brometea i ciepłolubne murawy z *Asplenion septentrionalis-Festucion pallentis*);
- niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (*Arrhenatherion elatioris*);
- torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe);
- torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzeria-Caricetea*);
- obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku *Rhynchosporion*;
- kwaśne buczyny (*Luzulo-Fagenion*);
- żyzne buczyny (*Dentario glandulosae-Fagenion*, *Galio odorati-Fagenion*);
- grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (*Galio-Carpinetum*, *Tilio-Carpinetum*);
- łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (*Salicetum albo-fragilis*, *Populetum albae*, *Alnion glutinoso-incanae*, olsy źródłiskowe);
- bory i lasy bagienne (*Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis*, *Vaccinio uliginosi-Pinetum*, *Pino mugo-Sphagnetum*, *Sphagno girgensohnii-Piceetum* i brzoźwososnowe bagienne lasy borealne);
- łągowe lasy dębowo-wiązowo-jesionowe (*Ficario-Ulmetum*);
- ciepłolubne dąbrowy (*Quercetalia pubescenti-petraeae*);
- wyżynny jodłowy bór mieszany (*Abietetum polonicum*).⁴⁶

W granicach Ostoi Przedborskiej występuje znaczne bogactwo flory (900 gatunków roślin naczyniowych rzadkich i zagrożonych oraz prawnie chronionych) oraz fauny (głównie gatunki charakterystyczne dla siedlisk wilgotnych).

Jak wynika z danych uzyskanych z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach, na terenie gminy Kluczewsko nie występują siedliska przyrodnicze ani siedliska gatunków roślin i zwierząt wymienionych w Dyrektywie Rady Europy chronione przez OZW Ostoja Przedborska.⁴⁷

Jako czynnik stanowiący zagrożenie dla trwałości funkcjonowania OZW Ostoja Przedborska wyróżnia się zachwianie równowagi stosunków wodnych. Elementami niekorzystnie wpływającymi na ten obszar są zanieczyszczenia wód, niekontrolowane pozyskiwanie drewna, osuszanie obszarów podmokłych.

⁴⁵ Standardowy Formularz Danych dla obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla obszarów spełniających kryteria obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW) i dla specjalnych obszarów ochrony (SOO) – Ostoja Przedborska

⁴⁶ <http://obszary.natura2000.org.pl/index.php?s=obszar&id=207>

⁴⁷ Dane przestrzenne w formacie shape przekazane przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w Kielcach.

Wpływ różnorodnych działalności na OZW Ostoja Przedborska:

Wpływ pozytywny: koszenie/ ścinanie, wypas;

Wpływ neutralny: uprawa, polowanie, sieć transportowa, sporty i różne formy czynnego wypoczynku, uprawiane w plenerze.

Wpływ negatywny: usuwanie martwych i umierających drzew, zanieczyszczenia wód, zanieczyszczenia powietrza, odwadnianie.⁴⁸

Obszar Natura 2000 Mający Znaczenie dla Wspólnoty Dolina Górnej Pilicy (PLH260018)

– jest obszarem specjalnej ochrony siedlisk obejmującym powierzchnię 11195,1 ha. Obszar ten jest powiązany przestrzennie z OZW Białka Lelowska (PLH240031). Na tak wyznaczonym obszarze występują w znacznej części naturalne kompleksy leśne (grądy, lasy mieszane, świeże i wilgotne, lasy łęgowe i olsy w dolinach rzecznych). Obejmuje on dolinę rzeki Pilicy, której koryto posiada naturalny charakter meandrujący, czego efektem są liczne starorzecza. Wzdłuż koryta rzeczno rozpościerają się gęste zarośla wierzbowe oraz lasy nadrzeczne, którym towarzyszą podmokłe łąki. Obszar doliny rzeki Pilicy charakteryzuje się wysoką bioróżnorodnością, co przejawia się bogactwem gatunków flory i fauny, głównie wilgotnolubnych. W dolinie rzecznej występują bagna i torfowiska, których powierzchnia ulega zmniejszeniu na skutek prac melioracyjnych. W granicach tak wyznaczonego obszaru znajdują się zbiorowiska łąkowe, lasy łęgowe, bory bagienne. Przedstawicielami lokalnej fauny są m.in. bóbr europejski, traszka grzebieniasta, kumak nizinny, bombina, minóg ukraiński. Na terenie OZW Dolina Górnej Pilicy występują liczne gatunki chronione, wpisane do czerwonej księgi.

Jako ważne dla Europy typy siedlisk przyrodniczych występujących w zasięgu OZW Dolina Górnej Pilicy wyróżnia się:

- Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi;
- Brzegi lub osuszane dna zbiorników wodnych ze zbiorowiskami z Littorelletea, Isoëtanojuncetea;
- Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion;
- Nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników Ranunculion fluitantis;
- Zalewane muliste brzegi rzek;
- Suche wrzosowiska (Calluno-Genistion, Pohlio-Callunion, Calluno-Arctostaphylion);
- Górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (Nardion - płaty bogate florystycznie);
- Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion);
- Ziołorośla górskie (Adenostylion alliariae) i ziołorośla nadrzeczne (Convolvuletalia sepium);
- Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris);
- Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe);

⁴⁸ Standardowy Formularz Danych dla obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla obszarów spełniających kryteria obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW) i dla specjalnych obszarów ochrony (SOO) – Ostoja Przedborska

- Torfowiska wysokie zdegradowane, lecz zdolne do naturalnej i stymulowanej regeneracji;
- Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z Scheuchzerio-Caricetea);
- Grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (Galio-Carpinetum, Tilio-Carpinetum);
- Bory i lasy bagienne (Vaccinio uliginosi-Betuletum pubescentis, Vaccinio uliginosi-Pinetum, Pino);
- Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion);
- Sosnowy bór chrobotkowy (Cladonio-Pinetum i chrobotkowa postać Peucedano-Pinetum).⁴⁹

Jak wynika z danych uzyskanych z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach, na terenie gminy Kluczewsko, w granicach OZW Dolina Górnej Pilicy, występują chronione siedliska przyrodnicze:

- 3150 – starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z Nympheion, Potamion;
- 6410 - zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (Molinion);
- 6510 – niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie (Arrhenatherion elatioris);
- 2330 - wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi;
- 3270 - zalewane muliste brzegi rzek;
- 91EO - Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe (Salicetum albo-fragilis, Populetum albae, Alnenion).

Występującymi na terenie gminy Kluczewsko przedstawicielami chronionej fauny są: minóg ukraiński (ryba), głowacz biało płetwy (ryba), piskorz (ryba), kumak nizinny (płaz), traszka grzebieniasta (płaz).⁵⁰

Elementami stanowiącymi zagrożenie dla trwałości funkcjonowania OZW Dolina Górnej Pilicy są:

- niedostosowana do potrzeb ochrony gatunków gospodarka leśna i stawowa;
- utrata siedlisk gatunków w wyniku zaorywania łąk i pastwisk;
- zanikanie tradycyjnego użytkowania łąk i pastwisk;
- niewłaściwie lokowane zalesienia i plantacji wierzby energetycznej;
- zarastanie (sukcesja w kierunku zarośli i lasu) siedlisk półnaturalnych - muraw na piaszkowych, łąk świeżych i wilgotnych;
- torfowiska przejściowe;
- presja urbanizacyjna;

⁴⁹ Standardowy Formularz Danych dla obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla obszarów spełniających kryteria obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW) i dla specjalnych obszarów ochrony (SOO) – Dolina Górnej Pilicy

⁵⁰ Dane przestrzenne w formacie shape przekazane przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w Kielcach.

- obniżanie poziomu wód;
- miejscami niewłaściwa gospodarka leśna - nasadzenia niezgodne z typem siedliska;
- chemizacja rolnictwa.⁵¹

4.3.2. Rezerwaty przyrody

W przestrzeni gminy Kluczewsko znajdują się dwa rezerwaty przyrody: Bukowa Góra i Murawy Dobromierskie. Występują one na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego.

Rezerwat Bukowa Góra – ten leśny rezerwat położony jest na zboczach góry Buczyna (334 m n.p.m.) w Paśmie Przedborsko – Małogoskim i jednocześnie wchodzi w skład Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Rezerwat położony jest na terenie oddziału leśnego 214 g, h, j (Leśnictwo Wymysłów, Nadleśnictwo Przedbórz) i obejmuje powierzchnię 34,8 ha.

Obszar ten został uznany za rezerwat Zarządzeniem Ministra Leśnictwa z 5 maja 1959 r. [(MP z 1959 r., Nr 51, poz. 241), Obwieszczenie Woj. Świąt. z 15.10.2001 r. (Dz. Urz. Woj. Świąt. z 2001 r. Nr 107 poz. 1270)]⁵². Dla tak wyznaczonego rezerwatu, zgodnie z Rozporządzeniem Wojewody świętokrzyskiego Nr 57/2002 z dnia 18.11.2002 r. (Dz. Urz. Woj. Świąt. z 2002 r., Nr 165, poz. 2058) został ustanowiony plan ochrony dla rezerwatu przyrody Bukowa Góra.⁵³

Jest to rezerwat leśny, pokryty w większości drzewostanem bukowym ze sporadyczną domieszką klonu, jaworu, dębu i grabu. Wzgórze, stanowiące w swej szczytowej części rezerwat, zbudowane jest z wapieni murszowych, na których w grzbietowej części zalega bardzo cienka warstwa gleby i tam właśnie występuje rumosz skalny. Część rezerwatowa wzgórze ma łagodne stoki północne, od południa zaś opada stromym zboczem. Rosnące w partiach grzbietowych buki, przez wzgląd na płytką pokrywę glebową, wykształciły potężny system korzeniowy rozciągający się poziomo po powierzchni i mocno rozczłonkowany. Drzewostan ten ma charakter pierwotny, jest pochodzenia naturalnego. Stanowi on jedyną wyróżniającą się kępę litej buczyny na przestrzeni zajętej przez drzewostan sosnowy i sosnowo – mieszały występujący na siedliskach borowych słabych. Na terenie rezerwatu, w warstwie runa, pojawiają się gatunki chronione: storczyk, buławik czewrony, żłobik koralowy oraz cały szereg gatunków charakterystycznych dla buczyny, m.in. marzanna wodna, wyka leśna, rankiem zwyczajny, czarniec grunkowy, fiołki. W obszarze rezerwatu pojawiają się liczne bluszcze.⁵⁴ Przez rezerwat przechodzi czarny szlak turystyczny prowadzący z Białego Brzegu do Mrowiny, oraz 3 ścieżki edukacyjne.

Jak wynika z obowiązującego Planu ochrony dla rezerwatu Bukowa Góra źródłem zagrożeń dla przedmiotu ochrony w rezerwacie może być zarówno niekorzystny wpływ czynników naturalnych (elementy klimatyczne – temperatura, opady; nadmierna ingerencja zwierząt) jak

⁵¹ Standardowy Formularz Danych dla obszarów specjalnej ochrony (OSO), dla obszarów spełniających kryteria obszarów o znaczeniu wspólnotowym (OZW) i dla specjalnych obszarów ochrony (SOO) – Dolina Górnej Pilicy

⁵² Zarządzenie Ministra Leśnictwa z 5 maja 1959r. (MP z 1959 r., Nr 51, poz. 241.) w sprawie uznania za rezerwat przyrody

⁵³ Rozporządzenie Wojewody Świętokrzyskiego Nr 57/2002 z dnia 18.11.2002r. (Dz. U. Woj. Świąt. z dn. 22.11.2002r., Nr 165, poz. 2058) w sprawie ustanowienia planów ochrony dla rezerwatów przyrody: Dalejów, Kamień Michniowski, Barania Góra, Świnia Góra, Bukowa Góra, Góra Sieradowska, Małe Gołoborze, Szczytniak, Oleszno, Gaj, Lisiny Bodzechowskie, Modrzewie, Ulów, Ługi, Skały w Krynkach, Rosochacz, Ciechostowice, Cisów, Radomice, Zielonka, Grabowiec, Góra Jeleniowska, Zamczysko, Polana Polichno, Lubcza, Wroni Dół, Kamienne Kręgi, Perzowa Góra, Skałki Piekło pod Niektaniem, Góra Żakowa

⁵⁴ http://crfop.gdos.gov.pl/dane_podstawowe.php?fop_id_s=2729

też i oddziaływań o charakterze antropogenicznym. Wśród zagrożeń wywołanych działalnością człowieka wyróżnia się niekontrolowane penetracje tego terenu przez okoliczną ludność, dewastacje terenu maszynami rolniczymi dojeżdżającymi przez rezerwat do sąsiadujących pól, wykopywanie osobników obuwika pospolitego oraz innych gatunków z ich naturalnych stanowisk.⁵⁵

Wśród ogólnych wytycznych w zakresie postępowania ochronnego na okres obowiązywania *Planu Ochrony* wskazuje się na propozycję wykonania następujących zabiegów ochronnych mających na celu zabezpieczenie przedmiotu ochrony na tym obszarze:

- nie przewiduje się na terenie rezerwatu żadnych zabiegów wkraczających w warstwę drzew (za wyjątkiem wąskiego pasa przy szlaku turystycznym). *Nie należy usuwać złomów, wywrotów ani posuszu. Umożliwi to obserwację naturalnie zachodzących przemian budowy i struktury drzewostanów rezerwatu. Działanie takie wzbogaci również ekosystem o pożądane elementy entomofauny i flory roślin zarodnikowych rozwijającej się w takim środowisku;*
- (...) *wzdłuż szlaku turystycznego należy systematycznie usuwać złomy (zwłaszcza zawieszony) oraz posusz w miarę jego pojawiania się. Zabieg ten powinien być wykonywany ze względów bezpieczeństwa osób zwiedzających rezerwat (...);*
- *proponuje się zablokowanie dróg biegnących przez teren rezerwatu w celu ograniczenia niekontrolowanej penetracji chronionego obiektu przez okoliczną ludność oraz dewastacji terenu maszynami rolniczymi dojeżdżającymi przez rezerwat do pól;(...)*
- *ze względu na stwierdzoną dużą antropopresję na teren rezerwatu do rangi wskazania ochronnego należy podnieść nadzór Służb Leśnych nad chronionym obszarem. (...)*⁵⁶

Rezerwat Murawy Dobromierskie – jest stepowym rezerwatem przyrody, położonym na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego, który znajduje się w odległości około 1 km na wschód od miejscowości Dobromierz i obejmuje powierzchnię 36,29 ha. Rezerwat ten został ustanowiony Zarządzeniem Ministra Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 8 grudnia 1989r.(Dz. U. Nr A-44, poz. 357 z dnia 30.12.1989 r.)⁵⁷. Nie ustanowiono dla niego planu ochronnego, obowiązującymi są zadania ochronne.⁵⁸

Rezerwat ten jest porośnięty przez murawy kserotermiczne, pojawiają się tu też spontanicznie kształtujące się ciepłolubne zbiorowiska zaroślowe róż, tarniny i jałowca, monokulturowe nasadzenia sosny oraz pozostałości upraw polnych. Murawy i zarośla mają charakter wtór-

⁵⁵ Rozporządzenie Wojewody Świętokrzyskiego Nr 57/2002 z dnia 18.11.2002r. (Dz. U. Woj. Świąt. z dn. 22.11.2002r., Nr 165, poz. 2058) w sprawie ustanowienia planów ochrony dla rezerwatów przyrody: Dalejów, Kamień Michniowski, Barania Góra, Świnia Góra, Bukowa Góra, Góra Sieradowska, Małe Gołoborze, Szczytniak, Oleszno, Gaj, Lisiny Bodzechowskie, Modrzewie, Ulów, Ługi, Skały w Krynkach, Rosochacz, Ciechostowice, Cisów, Radomice, Zielonka, Grabowiec, Góra Jeleniowska, Zamczysko, Polana Polichno, Lubcza, Wroni Dół, Kamienne Kręgi, Perzowa Góra, Skałki Piekło pod Nieklaniem, Góra Żakowa.

⁵⁶ Rozporządzenie Wojewody Świętokrzyskiego Nr 57/2002 z dnia 18.11.2002r. (Dz. U. Woj. Świąt. z dn. 22.11.2002r., Nr 165, poz. 2058) w sprawie ustanowienia planów ochrony dla rezerwatów przyrody: Dalejów, Kamień Michniowski, Barania Góra, Świnia Góra, Bukowa Góra, Góra Sieradowska, Małe Gołoborze, Szczytniak, Oleszno, Gaj, Lisiny Bodzechowskie, Modrzewie, Ulów, Ługi, Skały w Krynkach, Rosochacz, Ciechostowice, Cisów, Radomice, Zielonka, Grabowiec, Góra Jeleniowska, Zamczysko, Polana Polichno, Lubcza, Wroni Dół, Kamienne Kręgi, Perzowa Góra, Skałki Piekło pod Nieklaniem, Góra Żakowa.

⁵⁷ Zarządzenie Ministra Środowiska i Zasobów Naturalnych z dnia 8 grudnia 1989r.(Dz. U. Nr A-44, poz. 357 z dnia 30.12.1989r.) w sprawie uznania za rezerwat przyrody

⁵⁸ Zarządzenie Nr 17/2009 Regionalnego dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 18 maja 2009r. w sprawie ustanowienia zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody „Murawy Dobromierskie”, „Góry Pieprzowe”, „Góry Krasne”, „Gagaty Sołykowskie” (Dz. Urz. Woj. Świąt. nr 163/2009 poz. 1448 z dnia 26 maja 2009r.)

nych, ale spontanicznych zbiorowisk antropogenicznych, zajmujących siedliska, na których naturalnymi zbiorowiskami roślinnymi są lasy bukowe. Tereny te zostały przed wiekami wykarczowane i stopniowo poddawane ekstensywnemu użytkowaniu jako pastwiska, co doprowadziło do powstania muraw. Zaprzeszczenie wypasu i porzucenie upraw rolnych doprowadza do powstawania zbiorowiska zaroślowego. Występująca w rezerwacie flora ma charakter unikalny, występuje tu bór sosnowy z pojawiającą się buczyną i grabami.⁵⁹

Tak zdefiniowane zadania ochronne zostały ustanowione na okres 5 lat.

Przez Rezerwat przyrody Murawy Dobromierskie przechodzą dwa szlaki turystyczne: czarny szlak z Białego Brzegu do Mrowin oraz zielony szlak z Rączek do Wojciechowa.

Tab. 18. Identyfikacja i ocena istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz sposoby eliminacji lub ograniczania tych zagrożeń i ich skutków – Rezerwat Murawy Dobromierskie.

<i>Identyfikacja i ocena istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych</i>	<i>Sposoby eliminacji lub ograniczania zagrożeń i ich skutków</i>
<i>Na powierzchniach gdzie występują murawy kserotermiczne następuje gwałtowna sukcesja krzewów takich jak: turnina, dereń świdawa, jałowiec, ligustr, dzika róża. Sukcesja tych gatunków powoduje ustępowanie gatunków będących przedmiotem ochrony w rezerwacie.</i>	<i>Koszenie i karczowanie gatunków ekspansywnych. Prace prowadzić poza okresem lęgowym, tj. od sierpnia do grudnia.</i>

Źródło: Zarządzenie Nr 17/2009 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 18 maja 2009r. w sprawie ustanowienia zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody „Murawy Dobromierskie”, „Góry Pieprzowe”, „Góry Krasne”, „Gagaty Sołtykowskie” (Dz. Urz. Woj. Świąt. nr 163/2009 poz. 1448 z dnia 26 maja 2009r.)

Tab. 19. Opis sposobów ochrony czynnej ekosystemów, z podaniem rodzaju, rozmiaru i lokalizacji poszczególnych zadań - Rezerwat Murawy Dobromierskie.

<i>Opis sposobów ochrony czynnej ekosystemów</i>	<i>Rodzaj zadania</i>	<i>Rozmiar zadania</i>	<i>Lokalizacja zadania (oddział i pododdział, nr działki)</i>
<i>Usunięcie gatunków krzewiastych powodujących zarastanie murawy kserotermicznej</i>	<i>Melioracje agrotechniczne, Zastosowanie oprysku chemicznego przy użyciu Randalu na powierzchniach zarośniętych całkowicie tarniną.</i>	<i>Na powierzchni – 2,42 ha</i>	<i>Działka nr (cz.) 544 Biochora VII</i>
		<i>Na powierzchni – 0,20 ha</i>	<i>Działka nr (cz.) 541 Biochora X</i>
		<i>Na powierzchni – 0,28 ha</i>	<i>Działka nr (cz.) 541 Biochora XI</i>
		<i>Na powierzchni – 5,25 ha</i>	<i>Działka nr (cz.) 514 Biochora XVIII</i>
		<i>Na powierzchni – 1,75 ha</i>	<i>Działka nr (cz.) 515 Biochora XX</i>

Źródło: Zarządzenie Nr 17/2009 Regionalnego dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 18 maja 2009r. w sprawie ustanowienia zadań ochronnych dla rezerwatów przyrody „Murawy Dobromierskie”, „Góry Pieprzowe”, „Góry Krasne”, „Gagaty Sołtykowskie” (Dz. Urz. Woj. Świąt. nr 163/2009 poz. 1448 z dnia 26 maja 2009r.)

⁵⁹ http://crfop.gdos.gov.pl/dane_podstawowe.php?fop_id_s=3472

4.3.3. Park krajobrazowy

Część obszaru gminy Kluczewsko została objęta formą ochrony przyrody w postaci **Przedborskiego Parku Krajobrazowego**, który został utworzony w 1998 r. na mocy Rozporządzenia Wojewody Świętokrzyskiego Nr 12/98 z dnia 23 czerwca 1998 r. (Dz. Urz. Woj. Święt. z dnia. 30.06.1998 r. Nr 24). Obecnie obowiązującym aktem prawnym dla tego obszaru jest Rozporządzenie Nr 87/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005 r. w sprawie Przedborskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Święt. z dnia 20 lipca 2005 r., Nr 156, poz. 1948). Na terenie gminy Kluczewsko obejmuje on powierzchnię 3658 ha, jego otulina zaś 7293 ha. Obszar otuliny został objęty formą ochrony przyrody w postaci Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Przedborski PK odznacza się dużą zmiennością budowy geologicznej i rzeźby terenu, co wpływa na zróżnicowanie innych ekosystemów środowiska przyrodniczego (gleb, wód podziemnych i powierzchniowych, mikroklimatu, fauny i flory). Powstał dzięki temu malowniczy krajobraz posiadający wiele punktów widokowych. W obrębie parku krajobrazowego występują obok siebie formy typowe dla terenów nizinnych i wyżynnych. Część PK obejmuje Pasma Przedborsko – Małogoskie, zbudowane z wapieni górno jurajskich i kredowych piaskowców, gdzie wysokości bezwzględne przekraczają 250 m n.p.m. W części północnej parku występują zaś elementy typowe dla nizin (płaskie powierzchnie zbudowane z utworów wodnolodowcowych, rozległe zabagnione obniżenia oraz wyniesienia zbudowane z utworów górno triasowych. Na terenie gminy Kluczewsko występuje obniżenie Niecki Włoszczowskiej poprzecinanej dolinami rzek Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej. Tak zróżnicowane walory przyrodniczo - krajobrazowe podlegają ochronie.⁶⁰

Różnorodności form morfologicznych towarzyszy bogactwo fauny – naturalnym dolinom rzecznych towarzyszą rozległe kompleksy leśne i borowe. Znajdują się tu bogate i dobrze wykształcone zbiorowiska roślinne – torfowiskowe, szuwarowe, wodne a także murawy kserotermiczne. Pod względem faunistycznym Przedborski PK stanowi siedlisko dla wielu gatunków chronionych. Na terenie parku, w miejscach o zachowanych unikatowych fragmentach krajobrazu i występowania bogatej bioróżnorodności, utworzono rezerваты przyrody. W granicach gminy Kluczewsko znajdują się dwa z nich: Rezerwat Bukowa Góra i Rezerwat Murawy Dobromierskie.⁶¹

Na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego zakazuje się:

- *realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. Nr 62, poz. 627, z późn. zm.);*
- *umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarłisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej go-spodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;*
- *likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeń-*

⁶⁰ http://crfop.gdos.gov.pl/dane_podstawowe.php?fop_id_s=35245

⁶¹ http://www.znpk.com.pl/przedborski_pk

stwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;

- *pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;*
- *wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub na-prawą urządzeń wodnych;*
- *dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;*
- *budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;*
- *likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodnoblotnych;*
- *wylewania gnojowicy z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;*
- *prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową.*⁶²

Dla tej formy ochrony przyrody został opracowany *Plan ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego w granicach województwa świętokrzyskiego (operat generalny)* zatwierdzony rozporządzeniem Wojewody Świętokrzyskiego Nr 10/2004 z dn. 20.04.2004 r. Plan ten określa rodzaje celów szczegółowych ochrony:

- *ekologiczne - umożliwienie trwałego użytkowania zasobów środowiska przyrodniczego obszaru,*
- *kulturowe - zachowanie ciągłości historycznej i harmonii w kształtowaniu funkcji kulturowych oraz krajobrazu współczesnego,*
- *gospodarcze - poprawa życia stałych mieszkańców i użytkowników Parku, rozwój turystyki i wypoczynku, a także wykorzystanie walorów dla potrzeb nauki i dydaktyki.*⁶³

W Planie ochrony znajduje się zapis, który mówi o wprowadzaniu ograniczeń inwestycyjnych w sąsiedztwie granicy lasu, preferowane jest zachowanie pasa terenu bez zabudowy, o szerokości min 100 m. W Planie ... ustalone zostały warunki dotyczące osadnictwa i budownictwa na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego:

- *zakaz budowy obiektów kubaturowych agresywnych krajobrazowo, tj. o dużej kubaturze, powierzchni zabudowy i wysokościach (powyżej 300 m² pow. zabudowy w jednej bryle i wysokości większej niż 12 m do najwyższego punktu dachu),*
- *ograniczenie rozpraszania zabudowy poprzez rozwój budownictwa w obrębie istniejącego osadnictwa i zakaz zabudowy w odległości ponad 300 m od istniejących zabudowań wsi,*

⁶² Rozporządzenie Nr 87/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005r. a sprawie Przedborskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Święt. z 2005 r., Nr 156, poz. 1948).

⁶³ Rozporządzenie Nr 10/2004 Wojewody Świętokrzyskiego zatwierdzające Plan ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego w granicach województwa świętokrzyskiego (operat generalny) (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 58, poz. 2826 z dnia 26 kwietnia 2004r.

- *obowiązek utrzymania regionalno-historycznej skali i struktury przestrzennej jednostek osadniczych i form zabudowy,*
- *obowiązek osłaniania zielenią wysoką istniejących elementów dysharmonijnych, egzekwowany przy uzyskiwaniu decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu i pozwoleniu na budowę,*
- *ograniczenie nowej zabudowy w strefach krawędziowych dolin rzecznych poprzez zakaz zwartej zabudowy i ograniczenie wysokości budynków przesłaniających widok na dolinę, zaś z obszaru doliny postrzegania tej zabudowy jako dominant krajobrazowych. Dla projektowanej zabudowy w strefach krawędziowych dolin w toku sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego wymagane jest udowodnienie zgodności tejże zabudowy z celami polityki ochrony walorów krajobrazowych Parku,*
- *zalecenie urządzenia przynajmniej 1 parkingu dla samochodów osobowych w pobliżu punktów widokowych.⁶⁴*

Plan ochrony... zawiera ustalenia wiążące dla studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, obejmujące:

- *ochronę istniejących zasobów przyrodniczych i kulturowych:*
 - *ochronę prawnie chronionych obszarów i obiektów przyrodniczych oraz zabytków kultury,*
 - *nieprzeznaczanie terenów leśnych na cele nieleśne, a wręcz przeciwnie zwiększanie powierzchni zalesionych,*
 - *niezmniejszanie powierzchni lasów pełniących funkcje ochronne,*
 - *uwzględnienie ustaleń zawartych w „Wojewódzkim programie zwiększenia lesistości gmin do roku 2020”,*
 - *nielikwidowanie zadrzewień i zakrzewień śródpolnych i przywodnych, a przeciwnie, wzbogacanie obszaru takimi zadrzewieniami i zakrzewieniami,*
 - *wyłączenie z zabudowy terenów zalewowych,*
 - *nienaruszanie stosunków wodnych i nie regulowanie koryt rzek i potoków z wyjątkiem przypadków uzasadnionych względami bezpieczeństwa i bezpośredniej ochrony terenów,*
 - *ograniczenie melioracji osuszających oraz sprecyzowanie zasad prowadzenia prac melioracyjnych,*
 - *uwzględnienie miejsc o dużych walorach widokowych,*
 - *ograniczenie ekspansji mieszkalnictwa na glebach chronionych, w strefach krawędziowych wzniesień oraz w strefach krawędziowych Pilicy i Czarnej Włoszczońskiej,*

⁶⁴ Rozporządzenie Nr 10/2004 Wojewody Świętokrzyskiego zatwierdzające Plan ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego w granicach województwa świętokrzyskiego (operat generalny) (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 58, poz. 2826 z dnia 26 kwietnia 2004r.

- *dokonanie analizy możliwości realizacyjnych zbiorników retencyjnych „Kluczewsko” i „Oleszno” pod kątem wpływu na środowisko przyrodnicze,*
- *osadnictwo i działalność gospodarczą:*
 - *zachowanie istniejącego ładu przestrzennego i przywracanie ładu na obszarach przekształconych,*
 - *nierozpraszczenie zabudowy,*
 - *kształtowanie zabudowy mieszkalnej i gospodarczej wkomponowanej w krajobraz regionu pod względem form architektonicznych,*
 - *egzekwowanie od właścicieli zakładów produkcyjnych i usługowych przestrzegania zasad ochrony środowiska (w stosunku do wód, gleb, powietrza, pokrycia terenu roślinnością, krajobrazu),*
 - *poddanie zabiegom rekultywacyjnym terenów poeksploatacyjnych i innych terenów zdegradowanych,*
 - *ograniczenie eksploatacji surowców tylko do potrzeb lokalnych, zakaz nielegalnej eksploatacji oraz rekultywacja wyrobisk poeksploatacyjnych,*
 - *dostosowanie rozwoju przestrzennego, jakościowego i ilościowego turystyki do uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych i społeczno-gospodarczych oraz do popytu turystycznego i inicjowanie różnych ofert usług turystycznych;*
- *infrastrukturę techniczną i komunalną:*
 - *potrzebę budowy lokalnych systemów kanalizacyjnych i oczyszczania ścieków,*
 - *nielocalizowanie na obszarze GZWP nowych systemów wodociągowych bez równoczesnego rozwiązania problemu odprowadzania i oczyszczania ścieków,*
 - *zapewnienie priorytetów realizacyjnych dla lokalnych systemów kanalizacyjnych i oczyszczalni ścieków w miejscowościach leżących na obszarze GZWP oraz na obszarach źródliskowych rzek,*
 - *wprowadzenie systemu indywidualnej segregacji śmieci i odpadów, zorganizowanie odbioru surowców wtórnych oraz wywozu śmieci i odpadów, dopuszczając lokalizację jedynie gminnych wysypisk na terenie otuliny,*
 - *nielocalizowanie dużych oczyszczalni ścieków (powyżej 200 000 RLM) i tzw. rejonowych składowisk odpadów stałych na terenie Parku i jego otuliny,*
 - *nielocalizowanie bezściótkowych ferm hodowli zwierząt,*
 - *niewprowadzanie na teren Parku nowych tras napowietrznych linii energetycznych ponad te, które są już ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;*
- *transport:*
 - *niezagęszczanie istniejącej w Parku sieci dróg krajowych i wojewódzkich,*
 - *poprawa stanu jakości nawierzchni dróg.*

Należy w dalszym zagospodarowaniu przestrzennym gmin kontynuować planowaną realizację budowy następujących oczyszczalni ścieków: (...)

- *gmina Kluczewsko - dwa grupowe systemy kanalizacji sanitarnej w oparciu o oczyszczalnie ścieków zlokalizowane: we wsi Kluczewsko - obsługują już Kluczewsko, a dla obsługi wsi Pilczyca, Januszewice Komorniki i Rzewuszyce dokumentacja jest w trakcie opracowania; we wsi Dobromierz - obsługuje wsie Dobromierz, Rączki, Kolonia Łapczyzna Wola, Jeżowiec (...)*⁶⁵

4.3.4. Obszar Chronionego Krajobrazu

Na terenie gminy Kluczewsko swój zasięg ma **Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu**, który stanowi otulinę Przedborskiego Parku Krajobrazowego, która została przekształcona na OChK w celu podniesienia statusu ochrony tego terenu. Obszar został wyznaczony w 2002 r. na podstawie Rozporządzenia nr 55/2002 Wojewody Świętokrzyskiego (Dz. Urz. Woj. Święt. Nr 165 poz. 2056). Obecnie obowiązującą podstawą prawną funkcjonowania Przedborskiego OChK jest Rozporządzenie Nr 88/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005r. w sprawie Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (Dz. Urz. Woj. Święt. Nr 156, poz. 1949 z dnia 20 lipca 2005 r.). Przedborski OChK ma pełnić rolę bufora wobec ewentualnych niekorzystnych czynników mogących wpływać na teren Przedborskiego Parku Krajobrazowego. Teren ten jest różnorodny pod względem krajobrazowym, występują na nim cenne stanowiska chronionych roślin i zwierząt. Swym zasięgiem obejmuje doliny rzek Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej.⁶⁶

Na terenie Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu zakazuje się:

- *zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;*
- *likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;*
- *wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;*
- *dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;*
- *likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych.*⁶⁷

4.3.5. Użytki ekologiczne

W granicach gminy Kluczewsko występuje 18 użytków ekologicznych, które ustanowione zostały na podstawie Rozporządzenia Wojewody Świętokrzyskiego Nr 19/2002 z dnia 19

⁶⁵ Rozporządzenie Nr 10/2004 Wojewody Świętokrzyskiego zatwierdzające Plan ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego w granicach województwa świętokrzyskiego (operat generalny) (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego nr 58, poz. 2826 z dnia 26 kwietnia 2004r.

⁶⁶ http://crfop.gdos.gov.pl/dane_podstawowe.php?fop_id_s=35268

⁶⁷ Rozporządzenie Nr 88/2005 Wojewody Świętokrzyskiego z dnia 14 lipca 2005r. w sprawie Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu (Dz. Urz. Woj. Święt. Nr 156, poz. 1949 z dnia 20 lipca 2005r.)

lutego 2002 r. w sprawie uznania za użytki ekologiczne (Dz. Urz. Woj. Świętokrzyskiego z dnia 25 lutego 2002 r. Nr 23, poz. 291). Użytki te obejmują obszary zabagnione występujące na terenach leśnych. Ich wykaz zawiera Tabela 20.

Tab. 20. Wykaz użytków ekologicznych w terenie gminy Kluczewsko.

L.p.	Nr rejestrowy RDOS	Nazwa i rodzaj użytku	Powierzchnia [ha]	Obręb ewidencyjny	Nr działek ewidencyjnych	Opis lokalizacji	Forma własności
1.	90	Bagno	0,26	Bobrowniki [inwentaryzacja 2004]	360 [inwentaryzacja 2004]	oddział 331 i	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
2.	91	Bagno	0,47	Bobrowska Wola [inwentaryzacja 2004]	258 [inwentaryzacja 2004]	oddział 329 i w leśnictwie Bobrowniki	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
3.	92	Bagno	0,3	Bobrowniki [inwentaryzacja 2004]	359 [inwentaryzacja 2004]	oddział 330 f w leśnictwie Bobrowniki	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
4.	93	Bagno	0,68	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	524 [inwentaryzacja 2004]	oddział 348 j w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
5.	94	Bagno	0,68	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	527 [inwentaryzacja 2004]	oddział 357 f w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
6.	95	Bagno	0,25	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	527 [inwentaryzacja 2004]	oddział 357 j leśnictwa Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
7.	96	Bagno	0,22	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	536 [inwentaryzacja 2004]	oddział 375 g w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
8.	97	Bagno	0,55	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	538 [inwentaryzacja 2004]	oddział 377 g w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
9.	98	Bagno	0,58	Ciemiętniki [inwentaryzacja 2004]	61 [inwentaryzacja 2004]	oddział 444 c w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadle-

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

							śnictwa Przedbórz
10.	99	Bagno	0,79	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	274 [inwentaryzacja 2004]	oddział 384 b w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
11.	100	Bagno	0,41	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	274 [inwentaryzacja 2004]	oddział 384 f w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
12.	101	Bagno	12,58	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	275, 276 [inwentaryzacja 2004]	oddział 385 h i 386 d w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
13.	102	Bagno	0,26	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	280 [inwentaryzacja 2004]	oddział 392 i w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
14.	103	Bagno	0,51	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	506 [inwentaryzacja 2004]	oddział 346 g w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
15.	104	Bagno	0,36	Komparzów [inwentaryzacja 2004]	514 [inwentaryzacja 2004]	oddział 359 g w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
16.	105	Bagno	0,6	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	282 [inwentaryzacja 2004]	oddział 394 f w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
17.	106	Bagno	0,3	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	284 [inwentaryzacja 2004]	oddział 397 o w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz
18.	107	Bagno	0,3	Brzeście [inwentaryzacja 2004]	285 [inwentaryzacja 2004]	oddział 398 l w leśnictwie Kluczewsko	Własność Skarbu Państwa w zarządzie Nadleśnictwa Przedbórz

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Kielcach.

4.3.6. Pomniki przyrody

Na terenie gminy Kluczewsko występują drzewa pomnikowe, które zostały ustanowione Rozporządzeniem Nr 4/96 Wojewody Piotrkowskiego z dnia 4 listopada 1996 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. Urz. Woj. Piotrkowskiego Nr 21, poz. 75 z dnia 08.11.1996 r.) oraz Uchwałą Nr XVIII/12/2013 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 1 marca 2013 roku w sprawie ustanowienia pomników przyrody na terenie gminy Kluczewsko. Uchwałami Rady Gminy odnoszącymi się do pomników przyrody są: Uchwała Nr IX/32/2011 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 28 października 2011 r. w sprawie zniesienia ochrony pomnika przyrody (Dz. Urz. Woj. Świąt. z 2011 r. Nr 283, poz. 3256); Uchwała Nr IX/33/2011 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 28 października 2011 r. w sprawie pomnika przyrody (Dz. Urz. Woj. Świąt. z 2011 r. Nr 283, poz. 3257). W gminie znajduje się 14 pomników przyrody, które występują na terenie miejscowości Ciemiętники, Dobromierz, Januszewice, Kluczewsko, Stanowiska, Rączki, Kolonia Mrowina, Brzeście. Niektóre spośród pomników przyrody składają się z grup drzew lub tworzą aleje. Ich wykaz zawiera Tabela 21.

Tab. 21. Wykaz pomników przyrody w gminie Kluczewsko.

Lp.	Nr w rejestrze RDOŚI	Nazwa pomnika przyrody	Miejscowość	Bliższa lokalizacja	Forma własności	Obwód pnia [cm]
1	421	Trzy dęby szypułkowe	Ciemiętники	obok młyna	własność prywatna	255, 235, 195
2	422	Aleja lip, kasztanowców, klonów	Dobromierz	przy drodze wojewódzkiej nr 742 w miejscowości Dobromierz	w zarządzie Świętokrzyskiego Zarządu Dróg wojewódzkich	220 - 445
3	423	Dwie lipy drobnolistne i wiąz szypułkowy	Januszewice	na cmentarzu przykościelnym	Parafia Rzymsko - Katolicka w Januszewicach	400 - 465
4	424	Kasztanowce białe, dwie lipy drobnolistne i klon pospolity	Kluczewsko	na terenie parku w Kluczewsku	Gmina Kluczewsko	260 - 475
5	426	Sosna pospolita	Kluczewsko	na terenie starej leśniczówki w Kluczewsku, przy głównej drodze naprzeciwko sta7dionu; Nadleśnictwo Przedbórz	Brak danych	345
6	427	Cztery lipy drobnolistne, klon, jawor, dąb szypułkowy	Kluczewsko	przy drodze polnej ze wsi Rączki do Osiedla Kępina	Gmina Kluczewsko	lipy 340 - 435, dąb 500
7	428	Dwa kasztanowce białe i lipa drobnolistna	Stanowiska	na terenie działki byłej szkoły	Gmina, własność prywatna	kasztanowce 335, 285; lipa 410
8..	869	Lipa drobnolistna dwukonarowa od podstawy	Rączki	przy drodze gminnej relacji Rączki - Rączki-Dwór	brak danych	335
9.	870	Lipa drobnolistna	Rączki	przy drodze gminnej relacji Rączki - Rącz-	brak danych	380

				ki-Dwór		
10.	871	Dąb bezszypułkowy	Stanowiska	w oddziale 327 leśnictwa Kluczewsko	brak danych	290
11.	872	Dąb bezszypułkowy	Stanowiska	w oddziale 327 leśnictwa Kluczewsko	brak danych	280
12.	873	Dąb bezszypułkowy	Stanowiska	w oddziale 327 leśnictwa Kluczewsko	brak danych	223
13.	874	Jarząb pospolity	Kolonia Mrowina	Na działce nr 152 położonej w obrębie geodezyjnym Kolonia Mrowina	własność prywatna	95
14.	875	Dąb bezszypułkowy	Brzeście	w oddziale 397h leśnictwa Kluczewsko	brak danych	340

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska w Kielcach, Uchwały Nr IX/32/2011 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 28 października 2011 r. w sprawie zniesienia ochrony pomnika przyrody oraz Uchwały Nr XVIII/12/2013 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 1 marca 2013 roku.

4.3.7. Ochrona gatunkowa roślin zwierząt i grzybów

Na przedmiotowym obszarze występują gatunki chronione, które są objęte ochroną na podstawie umów międzynarodowych (Dyrektywa Siedliskowa, Dyrektywa Ptasia) oraz określone w Polskiej Czerwonej Księdze.

4.3.8. Pozostałe formy ochrony przyrody

Na terenie gminy Kluczewsko nie występują parki narodowe, zespoły przyrodniczo - krajobrazowe ani stanowiska dokumentacyjne. Jak wynika z obowiązującego Planu ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego na terenie Parku i jego otuliny, w granicach gminy Kluczewsko, proponuje się do objęcia formami ochrony przyrody:

- rezerwat przyrody „Struga” (6r) – powierzchnia ok. 26,3 ha;
- Zespół Przyrodniczo Krajobrazowy Góra Krzemyk (1z) – powierzchnia 201,8 ha;
- Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy Góra Krzemycza (2z) – powierzchnia 85,9 ha;
- Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy Czarna Włoszczowska I (4z) – powierzchnia 518,7 ha;
- Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy Czarna Włoszczowska II (5z) – powierzchnia 285,3 ha;
- Użytek ekologiczny Studzin (13u) – powierzchnia 0,5 ha;
- Użytek ekologiczny Studzin (14u) – powierzchnia 0,5 ha;
- Użytek ekologiczny Ciemiętniki (15u) – powierzchnia 0,5 ha;
- Użytek ekologiczny Żurawiec (16u) – powierzchnia 2 ha;

- Użytek ekologiczny Żabieniec (17u) – powierzchnia 10,9 ha;
- Użytek ekologiczny Gradek (24u) – powierzchnia 0,48 ha;
- Użytek ekologiczny Krogulec (25u) – powierzchnia 0,31 ha;
- Użytek ekologiczny Studzin (26u) – powierzchnia 0,62 ha;
- Pomniki przyrody żywej i nieożywionej.⁶⁸

4.4. Podsumowanie

Obszar gminy Kluczewsko posiada zróżnicowane cechy środowiska przyrodniczego, dzięki czemu w jego przestrzeni można wyodrębnić tereny odmienne pod względem uwarunkowań naturalnych. Poszczególne komponenty środowiska przyrodniczego cechują się specyficznymi wartościami, które powinny być uwzględniane na etapie określania polityki przestrzennej gminy Kluczewsko:

- wody powierzchniowe:
 - gmina Kluczewsko posiada znaczne zasoby wód powierzchniowych, które reprezentowane są przez rzeki (Pilica, Czarna Włoszczowska, Czarna Struga), niewielkie strugi, cieki nie posiadające nazwy, zbiorniki wodne, stawy rybne, rowy i kanały. Na terenie gminy występują obiekty małej retencji wód,
 - występującym w obrębie gminy meandrującym rzekom Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej towarzyszą tereny szczególnego zagrożenia powodzią;
- wody podziemne:
 - w obrębie gminy występują trzy poziomy wodonośne: czwartorzędowy, kredowy i jurajski. Cały teren znajduje się w zasięgu GZWP nr 408 Niecka Miechowska (NW),
 - kredowy poziom wodonośny jest słabo uszczelniony, co wiąże się z ryzykiem przenikania zanieczyszczeń do warstw wodonośnych,
 - w gminie znajdują się ujęcia wód podziemnych w miejscowościach Kluczewsko, Dobromierz, Bobrowniki, Zalesie, Boża Wola;
- budowa geologiczna:
 - jej wynikiem jest występowanie na terenie gminy zasobów surowców mineralnych - złoża piasków budowlanych;
- rzeźba terenu:
 - gmina położona jest w obrębie dwóch odmiennych jednostek fizyczno - geograficznych (Niecka Włoszczowska, pasmo Przedborsko - Małogoskie), które różnicują lokalne ukształtowanie terenu;
- gleby:

⁶⁸ Rozporządzenie Wojewody Świętokrzyskiego Nr 10/2004 z dnia 20 kwietnia 2004r. w sprawie ustanowienia planu ochrony dla Przedborskiego Parku Krajobrazowego (Dz. Urz. Woj. Święt. z 2004 r. Nr 58, poz. 947)

- warunki glebowe w gminie są średnio sprzyjające;
- klimat:
 - w gminie występują tereny o specyficznych mikroklimatach: doliny rzeczne, równiny, obszary leśne, lokalne wzniesienia;
- fauna i flora:
 - gmina cechuje się wyraźnym bogactwem świata roślin i zwierząt. Występują tu gatunki chronione.

Odmienność cech poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego w przestrzeni gminy wywiera wpływ na różnorodne możliwości rozwojowe poszczególnych obszarów.

Część gminy Kluczewsko, na północ od doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej, charakteryzuje się bogactwem walorów środowiska przyrodniczego, które są objęte różnorodnymi formami ochrony przyrody. Fakt ten jest potwierdzeniem uczestnictwa gminy w powiązaniach przyrodniczych o charakterze krajowym, regionalnymi i lokalnym oraz niesie za sobą konieczność dbania o poszczególne elementy środowiska przyrodniczego. Południowa część gminy posiada mniej zróżnicowane cechy środowiska przyrodniczego, jej naturalny wiejski charakter jest miejscowo przekształcony przez działalność antropogeniczną (funkcjonujące kopalnie piasku).

Na obszarze gminy Kluczewsko nie są prowadzone działalności przyczyniające się do znacznego pogorszenia jakości środowiska przyrodniczego. Wśród głównych elementów zagrażających lokalnym walorom przyrodniczym wyróżnia się działania antropogeniczne dysharmonizujące lub degradujące walory przyrodnicze, np.: zanieczyszczenie poziomów wodonośnych związane z infiltracją szkodliwych substancji pochodzących z nieszczelnych zbiorników bezodpływowych magazynujących nieczystości czy też nieprawidłowo prowadzonej działalności rolniczej; uciążliwości akustyczne generowane przez wysokie natężenie ruchu pojazdów mechanicznych poruszających się po drodze wojewódzkiej; nadmierne rozproszenie nowopowstającej zabudowy mieszkaniowej; powstawanie zabudowy lotniskowej na terenach cennych pod względem przyrodniczym; występowanie zagospodarowania na części terenów określonych jako szczególnie zagrożone powodzią; degradujące jakość powietrza atmosferycznego odory pochodzące z dużych chlewni.

Analiza poszczególnych komponentów środowiska pozwala na wyodrębnienie pewnych stref w przestrzeni gminy, które posiadają odmienne uwarunkowania. Generalny podział jest tożsamy z wyznaczonymi granicami Przedborskiego Parku Krajobrazowego i jego otuliny, który różnicuje gminę na część północną - o wyraźnych walorach przyrodniczych, i południową - wyłączoną z obszarowych form ochrony przyrody. W przestrzeni gminy, na północ od doliny Czarnej Włoszczowskiej, wyróżnić można dwie odmienne pod pewnymi względami jednostki:

- obszar bezpośrednio przylegający do rzek Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej. Doliny tych rzek posiadają wysokie walory biocenotyczne i krajobrazowe, które należy wyraźnie chronić. Utworzone w ich obrębie formy ochrony przyrody mają na celu zachowanie cennych elementów środowiska przyrodniczego. Obszary dolin rzecznych powinny być zachowane od rozwoju budownictwa. Są one atrakcyjne pod względem krajobrazowym i jednocześnie zagrożone w momentach wezbrań wody w rzekach. Jako możliwe dla ich dalszego rozwoju uznaje się funkcje turystyczne i krajobrazowe.

- obszar obejmujący wzgórze pasma Przedborsko - Małogoskiego. Jest to teren posiadający wyjątkowe walory krajobrazowe - urozmaicone ukształtowanie terenu w tym obszarze jest związane z występującymi wzniesieniami, z których rozpościerają się rozległe i atrakcyjne widoki. Ta część gminy również jest objęta różnorodnymi formami ochrony przyrody, znajdują się tu dwa rezerваты. Strome stoki są narażone na niebezpieczeństwo erozji, dlatego też powinny być wyłączone z możliwości zabudowy. Głównym kierunkiem rozwoju tych obszarów powinna być turystyka krajobrazowa uwzględniająca zadania ochronne.

W pozostałej części gminy Kluczewsko, obejmującej jej południowe fragmenty oraz tereny poza dolinami rzecznyymi i pasmem wzniesień, występują sprzyjające warunki dla rozwoju budownictwa, produkcji rolnej oraz działalności gospodarczej. Wszelkie zmiany w zagospodarowaniu tych terenów nie powinny przyczynić się do pogorszenia specyficznych cech terenów cennych przyrodniczo.

5. Środowisko kulturowe

5.1. Rys historyczny rozwoju przestrzennego gminy

5.1.1. Geneza historyczna osadnictwa

Stolica gminy Kluczewsko, zgodnie z legendą, swoją nazwę zawdzięcza królowi Kazimierzowi Wielkiemu, który podczas polowania miał na tym terenie zgubić klucze.⁶⁹

Osadnictwo na terenie gminy datuje się na odległe czasy, sięgające paleolitu lub mezolitu, skąd pochodzą ślady osadnictwa kultur pradziejowych. Ze względu na fakt, że obszar ten porośnięty był gęstą puszcza, a po obu stronach Pilicy znajdowały się bagna i mokradła, osadnictwo skupiało się przede wszystkim w miejscach wyżej położonych. Nie przeszkodziło to jednak zakładaniu pojedynczych osad przez kulturę grobów kloszowych, pucharów lejkowych oraz późniejszą kulturę łużycką czy przeworską⁷⁰.

5.1.2. Rozwój osadnictwa w gminie Kluczewsko

Osadnictwo na terenie gminy Kluczewsko początkowo nie było gęste. Powodem takiego stanu były rozległe puszcze, bagna oraz mokradła rozpościerające się w dolinach rzecznych. Pierwsze wzmianki o powstaniu gminy pochodzą z przekazów pisemnych wywodzących się z XIV wieku. Na przełomie XIV i XV wieku gęstość zaludnienia wynosiła już około 10 osób na km². Nazwy miejscowości w gminie wskazują, że istniały tam osady służebne: Stanowiska, Pracza, czy Bobrowniki.

Przez wsie: Błota, Biały Brzeg, Gradek, Mrowina, Bobrowniki, Ciemiętniki, znajdujące się na wyższej krawędzi doliny Pilicy, przebiegała droga, która była tzw. „Szlakiem Krakowskim” wykorzystywanym często przez zmierzające do Krakowa karawany kupieckie.⁷¹

W okresie panowania ostatnich Piastów, w XV wieku, wprowadzono w Polsce poważne zmiany administracyjne i sądowe. W dawnych kasztelaniami znalazły się sądy ziemskie, co spowodowało podział kraju na okręgi sądowe – powiaty. Gmina Kluczewsko wchodziła wtedy w granice powiatu chęcińskiego. Ówczesne powiaty podzielone były na parafie, które skupiały po kilka wsi. Na terenie obecnej gminy znajdowały się cztery parafie: Policzko (w jej skład wchodziły m.in. Rączki), Stanowiska (wsie: Bobrowniki, Bobrowska Wola, Wola Łapczyńska, Dobromierz, Mrowina i Stanowiska), Januszewice (wsie: Januszewice, Komorniki, Rzewuszyce) i Kurzelów (wsie: Brzeście, Ciemiętniki, Komparzów, Kluczewsko, Pilczyca). W gminie Kluczewsko w przeszłości dominowała szlachecka własność prywatna, tylko dwie wsie, Ciemiętniki i Komparzów, należały do własności kościelnej. Właścicielami wsi w XV i XVI wieku byli przeważnie drobni lub średniozamożni szlachcice: Bobrowniczcy, Januszewscy, Choci-mowscy, Mękarzewscy, czy Masłomieccy.

Wydarzenia mające miejsce do połowy XVII wieku zmieniły oblicze opisywanych ziem. W okresie 1630-31 bardzo wielu mieszkańców zmarło w skutek zarazy, która nawiedziła te ziemie, następne nieszczęścia wywołał potop szwedzki, a dopełnił najazd księcia Rakoczego w 1655-57 roku. Na skutek tych wydarzeń część rodzimej szlachty zginęła, a właściciele ziemscy, którzy nie byli wystarczająco silni ekonomicznie by przetrwać lata kryzysu sprzedawali swoje majątki. W końcu XVII i w XVIII wieku we władanie tych ziem weszły różne rody z innych powiatów: Tarłowie, Potoccy, Niemojewscy, Turscy i Korffowie.

⁶⁹ Strategia rozwoju gminy Kluczewsko

⁷⁰ Więcej informacji dotyczących kultur archeologicznych znajduje się w rozdziale o elementach środowiska kulturowego.

⁷¹ Strategia rozwoju gminy Kluczewsko

W 1795 roku w wyniku trzeciego rozbioru Polski upadła I Rzeczpospolita. Obszar gminy znalazł się w obrębie tzw. Galicji Zachodniej, w zaborze austriackim. W 1807 roku utworzono Księstwo Warszawskie, do którego dwa lata później, w wyniku wojen napoleońskich, weszło dawne starostwo chęcińskie. Teren obecnej gminy został podzielony pomiędzy dwa powiaty, część północna należała do powiatu koneckiego, natomiast południowa do powiatu kieleckiego w tym samym departamencie. Kolejna zmiana w porządku administracyjnym nastąpiła w wyniku upadku Księstwa Warszawskiego w 1814 roku i utworzenia Królestwa Polskiego pod berłem cara. Departamenty zostały zastąpione przez województwa, natomiast podział na powiaty pozostał. Obecna gmina została podzielona, granica przebiegała po rzece Pilicy na północ od Ciemiętnik poprzez Miedzianą Górę do wsi Nowiny. Województwa zostały zamienione w 1837 roku na gubernie, ponieważ Rosji zależało na upodobnieniu administracji polskiej do rosyjskiej. Osiem lat później zmniejszono liczbę guberni zwiększając jednocześnie ich obszar. Zasięg obecnej gminy zawierał się w całości w guberni radomskiej.

W okresie powstania styczniowego, na opisywanym terenie zorganizowany został oddział Józefa Oksińskiego, który liczył 400 pieszych i 80 konnych. Inny bohater powstania styczniowego, Ignacy Chmieleński, miał na tym terenie swoją prężnie działającą partię. Oprócz bohaterów obszar gminy Kluczewsko w swojej historii ma też mniej chlubne dzieje, do których należy m.in. działalność oddziału Władysława Sokołowskiego o pseudonimie „Iskra”, który dopuścił się wielu zbrodni na rodakach, za co został publicznie skazany i stracony w Drochlinie. Ogromne zmiany na polskiej wsi przyniósł ukaz carski, który w 1864 roku doprowadził do uwłaszczenia chłopów, pomiędzy których rozparcelowano duże folwarki, na których dotychczas byli zwykłymi pracownikami.

Powiat włoszczowski po raz pierwszy powstał w 1867 roku, gdy Rosja wprowadziła kolejną reformę administracyjną. Utworzono gubernię kielecką, a w niej powiat włoszczowski. Wprowadzono również gminy, które miały być samorządem wiejskim, w wyniku tego obszar obecnej gminy znalazł się w dwóch ówczesnych gminach: Kluczewsku i Dobromierzu. Granica między tymi gminami była jednocześnie granicą między dwoma powiatami – włoszczowskim i koneckim. Informacje na rok 1880 podają, że gmina Dobromierz liczyła 2 786 mieszkańców, obejmowała 9 919 mórg, w tym 6 854 morgi ziemi dworskiej. Na obszarze gminy znajdowały się cztery młyny i gorzelnia. W skład gminy Dobromierz wchodziły miejscowości: Bobrowniki, Bobrowska Wola, Boża Wola, Dobromierz, Gródek, Koprusza, Lubicz, Łapczyzna Wola, Mrowina, Poręba, Rączki, Smugi, Stanowiska, Stoczyska i Wymysłów.

Ówczesna jednostka gminna tworzona była przez grunty włościane (chłopskie) oraz grunty dworskie (folwarki). Jednostka dzieliła się na gromady (wsie), na czele których stał sołtys wybierany przez zgromadzenie gromadzkie. Organem uchwałodawczym było zebranie gminne, którego zadaniem był wybór wójta i ławników, którzy tworzyli zarząd gminy. Wójt miał uprawnienia policyjno-administracyjne i sądownicze. W zebraniach gminnych prawo głosu mieli gospodarze, którzy posiadali co najmniej 3 morgi gruntu. Gmina zarządzała również szkolnictwem gminnym. Często najważniejszą osobą, która kierowała urzędem, był pisarz gminny, który jako jedna z niewielu osób potrafił czytać i pisać.

Podczas I wojny światowej przez teren gminy przechodziła linia frontu, na której trwały starcia pomiędzy Rosją i Austro-Węgrami. Na wiosnę 1915 roku Rosja wycofała się z Królestwa, a powiaty włoszczowski i konecki weszły w skład okupacyjnego generał-gubernatorstwa austriackiego. Kraj podzielony został na okręgi, na czele których stali komisarze. Po odzyskaniu niepodległości w listopadzie 1918 roku gubernie zamieniono na województwa, natomiast podział na powiaty i gminy został zachowany, również ich granice nie uległy zmianie. Powiat

włoszczowski i konecki znalazły się w obrębie województwa kieleckiego. Tereny należące do obecnej gminy znalazły się wówczas w granicach dwóch gmin: Dobromierza (powiat konecki) i Kluczevska (powiat włoszczowski). Dane na rok 1921 informują, że w gminie Kluczewsko mieszkało 4 199 osób (2 025 mężczyzn i 2 174 kobiet) w 655 budynkach mieszkalnych. Natomiast gminę Dobromierz zamieszkiwało 3 494 mieszkańców w 523 budynkach mieszkalnych.

Na początku II wojny światowej teren gminy znalazł się pod okupacją niemiecką, a w styczniu 1945 wkroczyła na ten obszar Armia Czerwona.⁷² Po II wojnie światowej, w wyniku reformy rolnej, bogate ziemie dworskie wzmocniły egzystencję rolników.

W 1954 roku wsie zostały zelektryfikowane. W tym samym roku reforma w miejsce gmin wprowadziła gromady. Po przywróceniu gmin w 1973 roku gminy Dobromierz nie wyznaczono ponownie, jej dawny obszar wszedł w skład gminy Kluczewsko.

Reforma administracyjna przeprowadzona w 1975 roku wprowadziła dwustopniowy podział administracyjny, który włączył obszar gminy Kluczewsko do województwa piotrkowskiego. Tak zdefiniowana przynależność administracyjna funkcjonowała do 1998 r.

Mającą miejsce w 1999 roku reforma administracyjna wprowadziła trójstopniową strukturę podziału administracyjnego. Gmina Kluczewsko znalazła się w granicach powiatu włoszczowskiego, w województwie świętokrzyskim. Jej północne granice stanowią jednocześnie granice powiatu włoszczowskiego i piotrkowskiego oraz województwa świętokrzyskiego i łódzkiego.

Rys historyczny niektórych miejscowości znajdujących się w Gminie Kluczewsko:

Bobrowniki - miejscowość była własnością królewską, powstała w około pierwszej połowie XIV wieku, a jej nazwę wówczas pisano Bobrowniki. Początkowo była to osada o charakterze służebnym, w której zajmowano się strzyżeniem i eksploatacją gonów bobrowych. Nazwa miejscowości pochodzi od słowa „bobrownik”, które oznaczało ludzi trudniących się doglądaniem bobrów. W tym okresie bobry były pod ochroną i należały do króla lub były własnością księżęcą.

Pierwsza pisana informacja o wsi pochodzi z kancelarii królewskiej w Krakowie, z 1344 roku. Dokument ten zawierał nadanie wsi Bobrowniki i Stanowiska, przez króla Kazimierza Wielkiego kanclerzowi sieradzkemu - Jakubowi oraz prepozytowi św. Floriana - Piotrowi. Od tego momentu Bobrowniki przestały być własnością królewską i stały się własnością prywatną. Wieś często zmieniała swoich właścicieli, od możnowładców do drobnej szlachty. Na przełomie XV i XVI wieku właściciele wsi zaczęli siebie nazywać Bobrownickimi herbu Doliwa.

W 1508 roku według danych ze spisu poborowego powiatu chęcińskiego, wieś należała do braci Bobrownickich - Jana, Mikołaja i Prandoty. Trzydzieści lat później należała ona do Prandoty, Jana i Marcina Bobrownickich, mieszkało tam wówczas siedmiu kmieci. Kolejny spis poborowy odbył się w 1573, sytuacja własnościowa nie zmieniła się, wieś nadal należała do rodziny Bobrownickich i obejmowała wtedy trzy łany ziemi. Późniejsze informacje o miejscowości nie przekazują kto był jej właścicielem. W XVII wieku wśród właścicieli nie pojawia się już nazwisko Bobrownickich, chociaż z zapisów parafialnych dowiedzieć się o można, że ta rodzina zamieszkiwała nadal wieś.

⁷² <http://www.kluczewsko.pl/index.php?id=20&lan=pl>

W 1827 roku miejscowość znajdowała się w powiecie koneckim, zamieszkiwało ją wtedy 179 osób w 22 budynkach mieszkalnych. W sąsiedztwie Bobrownik w 1880 roku istniał folwark szlachecki z tartakiem parowym. Wieś wtedy leżała w granicach gminy Dobromierz, należała do parafii Stanowiska. W przededniu II wojny światowej we wsi znajdowało się 58 domów.

Bobrowska Wola - wieś została założona przez rodzinę Bobrownickich, która zamieszkiwała pobliskie Bobrowniki, najpóźniej na początku XVI wieku. Pierwsza pisana informacja pochodzi z dokumentu „Liber Beneficiorum...” wystawionego przez arcybiskupa Jana Łaskiego w latach 1511 - 1523. Wieś została wtedy zapisana pod nazwą Wola Bobrownyczka. Kolejne informacje odnośnie wsi pochodzą ze spisów poborowych z lat 1540-1573, wtedy wieś obejmowała jeden łan ziemi, zamieszkiwało ją czterech kmieci.

W 1880 roku miejscowość znajdowała się w gminie Dobromierz, obejmowała ją parafia w Stanowiskach, a we wsi znajdował się folwark szlachecki. Na początku II wojny światowej w Bobrowskiej Woli znajdowały się 23 domy.

Boża Wola - wieś powstała na początku XIX wieku. Pierwotnie nazywano ją Borzyłowa Wola, która to nazwa pochodzi od starej nazwy osobowej Borzyło, jednak z czasem przekształcono ją na nazwę o charakterze bardziej kultowym – Bożawola i obecnie - Boża Wola.

W 1880 roku znajdowała się w granicach gminy Dobromierz w powiecie koneckim, obejmowała ją parafia w Stanowiskach. W tym roku miejscowość liczyła 90 mieszkańców w 11 domach. Obszar wsi obejmował w tym czasie 256 mórg ziemi, w tym 192 morgi należały do dóbr królewskich. W tym samym roku folwark Boża Wola obejmował 166 mórg ziemi ornej i ogrodów, 4 morgi zajmowały łąki. Na terenie folwarku znajdowało się dziewięć budynków drewnianych, gorzelnia i młyn wodny. Bożą Wolę zamieszkiwało wtedy siedmiu gospodarzy, którzy posiadali 66 mórg ziemi. W 1938 roku w miejscowości znajdowało się 19 domów.

Brzeście - nazwa wsi pochodzi od słowa „berstie” wywodzącego się z prasłowiańszczyzny, oznaczającego las brzozowy. Brzeście mogło powstać już XVI wieku. Pierwsza pisana wzmianka pochodzi ze spisu podatkowego powiatu chęcińskiego w 1508 roku. Jej właścicielem był wtedy Paweł Rokszycy herbu Pobóg. Szybko jednak zmieniła właściciela. Został nim cześnik sieradzki Andrzej Chocimowski herbu Oksza. W 1540 roku wieś nadal pozostawała w rodzinie, przejęły ją dzieci cześnika. Później Brzeście podzieliło los Kluczewska, i stało się własnością Tarłów i Turskich. Na rok 1827 przypadają dane, z których wynika że we wsi znajdowało się 12 domów, które zamieszkiwało 80 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku zbudowano tu folwark szlachecki, który należał do dóbr Kluczewsko. W tym czasie wieś obejmowała 203 morgi, które uprawiało szesnastu gospodarzy.

Ciemiętniki - była to wieś służebna, której nazwa pochodzi od wykonywanego przez miejscową ludność zajęcia. Mieszkańcy, nazywani „ciemiętnikami”, sporządzali dla dworu królewskiego bądź książęcego sieci łowieckie służące do łapania ptactwa i zwierzyny. Wieś przez wiele stuleci była miejscowością kościelną, należała do archidiaconatu kurzelowskiego. Już w 1364 roku jej nazwa została wspomniana w dokumentach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W 1369 roku w Kodeksie Dyplomatycznym Polski zapisano nazwę wsi jako Ciemniernik. W drugiej połowie XVI wieku obszar Ciemiętnik obejmował 2 i pół łana ziemi. Ze względu na to, że wieś była własnością kościelną, część jej ziem należała do osób prywatnych.

Rządy zaborcze w XVIII i XIX wieku przejmowały dobra kościelne, w pierwszej połowie XIX wieku Ciemiętniki stały się osadą rządową. Mieszkało w niej wtedy 149 osób w 22 domach. W 1880 roku Ciemiętniki nadal były własnością rządową, należały do gminy Kluczewsko i

parafii Kurzelów. Wieś obejmowała 920 mórg obszaru, w którego skład wchodziło 20 mórg łąk i 5 mórg pastwisk. We wsi mieszkało wtedy 292 mieszkańców. W przededniu II wojny światowej w Ciemiętnikach znajdowało się 59 domów.

Dąbrowy - nazwa miejscowości pochodzi od słowa „dąbrowa”, co oznaczało las. Wieś powstała stosunkowo niedawno, na przełomie XIX i XX wieku. Pierwsza pisana wzmianka pochodzi z 1921 roku, kiedy organizowany był spis powszechny. Przed wybuchem II wojny światowej we wsi znajdowało się osiem domów.

Dobromierz - nazwa pochodzi najprawdopodobniej od założyciela miasta - „Dobromira”. Pierwsze informacje dotyczące sporów sądowych pochodzą z krakowskich ksiąg sądowych, później z ksiąg sądowych sandomierskich o Dobromirzu, czy Dobromyrzu z początków XV wieku. W 1412 roku właścicielami wsi byli Adam i Lutek herbu Gerałt, 30 lat później własność wsi przejął Piotr z Dobromierza. W 1508 roku Dobromierz wymieniony został w spisie poborowym. Kolejny spis, przeprowadzony 32 lata później, ujawnił, że istniały już dwie wsie o nazwie Dobromierz: Dobromierz Duży i Dobromierz Mały, obie należące do Mikołaja Masłomęckiego. W XVIII wieku wieś przeszła na własność rodziny Czaplickich herbu Lubicz z Podlasia, która ją kupiła. W 1827 roku we wsi znajdowało się 41 domów, zamieszkiwanych przez 202 mieszkańców. W 1880 roku zamieniono ją na wieś włościańską i zbudowano folwark szlachecki. W tym czasie dobra Dobromierza składały się z Dobromierza i z Bożej Woli. Miejscowość obejmowała obszar określony na 529 mórg ziemi, na której pracowało 30 samodzielnych gospodarzy. Folwark Dobromierz obejmował 614 mórg ziemi ornej, 100 mórg łąk, 30 pastwisk, 877 lasów oraz 61 mórg nieużytków i placów. W jego skład wchodziło 6 budynków murowanych i 20 budynków drewnianych. Po powstaniu styczniowym Dobromierz został siedzibą gminy, funkcję tę pełnił również w okresie międzywojennym. W przededniu II wojny światowej wieś liczyła 78 domów.

Jakubowice - wieś powstała na miejscu pól nazywanych Siatki. W starych opisach miejscowych parafii w XVI wieku pojawiają się informacje odnoszące się do miejsc nazywanych Syathka i Coprusscha, były to pola, które należały do wsi Pilczyca. Na mapach i dokumentach pochodzących z XIX wieku przedstawiany jest folwark o nazwie Siatki. Pierwsze wzmianki pisane o wsi pochodzą dopiero z 1921 roku ze spisu powszechnego. Na początku XX wieku folwark Siatki zaczęto nazywać Jakubowice. W 1938 roku w Jakubowicach znajdowało się 27 domów.

Januszewice - wieś powstała najpóźniej w pierwszej połowie XIV wieku, pierwsza informacja pisana, pochodząca z 1355 roku, sygnalizuje prośbę Jana dziekana krakowskiego do arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława o nadanie dziesięciny z Januszewic dla nowo powstałego kościoła parafialnego. Zorganizowanie parafii oznaczało, że musiała to być duża wieś. W XVI wieku parafia wciąż istniała, należały do niej m.in. Januszewice, Komorniki, Rzewuszyce. Pod koniec XIV wieku wieś należała do Piotra z Sielca, na początku XV wieku kroniki podają, że właścicielem był Jan Borek herbu Wężyk, następnie przeszła we władanie rodziny Łosiów - burgrabiów zamku krakowskiego. Do XVI wieku miejscowi szlachcice nazywali się Januszewskimi herbu Rola, ale ród ten zaginął i nie ma o nim później żadnych wzmianek. W 1508 właścicielami zostali Sobiekurscy herbu Poraj, po nich do połowy stulecia panowali Masłomięccy. Lata 1630 - 1631, gdy Januszewice nawiedziła zaraza oraz potop szwedzki w latach 1655-1657, były okresem trudnym dla wsi, nastąpił znaczny ubytek ludności, wtedy też został zniszczony kościół. W 1695 roku dziedzicem wsi został starosta brzeźnicki Marcin Milecki, który rozpoczął budowę kościoła we wsi. Jednak jego poświęcenie nastąpiło dopiero w 1720 roku, już za czasów nowego dziedzica - Jana z Lubrańca Dąbskiego. W 1736 roku Ja-

nuszewice i Komorniki przeszły we władanie rodziny Potockich. Do parafii należały Januszewice, Rzewuszyce, Komorniki i Rudka. Nowy kościół parafialny był drewniany. W 1779 roku przeprowadzono lustrację parafii Januszewice, w której zapisano, że kościół był w złym stanie. W 1827 roku wieś zamieszkiwało 200 mieszkańców w 28 domach. W drugiej połowie XIX wieku majątek Januszewice podzielono na okolicznych chłopów. Po powstaniu styczniowym Januszewice znalazły się w gminie i parafii Kluczewsko. W 1938 w Januszewicach znajdowało się 87 domów.

Jeżowiec - wieś powstała stosunkowo niedawno, bo dopiero w okresie międzywojennym. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1933 roku, na mapach pojawia się w 1938 roku, znajdowało się wtedy w niej 21 domów.

Kluczewsko – rys historyczny miejscowości Kluczewsko znajduje się w osobnym podrozdziale (5.1.3).

Kolonia Bobrowska Wola - powstała dopiero w okresie międzywojennym jako samodzielna wieś. Pierwsze spisy statystyczne w 1921 roku ujawniają jej istnienie.

Kolonia Łapczyzna Wola - wieś powstała na początku XX wieku. Można znaleźć ją na mapach z okresu międzywojennego, kiedy obejmowała 10 domów.

Kolonia Mrowina - we wsi znajdował się folwark szlachecki. W XIX wieku nazywano ją Piaski, dopiero na początku XX wieku powstała tu samodzielna wieś, którą zaczęto nazywać Kolonia Mrowina. Można znaleźć ją na mapach z okresu międzywojennego.

Kolonia Pilczyca - Powstanie wsi określa się na XIX wiek, jednak nie ma jej na mapach międzywojennej Polski. Prawdopodobnie jej nazwa musiała brzmieć inaczej w tym czasie (Kąty, Józefów, Nowa Wieś).

Komorniki - Nazwa wsi wywodzi się od słowa „komornik”, które oznaczało dawniej ludzi pełniących powinności w komorze książęcej. Wieś wymieniona została już w 1364 roku, gdy erygowano dekanat kurzelowski przez arcybiskupów gnieźnieńskich. Komorniki były wsią, która miała przekazywać dziesięcinę dla kościoła w Kurzelowie. W 1437 roku nazwa Comorniki występuje w dokumentach pochodzących z wizytacji parafii w diecezji gnieźnieńskiej. W kronice Jana Długosza autor zaznaczył, że wieś tę nazywano również „Lysow”, jej właścicielem był wtedy Dobrogost herbu Nałęcz. Pod koniec XVII wiek właścicielem wsi był Kazimierz Sadowski, a na początku XVIII wieku ziemie te przejęli Niemojewscy. Był to ród, który posiadał wiele ziem w sąsiedniej gminie Krasocin w okresie XVIII-XX wiek. Na 1827 rok zapisana została informacja, że wieś liczyła 15 domów i 124 mieszkańców. Komorniki składały się z dóbr Komornik, Rzewuszyce i Rudek. W połowie XVIII wieku wieś należała do kasztelanowej Józefy Dunin Dąbskiej, później wraca do rodziny Niemojewskich. Większość dóbr komornickich została rozparcelowana po uwłaszczeniu chłopów. W 1880 roku wieś obejmowała 330 mórg ziemi, znajdowało się w niej 39 domów. W przededniu II wojny światowej w Komornikach znajdowało się 78 domów.

Kaparzów (Komparzów) - powstanie wsi datuje się na około połowę XIV wieku. Językoznawcy domniemywają, że nazwa wsi pochodzi od zawodu, którego celem było odlewanie dzwoń, jednak teoria ta nie jest do końca pewna. Pierwsze informacje pisane pochodzą z 1358 roku z aktu sprzedaży wsi przez Tomisława z Bieganowa Piotrowi Bogorii. Dwa lata później Komparzów przekazany został arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu. Pomimo sprzeciwu Tomisława w 1367 roku wskazuje, że sąd krakowski przyznał wieś arcybiskupom i taki stan trwał niezmiennie 400 lat. W 1434 roku zapis o wsi „Comparzow” pochodzi z wizytacji dóbr diece-

zji gnieźnieńskiej. Komparzów wchodził w skład klucza kurzelowskiego dóbr biskupich. Podczas wizytacji chwalono pobliskie tereny, tylko Komparzów miał być obszarem o najgorszej, piaskowej ziemi. Pod koniec XVIII wieku państwo przejęło wsie biskupie. Na początku XIX wieku nazwę wsi pisano „Kompasów”, w tym czasie wieś miała charakter rządowy. Pod koniec XIX wieku we wsi znajdował się folwark rządowy. W okresie międzywojennym nazwę wsi przemieniono na „Kąparzów”. Obecnie, w powszechnym użytkowaniu stosowana jest nazwa Komparzów.

Krogulec - powstanie miejscowości datuje się na przełom XIX i XX wieku. Pierwsze zapiski pochodzą z *Przewodnika po Królestwie Polskim* z 1901 roku. Nazwa miejscowości pochodzi od potocznego słowa „krogulec” prawdopodobnie oznaczające drapieżnego ptaka, który tam gniazdował.

Łapczyzna Wola - wieś leży niemal nad brzegiem Pilicy. Obecna nazwa pojawiła się już w 1520 roku, w dokumencie *Liber Beneficiorum* Łaskiego. Pod nazwą Wola można się o niej dowiedzieć wcześniej, w 1493 roku. We wsi znajdował się dwór, folwark, a parafia znajdowała się w sąsiedniej miejscowości - Stanowiskach. Pierwszym właścicielem Łapczynej Woli był odnotowany w dokumentach Jan Rożenkowski - Łapka herbu Drużyna. Później, w połowie XVI wieku przeszła we władanie rodu Bobrownickich.⁷³ Tylko w XVIII wieku właścicielami wsi byli Chocimowscy, Mękarzewscy, Tarłowie i Potoccy. Pod koniec XVIII wieku Łapczyzna Wola przeszła na własność rodziny Czaplickich. W XIX wieku dobra szlacheckie Łapczyzna Wola obejmowały Łapczyzną Wolę, Lubicz i osadę młyńską Piaski. Pod koniec XIX wieku we wsi mieszkało 250 mieszkańców w 45 domach, a w przededniu II wojny światowej znajdowało się w niej 65 domów.⁷⁴

Miedziana Góra - do początków XIX wieku obszar wsi porastała gęsta puszcza. Nawet w spisach z końca XIX wieku nie było jeszcze wzmianek o miejscowości. W okresie międzywojennym natomiast we wsi znajdowało się już 12 domów.

Mrowina - właścicielem wsi był już w 1540 roku Jan Rożenkowski - Łapka, do którego należała również wieś Łapczyzna Wola. Do końca XVIII wieku Mrowina przechodziła z rąk do rąk różnych właścicieli, podobnie jak Stanowiska należała do Chocimowskich, Mękarzewskich i Potockich. Pod koniec XVIII wieku przez 100 lat wieś należała do rodziny Czaplickich. Pod koniec XIX wieku Mrowinę zamieszkiwało 147 osób, znajdowało się w niej 18 domów. Folwark Mrowina na początku XX został rozparcelowany i przestał istnieć. Liczba domów w miejscowości do początku II wojny światowej nie zmieniła się, pozostało 18 obiektów.

Nowiny - na początku XIX wieku obszar wsi zajmowały pola uprawne, które należały do pobliskich Januszewic. O istnieniu wsi pojawia się informacja dopiero w okresie międzywojennym. Do początku II wojny światowej w Nowinach zbudowano 15 domów.

Pilczyca - pierwsze pisane informacje o wsi pochodzą z XVI wieku, dokładnie z 1508 roku, kiedy to była własnością Szpota Dunina. Należały do niej łany o nazwach Siatki (Syathki) i Koprusza (Coprusscha). Trzydzieści lat później wieś przeszła na własność rodziny Chocimowskich. We wsi w tym czasie znajdowały się dwie sadzawki, karczma i sześć półanków kmiecych. Miejscowość przechodziła w ręce różnych rodzin, na początku XVIII wieku należała do Mękarzewskich, następnie do Tarłów, a już w połowie XVIII wieku przeszła na własność rodziny Potockich, by potem zakupił ją Michał Czaplicki. Tuż przed wybuchem powstania listopadowego Pilczycę zamieszkiwały 263 osoby, zbudowane były 34 domy. Cza-

⁷³ <http://dawniekieleckie.pl/lapczyzna-wola-ruiny-zboru-gmina-kluczewsko-powiat-wloszczowski/>

⁷⁴ <http://www.kluczewsko.pl/index.php?id=20&lan=pl>

plnicy byli właścicielami Pilczycy do przełomu XIX i XX wieku, dokąd nie sprzedali tych ziem żydowskim mieszkańcom, pochodzącym głównie z Warszawy. W 1930 roku właścicielami wsi byli Jakub Gelbart z Lewkiem Kantorem.

Praczką - obszar wsi długo pozostawał zalesiony. Informacje o zabudowie posiadamy dopiero z okresu międzywojennego, gdy w Praczcce powstał folwark szlachecki, który związany był z dobrami Kluczewsko, które w tym czasie były własnością Konarskich. W 1930 roku folwark przeszedł w posiadanie Maksymiliana Konarskiego, obejmował wtedy 193 ha ziemi. Dopiero po II wojnie światowej powstała samodzielna wieś.

Rączki - pierwotna nazwa wsi brzmiała „Ranczki” lub „Raczkow”, natomiast na początku XIX wieku nazywano ją „Raczkami”. Nazwa mogła pochodzić bardziej od „raków” niż od „rąk” na co wskazuje nadrzeczne położenie miejscowości. Prawdopodobnie wieś założono około XVI wieku, jej właścicielami byli wtedy Masłomęccy. Do połowy XVI wieku we wsi mieszkało dziesięciu kmieci i trzech zagrodników, zbudowano dwie karczmy. Mieszkańcy Rączek zajmowali się głównie rybactwem, pszczelarstwem i gospodarką leśną. W XVII wieku wieś należała do rodziny Karwowieckich, a następnie do Kłosowskich, którzy na początku XIX wieku postawili w Rączkach dwór. Przed wybuchem powstania listopadowego we wsi zbudowano 31 domów, a zamieszkiwało ją 271 mieszkańców. Pod koniec XIX wieku dobra szlacheckie Rączki obejmowały takie folwarki jak Rączki, Wymysłów i Porębę, w których stały trzy młyny. W przeddzień II wojny światowej we wsi stały już 63 domy.

Rudka - w XIX wieku była to osada folwarczna, która związana była z dobrami Kluczewsko. Na mapie miejscowość Rudka pojawia się po raz pierwszy w 1839 roku. Posiadane są również informacje o przekazie pochodzącym z XVII wieku o wsi nazywanej „Ruda”, która związana była z majątkami Komorniki i Rzewuszyce. W okresie międzywojennym we wsi znajdował się folwark, tuż przed wybuchem II wojny światowej miejscowość posiadała 8 domów.

Rzewuszyce - nazwa wsi prawdopodobnie pochodzi od staropolskiego imienia „Rzewusza”. Wieś została założona w XIV wieku, występują informacje z 1364 roku o erekcji dekanatu kurzelowskiego. Ten dokument oznaczał, że wieś zobowiązana była do przekazywania dziesięciny na rzecz kościoła kurzelowskiego. Lata 1630 - 1631 były okresem panowania wielkiej zarazy, w wyniku której zmarło w Rzewuszycach 65 osób. Do końca XVII wieku właścicielem wsi był Kazimierz Sadowski, potem przeszła w posiadanie rodziny Niemojewskich. Na czas przed wybuchem powstania listopadowego Rzewuszyce liczyły 118 mieszkańców, zbudowanych było 15 domów. Niewiele ponad sto lat później, przed rozpoczęciem II wojny światowej, liczba domów znajdujących się we wsi zwiększyła się czterokrotnie.

Stanowiska - nazwa wsi, zdaniem księdza Wiśniewskiego oraz Rawita Witanowskiego, pochodzi z języka łowieckiego. Ten drugi pisał, że Stanowiska swoją nazwą przypominają o lasach, które znajdowały się na tym terenie. Według przekazu, król Kazimierz Wielki miał upodobać sobie owe tereny, w celu urządzania polowań na zwierzynę. Powstawały wtedy osady, w których mieszkali ludzie, naganiający zwierzynę podczas polowań króla.⁷⁵ Kościół parafialny p.w. św. Jakuba we wsi założony został już w XIV lub w XVI wieku. W 1540 roku przeprowadzono spis poborowy, z którego wynika, że wieś należała w tym czasie do Mikołaja Szczukowskiego. W XVI wieku założono parafię w Stanowiskach, do której należały miejscowości Dobromierz Mały, Dobromierz Duży, Łapczyzna Wola, Bobrowniki, Bobrowska Wola i Stanowiska. W tym samym czasie wieś należała do Stanisława Stanowskiego, w późniejszym okresie przechodziła na własność różnych osób. Początkowo należała do starosty ra-

⁷⁵ http://kielce.gazeta.pl/kielce/1,35261,7999892,Odkrywamy_Swietokrzyskie___Stanowiska.html

doszyckiego Aleksandra Derszniaka, potem rodzin Bobrownickich, Tarłów, potockich, a w drugiej połowie XVIII wieku do Czaplickich.

W trakcie opracowywania zagadnień z zakresu dziedzictwa kulturowego gminy Kluczewsko nie doszukano się obszerniejszych informacji odnośnie historii i dziejów miejscowości Zalesie, Zmarłe oraz Zabrodzie. Na podstawie analizy historycznych podkładów kartograficznych stwierdzić można, iż miejscowości te istniały w okresie międzywojennym.

5.1.3. Historia i rozwój przestrzenny miejscowości Kluczewsko

Pisemne przekazy o rozwoju osadnictwa w gminie Kluczewsko pochodzą z 1364 roku, gdy 13 maja arcybiskup gnieźnieński Jarosław erygował dekanat w kolegiacie kurzelowskiej. Arcybiskup uposażył go w młyn, łąki, ogrody oraz dziesięciny z 10 wsi. Należały do nich: Kluczewsko, Komparzów, Rzewuszyce i Komorniki. Ponieważ dokument dotyczył już istniejącej wsi, oznacza to, że musiała ona powstać najpóźniej w połowie XIV wieku. Była to wieś prywatna.

W 1508 roku dokonano spisu poborowego, w którym wieś Kluczewsko występuje pod nazwą Clwczosko. Trzy lata później odbywały się wizytacje kościelne, w których również wymieniono Kluczewsko. Od 1561 roku miejscowość należała do sędziego opoczyńskiego i komornika granicznego sandomierskiego – Jana Chocimskiego. W drugiej połowie XVII wieku przeszła we władanie Zygmunta ze Szczekarzowic Tarły, który pełnił funkcję starosty pilzneńskiego. W 1694 roku Kluczewsko przejął syn – Jan Tarło, który również pełnił rolę starosty pilzneńskiego.

Karol Korffa – szlachcic z Niemiec, w drugiej połowie XVIII wieku przejął dobra Kluczewsko, które następnie stały się w latach 1790-1800 prywatną własnością Feliksa Pawła Turskiego - biskupa krakowskiego i księcia siewierskiego. Znajdowała się tu letnia rezydencja biskupa, który chętnie spędzał w niej czas. W 1796 roku biskup zorganizował w Kluczewsku zjazd dostojników kościelnych i świeckich, na którym postanowiono ufundować we wsi parafię. Biskup Turski zmarł w 1800 roku, Kluczewsko przeszło we własność członka rodziny, stolnika Szadkowskiego – Ksawerego Turskiego, który wybudował kościół parafialny we wsi. Po jego śmierci Kluczewsko przejęli synowie Jan, Ignacy i Maksymilian.

W 1827 roku Kluczewsko należało do powiatu kieleckiego, wieś zamieszkiwało 323 mieszkańców w 36 domach. W 1874 roku Kluczewsko przeszło w posiadanie rodziny Konarskich, która otrzymała wieś jako wiano Stefani Turskiej. W 1881 roku w Kluczewsku zamieszkiwało 49 samodzielnych gospodarzy, którzy pracowali na 504 morgach ziemi.

W 1876 roku urodził się Maksymilian Konarski, syn Adama Konarskiego i Stefanii z Turskich. Chłopiec otrzymał wyższe wykształcenie rolnicze, zarządzał majątkiem po rodzicach i to on przyczynił się do rozwoju gminy. Założył młyn na rzece Czarnej, był również założycielem Kółka Rolniczego, Straży Ogniowej i Kasy Oszczędnościowo - Pożyczkowej w Kluczewsku. Był także sędzią gminnym i członkiem sejmiku powiatowego, Towarzystwa Rolniczego Kieleckiego i dozoru kościelnego. Gdy rozpoczął się wielki kryzys Maksymilian Konarski zmuszony był sprzedać część majątku żydowskim mieszczanom, sam został w posiadaniu 816 ha w Kluczewsku i 193 ha w Praczcze. Po śmierci Maksymiliana Konarskiego w 1937 roku majątek przeszedł na własność jego dzieci.

W okresie 1867-1939 Kluczewsko było siedzibą gminy, należało do powiatu włoszczowskiego. W 1938 roku w gminie znajdowało się 109 domów. Po wybuchu II wojny światowej wieś

przejęli Niemcy. W dawnym majątku szlacheckim przez pewien okres funkcjonowało Państwowe Gospodarstwo Rolne.

5.2. Walory środowiska kulturowego

Krajobraz kulturowy powstaje w wyniku rozwoju cywilizacji i jest przez nią cały czas kształtowany. Oznacza to, że jest on tworzony przez człowieka i tylko dzięki jego obecności będzie mógł stale działać i utrzymywać odpowiedni stan. Na środowisko kulturowe składają się przekształcające się przez lata dobra kultury materialnej i duchowej, które stanowią pewien lokalny dorobek jednostki.

Środowisko kulturowe gminy Kluczewsko jest reprezentowane zarówno przez lokalne budowle, pozostałości po dawnym osadnictwie jak też i miejscowe obyczaje czy też wierzenia religijne.

Gmina Kluczewsko charakteryzuje się posiadaniem bardzo wielu stanowisk archeologicznych oraz niewielkiej liczby zabytków architektury. Do zabytków nieruchomych należą: parki w Dobromierzu, Rączkach, Stanowiskach i Kluczewsku oraz cmentarze i miejsca pamięci narodowej. Do rejestru wpisany został zabytkowy park w Rączkach (nr A.917), park dworski w Stanowiskach (nr A.919), park dworski Dobromierzu (nr A.912) wraz z aleją lipową, zespół podworski w Kluczewsku (nr A.915/1-3), w którego skład wchodzi: park, wozownia, oficyna podworska. Oprócz powyższych zabytków w rejestrze znalazły się również kościoły: murowany kościół parafialny, dawniej kościół filialny, p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z początku XVII wieku w Januszewicach nr (A.913); murowany kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca zbudowany w latach 1797-1812 oraz przebudowany w 1888 roku w Kluczewsku (nr A.914); murowany kościół w Stanowiskach (nr A.918), który został zbudowany już w XV wieku, przebudowywano go w XVII wieku i w 1800 roku, a odnowiono w 1880 roku. Poza wymienionymi powyżej obiektami do rejestru wpisana została również ruina murowanego zboru ariańskiego (nr A.916), który wybudowano przed 1629 rokiem, później opuszczono i zrujnowano w 1754 roku.

W gminie Kluczewsko nie wpisano żadnych obiektów archeologicznych do rejestru zabytków.

Elementami krajobrazu kulturowego gminy Kluczewsko są nie tylko obiekty wchodzące w skład rejestru zabytków. Są to również obiekty zabytkowe, które wyznaczył konserwator zabytków do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków. Należą do nich: cmentarze przykościelne (w Januszewicach, Kluczewsku, Stanowiskach), cmentarze parafialne (Kluczewsko, Stanowiska), cmentarz rodowy (w Stanowiskach), plebania (w Kluczewsku, Stanowiskach), spichlerz (Kluczewsko), dawna szkoła drewniana (Łapczyzna Wola), kapliczka słupowa przy wjeździe do parku (Stanowiska) oraz elementy otoczenia obiektów sakralnych.

W zespole kościelnym w Stanowiskach, oprócz wpisanego do rejestru kościoła znajdują się również wartościowe murowane ogrodzenie z bramkami i schodami z XIX wieku, cmentarz przykościelny oraz plebania drewniana z 1 ćw. XIX wieku. Poza zespołem kościelnym wartość kulturową przedstawia również rzymsko - katolicki cmentarz parafialny, założony około 4 ćw. XIX wieku; cmentarz rodowy z połowy XIX wieku; murowana kaplica grobowa rodziny Czaplickich, znajdująca się na cmentarzu rodowym, postawiona w 1879 roku na grobie Zenona Czaplickiego przez jego żonę Helenę oraz murowana kapliczka słupowa z XIX wieku znajdująca się przy wjeździe do parku dworskiego.

W Januszewicach, oprócz wpisanego do rejestru kościoła parafialnego, w tym samym zespole znajduje się również zabytkowy cmentarz przykościelny.

W miejscowości Kluczewsko, w zespole kościelnym, wymienia się jako wartościowe również murowane ogrodzenie z czterema narożnymi kaplicami powstałe przed 1877 rokiem, murowaną plebanię z 1920 roku oraz cmentarz przykościelny. Wyznaczony do wpisania do gminnej ewidencji zabytków jest również zespół cmentarza parafialnego, w którym wymienione zostały: rzymsko - katolicki cmentarz parafialny z 1832 roku oraz murowana kaplica cmentarna z 2 połowy XIX wieku. W zespole dworskim jedynym obiektem nie wpisanym do rejestru, a wskazanym do ujęcia w gminnej ewidencji jest murowany spichlerz z 1 połowy XIX wieku.

Miejscowość Łapczyzna Wola posiada dwa obiekty, którymi może się poszczycić: zbór ariański wpisany do rejestru, oraz wyznaczona do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków dawna szkoła drewniana, którą wzniesiono w latach 1911 - 1912. Szkoła ta znajdowała się w centrum wsi, na rozjeździe dróg, u podnóża wzniesienia z ruiną zboru. Zachowały się fragmenty ogrodzenia - murowane słupki wejść na posesję.

W miejscowości Rączki wyznaczono do wpisania do gminnej ewidencji zespół kościoła filialnego p.w. św. Trójcy, w którego skład wchodzi kościół murowany, wybudowany w latach 1846 - 1865, a remontowany w 1978 roku oraz murowana brama - dzwonnica w ogrodzeniu, wzniesiona w 1865 roku, a przebudowana w 1978 roku.

Na terenie gminy Kluczewsko znajdują się również miejsca pamięci narodowej, które zakładane były poległym w czasie walk. Są to płyty kamienne nagrobne, tablice, pomniki, mogiły zbiorowe oraz krzyże. Powstały w różnych okresach, od czasu trwania II wojny światowej - ok. 1942 roku, do czasów najnowszych - 1993 roku. Poświęcano je ludziom, którzy walczyli przeciwko okupantowi, mężczyznom i kobietom, którzy zginęli z rąk Gestapo, bądź walczyli z niemieckimi oddziałami w partyzanckich oddziałach Armii Krajowej, a także osobom, których nazwisk nie znamy, a którzy również walczyli z okupantem i stracili życie.

5.3. Elementy środowiska kulturowego objęte ochroną

Na terenie gminy Kluczewsko występują następujące kategorie zabytków:

- obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
- obiekty nieruchome wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- obiekty archeologiczne znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

Zgodnie z Art. 4 ustawy z dnia 23.07.2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568 wraz z późniejszymi zmianami), ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami, sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków:

Na terenie gminy Kluczewsko znajduje się obecnie 10 zabytków wpisanych do rejestru (Tab. 22.).

Tab. 22. Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Lp.	Nazwa	Miejscowość	Okres powstania	Numer wpisu do rejestru
1.	Park dworski wraz z lipową aleją dojazdową	Dobromierz	XVIII wiek	A.912

2.	Kościół filialny p.w. Św. Podwyższenia krzyża	Januszewice	XVII wiek	A.913
3.	Kościół parafialny p.w. Św. Wawrzyńca	Kluczewsko	1787-1812, przebudowany w 1888 r.	A.914
4.	Park	Kluczewsko	XVII i XIX wiek	A.915/1-3
5.	Wozownia	Kluczewsko	I połowa XIX wieku.	A.915/1-3
6.	Oficina dworska	Kluczewsko	I połowa XIX wieku	A.915/1-3
7.	Ruiny zboru ariańskiego	Łapczyzna Wola	przed 1629 rokiem	A.916
8.	Park dworski	Rączki	XIX wiek	A.917
9.	Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba	Stanowiska	XV, przebudowa w XVII wieku, rozbudowa w 1800r., odbudowa w 1880r.	A.918
10.	Park dworski	Stanowiska	XIX wiek	A.919

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wykazu zabytków nieruchomości w województwie świętokrzyskim.

Park dworski w Dobromierzu

Park typu krajobrazowego, usytuowany w południowo – zachodnim krańcu wsi Dobromierz. Jego powierzchnia wynosiła ok. 3,5 ha (wody stanowiły ok. 1,6 ha). Na terenie parku znajdował się drewniany, parterowy dwór, który został rozebrany w latach 90 – tych. Jediną pozostałością po dworze są fragmenty piwnic. Po zabudowaniach gospodarskich nie pozostał żaden ślad. Obecnie park jest zaniedbany: część starodrzewu została wycięta, stawy są wyschnięte i zarośnięte. W jego wschodniej części wydzielono teren przeznaczony na szkołę – Publiczne Gimnazjum w Dobromierzu. W północnej jego części powstało boisko sportowe. Zachowanym do dnia dzisiejszego elementem kompozycyjnym dawnego zespołu dworsko - parkowego jest dwurzędowa lipowa aleja dojazdowa, która usytuowana jest wzdłuż drogi biegnącej przez wieś (obecnie droga wojewódzka nr 742) i jej przedłużenia stanowiącego wjazd do parku.

Zespół kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Januszewicach:

Pierwszy kościół w Januszewicach powstał prawdopodobnie w 1314 roku. Na początku XVII wieku wzniesiona została murowana kaplica, do której w 1695 roku dostawiono drewniany kościół. Jak wynika z zapisków z roku 1779 w Januszewicach stał drewniany kościół, wokół którego chowano zmarłych. Niedługo potem (1812r.), drewniany kościół został rozebrany, parafia w Januszewicach zlikwidowana – przyłączono ją do parafii w Kluczewsku. W miejscowości pozostała tylko niewielka murowana kaplica, która pełniła funkcję kościoła filialnego. Do tej kaplicy właśnie, pochodzącej z początku XVII wieku, ok. 1900 roku dobudowano obecny kościół. W roku 1982 erygowano parafię w Januszewicach, wydzielając ją z parafii Kluczewsko. Dawna kaplica pełni funkcję prezbiterium.

Kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św. W Januszewicach jest kościołem orientowanym, murowanym z kamienia, otynkowanym.

Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca w Kluczewsku

Kościół w Kluczewsku powstał w XVIII wieku z inicjatywy ówczesnego dziedzica Kluczewska - Ksawerego Turskiego, który to ufundował budowę świątyni. Kościół wybudowano w latach 1797 – 1812. Wtedy też powstała samodzielna parafia, do której włączono dotychczasową parafię Januszewice.

Kościół powstał jako obiekt murowany, powiększony został w 1888 roku (rozbudowa nawy i frontonu). W roku 1950 przeprowadzony został remont po uszkodzeniach wojennych, remont przeprowadzony w roku 1992 obejmował prace zewnętrzne. Kościół powstał w stylu barokowym. Jego bryłę wspierają na zewnątrz skarpy. Główna oś kościoła przebiega w kierunku północ – południe. We wnętrzu świątyni znajduje się ołtarz główny z trzema arkadowymi wnętrzami, powstały w stylu neorenesansowym z elementami neobarokowymi (pochodzący z pierwszej połowy XIX wieku), dwa ołtarze boczne, ambona z XVIII wieku, kamienna chrzcielnica w typie gotyckim.

Park, wozownia, oficyna podworska (rządcówka) w zespole dworskim w Kluczewsku

Na zespół dworski w Kluczewsku składają się następujące obiekty: park, wozownia, oficyna podworska, spichlerz. W rejestrze zabytków nie został ujęty jedynie spichlerz.

Park – został założony w XVIII wieku i przekształcony w wieku XIX. Założenie ma kształt nieregularny, zbliżony do prostokąta. Składało się z dwóch odmiennych kompozycyjnie części: północna posiadała cechy krajobrazowe, starsza część południowa przypominała regularne ogrody włoskie. W parku znajduje się wzniesienie, na którym na planie prostokąta zlokalizowany był modrzewiowy dwór. Wzniesienie to stanowi prostokątny oszkarpowany taras z relikami dzieł ziemnych (bastei) w narożach – dawna fortalicja (jej powstanie określa się na wiek XVII). Od dworu w kierunku północnym rozciągała się oś widokowa w kierunku wsi i kościoła, która została zaburzona przez powstałą w późniejszym okresie zabudowę. W parku zachował się liczny starodrzew oraz pojedyncze XIX – wieczne zabudowania: murowana wozownia, oficyna dworska, murowany spichlerz. Dwór nie zachował się – został zniszczony przez wojska niemieckie i rosyjskie a następnie rozebrany w 1956r.

Park w roku 2010 został zrewaloryzowany – teren uporządkowano, ogrodzono płotem, wytyczono alejki, wprowadzono latarnie, zamontowano ławki i kosze na śmieci. W zachodniej części założenia parkowego zmodernizowano stadion Gminnego Klubu Sportowego. We wschodniej części obszaru wpisanego do rejestru zabytków teren został współcześnie podzielony na mniejsze działki z przeznaczeniem na ogródki przydomowe, na których powstaje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna.

Wozownia – murowany, dwukondygnacyjny obiekt powstały w pierwszej połowie XIX wieku w stylu romantycznego neogotyku na rzucie zbliżonym do kwadratu z dwoma cylindrycznymi wieżami od wschodu. Wieże posiadają trzy kondygnacje i przekryte są dachem w formie półkul, na których zwieńczeniu znajduje się prześwit arkadowy zwieńczony kopułką. Budynek usytuowany przy dawnym głównym wjeździe do parku, przez pewien okres pełnił również funkcję spichlerza i magazynu.

Budynek wozowni został wyremontowany w roku 1970. W roku 2010, w ramach prac rewaloryzacyjnych parku w Kluczewski, dach wozowni pokryto gontem.

Oficyna podworska (rządcówka) – budynek murowany, wzniesiony w pierwszej połowie XIX wieku na rzucie prostokąta z przybudówką od strony północnej. Rządcówka jest dwutrakto-

wym budynkiem parterowym na wysokich piwnicach z użytkowym poddaszem, który został wzniesiony we wschodniej części parku. W elewacjach widoczne są formy neogotyckie.

Ruiny zboru ariańskiego w Łapczynej Woli

Zbór w Łapczynej Woli powstał przed 1629 rokiem. Miejscowość od XVI do XVIII wieku stanowiła własność protestanckiej (kalwińskiej) rodziny Bobrownickich, którzy ufundowali budowę zboru. W końcu XVII i na początku XVIII wieku w miejscowości odbywały się synody ewangelickie. Zbór funkcjonował jeszcze w 1730 r.. W roku 1754 był już opuszczony i zrujnowany.

Budynek zboru był murowany z kamienia i niewielkich dodatków cegły, orientowany. Powstał na planie krzyża o krótkich, prawie równej długości ramionach. Obiekt posiadał dwie kondygnacje oraz trzykondygnacyjną wieżę.

Ruiny zboru znajdują się we wschodniej części Łapczynej Woli i wraz z sąsiadującym z nimi budynkiem dawnej szkoły leżą w widłach dróg prowadzących do drogi wojewódzkiej nr 742. Ruiny zajmują kulminację wydmy, której stoki porośnięte są przez brzozy.

Park dworski w Rączkach

Podworski park krajobrazowy w Rączkach został założony w XVII wieku i przekomponowany w wieku XIX. Park oddalony jest na zachód od centralnej części wsi Rączki. Od strony północnej i wschodniej przylega do niego droga, od południa pola uprawne, od zachodu zaś łąki. Dawne założenie dworsko – parkowe posiadało dwie bramy wjazdowe, główną była ta od strony północnej. Dwór znajdował się w północnej części parku, obecnie nie pozostał po nim ślad (został rozebrany w latach 90 – tych). Przez teren parku przepływa rów, w jego południowej części znajduje się staw. Występujący tu starodrzew, przez wzgląd na podmokły teren, jest w dużej mierze reprezentowany przez olchy i wierzyby. Teren parku stanowi własność osoby fizycznej.

Kościół parafialny p.w. św. Jakuba w Stanowiskach

Kościół w Stanowiskach posiada charakter barokowy z elementami gotyckimi. Pierwotna świątynia drewniana wzniesiona została w XIV lub XV, wzmiankowana już w 1511 roku. W dokumentach z roku 1521 pojawiają się informacje, że kościół w Stanowiskach jest już murowany. Parafia została erygowana w 1682 roku i wtedy to kościół gruntownie przebudowano. Rozbudowę przeprowadzono w 1800r., remonty były wykonywane m.in. w 1946 i 1952r. Jest to kościół orientowany. W jego otoczeniu znajduje się cmentarz przykościelny. Wnętrze świątyni posiada wystrój barokowo – rokokowy.

Park dworski w Stanowiskach

Park w Stanowiskach został założony w XIX wieku i posiadał charakter krajobrazowy. Od strony zachodniej założenie przylega do drogi wojewódzkiej nr 742, w części południowo - wschodniej otaczają je pola uprawne, w części północno - wschodniej przylegają do niego zabudowania dawnej Spółdzielni Kółek Rolniczych. W zachodniej części parku znajduje się staw, który zasilany jest wodą pochodzącą z dopływu ze Stanowisk. Na terenie parku znajdował się dwór, który po wojnie został rozebrany. W sąsiedztwie dawnego dworu został wzniesiony budynek szkoły, w którym wydzielone były również mieszkania dla nauczycieli. Obecnie budynek ten wykorzystywany jest jedynie na cele mieszkalne. Przy wjeździe do parku znajduje się murowana słupowa kapliczka, wzniesiona w XIX wieku.

Układ kompozycyjny parku podworskiego w Stanowiskach został w znacznej mierze przekształcony, wpływ na niego wywarła przebudowa i powiększenie stawu oraz budowa budynku szkoły.

Obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków z terenu gminy Kluczewsko muszą zostać ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Wykaz obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Na terenie gminy Kluczewsko znajdują się cenne obiekty wpisane do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Część z nich została wpisana do rejestru zabytków. Ewidencja obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane, zabytkowe parki, cmentarze. W gminie Kluczewsko wyodrębniono 27 obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, które występują zarówno w formie pojedynczych obiektów jak też i całych zespołów. Część z nich znajduje się w rejestrze zabytków województwa świętokrzyskiego i została wskazana w tabeli w sposób pogrubiony.

Warto podkreślić, że obiekty wyróżnione w wojewódzkiej ewidencji zabytków muszą zostać ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Tab. 23. Wykaz obiektów znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków w gminie Kluczewsko

Miejscowość	Nazwa zespołu	Nazwa obiektu	Okres powstania
Dobromierz		Park dworski wraz z lipową aleją dojazdową	XVIII i XIX wiek
Januszewice	Zespół kościoła p.w. Podwyższenia Krzyża Św.	Kościół parafialny (d. filialny) p.w. Podwyższenia Krzyża Św.	początek XVII w, rozbudowa ok. 1900 r.
		Cmentarz przykościelny	brak danych
Kluczewsko	Zespół kościoła parafialnego p.w. św. Wawrzyńca	Kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca	1797 - 1812, przebudowa 1888 r.
		Ogrodzenie z 4 narożnymi kaplicami	poł. XIX w.
		Plebania	1920
		Cmentarz przykościelny	brak danych
	Zespół cmentarza parafialnego	Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	1832 r.
		Kaplica cmentarna	II połowa XIX w.
	Zespół podworski	Park	XVII, XVIII i XIX w
		Wozownia	I połowa XIX w.
Oficyna dworska (rządcówka)		I połowa XIX w.	

		Spichlerz dworski	I połowa XIX w.
Łapczyzna Wola		Ruiny zaboru ariańskiego	przed 1629 r.
		Dawna szkoła	1911 - 1912
Rączki	Zespół kościoła filialnego p.w. św. Trójcy	Kościół	1846 – 1865, remont 1978
		Brama - dzwonnica w ogrodzeniu	1865, przebudowa 1978
		Park	XVIII, przekomponowany XIX w. w
Stanowiska	Zespół kościoła p.w. św. Jakuba	Kościół parafialny p.w. św. Jakuba Apostoła	VX w., przebudowa XVII w., odbudowa 1880 r.
		Ogrodzenia z bramami i schodami	XIX w.
		Cmentarz przykościelny	brak danych
		Plebania	1 ćwierć XX w.
		Cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	4 ćw. XIX w
		Park dworski	XIX w.
		Kapliczka słupowa przy wjeździe do parku	XIX w.
Stanowiska (dawniej miejscowość Koprusza)		Cmentarz rodowy	połowa XIX w
		Kaplica grobowa rodziny Czaplickich na cmentarzu rodowym	1879

Źródło danych do tabeli 23: Opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

Wykaz stanowisk archeologicznych

W gminie Kluczewsko znajdują się 263 stanowiska archeologiczne. Należą do nich głównie ślady osadnictwa, części osad i kilka cmentarzysk. 145 obiektów zostało zaklasyfikowanych przez archeologów jako ślady osadnicze, bądź punkty osadnicze. 71 obiektów znalezionych w gminie Kluczewsko określono jako osady, 6 jako cmentarzyska, aż 59 to znaleziska luźne, lub nieokreślone bliżej objekty. Oprócz tego wskazano również na ślad po grodzisku.⁷⁶

Najwięcej obiektów datowanych zostało na okres prądziejowy, dokładniej na okres od paleolitu przez mezolit i neolit do epoki brązu i epoki żelaza. Oznacza to, że te tereny użytkowane były przed naszą erą. Z okresu wpływów rzymskich, czyli z przełomu er, pochodzi 31 obiektów, 46 następnych datowanych jest na wczesne i późne średniowiecze, aż 79 na okres nowożytny i tylko dziewięć nie zostało określonych przez archeologów

⁷⁶ Błędy w sumowaniu liczby wykazanych obiektów mogą wynikać z różnego użytkowania tego samego obiektu w różnych okresach czasu.

Tab. 24. Wykaz stanowisk archeologicznych w Gminie Kluczewsko

Id	Numer stanowiska w miejscowości	Numer stanowiska na obszarze	Miejscowość	Funkcja obiektu	Okres powstania
1.	1	46	Bobrowniki	osada	późne średniowiecze/nowożytny
2.	2	47	Bobrowniki	śląd osadniczy, ślady osadnictwa	okres rzymski, nowożytny?
3.	3	48	Bobrowniki	śląd osadniczy	pradzieje, nowożytny?
4.	4	49	Bobrowniki	śląd osadnictwa, osada	średniowiecze, późne średniowiecze
5.	5	50	Bobrowniki	śląd osadnictwa, osada	nieokreślony, późne średniowiecze
6.	5	51	Bobrowniki	osada, śląd osadnictwa	okres rzymski, nowożytny
7.	7	52	Bobrowniki	śląd osadnictwa, osada	pradzieje, wczesne ?średniowiecze
8.	8	53	Bobrowniki	śląd osadnictwa	nowożytny
9.	9	54	Bobrowniki	śląd osadnictwa	nowożytny
10.	10	55	Bobrowniki	punkt osadniczy	neolit, okres rzymski
11.	11	56	Bobrowniki	osada, śląd osadnictwa	okres rzymski, nowożytny
12.	12	57	Bobrowniki	śląd osadnictwa	nowożytny
13.	1	15	Bobrowska Wola	ślady osadnictwa, k.polska	późne średniowiecze, nowożytny?
14.	2	43	Bobrowska Wola	śląd osadniczy	nowożytny
15.	3	44	Bobrowska Wola	śląd osadniczy	nowożytny?
16.	2	103	Brzeście	brak informacji	okres wczesnonowożytny
17.	1	102	Brzeście	Brak informacji	okres nowożytny
18.	3	104	Brzeście	punkt osadniczy	wczesnonowożytny/nowożytny
19.	4	105	Brzeście	punkt osadniczy	wczesnonowożytny/nowożytny
20.	5	106	Brzeście	punkt osadniczy	wczesnonowożytny/nowożytny
21.	6	107	Brzeście	punkt osadniczy	pełne średniowiecze/wczesnonowożytny
22.	7	108	Brzeście	punkt osadniczy	okres wczesnonowożytny
23.	8	109	Brzeście	punkt osadniczy	wczesnonowożytny/nowożytny
24.	1	3	Ciemiętniki	śląd osadniczy	paleolit/mezolit/neolit
25.	2	14	Ciemiętniki	śląd osadnictwa, osada	mezolit/neolit, wczesne średniowiecze, XVI-XVIII
26.	3	4	Ciemiętniki	śląd osadniczy	epoka kamienia
27.	4	5	Ciemiętniki	śląd osadniczy	epoka kamienia
28.	5	6	Ciemiętniki	śląd osadnictwa, cmentarzysko	epoka kamienia, okres pradziejowy
29.	6	7	Ciemiętniki	śląd osadniczy	neolit?, okres pradziejowy
30.	8	22	Ciemiętniki	śląd osadnictwa, osada	okres rzymski, wczesne ?średniowiecze (XIII wiek?)
31.	9	23	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	późny neolit, epoka brązu, XV?-XVI?
32.	10	24	Ciemiętniki	śląd osadnictwa, osada	wczesna epoka brązu, XVIII-XIX wiek
33.	11	25	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	okres pradziejowy lub wczesne średniowiecze, XVIII-XIX wiek
34.	11	35	Ciemiętniki	osada	XVII-XVIII wiek
35.	12	26	Ciemiętniki	śląd osadnictwa, ślady osadnictwa, osada	okres pradziejowy, późne średniowiecze, XVII-XIX wiek
36.	13	27	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	pradzieje, XVIII-XIX wiek
37.	14	28	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	okres pradziejowy, XVIII-XIX wiek

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

38.	15	29	Ciemiętniki	śląd osadniczy	okres pradziejowy
39.	16	30	Ciemiętniki	osada	neolit?
40.	17	31	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	neolit?
41.	18	32	Ciemiętniki	śląd osadnictwa, osada	okres pradziejowy-neolit?, XVIII- XIX wiek
42.	19	33	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu
43.	20	34	Ciemiętniki	osada	XVIII-XIX wiek
44.	3	1	Ciemiętniki	śląd osadnictwa	paleolit?/ mezolit?/ neolit?
45.	8	14	Dobromierz	brak informacji	późne średniowiecze i nowożytny
46.	5	11	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
47.	6	12	Dobromierz	brak informacji	późne średniowiecze
48.	7	13	Dobromierz	brak informacji	późne średniowiecze i nowożytność
49.	9	15	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
50.	10	16	Dobromierz	brak informacji	późne średniowiecze i nowożytny
51.	17	25	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
52.	18	26	Dobromierz	brak informacji	neolit-wczesny brąz
53.	15	23	Dobromierz	brak informacji	późne średniowiecze i nowożytny
54.	16	24	Dobromierz	brak informacji	pradzieje
55.	3	1	Dobromierz	brak informacji	wczesne średniowiecze
56.	4	2	Dobromierz	brak informacji	halsztat
57.	19	27	Dobromierz	brak informacji	pradzieje
58.	20	28	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
59.	13	21	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
60.	12	20	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
61.	11	19	Dobromierz	brak informacji	średniowiecze
62.	14	22	Dobromierz	brak informacji	nowożytny
63.	1	1	Dobromierz	osada?	k. przeworska?
64.	1	4	Gradek	brak informacji	późne średniowiecze i nowożytność
65.	2	5	Gradek	brak informacji	późne średniowiecze i nowożytność
66.	1	36	Jakubowice	brak informacji	epoka kamienia
67.	4	39	Jakubowice	brak informacji	neolit?
68.	3	38	Jakubowice	osada, śląd osadni- czy	okres rzymski, wczesne średnio- wiecze
69.	2	37	Jakubowice	brak informacji	neolit lub nieokreślony pradzieje
70.	5	77	Jakubowice	śląd osadnictwa	nowożytny
71.	6	78	Jakubowice	śląd osadnictwa	nowożytna
72.	7	79	Jakubowice	śląd osadnictwa	epoka brązu, nowożytny
73.	10	84	Januszewice	ślady osadnictwa	nowożytny
74.	1	31	Januszewice	brak informacji	neolit
75.	2	32	Januszewice	brak informacji	wczesne średniowiecze
76.	3	33	Januszewice	brak informacji	nieokreślone pradzieje
77.	4	34	Januszewice	brak informacji	okres wpływów rzymskich
78.	5	35	Januszewice	brak informacji	nieokreślone pradzieje
79.	6	80	Januszewice	śląd osadnictwa	okres halsztacki, nowożytny?
80.	7	81	Januszewice	osada	pełne średniowiecze
81.	8	82	Januszewice	brak informacji	okres lateński, kumycka, bliżej nieokreślone
82.	9	83	Januszewice	śląd osadnictwa	nowożytny
83.	1	40	Komparzów	ŚLADY OSADNIC- TWA, K. POLSKA	nowożytny
84.	2	41	Komparzów	śląd osadnictwa, ślady osadnictwa	nieokreślone pradzieje, okres nowożytny
85.	3	42	Komparzów	śląd osadnictwa	nowożytny?
86.	5	44	Komparzów	śląd osadnictwa	nowożytny?
87.	6	45	Komparzów	śląd osadnictwa	nowożytny
88.	7	46	Komparzów	śląd osadnictwa	nowożytny
89.	8	47	Komparzów	śląd osadnictwa	nowożytny
90.	9	48	Komparzów	śląd osadnictwa	nowożytny
91.	10	49	Komparzów	ślady osadnictwa	nowożytny
92.	4	43	Komparzów	brak informacji	nowożytny

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

93.	1	4	Kluczewsko	osada	pełna faza wczesnego średniowiecza
94.	2	2	Kluczewsko	osada	pradzieje/wczesna epoka brązu
95.	1	1	Kluczewsko	osada	EB/OWR, okres lateński, nowożytny?
96.	3	3	Kluczewsko	osada	epoka brązu, okres rzymski
97.	4	5	Kluczewsko	osada	E.B., Ha
98.	5	6	Kluczewsko	osada	E.B., Ha
99.	6	7	Kluczewsko	brak informacji	schyłek epoki brązu, okres halsztacki
100.	7	8	Kluczewsko	osada	neolit?, epoka brązu, okres wpływów rzymskich
101.	8	9	Kluczewsko	zespół dworski	XVII-XIX wiek
102.	10	50	Kluczewsko	ślady osadnictwa	nowożytny
103.	11	51	Kluczewsko	ślady osadnictwa	nowożytny
104.	12	52	Kluczewsko	ślad osadnictwa	późne średniowiecze i nowożytność
105.	13	53	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
106.	16	103	Kluczewsko	karta żle zeskanowana	brak informacji
107.	17	104	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
108.	18	105	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytna
109.	19	106	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
110.	20	107	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
111.	21	108	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
112.	22	109	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
113.	23	110	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nowożytny
114.	24	111	Kluczewsko	ślad osadniczy	nowożytny
115.	25	112	Kluczewsko	punkt osadniczy, ślad osadnictwa	okres rzymski, nowożytny
116.	26	113	Kluczewsko	ślady osadnictwa	nowożytny
117.	27	116	Kluczewsko	ślad osadnictwa	nieokreślony pradziejowy
118.	28	117	Kluczewsko	ślady osadnictwa	nowożytny
119.	29	118	Kluczewsko	cmentarzysko	halsztat
120.	30	119	Kluczewsko	brak informacji	neolit, halsztat
121.	14	55	Kluczewsko Staw pod Praczką	ślad osadnictwa	nieokreślone pradzieje
122.	15	58	Kluczewsko, staw w Iwie	ślad osadnictwa	nowożytny
123.	1	45	Kolonia Bo- browska	ślad osadnictwa	nowożytny
124.	1	9	Kolonia Mro- wina	ślady osadnictwa, k. polska	nowożytny
125.	1	16	Kolonia Pil- czyca	osada, k. prapolska	wczesne średniowiecze
126.	2	17	Kolonia Pil- czyca	osada	średniowiecze
127.	3	18	Kolonia Pil- czyca	ślad osadnictwa	neolit, II/III E. B., średniowiecze
128.	1	85	Komorniki	ślady osadnictwa	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE/ NOWOŻYTNOŚĆ
129.	2	1	Komorniki	osa- da/cmentarzysko	epoka kamienia/E.B. lub Ha
130.	3	2	Komorniki	ślad osadnictwa, osada?	epoka kamienia, epoka brązu lub okres halsztacki
131.	4	3	Komorniki	ślad osadnictwa	E.B. lub Ha, wczesne ?średnio- wiecze
132.	5	4	Komorniki	ślad osadnictwa	epoka brązu?, wczesna epoka żelaza, wczesne-pełne średnio- wiecze
133.	7	23	Komorniki	osada	epoka brązu
134.	8	24	Komorniki	osada	epoka brązu
135.	9	25	Komorniki	osada	XVIII-XIX wiek

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

136.	4	5	Komorniki	śląd osadnictwa	epoka brązu, epoka brązu-wczesna epoka żelaza, wczesne-późne średniowiecze
137.	1	7	Kowale	Ślady osadnictwa, k. polska i k. prapolska	WCZESNE ŚREDNIOWIECZE I OKRES NOWOŻYTNY
138.	1	29	Kowale	brak informacji	nowożytny
139.	2	30	Kowale	brak informacji	brak informacji
140.	1	63	Kresy	ślady osadnictwa	nowożytność?
141.	1	8	Łapczyzna Wola	ślady osadnictwa, k. polska	późne średniowiecze i nowożytność?
142.	2	11	Łapczyzna Wola	śląd osadnictwa	późne średniowiecze i nowożytny
143.	3	12	Łapczyzna Wola	ślady osadnictwa	późne średniowiecze i nowożytny?
144.	4	26	Łapczyzna Wola	śląd osadnictwa	nowożytny?
145.	2	2	Mrowina	grodzisko?, k. prapolska i łużycka	wczesne średniowiecze
146.	3	3	Mrowina	osada	wczesne średniowiecze III wiek
147.	4	4	Mrowina	śląd osadnictwa	średniowiecze, nowożytny?
148.	5	5	Mrowina	śląd osadnictwa	okres rzymski, późne średniowiecze, nowożytny?
149.	6	6	Mrowina	śląd osadnictwa	późne średniowiecze i nowożytny
150.	9	39	Mrowina	osada, śląd osadnictwa	okres halsztacki/lateński, późne średniowiecze i nowożytny?
151.	10	40	Mrowina	osada	lateński
152.	11	41	Mrowina	osada	lateński
153.	12	42	Mrowina	śląd osadnictwa	nowożytny
154.	14	11	Mrowina	cmentarzysko	k. łużycka
155.	15	16	Mrowina	osada	k. łużycka
156.	16	17	Mrowina	śląd osadnictwa	k.nieokreślone
157.	17	18	Mrowina	śląd osadnictwa	k. łużycka
158.	13	10	Mrowina	cmentarzysko, osada	k. przeworska
159.	8	18	Mrowina	brak informacji	średniowiecze
160.	1	1	Mrowina	brak informacji	IV epoka brązu
161.	7	17	Mrowina	brak informacji	nowożytny
162.	2	10	Mrowina Kolonia	osada	WP?. RZYM.
163.	2	2	Nowiny	śląd osadnictwa/osada?	E.K. lub E.B./OWR?
164.	3	3	Nowiny	osada	E.B. lub Ha
165.	5	13	Nowiny	śląd osadnictwa	E.B.?
166.	6	14	Nowiny	śląd osadnictwa	paleolit?, mezolit?
167.	7	33	Nowiny	śląd osadnictwa osada	paleolit?, mezolit?, okres rzymski
168.	1	1	Nowiny	osada?	wczesna epoka żelaza, okres rzymski
169.	4	4	Nowiny	nieokreślone	epoka kamienia
170.	2	38	Piaski	śląd osadnictwa, punkt osadniczy	neolit, epoka brązu
171.	3	2	Piaski	brak informacji	brak informacji
172.	2	11	Pilczyca	brak informacji	brak informacji
173.	1	10	Pilczyca	osada	okres wpływów rzymskich/ późne średniowiecze, nowożytny
174.	3	13	Pilczyca	brak informacji	okres prehistoryczny
175.	5	16	Pilczyca	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
176.	4	14	Pilczyca	nieokreślona	nieokreślony
177.	6	15	Pilczyca	śląd osadnictwa	okres halsztacki
178.	7	15	Pilczyca	osada	wczesne średniowiecze
179.	8	12	Pilczyca	śląd osadnictwa	paleolit lub mezolit, nieokreślone pradzieje
180.	9	17	Pilczyca	śląd osadnictwa	epoka kamienia
181.	10	56	Pilczyca	ślady osadnictwa	nowożytny

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

182.	11	57	Pilczyca	śląd osadnictwa, ślady osadnictwa	halsztat?, nowożytny
183.	12	59	Pilczyca	osada	późne średniowiecze i nowożytny
184.	13	60	Pilczyca	śląd osadniczy	halsztat?, późne średniowiecze i nowożytny
185.	14	61	Pilczyca	śląd osadnictwa	późne średniowiecze-nowożytny
186.	15	62	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
187.	16	63	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
188.	17	64	Pilczyca	ślady osadnictwa	nowożytny
189.	18	65	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
190.	19	66	Pilczyca	śląd osadnictwa	epoka brązu?, nowożytny
191.	20	67	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
192.	21	68	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
193.	22	69	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
194.	23	70	Pilczyca	śląd osadnictwa	nowożytny
195.	24	71	Pilczyca	punkt osadniczy	halsztat
196.	25	72	Pilczyca	osada?	epoka brązu
197.	26	73	Pilczyca	osada, ślad osad- nictwa	późne średniowiecze i nowożyt- ność, okres rzymski
198.	27	74	Pilczyca	śląd osadnictwa, ślady osadnictwa	halsztat?, nowożytny
199.	28	75	Pilczyca	śląd osadnictwa	lateński, wczesne średniowiecze
200.	29	76	Pilczyca	ślady osadnictwa	nowożytny
201.	1	54	Praczk	śląd osadnictwa	nowożytny?
202.	8	5	Raczki	osada	średniowiecze-pełna epoka brązu
203.	9	13	Raczki	osada	k. łużycka
204.	10	6	Raczki	cmentarzysko	brak informacji
205.	11	35	Raczki	osada	k. łużycka
206.	12	36	Raczki	osada	średniowiecze-późna epoka brązu
207.	13	37	Raczki	osada	epoka brązu, nowożytny
208.	2	6	Raczki	brak informacji	pradzieje
209.	1	3	Raczki	brak informacji	epoka kamienia
210.	4	8	Raczki	brak informacji	późne średniowiecze i nowożyt- ność
211.	5	9	Raczki	brak informacji	średniowiecze
212.	6	10	Raczki	brak informacji	nowożytny
213.	3	7	Raczki	brak informacji	nowożytny
214.	2	19	Rzewuszyce	brak informacji	okres wpływów rzymskich
215.	1	18	Rzewuszyce	osada	wczesne ?średniowiecze
216.	3	20	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	epoka brązu, okres wpływów rzymskich
217.	4	21	Rzewuszyce	brak informacji	okres wpływów rzymskich
218.	5	22	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
219.	6	24	Rzewuszyce	brak informacji	epoka brązu, późne średniowie- cze
220.	7	26	Rzewuszyce	brak informacji	okres halsztacki
221.	6	23	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	epoka brązu, okres wpływów rzymskich
222.	7	25	Rzewuszyce	brak informacji	brak informacji
223.	8	27	Rzewuszyce	brak informacji	neolit-epoka brązu-wczesna epo- ka ?żelaza
224.	9	28	Rzewuszyce	osada	młodsza epoka kamienia-młodsza epoka brązu, okres lateński-okres rzymski
225.	10	29	Rzewuszyce	osada	neolit, okres rzymski
226.	11	30	Rzewuszyce	cmentarzysko ciało- palne	epoka brązu, okres lateński
227.	12	86	Rzewuszyce	osada, ślad osad- nictwa	wczesna epoka brązu, epoka kamienia, pradzieje
228.	13	87	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	okres rzymski?, nowożytny
229.	14	88	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
230.	15	89	Rzewuszyce	śląd osadnictwa, osada	późne średniowiecze i nowożytny, XV-XVI wiek
231.	16	90	Rzewuszyce	brak informacji	okres rzymski

232.	17	91	Rzewuszyce	osada, ślad osadnictwa	nowożytny
233.	18	92	Rzewuszyce	śląd osadniczy	okres lateński/rzymski, nowożytny
234.	19	93	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	okres rzymski, nowożytny
235.	20	94	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
236.	21	95	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
237.	22	96	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
238.	23	97	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
239.	24	98	Rzewuszyce	śląd osadniczy	nowożytny
240.	25	99	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
241.	26	100	Rzewuszyce	ślady osadnictwa	nowożytny
242.	27	101	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	nowożytny
243.	28	102	Rzewuszyce	osada	okres rzymski
244.	29	114	Rzewuszyce	ślady osadnictwa	okres rzymski
245.	30	115	Rzewuszyce	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
246.	31	17	Rzewuszyce	osada	okres rzymski, XVII-XVIII wiek
247.	32	18	Rzewuszyce	śląd osadnictwa, osada	epoka kamienia, wczesna epoka żelaza, epoka brązu, okres rzymski
248.	33	44	Rzewuszyce	osada	XVII-XVIII
249.	34	45	Rzewuszyce	osada	okres rzymski
250.	35	46	Rzewuszyce	osada	epoka brązu
251.	36	47	Rzewuszyce	osada	okres rzymski
252.	37	48	Rzewuszyce	osada	XII-XIII wiek
253.	2	14	Stanowiska	śląd osadnictwa	schyłek średniowiecza i nowożytny
254.	1	13	Stanowiska	śląd osadnictwa	nowożytność
255.	3	19	Stanowiska	śląd osadnictwa	średniowiecze, nowożytny
256.	4	20	Stanowiska	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze, późne średniowiecze, nowożytność
257.	5	21	Stanowiska	śląd osadnictwa	nowożytny
258.	6	22	Stanowiska	śląd osadnictwa	schyłek późnego średniowiecza i nowożytny
259.	7	24	Stanowiska	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
260.	8	25	Stanowiska	śląd osadnictwa	nowożytny
261.	1	23	Żabieniec	brak informacji	mezolit?
262.	1	19	Zabrodzie	ślady osadnictwa	pradzieje
263.	2	53	Zabrodzie	osada	XVIII-XIX wiek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych otrzymanych z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

Wykaz miejsc pamięci narodowej

Miejscami pamięci narodowej są groby, cmentarze wojenne lub obiekty budowlane albo jego pozostałości, upamiętniające postaci lub wydarzenia znaczące dla Narodu i Państwa Polskiego, a w szczególności pomniki, krzyże przydrożne, kapliczki, kopce lub inne obiekty czy też przedmioty związane z wydarzeniami lub postaciami znaczącymi dla dziedzictwa Narodu i Państwa Polskiego (w szczególności tablice pamiątkowe).

W gminie Kluczewsko znajduje się 11 obiektów, które można zaliczyć do miejsc pamięci narodowej.

Tab. 25 Wykaz miejsc pamięci narodowej w gminie Kluczewsko

Lp.	Rodzaj	Okres/ data powstania	Miejscowość	Przybliżona lokalizacja
1.	pomnik	01.09.1989	Kluczewsko	na zbiegu ulicy Nowej i ulicy 1-go Maja w Kluczewsku
2.	pojedyncza mogi-	1945	Kluczewsko	cmentarz rzymsko-katolicki w Klu-

	ła			czewsku
3.	mogiła zbiorowa	okres powojenny	Kluczewsko	cmentarz rzymsko-katolicki w Kluczewsku
4.	płyta nagrobna	nie jest znany	Kluczewsko	obok kaplicy cmentarnej
5.	mogiła	ogrodzenie mogiły i ustawienie krzyża wykonano w 1993 roku	Krogulec	w lesie przy drodze Nowiny - Krogulec
6.	mogiła	ogrodzenie mogiły i ustawienie krzyża wykonano w 1993 roku	Krogulec	w lesie przy drodze Nowiny - Krogulec, 2 mogiły obok siebie
7.	mogiła	ogrodzenie mogiły i ustawienie krzyża wykonano w 1993 roku	Krogulec	w lesie przy drodze Nowiny - Krogulec, 2 mogiły obok siebie
8.	pomnik	26.07.1992	Rudka	przy drodze wojewódzkiej Kluczewsko - Oleszno (lewa strona drogi)
9.	pomnik nagrobny	początkowo tylko grób, w latach 70-tych wykonano płytę, w roku 1990 wykonano pomnik w obecnym kształcie	Stanowiska	cmentarz parafialny w Stanowiskach, 20m od drogi dojazdowej do cmentarza (droga do wsi Boża Wola)
10.	głaz z tablicą	1942	Stanowiska	cmentarz parafialny w Stanowiskach
11.	krzyż metalowy	1945	Stanowiska	cmentarz parafialny w Stanowiskach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie kart ewidencyjnych miejsc pamięci narodowej, stan na wrzesień 2012r.

5.4. Podsumowanie

Zgodnie z legendą, gmina Kluczewsko zawdzięcza swoją nazwę Kazimierzowi Wielkiemu, który wielokrotnie przebywał na tym obszarze na polowaniach, w trakcie jednego z nich miał zgubić tu klucze. Według przekazów pisanych na terenie gminy Kluczewsko rozwój osadnictwa rozpoczął się na początku XIV wieku. Powstawały wtedy osady słuźebne, które skupiały ludność wyspecjalizowaną w danym rzemiośle. W gminie były to m.in. miejscowości Stanowiska, Praczką czy Bobrowniki.

Gmina Kluczewsko jest umiarkowanie zasobna pod względem środowiska kulturowego. W jej przestrzeni zaznacza się stosunkowo niewiele obiektów cennych pod względem architektonicznym, 10 zostało wpisanych do rejestru zabytków. Są to głównie obszary podworskie (Kluczewsko, Rączki, Dobromierz, Stanowiska), obiekty sakralne (kościół, cmentarze). Wyjątkowym i jednocześnie jednym z najstarszych w gminie zabytków jest powstały przed 1629 rokiem zbór ariański w Łapczynej Woli. Pojedynczo występują miejsca pamięci.

W gminie licznie rozpoznane zostały stanowiska archeologiczne, udokumentowane zostały 263 stanowiska, spośród nich żadne nie zostało wpisane do rejestru zabytków. Na podstawie wielu badań stwierdzono, iż obszar ten charakteryzuje się wczesnym osadnictwem, już z pradziejów pochodzi bardzo wiele śladów archeologicznych, sięgających nawet paleolitu.

Gmina Kluczewsko nie posiada opracowanej gminnej ewidencji zabytków ani programu opieki nad zabytkami.

6. Stan zagospodarowania terenów

6.1. Obecna struktura osadnicza

Obecny układ osadniczy Gminy Kluczewsko tworzy 31 miejscowości skupionych w 26 sołectwach.

Tab. 26. Struktura osadnicza w gminie Kluczewsko.

Sołectwo	Miejscowość	Liczba mieszkańców [2012]
Bobrowniki	Bobrowniki	170
Bobrowska Wola	Bobrowska Wola	82
Boża Wola	Boża Wola	108
Brzeście	Brzeście	200
Ciemiętniki	Ciemiętniki	151
Dobromierz	Dobromierz	354
Jakubowice	Jakubowice	183
Januszewice	Januszewice	263
Jeżowiec	Jeżowiec	248
Kluczewsko	Kluczewsko	901
Kolonia Bobrowska Wola	Kolonia Bobrowska Wola	63
Kolonia Mrowina	Kolonia Mrowina	136
Kolonia Pilczyca	Kolonia Pilczyca	142
Komorniki	Komorniki	288
Komparzów	Komparzów	181
	Dąbrowy	18
Łapczyzna Wola	Łapczyzna Wola	194
Miedziana Góra	Miedziana Góra	56
Mrowina	Mrowina	127
	Kolonia Łapczyzna Wola	57
Nowiny	Nowiny	37
	Krogulec	25
Pilczyca	Pilczyca	260
Praczka	Praczka	38
Rączki	Rączki	338
Rzewuszyce	Rzewuszyce	236
	Rudka	33
Stanowiska	Stanowiska	250
Zalesie	Zalesie	74
Zmarłe	Zmarłe	56
	Zabrodzie	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Uchwały Nr VI/17/2011 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 3 czerwca 2011r. w sprawie uchwalenia statutów sołectw i osiedla działających na terenie gminy Kluczewsko oraz danych z Urzędu Gminy Kluczewsko (stan na dzień 23.10.2013)

Jednostki osadnicze w gminie Kluczewsko posiadają różnorodne cechy i uwarunkowania rozwoju. Lokalne osadnictwo rozwijało się w ciągu wieków w wyniku złożonych procesów polityczno – gospodarczych i społecznych. Charakter przestrzenny poszczególnych miejscowości jest zależny od różnorodnych czynników, wśród których można wyróżnić elementy historyczne, przyrodnicze oraz społeczno – ekonomiczne.

W przestrzeni każdej z miejscowości gminnych występują pewne formy zagospodarowania (obiekty, układy przestrzenne wsi, układ pól) świadczące o jej historycznej przeszłości. W dawnych wsiach szlacheckich (Dobromierz, Kluczewsko, Rączki, Stanowiska) rozwój osadnictwa był związany z rozległymi posiadłościami w sąsiedztwie których pojawiały się kolejne zabudowania gospodarskie. Wraz z uwłaszczeniem chłopów i reformami rolnymi znaczne obszary tereny zostały rozparcelowane i zmieniono ich użytkowanie. Obecnie w przestrzeni tych miejscowości występują pozostałości dawnych posiadłości ziemskich w postaci parku lub parku i dawnej zabudowy, które znajdują się w oddaleniu od zwartej zabudowy wsi (w miejscowości Rączki) lub też występują w otoczeniu współcześnie rozwijających się jednostek osadniczych (Kluczewsko, Stanowiska, Dobromierz). Cennymi elementami świadczącymi o przeszłości jednostek osadniczych są uznane za wartościowe obiekty zabytkowe. Gmina Kluczewsko nie cechuje się znacznym bogactwem historycznie cennych obiektów. Jako wartościowe uznano zespoły sakralne w Januszewicach, Kluczewsku, Rączkach, Stanowiskach. W rejestrze zabytków znajdują się również wspomniane już pozostałości posiadłości dworskich. Obiektem wyróżniającym się na tle pozostałych zabytków są ruiny zboru ariańskiego znajdujące się w miejscowości Łapczyzna Wola.

Elementami środowiska przyrodniczego, które wyraźnie wpływają na obecnie ukształtowaną strukturę osadniczą są rzeźba terenu, warunki klimatyczne, stosunki wodne, warunki glebowe, zalesienie. Na obszarze gminy Kluczewsko największą rolę odegrało ukształtowanie powierzchni oraz występujące lokalnie wody powierzchniowe. Północno – wschodnia część gminy Kluczewsko charakteryzuje się występowaniem urozmaiconego ukształtowania terenu – lokalne wzniesienia dochodzą do ponad 300 m n.p.m. Są to tereny atrakcyjne pod względem krajobrazowym jednak mało sprzyjające dla rozwoju osadnictwa. Są one pozbawione zwartych jednostek osiedleńczych. Pojedynczo pojawiają się w tym rejonie rozproszone zagrody, które jednak często są niezamieszkałe. Na wzniesieniu w miejscowości Jeżowiec znajduje się lokalna dominanta krajobrazowa - Stacja Linii Radiowych „Dobromierz”.

Występujące w gminie wody powierzchniowe (rzeki Pilica, Czarna Włoszczowska, Czarna Struga, zbiorniki wodne) wpływają na kształtowanie się osadnictwa w ich najbliższym otoczeniu. Doliny rzek Pilicy i Czarnej Włoszczowskiej stanowią naturalne ograniczenie rozwoju zabudowy. W ich obrębie występują tereny szczególnie narażone na niebezpieczeństwo powodzi, co stanowi wysokie zagrożenie dla wykorzystywania ich na cele budowlane. Kształtująca się na przestrzeni lat struktura osadnicza gminy nie przyczyniała się do powstania wyraźnych konfliktów polegających na nieracjonalnym zagospodarowywaniu dolin rzecznych. Lokalnie, w miejscowości Bobrowniki Ciemiętniki, Pilczyca, Kluczewsko pojedyncze zabudowania występują w bardzo bliskim sąsiedztwie obszarów szczególnego zagrożenia powodzią lub fragmentarycznie znajdują się w zasięgu ich granic.

Występujące w obrębie gminy obszary towarzyszące dolinom rzecznych są terenami atrakcyjnymi dla rozwoju zabudowy letniskowej i zagospodarowania turystycznego (np. miejscowości Mrowina, Ciemiętniki, Jakubowice, Pilczyca). Potencjał turystyczny gminy przyczynia się do powstawania gospodarstw agroturystycznych, pól namiotowych i campingowych.

Analiza rozmieszczenia w przestrzeni gminy funkcjonujących układów osadniczych pozwala na zaobserwowanie pewnej prawidłowości: miejscowości wyróżniające się pod względem liczby mieszkańców (Kluczewsko, Pilczyca, Dobromierz, Rączki, Stanowiska) rozwinęły się w głównej mierze wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 742, która przebiega przez gminę południkowo. Droga ta stanowi główną oś komunikacyjną gminy Kluczewsko i jest również istotną osią rozwoju lokalnej struktury osadniczej. Uzupełniającymi osiami rozwoju struktury osadniczej są drogi powiatowe nr 0245T (rozwój miejscowości Komparzów); nr 0250T (rozwój miejscowości Kowale); nr 0251T (rozwój miejscowości Kluczewsko); 0252T (rozwój miejscowości Bobrowniki, Ciemiętniki, Pilczyca, Jakubowice, Januszewice, Komorniki); nr 0253T (rozwój miejscowości Kolonia Mrowina, Łapczyzna Wola); nr 0254T (rozwój miejscowości Łapczyzna Wola); nr 0255T (rozwój miejscowości Mrowina). Zwarta zabudowa jednostek osadniczych występuje również wzdłuż lokalnych dróg gminnych.

Zabudowa większości miejscowości gminnych ma charakter zwarty, są to głównie wsie o układzie ulicowym, szeregowym, rzędownym, widlicowym oraz wielodrożnicowym. Warto nadmienić, iż wraz z postępującym rozwojem społeczno – gospodarczym, przekształceniami przestrzennymi i powstawaniem nowej zabudowy pierwotne układy wsi ulegają zacieraniu. Obecnie najczęściej spotykanym typem osadnictwa wiejskiego jest wielodrożnica. Przykładami wsi ulicowej są Januszewice, Komorniki, Łapczyzna Wola, Rączki, Mrowina. Osady te rozwijały się wzdłuż jednej drogi, gdzie zabudowa tworzyła jej obudowę. Są to wsie rozciągnięte, z budynkami z jednej lub dwu stron drogi. Zwartością zabudowy przypominają one niekiedy ulice miejskie. Innym rodzajem wsi, wstępującym w granicach gminy Kluczewsko, jest rzędówka, która charakteryzuje się występowaniem luźnej zabudowy wzdłuż drogi. Zabudowa ta występuje przeważnie po jednej stronie ciągu komunikacyjnego, prostopadle do drogi biegną pasy pól, których szerokość odpowiada szerokości zagrody gospodarskiej znajdującej się po drugiej stronie drogi. Przykładem tego typu wsi może być Zabrodzie. Powszecznym zjawiskiem jest, iż wraz z postępującym rozwojem część miejscowości z pierwotnym układem ulicowym, szeregowym, widlicowym przekształcała się w znacznie bardziej rozbudowane wsie wielodrożnicowe. Przykładem rozbudowanej wielodrożnicy jest Kluczewsko, które pierwotnie rozwijało się jako wieś z zabudową skupioną wokół rozwidlających się ulic. Innym przykładem wsi rozwijającej się wzdłuż rozwidlających się dróg jest Brzeście.

W zabudowie poszczególnych miejscowości gminnych zauważalnym jest powtarzający się element w zabudowie zagrodowej. Pierwotnie znaczna część domów mieszkalnych posiadała sień na przestrzał i dwa wejścia. Obecnie, wejście od strony ulicy zostało zamurowane i funkcjonuje jedynie to od strony inwentarskiej. Dodatkowo, w wielu miejscowościach w zachowanej tradycyjnej zabudowie dostrzec można wykorzystanie kamienia lokalnego jako częściowego budulca.

Zabudowa charakteryzująca się większym stopniem rozproszenia występuje w północno – wschodniej części gminy, na terenach o ukształtowaniu terenu niesprzyjającym osiedlaniu się (Kolonia Boża Wola, Kowale, Poręba). Układy rozproszone o charakterze kolonijnym występują w miejscowości Boża Wola, Zalesie, Krogulec, Zabrodzie, Zmarłe, Kolonia Bobrowska Wola, na zachód od zwartej zabudowy miejscowości Rączki, na północ od miejscowości Pilczyca. W przestrzeni gminy pojedynczo pojawiają się zagrody, które zlokalizowane są w znacznym oddaleniu od zabudowań sąsiednich.

Zabudowa w gminie Kluczewsko przyjmuje głównie formę zabudowy zagrodowej oraz mieszkaniowej jednorodzinnej. Obiekty zamieszkania wielorodzinnego występują w miejscowościach Kluczewsko, Dobromierz, Bobrowniki, Stanowiska. W gminie występuje głównie

zabudowa powstała ok. 30 – 40 lat temu, coraz częściej pojawiają się obiekty nowe. Zabudowania starsze występują w centrach miejscowości lub w znacznym oddaleniu od zwartej zabudowy jako zagrody rozproszone. Zjawiskiem zauważalnym w przestrzeni gminy Kluczewsko jest występowanie na jednej działce zarówno starszej zabudowy jak i współcześnie powstającej.

W przestrzeni gminy Kluczewsko lokalnym ośrodkiem usługowym jest najliczniej zamieszkała miejscowość gminna - Kluczewsko. Zlokalizowane w niej usługi pozwalają na zaspokajanie podstawowych potrzeb mieszkańców gminy. W pozostałych miejscowościach (głównie tych zlokalizowanym wzdłuż drogi wojewódzkiej na 742) również pojawiają się obiekty usługowe jednak są zdecydowanie mniej różnorodne.

Występująca w gminie produkcja przybiera głównie formę produkcji rolniczej, która związana jest z uprawą zbóż i hodowlą trzody. W przestrzeni gminy pojawiają się zabudowania inwentarskie o znaczących rozmiarach (chlewnie), które wyraźnie zaznaczają się w lokalnym krajobrazie. W miejscowości Kolonia Łapczyzna Wola zlokalizowane są zakłady mięsne „Dobromięs”.

6.2. Struktura przestrzenna i stan ładu przestrzennego⁷⁷

Bobrowniki – jest to wieś położona w zachodniej części gminy Kluczewsko, której integralną częścią jest przysiółek Pagory. Zachodnia część miejscowości opiera się o dolinę rzeki Piliicy, fragmenty jej skrajnie zachodnich zabudowań znajdują się w zasięgu obszarów szczególnie zagrożonych wystąpieniem powodzi. Miejscowość zamieszkiwana jest przez 170 osób. Jest to wieś posiadająca zachowany historyczny układ rozwijającej się zwarcie osady wzdłuż rozwidlających się ulic dochodzących do zlokalizowanego w centrum miejscowości placu.

Przez Bobrowniki południkowo przebiega droga powiatowa nr 0252T odchodząca od drogi powiatowej nr 0255T, biegnąca przez Bobrowniki, Ciemiętniki, Pilczycę, Januszewice, Kormorniki do drogi powiatowej nr 0251T. Od drogi powiatowej odchodzi droga gminna z Bobrowniki do Bobrowskiej Woli. Zabudowa w miejscowości ma charakter zwarty, rozmieszczona jest wzdłuż tych dróg oraz odchodzącej od drogi powiatowej drogi lokalnej. W granicach jednostki osadniczej występuje w głównej mierze zwarta zabudowa zagrodowa, w którą wplecione są nowe obiekty mieszkaniowe jednorodzinne. Przy drodze gminnej oraz przy drodze powiatowej (poza obszarem zwartej zabudowy wiejskiej) występują tereny wykorzystywane jako działki letniskowe. Znaczne ich skupienie występuje w sąsiedztwie drogi powiatowej w kierunku Ciemiętnik, w obrębie zbiorowiska leśnego. W miejscowości Bobrowniki występuje budynek zamieszkania zbiorowego, który towarzyszy znajdującej się w północnej części miejscowości Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej „Pokój”. Znajduje się tu Ochotnicza Straż Pożarna oraz dwa sklepy spożywczo – przemysłowe. W centralnej części miejscowości zlokalizowany jest plac zieleni urządzonej, w obrębie którego został wydzielony plac zabaw dla dzieci. W obrębie przysiółka Pagory, w otoczeniu terenów leśnych, zlokalizowane są trzy sąsiadujące ze sobą zagrody.

⁷⁷ Podrozdział napisany na podstawie analizy uwarunkowań rozwoju gminy; map historycznych z okresu 1919 – 1939; danych z Urzędu Gminy Kluczewsko (stan na dzień 23.10.2013); Wykazu urzędowych nazw miejscowości

Miejscowość występuje w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, jej zachodnie fragmenty znajdują się w granicach OZW Dolina Górnej Pilicy. Znaczna część lasów znajdujących się w miejscowości Bobrowniki jest lasami wodochronnymi.

Problemem przestrzennym miejscowości jest rozwój zabudowy mieszkaniowej i letniskowej w kierunku terenów atrakcyjnych pod względem krajobrazowym i jednocześnie zagrożonych ze względu na niebezpieczeństwo wystąpienia powodzi – obszarów przylegający do doliny Pilicy.

Bobrowska Wola – jest to wieś położona w środkowej części gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 82 osoby. Ta niewielka miejscowość, zarówno historycznie jak i obecnie rozwija się wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Przez miejscowość nie prowadzą drogi powiatowe, przebiegają tu drogi gminna nr 00188T (prowadząca ze Stanowisk w kierunku drogi powiatowej nr 0252T) oraz droga prowadząca z Bobrowskiej Woli przez Miedzianą Górę do drogi wojewódzkiej. Pojawiająca się zabudowa występuje głównie wzdłuż ciągów komunikacyjnych, niekiedy w pewnym oddaleniu od osi drogi. Wraz z oddalaniem się od centralnej części osady zaczyna pojawiać się zabudowa rozproszona. Dominującą formą jest zabudowa zagrodowa, obiekty mieszkaniowe jednorodzinne występują pojedynczo. W oddaleniu od centralnej części miejscowości pojawiają się działki przeznaczone do letniskowego użytkowania. W Bobrowskiej Woli występuje jeden sklep spożywczy, osoba prywatna prowadzi również usługi elektryczne. Przy drodze gminnej nr 00188T znajduje się krzyż przydrożny. Bobrowska Wola jest miejscowością zwodociągowaną, nie posiadającą podłączenia do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków. W jej obszarze zlokalizowany jest zbiornik retencyjny. Miejscowość występuje w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Przy południowej granicy miejscowości występuje użytek ekologiczny.

Boża Wola – jest miejscowością znajdującą się tuż przy wschodniej granicy gminy Kluczewsko, jej częścią jest przysiółek Lubicz. Zamieszkiwana jest przez 108 osób. W miejscowości został zachowany historyczny układ zabudowy rozwijającej się wzdłuż głównego ciągu komunikacyjnego. Przez miejscowość nie przebiegają drogi o charakterze powiatowym, drogą gminną przebiegającą przez całą miejscowość jest droga nr 00181T (relacji Kolonia Boża Wola – Stanowiska). Do drogi tej dochodzą drogi gminne relacji Zalesie – Krogulec oraz Boża Wola – Jeżowiec. Zabudowa w miejscowości charakteryzuje się pewnym skupieniem w centralnej części (wzdłuż drogi gminnej nr 00181T) oraz wyraźnym rozproszeniem w pozostałych częściach. Występuje tu głównie zabudowa zagrodowa, jednostkowo pojawia się zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Nie stwierdzono letniskowego użytkowania terenu. W Bożej Woli mieści się budynek dawnej szkoły podstawowej, który obecnie stanowi prywatną posiadłość. Na terenie tej miejscowości znajduje się komunalne ujęcie wód podziemnych, dzięki któremu w wodę zaopatrywani są mieszkańcy Bożej Woli. Miejscowość nie jest włączona do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków. W rejonie przysiółka Kolonia Boża Wola, na wschód od drogi gminnej nr 00181T, znajduje się Krzemycza Góra, która jest uznawana za najwyższe lokalne wzniesienie będące punktem obserwacyjnym. Urozmaiczone ukształtowanie terenu jest niezaprzeczalnym walorem wsi. Część miejscowości, na północ od drogi gminnej relacji Boża Wola – Jeżowiec, znajduje się w granicach OZW Ostoja Przedborska, całość miejscowości znajduje się na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego.

Brzeście – jest to miejscowość znajdującą się w skrajnie południowej części gminy, tuż przy jej granicy, zamieszkiwana jest przez 200 osób. Przez miejscowość przebiega z północy na południe droga wojewódzka nr 742, od niej odchodzą drogi lokalne. Historyczny układ prze-

strzenny zabudowy wskazuje na występowanie zabudowy wzdłuż obecnej drogi wojewódzkiej i dochodzącej do niej drogi gminnej. Obecna wieś posiada zachowany dawny układ, który jednak został przekształcony przez rozwijającą się zabudowę. Miejscowość posiada zwartą zabudowę ciągnącą się wzdłuż występujących ciągów komunikacyjnych, w oddaleniu od centralnej części wsi występują jedynie pojedyncze gospodarstwa. W Brześciu występuje głównie zabudowa zagrodowa, przeważnie są to obiekty w wieku ok. 30 – 40 lat. Nowsze obiekty pojawiają się jako zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna, która częściej pojawia się we wschodnim fragmencie miejscowości. Pojedynczo pojawiają się zabudowania starsze o charakterze tradycyjnym. Jednostkowo występują się również obiekty będące w trakcie budowy. W centralnej części miejscowości, w obszarze „trójkąta” między drogą wojewódzką a dochodzącą do niej drogą lokalną, znajduje się wydzielony plac zabaw dla dzieci. W granicach miejscowości nie występują obiekty usługowe, znajduje się tu maszt przesyłowy sygnału internetowego. Jest to wieś zwodociągowana, nie włączona do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków. W granicach miejscowości występują użytki ekologiczne oraz znaczne powierzchnie lasów chronionych.

Ciemiętniki - jest to miejscowość znajdująca się w zachodniej części gminy Kluczewsko, przylega od strony południowej do malowniczej doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej i zamieszkiwana jest przez 151 osób. Częścią wsi są: przysiółek Praczka, Kresy oraz obszar zwany Za Rzeką.

Historyczny układ przestrzenny wsi Ciemiętniki wskazuje na rzędomą zabudowę luźno rozmieszczoną po jednej, północnej stronie głównej drogi. Współczesna zabudowa wsi charakteryzuje się rozmieszczeniem wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych (droga powiatowa nr 0255T, droga gminna relacji Kolonia Bobrowska Wola – Ciemiętniki), z przewagą zagospodarowanie po północnej stronie dróg. Takie przestrzenne rozmieszczenie zabudowy związane jest z faktem, iż obszar znajdujący się na południe od głównych dróg znajduje się w sąsiedztwie terenów szczególnego zagrożenia powodzią. Zasięg wody 100 - letniej jak i 20 – letniej wkracza w pewnym miejscu na teren znajdujący się na północ od drogi powiatowej, w jego zasięgu znajduje się kilka gospodarstw rolnych. Na terenach zagrożonych powodzią znajdują się również pojedyncze zagrody umiejscowione wzdłuż drogi gminnej nr 001192T z Ciemiętnik do Kluczewska (obszar Za Rzeką). Na tej drodze gminnej znajduje się most na rzece Czarnej Włoszczowskiej. Istniejąca zabudowa przyjmuje głównie formę zagrodowej, pojedynczo pojawia się zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. Im bliżej północnej granicy miejscowości tym częściej pojawiają się działki użytkowane jako letniskowe (Kresy). W Ciemiętnikach występuje kilka opuszczonych domów. Na skrzyżowaniu drogi powiatowej i gminnej znajduje się kościół. W miejscowości występuje Ochotnicza Straż Pożarna, w której budynku mieści się również sklep spożywczo - przemysłowy.

Ogromnym walorem przyrodniczo – krajobrazowym miejscowości jest rzeka Czarna Włoszczowska, która prowadzi wody meandrującym korytem, wokół którego rozpościerają się łąki i pastwiska. W Ciemiętnikach, nad Czarną Włoszczowską, znajduje się funkcjonujący młyn wodny, który wykorzystuje energię wiatko płynącej rzeki do napędu turbin wodnych. Na terenie mu towarzyszącym występują 3 drzewa pomnikowe – dęby szypułkowe. Innym elementem stanowiącym walory przyrodnicze miejscowości są rozległe kompleksy leśne, które znajdują się w północnej i południowej części wsi (towarzyszą dolinie rzecznej).

Ciemiętniki są wsią zwodociągowaną. Miejscowość znajduje się w zasięgu Przedborskiego Parku Krajobrazowego, tereny towarzyszące dolinie rzeki Czarnej Włoszczowskiej stanowią OZW Dolina Górnej Pilicy.

*Praczk*a jako przysiółek wsi Ciemiętniki, znajdujący się w południowej części gminy, zamieszkiwana jest przez 38 osób. Przez jej teren przebiega droga gminna z Ciemiętnik do Kluczevska. Analiza map historycznych wykazała, iż osada powstała w okresie międzywojennym, kiedy to przy głównej drodze znajdowały się załedwie dwa gospodarstwa. Wcześniej teren ten był porośnięty przez lasy. Występująca obecnie zabudowa rozwinęła się wzdłuż drogi gminnej oraz dróg lokalnych do niej dochodzących. Przyjmuje ona formę zagrodową, mieszkaniową jednorodzinną oraz mieszkaniową wykorzystywaną jako letniskowa. W przysiółku znajduje się gospodarstwo agroturystyczne. Obiekty znajdujące się w południowej i południowo – wschodniej części wsi przylegają bezpośrednio do obszarów leśnych.

Teren Praczkki jest zwodociągowany, nie posiada podłączenia do zbiorczego systemu odprowadzania nieczystości. Obszar ten znajduje się w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu.

Dąbrowy – niewielka miejscowość (18 mieszkańców) znajdująca się przy południowo - zachodniej granicy gminy. Historyczny układ urbanistyczny wsi został zachowany wraz z układem ulic oraz skalą miejscowości. Dąbrowy znajdują się w otoczeniu zwartych kompleksów leśnych. Występuje tu tradycyjna drewniana zabudowa zagrodowa oraz obiekty nowsze. W miejscowości znajduje się jeden dom jednorodzinny, któremu nie towarzyszą obiekty gospodarcze. Wieś jest położona poza zasięgiem obszarowych form ochrony przyrody, nie jest zwodociągowana.

Dobromierz – miejscowość położona w północnej części gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 354 osoby. Jej częścią jest przysiółek Kopalina i przysiółek Stoczyska, które znajdują się na południowy – zachód od centrum wsi.

Przez obszar Dobromierza biegnie droga wojewódzka nr 742, która od Rączek do Dobromierza posiada przebieg zbliżony do południkowego a od Dobromierza w kierunku Jeżowca zmienia kierunek na bardziej zbliżony do równoleżnikowego. Przez miejscowość przebiegają dwie drogi powiatowe: nr 0255T oraz droga nr 0250T. W obrębie miejscowości występuje również droga gminna, dochodząca do drogi wojewódzkiej, która w granicach miejscowości nazwana jest ulicą Leśną. Historyczny układ przestrzenny wsi wskazuje na jej systematyczny rozwój odbywający się wzdłuż głównej ulicy, która od Jeżowca prowadziła do występującego niegdyś w miejscowości zespołu dworskiego. Na mapach historycznych pojawia się przysiółek Stoczyska, nie występuje zaś przysiółek Kopalina. Pozostałością świadczącą o szlacheckiej przeszłości Dobromierza jest park podworski, do którego prowadzi lipowa aleja dojazdowa. Elementy te znajdują się w rejestrze zabytków nieruchomości.

Aktualna zabudowa w Dobromierzu rozmieszczona jest wzdłuż głównej ulicy – drogi wojewódzkiej nr 742 oraz dochodzących do niej szlaków komunikacyjnych. Jest to głównie zabudowa mieszkaniowa zagrodowa, której towarzyszą pojedyncze działki zajmowane przez obiekty mieszkaniowe jednorodzinne. Pojedynczo pojawiająca się zabudowa zagrodowa rozproszona występuje na zachód od drogi wojewódzkiej nr 742 (przysiółki Kopalina i Stoczyska). W miejscowości, wzdłuż drogi wojewódzkiej, znajdują się dwa obiekty zamieszkania wielorodzinne. W zakresie występujących w Dobromierzu usług wyróżnić można Zespół Przedszkolno – Szkolny, Wiejski Ośrodek Zdrowia, Bibliotekę, sklepy spożywcze, pocztę, zakład fryzjerski, bar. Na terenie miejscowości znajduje się Ochotnicza Straż Pożarna. W Dobromierzu znajduje się oczyszczalnia ścieków oraz ujęcie wód podziemnych, dla którego zostały wyznaczone strefy ochronne. Zabudowa przysiółka Stoczyska charakteryzuje się występowaniem zagród, którym pojedynczo towarzyszą domy mieszkaniowe jednorodzinne

oraz tereny wykorzystywane jako letniskowe. W przysiółku kopalina występuje wysoce rozproszona zabudowa zagrodowa.

Miejscowość Dobromierz jest zwodociągowana i w znacznej części skanalizowana. Zabudowany obszar miejscowości znajduje się w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu; w kierunku północno – wschodnim od centrum miejscowości, poza zwartą zabudowę wsi, swój zasięg ma Przedborski Park Krajobrazowy oraz OZW Ostoja Przedborska. W odległości około 1 km na wschód od zabudowy miejscowości znajduje się rezerwat Murawy Dobromierskie, w niewielkim od niego oddaleniu jest Rezerwat przyrody Bukowa Góra.

Jakubowice – miejscowość znajdująca się we wschodniej części gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 183 osoby. Przez miejscowość przebiega droga powiatowa nr 0252T, prowadząca od drogi powiatowej nr 0255T przez Bobrowniki, Ciemiętniki, Pilczycę, Januszewice, Komorniki do drogi powiatowej nr 0251T.

Miejscowość posiada przysiółek – Eliaszkówkę. Miejscowość ma zachowany historyczny układ przestrzenny zabudowy rozmieszczonej zarówno we wsi Jakubowice jak też i towarzyszącym jej przysiółku. Dawna zabudowa, podobnie jak obecna, rozwijała się wzdłuż głównej drogi, w obrębie miejscowości nie pojawiają się zabudowania rozproszone czy też znacznie oddalone od głównego ciągu komunikacyjnego. Występująca zabudowa jest w zdecydowanej większości zagrodową, która przyjmuje formę tradycyjnej, starszej lub też współczesnej. Obiekty mieszkalne znajdują się od strony drogi, w głębi posesji mieszczą się zabudowania gospodarskie. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna licznie występuje w przysiółku Eliaszkówka, są to zarówno współcześnie powstające obiekty jak też i domy pozostałe po dawnych zagrodach gospodarskich. W Jakubowicach pojawiają się pojedyncze rozbudowane zagrody gospodarskie, w których odbywa się chów trzody chlewnej. W miejscowości nie występują obiekty usługowe. Jakubowice są w pełni zwodociągowane i skanalizowane. Pod względem ochrony przyrody jest to teren znajdujący się w zasięgu Przedborskiego Parku Krajobrazowego.

Januszewice – miejscowość znajdująca się we wschodniej części gminy Kluczewsko, przestrzennie stanowiąca kontynuację zabudowy miejscowości Komorniki. Jej integralną częścią jest osada Łęg Januszewski. Historyczny układ przestrzenny stanowi zwartą zabudowę wzdłuż głównej drogi oraz drogi od niej odchodzącej. Obecna zabudowa występująca w miejscowości Januszewice w dalszym ciągu nawiązuje do historycznie ukształtowanego układu. Zabudowa rozmieszczona jest zwarcie wzdłuż przebiegającej przez miejscowość drogi powiatowej nr 0252T oraz bardziej rozluźniona wzdłuż odchodzących od drogi powiatowej dróg lokalnych. Zabudowa przyjmuje głównie formę zagrodowej, gdzie budynki mieszkalne znajdują się od strony drogi, na ich tyłach rozmieszczone są obiekty inwentarskie. Na północ od zagospodarowanej części wsi znajdują się rozległe obiekty służące do chowu trzody chlewnej. Pojedynczo pojawiające się obiekty mieszkaniowe jednorodzinne głównie są reprezentowane przez niedawno powstałą zabudowę. W osadzie Łęg Januszewski znajduje się jedno gospodarstwo rolne, do którego prowadzi droga gruntowa wychodząca z miejscowości Eliaszkówka. W Januszewicach znajduje się przedsiębiorstwo transportowe, Ochotnicza Straż Pożarna, sklep spożywczy. Zabudową historyczną jest kościół parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św., który powstał na początku XVIIw, towarzyszą mu dwa pomnikowe drzewa. W niewielkiej odległości na północ od kościoła znajduje się cmentarz parafialny. Januszewice są miejscowością w pełni zwodociągowaną, częściowo skanalizowaną. Teren miejscowości znajduje się w granicach Przedborskiego Parku Krajobrazowego, zabudowa znajdująca się w południowo – zachodniej części miejscowości przylega do granic OZW Do-

lina Górnej Pilicy. Zabudowa wsi Januszewice od strony południowo – zachodniej przylega do doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej, niewielki fragment znajdującej się w tej części wsi zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej znajduje się w zasięgu obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, zagroda osady Łęg Januszewski w całości znajduje się na terenie zagrożonym powodzią.

Jeżowiec – jest miejscowością znajdującą się w środkowo – wschodniej części gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 242 osoby. Jej integralną częścią jest przysiółek Bytomka oraz Kowale. Przez jej teren przebiega droga wojewódzka nr 742, droga powiatowa nr 0250T, droga gminna z Jeżowca do Bożej Woli oraz lokalne grogi. Analiza historycznego układu przestrzennego miejscowości wskazuje na występowanie luźno rozmieszczonej zabudowy wzdłuż drogi wojewódzkiej, powiatowej oraz gminnej. W przestrzeni miejscowości historycznie występowała zabudowa rozproszona, która rozmieszczona była na stokach lokalnego wzniesienia (329,5m n.p.m.) oraz w Kowalach i przysiółku Bytomka.

Występująca obecnie zabudowa nawiązuje do dawnego układu. Dominuje przylegająca do dróg zabudowa zagrodowa, wyraźnie rozproszona w przysiółku Bytomka. W przestrzeni miejscowości główną dominantą przestrzenną jest Stacja Linii Radiowych „Dobromierz”, która zlokalizowana jest na wzniesieniu i góruje ponad 60m nad zwartą zabudową. Zlokalizowany jest tu również maszt przekaźnikowy sygnału internetowego. Na terenie wsi znajduje się skład materiałów rolniczych i węgla, skład drewna oraz nieczynny zakład hodowlany. Jeżowiec jest wsią zwodociągowaną, częściowo skanalizowaną. Zabudowa wsi Jeżowiec, zlokalizowana na zachód od drogi wojewódzkiej, znajduje się w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Tereny na wschód od drogi wojewódzkiej położone są w granicach Przedborskiego Parku Krajobrazowego oraz częściowo w zasięgu OZW Ostoja Przedborska.

Kluczewsko – miejscowość będąca siedzibą gminy, znajdującą się w środkowej jej części, na południe od doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej. Zamieszkiwana jest przez 901 osób.

Historyczny układ przestrzenny wsi był związany ze zwartą zabudową rozwijającą się zarówno po wschodniej stronie obecnej drogi wojewódzkiej oraz towarzyszącą rozwidlającej się w kierunku wschodnim i zachodnim drodze gminnej. W przestrzeni obecnej miejscowości widoczny jest zachowany układ rozwidlających się dawnych ulic (droga powiatowa nr 0251T, droga gminna – ulica Spółdzielcza, droga gminna prowadząca w kierunku miejscowości Zmarłe) oraz pojawienie się dróg prowadzących do nowopowstających zabudowań, zlokalizowanych w pewnym oddaleniu od centrum wsi.

W Kluczewsku wyróżnione zostały następujące części wsi: Ośrodek (centrum Kluczewska), Pod Chojną (zabudowa na zachód od drogi wojewódzkiej, przylegająca do kompleksu leśnego), Pod Kościołem (zabudowa w sąsiedztwie kościoła), Pod Szosą (obszary wzdłuż drogi wojewódzkiej).

Miejscowość posiada wyraźnie zachowane walory kulturowe. Pozostałością po dawnej posiadłości szlacheckiej jest dobrze zachowany park wraz z wozownią i oficyną dworską. Innymi obiektami cennymi historycznie są kościół parafialny p.w. św. Wawrzyńca, cmentarz przykościelny oraz cmentarz parafialny. Na lokalne walory krajobrazowe składają się park podworski, kompleks leśny znajdujący się na zachód od drogi wojewódzkiej, bliskość malowniczej doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej oraz zlokalizowany na północ od centrum miejscowości zbiornik retencyjny przy Czarnej Włoszczowskiej.

Kluczewsko jest miejscowością o znacznym udziale zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej, która występuje zarówno w centralnej części wsi jak też i na jej obrzeżach. Rozwój tego typu zabudowy jest widoczny po zachodniej stronie drogi wojewódzkiej (gdzie na początku lat 90 tych powstało osiedle domków jednorodzinnych na planowo wydzielonych działkach) oraz na północ od zwartej zabudowy centrum wsi (współcześnie powstająca zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna i rezydencjonalna). Obszary objęte zabudową zagrodową występują zarówno w centrum miejscowości jak i na terenach od niego oddalonych. W centralnej części Kluczewsku powstały dwa obiekty zamieszkania zbiorowego. Miejscowość jest gminnym centrum usługowym, występują tu: Urząd Gminy, Gminny Ośrodek Zdrowia, Postęrunek Policji, Ochotnicza Straż Pożarna, Zespół Przedszkolno – Szkolny, Komunalny Zakład Usługowy, Biblioteka, Bank Spółdzielczy, sklepy spożywczo – przemysłowe, bar, stacja paliw, lokalne zakłady usługowe. Mieści się tu również zakład kamieniarski oraz zakład produkujący znicze.

Na terenie Kluczewska zlokalizowana jest mechaniczno – biologiczna oczyszczalnia ścieków, ujęcie wód podziemnych wraz z wyznaczonymi strefami ochronnymi oraz ujęcie wód powierzchniowych. Na terenie miejscowości utworzony został retencyjny zbiornik wodny służący również amatorskiemu połowowi ryb (na północ od zwartej zabudowy). W Kluczewsku zlokalizowane są dwie siłownie wiatrowe. Miejscowość jest w pełni zwodociągowana i skanalizowana. Jej niewielkie, północne fragmenty znajdują się w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu oraz OZW Dolina górnej Pilicy. W miejscowości znajdują się cztery drzewa pomnikowe.

Północna część miejscowości znajduje się w zasięgu obszaru szczególnego zagrożenia powodzią (zasięg wody 100 letniej i 20 letniej).

Kolonia Bobrowska Wola – jest to miejscowość znajdująca się w zachodniej części gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 63 osoby. Jej integralną częścią jest przysiółek Bobrowska Wola Kamienna. Ta niewielka wieś historycznie rozwijała się w formie luźnej zabudowy wzdłuż lokalnie występujących dróg gminnych, bez wyraźnie zarysowanego układu przestrzennego. Obecne zabudowania znajdujące się w Koloni Bobrowska Wola rozmieszczone są wzdłuż drogi gminnej nr 00188T, prowadzącej od drogi powiatowej nr 0252T do Stanowisk oraz w sąsiedztwie drogi gminnej nr 001189T, która prowadzi z Bobrowskiej Woli do Pilczycy. Zabudowa w miejscowości jest przeważnie oddalona od osi drogi gminnej, w południowej części wsi zagrody zlokalizowane są na terenie leśnym (przysiółek Bobrowska Wola Kamienna). Dominuje zabudowa zagrodowa, pojawiają się obiekty użytkowane jako letniskowe. Kolonia Bobrowska Wola jest wsią zwodociągowaną w części północnej, nie posiada podłączenia do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków. Wartością przyrodniczą wsi są znajdujące się północnej, zachodniej i południowej jej części kompleksy leśne. Kolonia Bobrowska wola w całości znajduje się w zasięgu Przedborskiego Obszaru chronionego Krajobrazu.

Kolonia Łapczyna Wola – niewielka miejscowość znajdująca się w środkowej części gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 57 osób. Historyczny układ przestrzenny miejscowości to luźna zabudowa rozmieszczona wzdłuż przebiegającej równoleżnikowo drogi, z wyraźną przewagą zainwestowania po stronie południowej tego ciągu. Miejscami pojawiała się zabudowa rozproszona. Obecna zabudowa wsi Kolonia Łapczyna Wola jest rozmieszczona wzdłuż drogi gminnej prowadzącej z Mrowiny do wsi Kolona Mrowina.

W przestrzeni miejscowości wyróżniają się obiekty zakładów mięsnych „Dobromięs”. W ich otoczeniu znajduje się zabudowa zagrodowa (drewniana i murowana) oraz współczesne budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne.

Miejscowość Kolonia Łapczyzna Wola jest włączona do zbiorczego systemu zaopatrywania mieszkańców w wodę oraz do zorganizowanego systemu odprowadzania ścieków. Wieś znajduje się w granicach Przedborskiego OChK.

Kolonia Mrowina – jest miejscowością znajdującą się w zachodniej części gminy, zamieszkiwaną przez 136 osób, która przestrzennie stanowi kontynuację zabudowy wsi Łapczyzna Wola. Od strony zachodniej jej granica przylega do doliny rzeki Pilicy. Historyczna zabudowa wsi stanowiła luźno rozmieszczoną rzędówkę, która rozwijała się wzdłuż głównej drogi (obecna droga powiatowa nr 0253T). Układ głównej drogi nie zmienił się, obecna zabudowa charakteryzuje się występowaniem pewnych skupisk wzdłuż tego ciągu komunikacyjnego. Oddalonym od głównej zabudowy wsi jest skupisko zabudowań zlokalizowanych przy drodze powiatowej nr 0255T. Zabudowa wsi nie wyróżnia się szczególnymi cechami na tle gminy. W miejscowości dominuje zabudowa zagrodowa z budynkiem mieszkalnym usytuowanym od strony drogi i znajdującymi się wewnątrz zagrody obiektami inwentarskimi. Widoczne jest powstawanie nowych obiektów mieszkalnych w sąsiedztwie starszych, o złym stanie technicznym. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna reprezentowana jest przez obiekty nowe, na niektórych działkach prace budowlane nie zostały jeszcze zakończone. W miejscowości, wzdłuż głównej drogi, pojawiają się działki letniskowe. Działalnością usługową jest prowadzony zakład mechaniki pojazdowej. Południowa część miejscowości jest porośnięta rozległymi lasami, w części zachodniej dominują łąki i pastwiska, które znajdują się w dolinie rzeki Pilicy – na terenach szczególnego zagrożenia powodzią. Na terenie Kolonii Mrowiny nie występują konflikty przestrzenne związane z występowaniem zabudowy na terenach zagrożonych powodzią. Zabudowa znajdująca się wzdłuż drogi powiatowej nr 0253T jest włączona do systemu wodociągowego. Kanalizacja nie występuje. Teren miejscowości znajduje się w granicach Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, zachodnia część znajduje się w granicach OZW Dolina Górnej Pilicy.

Pilczyca – miejscowość znajdująca się w środkowej części gminy. Od strony południowej jej granica przylega do doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej. Wraz z przysiółkami Kolonia Pilczyca, Kąty i Dąbrowa zamieszkiwana jest przez 502 osoby. Kolonia Pilczyca powstała dopiero w XX wieku, na mapach historycznych jej zabudowania znajdują się w Nowej Wsi i rozmieszczone są w układzie rzędowym wzdłuż obecnej drogi gminnej. Zabudowa historycznej wsi Pilczyca skupiona jest wzdłuż kilku dróg odchodzących od obecnej drogi wojewódzkiej oraz występujących między nimi połączeń. Pojedyncze zabudowania występowały jako rozproszone, oddalone od głównych szlaków komunikacyjnych.

Obecna zabudowa miejscowości charakteryzuje się zachowanym historycznym układem głównych ulic, wzdłuż których występuje zwarta zabudowa. Występuje ona wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 742, drogi powiatowej nr 0252T, drogi gminnej w Kolonii Pilczyca oraz pojedynczych dróg lokalnych. Są to głównie zabudowania zagrodowe, powszechnie występuje współczesna zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna. W Pilczyca znajduje się Ochotnicza Straż Pożarna, sklepy spożywczo – przemysłowe, zakład mechaniki pojazdowej.

Walorami przyrodniczymi miejscowości jest malownicza dolina rzeki Czarnej Włoszczowskiej, w obrębie której występują łąki i pastwiska charakteryzujące się wysoką bioróżnorodnością. Na rzece Pilczyca został utworzony zbiornik wodny, który znajduje się tuż przy południowej granicy miejscowości. Zagrożeniem związanym z bliskością rzeki Czarnej Włosz-

czowskiej są tereny szczególnego zagrożenia powodziowego (zasięg wody 100 – letniej i 20 – letniej), na których częściowo występuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna i zagrodowa wsi Pilczyca. We wschodniej części miejscowości znajdują się złoża surowców piasków budowlanych Pilczyca i Pilczyca II. Dla złoża Pilczyca wydobywanie zostało już zaprzestane i jest to teren poddawany rekultywacji w kierunku leśnym (termin jej ukończenia to 31.12.2013 r.). Obszar ten został wykreślony z rejestru obszarów górniczych. Dla złoża Pilczyca II została zakończona działalność gospodarcza w zakresie wydobywania piasku. Aktualnie jest prowadzona na tym terenie rekultywacja w kierunku rolnym.

Południowa i zachodnia część miejscowości jest porośnięta rozległymi lasami. Obszary leśne znajdujące się między terenami szczególnego zagrożenia powodzią a drogą powiatową nr 0252T podlegają ochronie – lasy glebochronne. Północne krańce miejscowości znajdują się w zasięgu Przedborskiego Parku Krajobrazowego, pozostała część znajduje się w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Część doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej objęta jest OZW Dolina Górnej Pilicy.

Komorniki – miejscowość znajdująca się przy wschodniej granicy gminy, zamieszkiwana przez 288 osób. Jej południowa granica obejmuje dolinę rzeki Czarnej Włoszczowskiej. Historyczna zabudowa miejscowości rozwijała się wzdłuż głównej drogi prowadzącej z kierunku Januszewic oraz krzyżujących się ze sobą niemal pod kątem prostym dróg w części wschodniej wsi, które wyznaczały pewien kwartał zabudowy. Obecnie występująca zabudowa cechuje się zwartością i występowaniem wzdłuż historycznie zachowanego układu wąskich ulic. Przez Komorniki przebiega droga powiatowa nr 0252T, zabudowa wzdłuż tej drogi stanowi przestrzenną kontynuację zwartej zabudowy wsi Januszewice. W miejscowości dominują niewielkie zagrody, pojedyncze obiekty mieszkaniowe jednorodzinne należą do zabudowy współcześnie powstającej. W miejscowości występuje sklep spożywczy oraz Zespół Przedszkolno-Szkolny.

Kierując się z Komornik w stronę Mrowin, wzdłuż drogi gminnej, zlokalizowane są znacznych rozmiarów obiekty przeznaczone do chowu trzody chlewnej, które dodatkowo są rozbudowywane. Uciążliwy zapach, związany z tą hodowlą, odczuwany jest w miejscowości Mrowiny. W Komornikach tereny szczególnego zagrożenia powodzią nie są zagospodarowane. Miejscowość jest zwodociągowana i skanalizowana. Tereny położone na wschód od drogi gminnej prowadzącej z Komornik do Mrowiny znajdują się w granicach Przedborskiego Parku Krajobrazowego, na zachód od tej drogi swój zasięg ma Przedborski OChK. Dolina rzeki Czarnej Włoszczowskiej objęta jest OZW Dolina Górnej Pilicy.

Komparzów – wieś położona w południowo – zachodniej części gminy, zamieszkiwana przez 181 osób. Na przestrzeni lat został zachowany historyczny układ urbanistyczny wsi z zabudową rozwijającą się zwarcie wzdłuż głównej ulicy oraz skala miejscowości.

Przez Komparzów prowadzi droga powiatowa nr 0254T, do której zwarcie przylega zabudowa zagrodowa i mniej liczna mieszkaniowa jednorodzinna. Występują tu tradycyjne, drewniane domy mieszkalne, obiekty murowane stopniowo przekształcane oraz współcześnie powstające zabudowania. W miejscowości zlokalizowany jest sklep spożywczy, boisko sportowe. Wzdłuż drogi powiatowej znajduje się murowana kapliczka. W północnej części miejscowości, na skraju lasu, mieści się leśniczówka. W Komparzowie znajduje się maszt przekaźnikowy sygnału internetowego.

Terem zabudowany miejscowości nie jest objęty formami ochrony przyrody, jedynie północne fragmenty kompleksów leśnych znajdują się w zasięgu Przedborskiego OChK. Wieś jest zwodociągowana, nie jest włączona do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków.

Łapczyna Wola – miejscowość znajdująca się w środkowej części gminy Kluczewsko, na zachód od drogi wojewódzkiej. Zamieszkiwana jest przez 194 osoby. Układ przestrzenny wsi był związany z zabudową rozwijającą się wzdłuż rozwidlających się ulic (droga powiatowa nr 0253T i 0254T), jego czytelność została zachowana.

Wśród współczesnej zwartej zabudowy przeważa zagrodowa, w centralnej części wsi z tradycyjnymi drewnianymi obiektami mieszkalnymi (pojedyncze są opuszczone), wraz z oddalaniem się w kierunku wschodnim pojawiają się obiekty nowsze. W miejscowości Łapczyna Wola znajduje się gospodarstwo agroturystyczne. Zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna jest nielicznie reprezentowana przez obiekty murowane. W miejscowości znajduje się Ochotnicza Straż Pożarna, sklep spożywczy, nieutwardzone boisko sportowe.

Obiektem cennym historycznie, wyraźnie wyróżniającym miejscowość na tle gminy są znajdujące się na niewielkim wzniesieniu, w widłach dróg prowadzących do drogi wojewódzkiej, ruiny murowanego zboru ariańskiego, który powstał przed 1629 r. W miejscu rozwidlenia dróg znajduje się opuszczony drewniany budynek dawnej szkoły z zachowanymi fragmentami ogrodzenia. Jest to obiekt przeznaczony do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków.

Wieś jest zwodociągowana, nie posiada podłączenia do zbiorczego systemu odprowadzania nieczystości. W całości znajduje się w granicach Przedborskiego OChK.

Miedziana Góra – niewielka miejscowość znajdująca się w środkowej części gminy, na zachód od drogi wojewódzkiej. Zamieszkiwana jest przez 56 osób. Wieś historycznie rozwijała się wzdłuż rozwidlających się dróg, które połączone były krótką przecznicą. Obecnie układ ten jest mniej widoczny, gdyż wschodnie odgałęzienie od drogi gminnej nie jest powszechnie wykorzystywane, zostało zatarte ich połączenie. W miejscowości występują zabudowa zagrodowa, domy mieszkalne są murowane. W Miedzianej Górze znajduje się jeden nowy obiekt mieszkaniowy jednorodzinny i jedna działka letniskowa. Miejscowość jest zwodociągowana, nie posiada jednak podłączenia do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków. Miejscowość w całości znajduje się w zasięgu Przedborskiego OChK.

Mrowina – miejscowość znajdująca się w zachodniej części gminy, przylega do doliny Pilicy. W jej granicach znajduje się osada Gęsiarnia. Mrowina zamieszkiwana jest przez 123 osoby. Przestrzennie stanowi ona kontynuację zabudowy wsi Kolonia Łapczyna Wola. Historyczny układ przestrzenny wsi to luźno rozmieszczona zabudowa po dwóch stronach głównych ciągów komunikacyjnych. Układ głównych ulic został zachowany, są to droga powiatowa nr 0255T, oraz dochodzące do niej drogi gminne (z Mrowiny do Stoczysk oraz z Mrowiny do Koloni Mrowina). W Mrowinie występuje głównie zabudowa zagrodowa (obiekty drewniane i murowane), pojedynczo pojawiają się obiekty mieszkaniowe jednorodzinne. W miejscowości występują pojedyncze domy o charakterze wypoczynkowym, użytkowane w okresie letnim. W osadzie Gęsiarnia mieści się jedno gospodarstwo wolne.

Wieś Mrowina jest zwodociągowana i skanalizowana. Nie występują tu konflikty przestrzenne związane z występowaniem zainwestowania na terenach szczególnie zagrożonych powodzią. Wieś znajduje się w zasięgu Przedborskiego OChK, dolina Pilicy jest objęta Specjalnym OZW Dolina Górnej Pilicy.

Miejscowość jest punktem początkowym niebieskiego i czarnego szlaku turystycznego, które prowadzą do Białego Brzegu.

Nowiny – niewielka miejscowość znajdująca się w północno – wschodniej części gminy. Zamieszkiwana jest przez 37 osób. Historyczna wieś Nowiny związana była z osadą Siekierki. Zabudowa występowała w luźnym układzie rzędownym, po północnej stronie drogi, która jednocześnie stanowiła północną granicę lasu. Układ ten w dużej mierze został zachowany, zabudowa została zagęszczona, po południowej stronie drogi pojawiła się jedna zagroda. Wśród obecnie występujących obiektów pojawiają się zarówno drewniane jak i murowane o charakterze zagrodowym, letniskowym oraz mieszkaniowym jednorodzinny. Obiektom mieszkalnym towarzyszą gospodarcze, które w części wykonane są z kamienia lokalnego (piaskowca). Zabudowa jest w miarę zwarta, przylega do drogi gruntowej. Po wschodniej stronie drogi gminnej relacji Komorniki – Krogulec występują trzy gospodarstwa rolne znajdujące się przy drodze gruntowej.

Zabudowa znajdująca się na wschód od drogi gminnej relacji Komorniki – Krogulec znajduje się w zasięgu Przedborskiego PK, tereny na zachód od tej drogi objęte są Przedborskim OChK.

Krogulec – niewielka miejscowość położona przy północno – wschodniej granicy gminy Kluczewsko, zamieszkiwana przez 25 osób. Wieś o wysoce naturalnym charakterze, poprzez otoczenie kompleksami leśnymi dostęp do niej jest utrudniony.

Historyczna zabudowa tej miejscowości to wysoce rozproszona zabudowa znajdująca się w otoczeniu terenów leśnych. Obecny charakter zabudowy w dalszym ciągu wskazuje na znaczne jej rozproszenie, do niektórych gospodarstw prowadzą trudno przejezdne drogi gruntowe. W miejscowości występuje zabudowa zagrodowa, która w większości jest drewniana. Wschodnia część miejscowości przylega do doliny rzeki Czarnej Włoszczowskiej, tereny zabudowane znajdują się poza obszarami zagrożonymi powodzią. W sąsiedztwie doliny rzecznej zostały wyznaczone tereny osuwiskowe.

Krogulec jest miejscowością częściowo zwodociągowaną, nie posiadającą podłączenia do zbiorczego systemu odprowadzania ścieków. Wieś znajduje się w zasięgu OZW Ostoja Przedborska oraz Przedborskiego Parku Krajobrazowego.

Rączki – miejscowość znajdująca się w północnej części gminy, zamieszkiwana przez 338 osób. W granicach wsi Rączki znajduje się przysiółek Poręba, przysiółek Błota, przysiółek Gradek oraz osada leśna Biały Brzeg. Przez miejscowość przebiega droga wojewódzka nr 742, do niej dochodzą drogi gminne relacji Rączki – Błonie – Poręba; Rączki Dwór – Gradek – Stanica Harcerska; Rączki – Błota.

Historyczny układ przestrzenny miejscowości wskazuje na zwartą zabudowę przylegającą do głównych dróg po jej obu stronach lub jednej. Był to układ wsi zbliżony do ulicowej. W oddaleniu od centralnej części miejscowości, w której znajduje się kościół, znajdowały się zabudowania dworskie oraz pojedyncze zagrody przy folwarku Poręba oraz przysiółka Gradek. Obecny układ przestrzenny wsi charakteryzuje się zachowanym układem głównych ulic oraz części zabudowy.

W miejscowości Rączki występuje zabudowa zwarta wzdłuż drogi wojewódzkiej, po północnej stronie drogi gminnej (Rączki – Poręba) oraz rozproszona w kierunku dawnej siedziby dworskiej. Jest to głównie zabudowa zagrodowa z towarzyszącymi jej obiektami mieszkal-

nymi jednorodzinny. We wschodniej części miejscowości występuje jedna działka użytkowana w formie letniskowej.

Zabudowa w przysiółku Poręba jest znacznie rozproszona, znajduje się na lokalnym wzniesieniu. W większości są to obiekty opuszczone. W przysiółku Gradek występuje zabudowa zagrodowa, zarówno tradycyjna jak i współczesna. W osadzie leśnej Biały Brzeg znajduje się Stanica Harcerska Hufca Radomsko oraz jedno gospodarstwo rolne.

Obiektem cennym historycznie jest teren podworski znajdujący się w miejscowości Rączki. Pozostałością po dworze jest zabytkowy park krajobrazowy, który został przekomponowany w XIX w. Budynek dworu już nie istnieje, został rozebrany w latach 90 – tych. Obecnie teren ten jest własnością prywatną. Wschodnia część miejscowości cechuje się walorami krajobrazowymi związanymi z urozmaiconą rzeźbą terenu – jest to obszar Pasma Przedborsko - Małogockiego, które stanowi naturalne przedłużenie gór Świętokrzyskich. Północna część miejscowości stanowi zwarty kompleks leśny. O wyraźnych walorach przyrodniczych miejscowości świadczy fakt, iż południowo – wschodnia część miejscowości została objęta ochroną rezerwatową – wydzielono Rezerwat przyrody Bukowa Góra. Część wschodnia miejscowości (na wschód od zwartej zabudowy wsi Rączki) znalazła się w zasięgu OZW Ostoja Przedborska oraz Przedborskiego Parku Krajobrazowego, dolina rzeki Pilicy objęta została OZW Dolina Górnej Pilicy. Pozostała część miejscowości znajduje się w zasięgu przedborskiego OChK.

Miejscowość Rączki jest zwodociągowana i skanalizowana. Zachodnia część wsi znajduje się w zasięgu obszaru szczególnego zagrożenia powodzią, na tak wyznaczonym terenie nie występuje zabudowa. W granicach miejscowości został wyznaczony obszar zagrożony osuwiskami – w jego zasięgu znajduje się jedno gospodarstwo rolne znajdujące się w osadzie Biały Brzeg.

Rzewuszyce – jest to miejscowość znajdująca się we wschodniej części gminy Kluczewsko, przynależy do niej przysiółek Rudka i przysiółek Zmarłe. W miejscowości Rzewuszyce mieszka 236 osób, w przysiółku zmarłe 56 a w przysiółku Rudka 33. Przez miejscowość przebiega droga powiatowa nr 252T oraz 0251T, od której odchodzą drogi gminne, wzdłuż nich rozmieszczona jest zabudowa. Od strony północnej miejscowość dochodzi do rzeki Czarnej Włoszczowskiej, do której wpada przepływająca we wschodniej części wsi Czarna Struga. W przestrzeni całej miejscowości wyraźnie widoczne jest jej zwiększone zainwestowanie w części północnej i zdecydowanie mniej zabudowy na obszarach na południe od drogi powiatowej nr 0251T.

Historyczny układ przestrzenny wsi Rzewuszyce wskazuje na rozwój jej zabudowy wzdłuż obecnych dróg gminnych. W centralnej części miejscowości zabudowa była wyraźnie zwarta, w przysiółkach Rudka i Zmarłe miała charakter rozproszony, niekiedy oddalony od osi drogi. W obecnym zagospodarowaniu miejscowości widoczny jest zachowany układ dawnych ulic. Zabudowa w Rzewuszycach przylega zwartymi obszarami do dróg, reprezentowana jest głównie przez zagrody gospodarskie, w oddaleniu od centrum wsi zaczynają pojawiać się obiekty mieszkaniowe jednorodzinne. W przysiółkach poza zabudową zagrodową i towarzyszącą jej mieszkaniową jednorodziną pojedynczo pojawiają się obiekty letniskowe. W miejscowości Rzewuszyce znajduje się Ochotnicza Straż Pożarna, sklep spożywczy, firma transportowa. Za budynkiem OSP posadowiony jest maszt związany z przesyłem bezprzewodowego sygnału internetowego. W przestrzeni miejscowości została wydzielona strefa rekreacyjna, która jest w trakcie urządzania. Na tym terenie znajduje się altana, ławki, niewielki staw. Przy drodze powiatowej nr 0251T mieści się firma Trans – Piach, posiadająca

stację paliw, magazyny. Prowadzi ona działalność związaną z wydobyciem lokalnie występujących piasków budowlanych. Z inicjatywy firmy powstała turbina wiatrowa, która znajduje się przy drodze powiatowej.

Walorami przyrodniczo – krajobrazowymi miejscowości są dolina rzeki Czarnej Włoszczowskiej oraz dolina Czarnej Strugi, którym towarzyszą obszary łąkowe. W północnej i południowej części rozpościerają się kompleksy leśne. W przysiółku Rudka, na Czarnej Strudze znajduje się niefunkcjonujący obecnie młyn wodny.

Miejscowość Rzewuszyce jest związana z wydobyciem piasków budowlanych, w jej granicach wyznaczone zostały dwa tereny i obszary górnicze: Rzewuszyce i Rzewuszyce I, które znajdują się przy południowej granicy miejscowości. Dla obszaru znajdującego się przy drodze powiatowej nr 0251T (Rzewuszyce 2) wygasła koncesja na rozpoznanie złoża kruszywa naturalnego. Prowadzona działalność górnicza pozostawia wyraźny ślad w lokalnym krajobrazie, doprowadza do zmiany ukształtowania terenu, jest związana z przetrzebieniem lasów znajdujących się w południowej części miejscowości.

Ze znajdującą się w północnej części miejscowości doliną rzeki Czarnej Włoszczowskiej są związane obszary szczególnego zagrożenia powodzią (zasięg wody 100 – letniej i 25 – letniej). Jedynie skrajnie północ pojedyncze zabudowania wsi wkraczają w zasięg obszarów zagrożenia powodzią.

Rzewuszyce są miejscowością zwodociągowaną, w znacznej części skanalizowaną. Rozległe tereny towarzyszące dolinie rzeki Czarnej Włoszczowskiej zostały objęte OZW Dolina Górnej Pilicy, obszary znajdujące się na północ od drogi powiatowej nr 0251T znajdują się w zasięgu Przedborskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Północno – wschodnie krańce miejscowości znajdują się na terenie Przedborskiego Parku Krajobrazowego.

Stanowiska – miejscowość znajdująca się w środkowej części gminy, przez jej teren przebiega droga wojewódzka nr 742. Stanowiska zamieszkiwane są przez 350 osób, integralną częścią tej miejscowości jest przysiółek Żabieniec, znajdujący się na wschód od centrum miejscowości.

Historyczna zabudowa wsi Stanowiska rozwijała się wzdłuż drogi głównej (obecna droga wojewódzka) Orach dróg zbiegających się z nią. W Przysiółku Żabieniec nie występowała zabudowa, wydzieloną miejscowością była zaś Koprusza. Koprusza przez długi czas była samodzielną wsią, do Stanowisk została włączona dopiero w 2005 r. Stanowiska były miejscowością szlachecką, przy głównej drodze znajdowała się dwór z parkiem, na którego terenie występował staw. Obecne zagospodarowanie miejscowości wskazuje na kontynuację rozwoju zabudowy wzdłuż głównych dróg. Tworzy ona zwarty układ, w którym przeważa zabudowa zagrodowa, występuje zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna oraz pojawia się zagospodarowanie letniskowe. Obiektami zamieszkałymi przez kilka rodzin są budynek dawnej szkoły oraz obiekt przeznaczony pierwotnie dla pracowników spółdzielni produkcyjnej. Wraz z oddaleniem się od głównej zabudowy wsi zaczynają pojawiać się obiekty rozproszone, niekiedy oddalone od osi drogi. W przysiółku Żabieniec występują luźno rozmieszczone zagrody gospodarskie. Zabudowa dawnej wsi Koprusza tworzy zwarty układ obiektów zlokalizowanych po zachodniej stronie drogi wojewódzkiej. W stanowiskach mieści się Ochotnicza Straż Pożarna, sklepy spożywcze, na terenie dawnej spółdzielni produkcyjnej mieści się zakład produkujący pokrycia dachowe.

Obiektami lokalnego dziedzictwa kulturowego są pozostałości parku dworskiego, kościół parafialny św. Jakuba Apostoła, cmentarz parafialny znajdujący się w północnej części miej-

scowości, cmentarz rodowy znajdujący się w dawnej miejscowości Korpusza wraz z kaplicą grobową a także kapliczka słupowa znajdująca się przy wjeździe do parku podworskiego.

W Stanowiskach znajduje się zbiornik wodny pełniący funkcje retencyjne i przeciwpożarowe, znajduje się on w sąsiedztwie parku. Stanowiska są miejscowością zwodociągowaną i skanalizowaną.

Północna i wschodnia część miejscowości znajduje się w zasięgu Przedborskiego Parku Krajobrazowego, pozostałe obszary objęte są Przedborskim Obszarem Chronionego Krajobrazu.

Zabrodzie – niewielka miejscowość znajdująca się w południowo – wschodniej części gminy, zamieszkiwana przez 16 osób. Miejscowość ta występuje na mapach historycznych z wyraźnie rozproszoną zabudową występującą głównie po północnej stronie lokalnej drogi (układ nawiązujący do rzędówki). Obecna wieś Zabrodzie cechuje się występowaniem zabudowy wzdłuż dróg dwóch dróg gminnych, o rozmieszczeniu zarówno zwartym jak i rozproszonym. Występująca zabudowa zagrodowa posiada charakter tradycyjny, występują tu domy drewniane. W miejscowości występują działki z niewielkimi domkami, użytkowane jako letniskowe. Nieliczna zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna występuje jako współczesna oraz jako przekształcona tradycyjna. Przez południowo – wschodnią część miejscowości przebiega linia kolejowa – Centralna Magistrala Kolejowa nr 4. Od występującej w Zabrodziu zabudowy oddzielają ją tereny leśne. Wieś znajduje się poza zasięgiem obszarów chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody.

Zalesie – niewielka miejscowość przylegająca do wschodniej granicy gminy Kluczewsko. Zamieszkała przez 74 osoby. Analiza kartograficznych opracowań historycznych wykazała, iż zabudowa tej miejscowości rozwijała się wzdłuż głównej drogi (obecna droga gminna prowadząca z Zalesia do Krogulca) oraz drogi do niej dochodzącej. Nie był to wyraźnie zarysowany układ przestrzenny, zabudowa miała charakter zwarty. Obecna wieś Zalesie posiada zachowany układ głównych ulic oraz skalę wsi. Występuje tu głównie zabudowa zagrodowa (tradycyjna drewniana, często o bardzo złym stanie technicznym, oraz nowsza murowana), pojawiają się nowe obiekty mieszkaniowe jednorodzinne. Na terenie miejscowości nie jest prowadzona działalność usługowa. W Zalesiu znajduje się ujęcie wód podziemnych, dzięki któremu w wodę zaopatrywani są mieszkańcy tej wsi.

Znaczna część miejscowości jest pokryta kompleksami leśnymi. Południowe jej fragmenty znajdują się w zasięgu OZW Ostoja Przedborska, cała miejscowość znajduje się w granicach Przedborskiego Parku Krajobrazowego.

6.3. Podsumowanie

Struktura osadnicza gminy Kluczewsko wskazuje na kształtowanie się zabudowy w otoczeniu terenów atrakcyjnych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym. Powstała zabudowa poszczególnych miejscowości zasadniczo nie wchodzi w wyraźne konflikty przestrzenne ze środowiskiem przyrodniczym, jedynie w pojedynczych przypadkach dochodzi do pewnych zagrożeń (pojawienie się zabudowy na terenach zagrożonych powodzią, podtopieniami, na terenach potencjalnie narażonych na osuwanie się mas ziemnych). Pierwotne układy przestrzenne poszczególnych miejscowości są w większości zatarte przez rozwijającą się współcześnie zabudowę. W przestrzeni gminy Kluczewsko zabudowie zagrodowej powszechnie towarzyszy mieszkaniowa jednorodzinna. W pewnych rejonach pojawiają się obiekty letni-

skowe i rekreacyjne. Miejscowością w największym stopniu zainwestowaną jest Kluczewsko, które pełni rolę lokalnego ośrodka usługowego.

7. Uzbrojenie techniczne

7.1. Komunikacja

7.1.1. Sieć drogowa

Na układ komunikacyjny gminy Kluczewsko składają się drogi:

- wojewódzka nr 742,
- powiatowe
- gminne

Drogi te tworzą sieć powiązań komunikacyjnych, dzięki której możliwe jest wykonywanie połączeń drogowych lokalnych (w obszarze gminy, między gminami sąsiednimi) jak też i zewnętrznych, międzyregionalnych.

Droga wojewódzka nr 742 – jest drogą relacji Przyglów – Łęczno – Ręczno – Włoszczowa – Nagłowice. Droga ta przebiega przez obszar dwóch województw: łódzkiego i świętokrzyskiego, w granicach gminy Kluczewsko jej przebieg jest zbliżony do południkowego, prowadzi przez miejscowości: Rączki, Dobromierz, Stanowiska, Pilczyca, Kluczewsko, Brzeście. Droga ta przez gminę na długości ok. 16,5 km. Droga ta jest istotną osią komunikacyjną gminy, do niej dochodzi wiele dróg powiatowych i gminnych. Jest ona również istotną osią rozwoju osadnictwa w gminie Kluczewsko, towarzyszące jej przebiegowi miejscowości należą do najliczniej zamieszkałych. Świętokrzyski odcinek drogi wojewódzkiej Nr 742 znajduje się w Zarządzie Dróg Wojewódzkich w Kielcach.

Na terenie gminy Kluczewsko występuje 7 dróg powiatowych

- droga powiatowa nr **0245T** relacji Kluczewsko – Komparzów – Kurzelów;
- droga powiatowa nr **0250T** relacji Dobromierz – Kowale – granica województwa świętokrzyskiego – (Góry Mokre);
- droga powiatowa nr **0251T** relacji Kluczewsko – Rudka – granica gminy Kluczewsko;
- droga powiatowa nr **0252T** relacji droga powiatowa nr 0255T – Bobrowniki – Ciemiętniki – Pilczyca - Januszewice – Komorniki – droga powiatowa na 0251T;
- droga powiatowa nr **0253T** relacji Łączyna Wola – Stanowiska;
- droga powiatowa nr **0254T** relacji Piaski – Łączyna wola – Młynek;
- droga powiatowa nr **0255T** relacji (Krzętów) – granica województwa świętokrzyskiego – Piaski – Mrowina - Dobromierz.

W przestrzeni gminy Kluczewsko funkcjonuje 29 dróg gminnych:

Tab. 27. Wykaz dróg gminnych na terenie gminy Kluczewsko.

Lp.	Nazwa drogi/ Numer drogi	Przebieg drogi
1.	Rączki – Błonie - Poręba	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Rączkach przez Błonie, Porębę do drogi powiatowej nr 0250T
2.	Rączki – Dwór – Gradek	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Rączkach przez Dwór, Gradek do

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

	Stanica Harcerska	Stanicy Harcerskiej i drogi lokalnej do km 2+850
3.	Rączki - Błota	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Rączkach do Błot km 1+750
4.	Dobromierz ul. Leśna	Od drogi powiatowej nr 0255T ul. Leśna do łąk km 1+600
5.	Mrowina - Stoczyska	Od drogi powiatowej nr 0255T przez Stoczyska km 0+800
6.	Jeżowiec	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Jeżowcu przez Jeżowiec do drogi gminnej nr 001187T
7.	Zalesie - Krogulec	Od drogi gminnej nr 001187T przez Lubicz, Zalesie do granicy gminy w Krogulcu km 4+900
8.	Żabieniec	Od drogi gminnej nr 001191T w Stanowiskach – Żabieniec do km 0+750
9.	Stanowiska - Błonie	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Stanowiskach przez Błonie do km 0+800
10	Łączyna Wola – Bobrowska Wola	Od drogi powiatowej 0253T w Łączynie Woli do drogi gminnej nr 001188T w Bobrowskiej Woli
11.	Kolonia Bobrowska Wola - Ciemiętniki	Od drogi gminnej 001189T w Koloni Bobrowska Wola do drogi powiatowej nr 0252T w Ciemiętnikach
12.	Bobrowniki - Bobrowska Wola	Od drogi powiatowej nr 0252T w Bobrownikach do drogi gminnej nr 001189T w Bobrowskiej Woli
13.	Pilczyca Kolonia	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Pilczycy Kolonia przez Pilczycę Kolonię do km 1+000
14.	Komorniki - Krogulec	Od drogi powiatowej nr 0252T w Komornikach przez Nowiny Krogulec do granicy gminy km 4+100
15.	Rzewuszyce	Od drogi powiatowej 0251T od przystanku PKS przez Rzewuszyce do drogi powiatowej 0252T w Rzewuszycach oraz w kierunku Kluczewsko do k 1+200
16.	Kluczewsko ul. Spółdzielcza	Od drogi wojewódzkiej nr 742 w Kluczewsku do drogi powiatowej nr 0251T w Kluczewsku
17.	Kluczewsko – Zmarłe	Od drogi powiatowej nr 0251T w Kluczewsku, ul. Murarska do drogi gminnej nr 001193T w miejscowości Zmarłe
18.	Kluczewsko	Od drogi powiatowej nr 0251T w Kluczewsku ul. Łąkową do zbiornika wodnego i do drogi powiatowej nr 0251T w Kluczewsku
19.	Dąbrowy	Od drogi powiatowej nr 0245T w miejscowości Komparzów do granicy gminy w miejscowości Dąbrowy km 2+650
20.	001186T	Mrowina – Łączyna Wola
21.	001187T	(Wyrębisko) dr powiatowa – Boża Wola – droga wojewódzka nr 742
22.	001188T	(Krzętów) dr powiatowa – Bobrowska Wola - Stanowiska
23.	001189T	Bobrowska Wola – Miedziana Góra – droga wojewódzka nr 742
24.	001190T	Dąbrowska Wola – Miedziana Góra – droga wojewódzka nr 742
25.	001191T	Stanowiska – Żabieniec- droga powiatowa 0252T (Eliaszówka)
26.	001192T	Ciemiętniki – Pracza – Kluczewsko
27.	001193T	(Kol. Pasternik) dr powiatowa 0251T – Zmarłe – Zabrodzie – do granicy gminy (Chałupki)
28.	001194T	Rudka – Moskowizna – droga gminna 001193T

29.	001195T	Zabrodzie – do granicy gminy (Jamskie)
-----	---------	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Uchwały Nr XIX/4/2009 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 27 lutego 2000 r. w sprawie zmiany Uchwały Nr XIX/14/2005 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 10 czerwca 2005 roku w sprawie zaliczenia dróg do kategorii dróg gminnych oraz Uchwały Nr 106/03 Zarządu województwa Świętokrzyskiego z dnia 8 maja 2003r. w sprawie nadania numerów drogom powiatowym oraz drogom gminnym na terenie województwa świętokrzyskiego.

Stan dróg na terenie gminy Kluczewsko można uznać jako zadowalający. Droga wojewódzka nr 742 przebiega przez centralne części niektórych miejscowości (np. Rączki, Dobromierz, Stanowiska). Znaczne natężenie ruchu odbywającego się tą trasą stanowi pewne zagrożenie zarówno dla mieszkańców tych miejscowości jak i zabudowań znajdujących się w bliskim sąsiedztwie trasy. Rozwój przestrzenny miejscowości przylegających do drogi wojewódzkiej odbywa się wzdłuż dróg od niej odchodzących a nie przy głównej trasie.

Drogi powiatowe występujące w granicach gminy Kluczewsko są utwardzone i wykazują zadowalającą wartość techniczną i eksploatacyjną. Są to drogi głównie klasy zbiorczej o nawierzchni utwardzonej, które stanowią podstawę systemu komunikacyjnego gminy. Łączna długość dróg powiatowych w granicach gminy Kluczewsko wynosi nieco ponad 38 km.

Tab. 28. Wykaz dróg wojewódzkich i powiatowych na terenie gminy Kluczewsko.

Kategoria drogi	Klasa drogi	Numer drogi	Relacja	Długość drogi w granicach gminy	Nawierzchnia	
					utwardzona (asfaltowa)	nietwardzona
wojewódzka	główna	742	Przygłów – Łęczno – Ręczno – Włoszczowa – Nagłowice	16546 m	16546m	-
powiatowa	główna	0245T	Kluczewsko – Komparzów – Kurzelów	3639m	3639m	-
powiatowa	lokalna	0250T	Dobromierz – Kowale – granica województwa świętokrzyskiego – (Góry Mokre)	3582m	3582m	-
powiatowa	zbiorcza	0251T	Kluczewsko – Rudka – granica gminy Kluczewsko	5499m	5499m	-
powiatowa	zbiorcza	0252T	droga powiatowa nr 0255T – Bobrowniki – Ciemiętniki – Pilczyca - Januszewice – Komorniki – droga powiatowa na 0251T	16482 m	16482m	-
powiatowa	zbiorcza	0253T	Łapczyzna Wola – Stanowiska	4114m	4114m	-
powiatowa	zbiorcza	0254T	Piaski – Łapczyzna Wola – Młynek	1449m	1449m	-

powiatowa	zbiorcza	0255T	(Krzętów) – granica województwa świętokrzyskiego – Piaski – Mrowina - Dobromierz	3910m	3910m	-
-----------	----------	-------	--	-------	-------	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów ze Starostwa powiatowego we Włoszczowej.

Na obszarze gminy Kluczewsko funkcjonuje 29 dróg gminnych, które stanowią uzupełnienie lokalnego systemu komunikacyjnego.

Stan dróg gminnych jest zadowalający. W przestrzeni gminy znaczna część dróg posiada utwardzoną nawierzchnię asfaltową (64,6% wszystkich dróg gminnych) lub utwardzoną kamienistą (26,3% wszystkich dróg gminnych). Jedynie 9% całkowitej długości dróg gminnych posiada nawierzchnię gruntową. Znaczna część dróg gminnych posiada nawierzchnię utwardzoną asfaltową w obrębie terenów zabudowanych miejscowości a poza nimi są drogami z nawierzchnią nieutwardzoną bądź kamienistą. Sieć dróg gminnych jest wystarczająca, ich stan techniczny można określić jako zadowalający.

Układ komunikacyjny gminy opiera się w głównej mierze o drogi charakteryzujące się niewielkim natężeniem ruchu pojazdów mechanicznych (drogi powiatowe i drogi gminne). Jedynie przebiegająca południkowo droga wojewódzka nr 742 stanowi intensywnie uczęszczany ciąg komunikacyjny. Badaniom średniodobowego natężenia ruchu pojazdów mechanicznych poddany został odcinek „granica województwa – Włoszczowa”, który w całości przebiega przez gminą Kluczewsko.

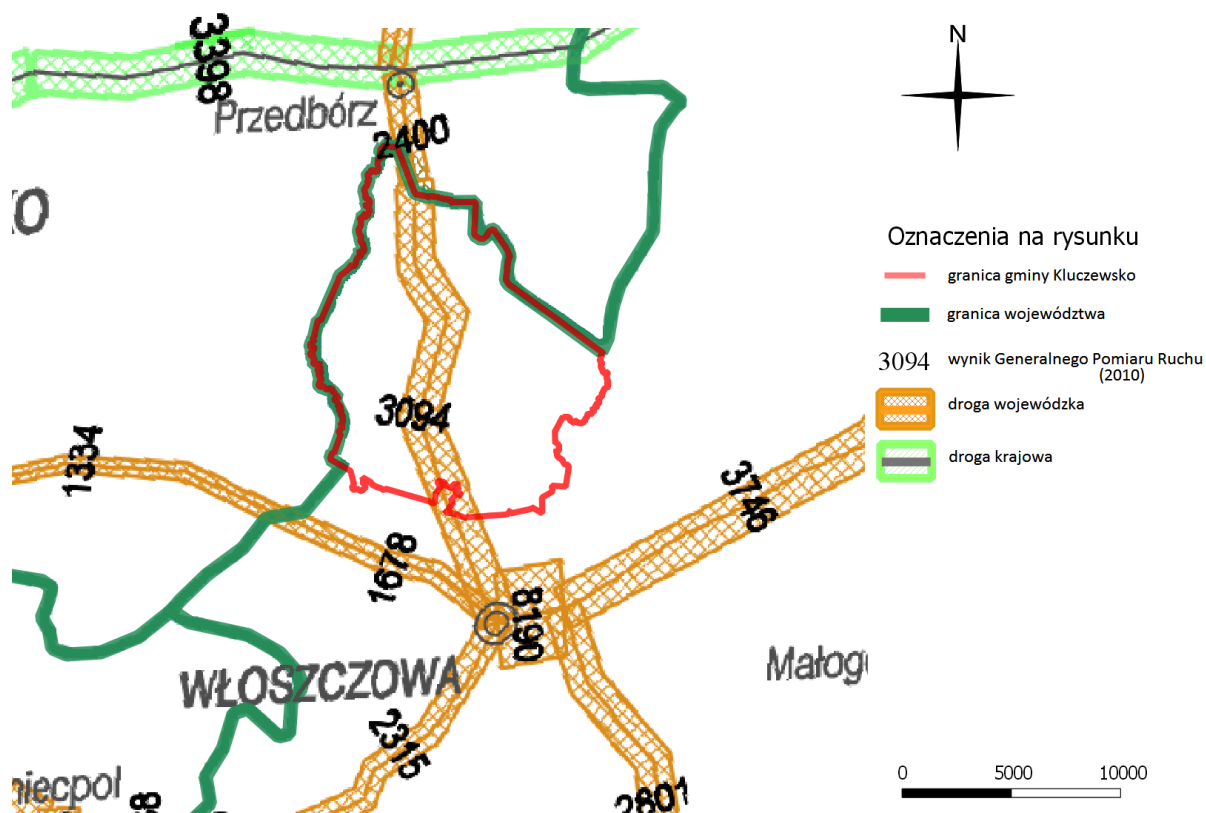
Analizując zmiany w natężeniu ruchu pojazdów mechanicznych na badanym odcinku drogi wojewódzkiej oraz mając na uwadze postępujący rozwój społeczno - gospodarczy przewidywać można, iż w przyszłości dojdzie do wzrostu liczby pojazdów mechanicznych poruszających się po drogach znajdujących się w granicach gminy Kluczewsko.

Tab. 29. Zestawienie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu dla drogi wojewódzkiej nr 742 [liczba pojazdów/dobę] w roku 2010.

Nazwa odcinka	Rodzaj pojazdów	Liczba pojazdów w ciągu doby
Granica województwa - Włoszczowa	motocykle	40
	samochody osobowe, mikrobusy	2213
	lekkie samochody ciężarowe	377
	samochody ciężarowe	430
	autobusy	22
	ciągniki rolnicze	12
	OGÓŁEM	3094

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu dla dróg wojewódzkich w roku 2010.

Rys. 2. Średni dobory ruch pojazdów na badanych odcinkach drogi wojewódzkiej nr 742 w obrębie gminy Kluczewsko.

Źródło: pracowanie własne na podstawie <http://www.gddkia.gov.pl>

Na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu, za pomocą badania trendów, wykonywane są prognozy ruchu dla zamiejskich sieci dróg krajowych i wojewódzkich do roku 2020. Prognozy te zakładają, że nie zajdą żadne zmiany oraz nie wystąpią istotne czynniki mogące mieć wpływ na zmiany zachowań komunikacyjnych. Z obliczeń tych wynika, iż nie przewiduje się, aby do roku 2020 natężenie ruchu pojazdów mechanicznych na badanym odcinku drogi wojewódzkiej przekroczyło poziom 4000 pojazdów na dobę.⁷⁸

7.1.2. Komunikacja kolejowa

Przez niewielki fragment południowo – wschodniej części gminy Kluczewsko przebiega linia kolejowa – **Centralna Magistrala Kolejowa** relacji Warszawa – Katowice (linia kolejowa nr 4). Jest to zelektryfikowana linia dwutorowa, która przebiega przez województwo mazowieckie, łódzkie, świętokrzyskie i śląskie. Jest ona jedną z części międzynarodowego korytarza transportowego E 65. W skali kraju linia ta stanowi połączenie Gdyni i Gdańska przez centralną Polskę z południową granicą państwa w Zwardoniu i Zebrzydowicach. Linia ta ma zostać przygotowana do kolei dużych prędkości, obecnie prowadzi znaczny ruch składów towarowych oraz szybkich pociągów osobowych. Centralna Magistrala Kolejowa jest uwzględniana w projekcie kolei dużych prędkości i poddawana jest modernizacji na odcinku Grodzisk Mazowiecki – Kraków/Katowice – Zwardoń/Zebrzydowice – granica państwa. Przez obszar

⁷⁸ <http://siskom.waw.pl/nauka-gpr.htm>

gminy Kluczewsko linia ta przebiega przez obręb Zabrodzie, w oddaleniu od terenów zabudowanych. W granicach gminy nie znajduje się stacja kolejowa ani przystanek osobowy. Najbliżej położoną stacją kolejową jest Włoszczowa Północ.⁷⁹

Jak wynika z informacji przekazanych przez PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. Zakład Linii Kolejowych w Kielcach, Centralną Magistralą Kolejową na odcinku przebiegającym przez teren gminy Kluczewsko nie są przewożone towary niebezpieczne.

7.1.3. Komunikacja publiczna

Pasażerska komunikacja autobusowa prowadzona jest przez PKS i obsługuje ważniejsze ciągi drogowe w gminie.

Jak wynika z Uchwały Nr XIV/28/2012 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 29 czerwca 2012 r. w sprawie określenia przystanków komunikacyjnych, których właścicielem lub zarządzającym jest Gmina Kluczewsko oraz zasad korzystania przez przewoźników z tych przystanków, w przestrzeni jednostki funkcjonuje 60 przystanków (Tab.29.). Z zestawienia wynika, iż aż 90% wszystkich przystanków nie posiada zatoki. Niemal 70% wszystkich przystanków jest wyposażonych w zadaszne wiaty.

Tab. 30. Wykaz przystanków komunikacyjnych w Gminie Kluczewsko.

Nazwa miejscowości	Występowanie wiaty	Występowanie zatoki	Droga, przy której mieści się przystanek
Bobrowniki	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Bobrowniki	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Bobrowska Wola	NIE	NIE	gminna nr 001188T
Bobrowska Wola	NIE	NIE	gminna nr 001188T
Boża Wola	NIE	NIE	gminna nr 001187T
Boża Wola	NIE	NIE	gminna nr 001187T
Brzeście	TAK	NIE	wojewódzka nr 742
Brzeście	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Cięmiętniki	TAK	TAK	powiatowa nr 252T
Cięmiętniki	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Dobromierz	TAK	NIE	wojewódzka nr 742
Dobromierz	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Jakubowice	TAK	NIE	powiatowa nr 252T
Jakubowice	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Jakubowice	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Jakubowice	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Januszewice	TAK	TAK	powiatowa nr 252T
Januszewice	NIE	NIE	powiatowa nr 252T

⁷⁹ http://www.pkp.pl/files/mapa_linii_kolejowych.pdf

PROJEKT STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY KLUCZEWSKO
UWARUNKOWANIA

Jeżowiec	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Jeżowiec	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Kluczewsko	TAK	NIE	wojewódzka nr 742
Kluczewsko	TAK	NIE	wojewódzka nr 742
Kluczewsko	NIE	NIE	powiatowa nr 251T
Kluczewsko	NIE	NIE	powiatowa nr 251T
Kolonia Mrowina	TAK	NIE	powiatowa nr 254T
Kolonia Mrowina	NIE	NIE	powiatowa nr 254T
Komorniki	TAK	NIE	powiatowa nr 252T
Komorniki	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Komparzów	TAK	NIE	powiatowa nr 245T
Komparzów	NIE	NIE	powiatowa nr 245T
Koprusza	TAK	NIE	wojewódzka nr 742
Koprusza	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Łączyna Wola	TAK	NIE	powiatowa nr 254T
Łączyna Wola	NIE	NIE	powiatowa nr 254T
Miedziana Góra	NIE	NIE	gminna nr 001190T
Miedziana Góra	NIE	NIE	gminna nr 001190T
Mrowina	TAK	NIE	powiatowa nr 255T
Mrowina	NIE	NIE	powiatowa nr 255T
Mrowina-Kolonia	TAK	NIE	powiatowa nr 255T
Mrowina-Kolonia	NIE	NIE	powiatowa nr 255T
Pilczyca	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Pilczyca	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Pilczyca	TAK	NIE	wojewódzka nr 742
Pilczyca	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Pilczyca	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Pilczyca	NIE	NIE	powiatowa nr 252T
Rączki	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Rączki	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Rączki	NIE	NIE	wojewódzka nr 742
Rączki	TAK	TAK	wojewódzka nr 742
Rzewuszyce	NIE	TAK	powiatowa nr 251T
Rzewuszyce	NIE	NIE	powiatowa nr 251T
Rzewuszyce	TAK	TAK	powiatowa nr 251T
Rzewuszyce	NIE	NIE	powiatowa nr 251T

Rzewuszyce	TAK	NIE	powiatowa nr 251T
Rzewuszyce	NIE	NIE	powiatowa nr 251T
Stanowiska	TAK	TAK	województwa nr 742
Stanowiska	NIE	NIE	województwa nr 742
Zalesie	NIE	NIE	gminna relacji Zalesie - Krogulec
Zalesie	NIE	NIE	gminna relacji Zalesie - Krogulec

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Uchwały Nr XIV/28/2012 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 29 czerwca 2012r. w sprawie określenia przystanków komunikacyjnych, których właścicielem lub zarządzającym jest Gmina Kluczewsko oraz zasad korzystania przez przewoźników z tych przystanków

7.1.4. Szlaki turystyczne

Przebieg gminy Kluczewsko jest atrakcyjny pod względem turystycznym. Gmina posiada cenne walory przyrodnicze (2 rezerваты przyrody, Obszary Natura 2000, Park Krajobrazowy, Obszar Chronionego Krajobrazu, meandrujące rzeki Pilica i Czarna Włoszczowska), krajobrazowe (urozmaicony krajobraz w północno – wschodniej części gminy) oraz kulturowe (obiekty wpisane do rejestru zabytków). Sprzyjające uwarunkowania przyczyniają się do rozwoju lokalnego zagospodarowania turystycznego, jednym z jego elementów są wyznaczone szlaki turystyczne. W przestrzeni gminy występują zarówno turystyczne szlaki piesze, rowerowe oraz wodne.

Szlaki piesze:

W gminie Kluczewsko zostały wyznaczone 4 piesze szlaki turystyczne:

- czarny szlak turystyczny prowadzący z Białego Brzegu do Mrowiny: jest to szlak łącznikowy o długości 11 km. Swój początek ma w dawnej stacji harcerskiej w Mrowinie, dalej biegnie przez Dobromierz, rezerваты Murawy Dobromierskie i Bukowa góra, dalej doliną Strugi do Białego Brzegu (stacji ZHP)⁸⁰;
- niebieski szlak turystyczny prowadzący z Białego Brzegu, przez Kopalinę do Mrowiny (o długości 5km);
- zielony szlak turystyczny z Rączek do Wojciechowa: szlak o długości 25 km. Prowadzi z miejscowości Rączki (przystanek PKS) w kierunku rezerwatów Bukowa Góra i Murawy Dobromierskie, przez miejscowość Kowale w kierunku Krzemyczej Góry i dochodzi do granicy województwa świętokrzyskiego i łódzkiego. Na terenie województwa łódzkiego dochodzi do miejscowości Józefów, dalej na górę Fajna Ryba. Następnie przez Góry Suche, Góry Mokre, rezerwat Piskorzeniec, miejscowość Borowa do Wojciechowa. Odcinek świętokrzyski stanowi 5,3 km⁸¹;
- niebieski szlak turystyczny rzeki Pilicy: jego całkowita długość wynosi 121 km, przez teren gminy Kluczewsko przebiega zaledwie jego niewielki fragment. Szlak prowadzi z Piotrkowa Trybunalskiego do Krzętowa. Z Piotrkowa kieruje się do Borkowic Mokrych, rezerwatu Lubiaszów, Smardzewic, Zarzęcina, Sulejowa, Przedbórz. Od Przedborza kieruje się w stronę wsi Chałupy. Następnie dochodzi do stacji harcerskiej Biały Brzeg w gminie Kluczewsko, która stanowi również odejście szlaku czar-

⁸⁰ <http://www.znpek.com.pl/turystyka>

⁸¹ <http://www.znpek.com.pl/turystyka>

nego, i prowadzi przez Mrowinę (nieistniejącą stanicę harcerską, dojście szlaku czarnego) i Piaski do Krzętowa. Szlak doliny Pilicy może być wykorzystywany jako pieszy, rowerowy, konny lub narciarstwa biegowego.⁸²

Szlaki rowerowe:

- szlak rowerowy „Lasami dookoła Włoszczowy”: jest to oznakowany kolorem czerwonym szlak o długości 81 km. Rozpoczyna się on na południe od Włoszczowy i prowadzi przez lokalne atrakcje. Na teren gminy Kluczewsko wkracza od strony południowo – wschodniej do miejscowości Zabrodzie. Dalej prowadzi przez miejscowość Zmarłe, Kluczewsko i Komparzów. Opuszcza teren gminy i prowadzi do Kurzelowa a następnie przez kolejne miejscowości tworząc szlak zamknięty. Szlak ten ze względu na swą znaczną długość może zostać podzielony na kilka krótszych odcinków. Trasa przebiegająca przez gminę Kluczewsko została włączona do proponowanego odcinka o długości 32,2km, którego przebieg jest następujący: Włoszczowa – Międzylesie – Motyczno – Jamskie – Zabrodzie – Zmarłe – Kluczewsko – Komparzów – Kurzelów – Danków Duży – Włoszczowa.⁸³ Tak wyznaczona trasa prowadzi przez najciekawsze okolice Włoszczowy i umożliwia obcowanie z lokalnymi walorami krajobrazowymi, przyrodniczymi i kulturowymi. Tabliczki, którymi oznakowano szlak w dużej części już nie istnieją.
- rowerowy szlak pielgrzymkowy „Miejsca Mocy”: szlak ten łączy miejsca kultu religijnego, sanktuaria maryjne oraz inne ważne obiekty sakralne zlokalizowane w województwie świętokrzyskim. Wśród 30 przystanków na szlaku „Miejsca Mocy” 7 znajduje się w powiecie włoszczowskim.⁸⁴ Żaden z tych obiektów nie znajduje się na terenie gminy Kluczewsko, trasa poprowadzona przez jej obszar prowadzi od Kurzelowa przez Komparzów i Kluczewsko w kierunku Oleszna;
- na terenie gminy Kluczewsko znajduje się fragment szlaku rowerowego gminy Przedbórz „Biały Brzeg”. Swój początek bierze on w miejscowości Chałupy, prowadzi przez Biały Brzeg i kończy się na drodze wojewódzkiej nr 742. Jego długość wynosi 3,7 km. W miejscu jego zakończenia rozpoczyna się niebieski szlak rowerowy „Góry Przedborskie”, który przebiega przez niewielki fragment gminy Kluczewsko, na północ od miejscowości Kowale.

Szlaki wodne:

- szlak wodny Pilicy: na Pilicy został wyznaczony i oznakowany szlak kajakowy, którego długość wynosi 228 km. Szlak wykorzystuje walory kulturowe, krajobrazowe i wypoczynkowe dorzecza Pilicy. Trasa jest wystarczająco oznakowana, wzdłuż rzeki rozwija się odpowiednio przystosowana baza turystyczna (wypożyczalnie sprzętu wodnego, miejsca biwakowe). Początek trasy znajduje się w Szczekocinach, jednak popularniejszym miejscem rozpoczynania spływu jest Maluszyn. Aby dopłynąć do ujścia Pilicy do Wisły potrzeba ok. 10 dni. Łatwiejszym odcinkiem jest Maluszyn – Sulejów, którego pokonanie zajmuje 5 dni. Proponowaną trasą jednodniową jest Maluszyn – Krzętów. Wszystkie proponowane odcinki prowadzą przez odcinek Pilicy znajdujący się w granicach gminy Kluczewsko.

⁸² Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009 – 2015 dla Lokalnej Grupy Działania Region Włoszczowski

⁸³ <http://www.powiat-wloszczowa.pl/index.php?akcja=aktualnosci&aktual=256>

⁸⁴ Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009 – 2015 dla Lokalnej Grupy Działania Region Włoszczowski

Na Czarnej Włoszczowskiej nie został wyznaczony szlak kajakowy jednak tym ciekim również odbywają się spływy kajakowe.

Szlaki konne:

Przez teren gminy Kluczewsko przebiega fragment łódzkiego szlaku konnego im. mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” – jego 18 odcinek, który jest częścią długiej na prawie 1500 km pętli zewnętrznej Łódzkiego Szlaku Konnego. Odcinek ten wiedzie od gospodarstwa agroturystycznego w Łęgu Ręczyńskim do gospodarstwa agroturystycznego w Krzętowie. Na teren gminy Kluczewsko wkracza na północ od Bożej Woli, okrąża Dobromierz, prowadzi przez tereny leśne okolic Mrowiny i wykracza poza granice gminy w stronę Krzętowa.⁸⁵

7.1.5. Podsumowanie

Obecny układ komunikacyjny gminy Kluczewsko jest wystarczający. Uzupełniająca się wzajemnie sieć dróg różnych klas zapewnia możliwość dotarcia do wszystkich miejscowości gminnych. Możliwość zewnętrznych powiązań komunikacyjnych zapewnia droga wojewódzka nr 742, która jednocześnie zwiększa szanse rozwojowe gminy. Stan większości dróg na terenie gminy jest zadowalający.

Przebiegająca przez gminę droga wojewódzka może stanowić zagrożenie ze względu na poziom emitowanego przez ruch pojazdów mechanicznych hałasu. Dlatego też proponuje się ograniczenie intensywności zabudowy na terenach jej towarzyszących a dla obiektów już jej towarzyszących zastosowanie elementów ochrony akustycznej (nowoczesna stolarka okienna, zieleń izolacyjna). Dla zwiększenia bezpieczeństwa pieszych zaleca się tworzenie chodników w miejscowościach przez które przebiega ta trasa.

Pewnym ograniczeniem dla rozwoju przestrzennego gminy jest przebiegająca przez jej południowo – wschodni fragment trasa Centralnej Magistrali Kolejowej. W jej sąsiedztwie nie powinna być lokalizowana zabudowa mieszkaniowa.

Gmina Kluczewsko cechuje się występowaniem wyznaczonych licznych tras turystycznych o różnorodnym charakterze. Odbywający się nimi ruch turystyczny stanowi szansę dla promocji i rozwoju gminy.

7.2. Gospodarka wodno - ściekowa

7.2.1. Zaopatrzenie w wodę

Sieć wodociągowa w gminie Kluczewsko obejmuje 119,2 km rurociągów sieci rozdzielczej i 1260 przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania. Zwodociągowanie gminy kształtuje się na poziomie 66,1%. Poziom ten od 2008 roku zwiększył się o 2,4%.⁸⁶

Wodociąg zasilany jest z ujęć wód podziemnych zlokalizowanych w miejscowościach Kluczewsko, Boża Wola, Dobromierz, Bobrowniki, Zalesie, które czerpią wodę z poziomów kredowych i jurajskich.

W Kluczewsku woda pobierana jest z dwóch studni na podstawie pozwolenia wodnoprawnego Nr ROL.II.6223-3/07. Jak wynika z decyzji wydanej przez Starostwo Powiatowe we Włoszczowie dla tego ujęcia została wyznaczona strefa ochrony bezpośredniej oraz we-

⁸⁵ <http://www.wsiodle.lodzkie.pl/pl-def/cms/>

⁸⁶ http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

wewnętrzna i zewnętrzna strefa ochrony pośredniej. Zgodnie z poprzednią nowelizacją ustawy prawo wodne z dnia 5 stycznia 2011 r. od stycznia 2013r. przestała obowiązywać strefa ochrony pośredniej ujęcia wód podziemnych. Woda pobierana z tego ujęcia nie wymaga uzdatniania.

W Dobromierzu woda pobierana jest z trzech studni na podstawie pozwolenia wodnoprawnego Nr ROL.II.6341.9.2012II. Jak wynika z decyzji wydanej przez Starostwo Powiatowe we Włoszczowie dla tego ujęcia została wyznaczona strefa ochrony bezpośredniej oraz wewnętrzna i zewnętrzna strefa ochrony pośredniej. Zgodnie z poprzednią nowelizacją ustawy prawo wodne z dnia 5 stycznia 2011 r. od stycznia 2013r. przestała obowiązywać strefa ochrony pośredniej ujęcia wód podziemnych. Woda pobierana z tego ujęcia nie wymaga uzdatniania.

Tab. 31. Stan wykorzystania wód podziemnych przez ujęcia znajdujące się w gminie Kluczewsko.

Ujęcie	Zatwierdzone zasoby eksploatacyjne	Poziom ujmowanych wód	Występowanie strefy ochrony bezpośredniej	Zaopatrywane wsie
Kluczewsko	60,0 m ³ /h	Cr3	tak	Kluczewsko, Komparzów, Rzewuszyce, Komorniki, Januszewice, Jakubowice, Brzeście, Zmarłe, Zabrodzie
Dobromierz	45,0 m ³ /h	Cr1	tak	Dobromierz, Jeżowiec, Rączki, Łączyna Wola, Kolonia Łączyna Wola, Mrowina, Kolonia Mrowina
Bobrowniki	15,0 m ³ /h	Brak danych	tak	Bobrowniki, Ciemiętniki wraz z przysiółkami
Zalesie	22,0 m ³ /h	Cr3	tak	Zalesie, Lubicz, Jeżowiec, Boża Wola
Boża Wola	6,0 m ³ /h	J	tak	Boża Wola

Źródło: Opracowanie własne na podstawie obowiązujących na dzień 24.10.2012r. pozwoleń wodnoprawnych.

W Bobrownikach woda pobierana jest z trzech studni na podstawie pozwolenia wodnoprawnego Nr ROL.II.6223/26/01 i nie wymaga uzdatniania.

W Zalesiu woda pobierana jest z trzech studni na podstawie pozwolenia wodnoprawnego Nr ROL.III.6223/21/05 i nie wymaga uzdatniania.

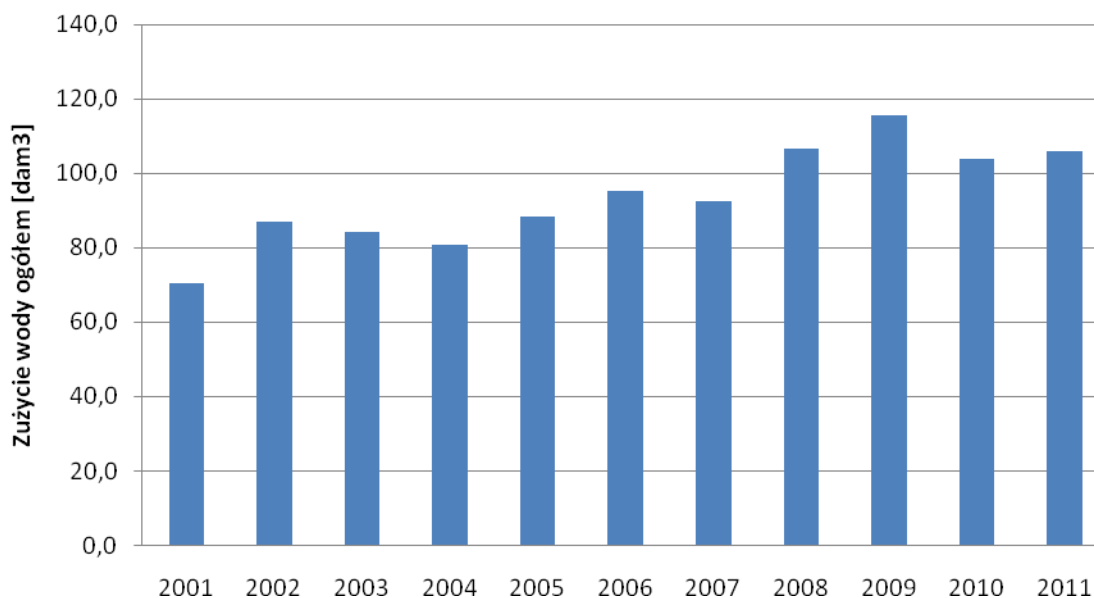
W Bożej Woli woda pobierana jest z trzech studni na podstawie pozwolenia wodnoprawnego Nr ROL.II.6223/27/01 i nie wymaga uzdatniania.

W gminie Kluczewsko zużycie wody w 2011 roku na potrzeby eksploatacji sieci wodociągowej wynosiło 106 dam³, na potrzeby gospodarstw domowych wykorzystano 101,8 dam³. Analizując poziom zużycia wody w gminie Kluczewsko w okresie 2001 – 2011 zauważyć można jego sukcesywny wzrost do roku 2009, po którym nastąpił wyraźny spadek w roku

2010 (103,9dam³) i niewielki wzrost w 2011. Przyczyną zmniejszenia zużycia wody może być wzrost świadomości ekologicznej społeczeństwa i wdrażanie programów racjonalnego korzystania z zasobów wodnych.

W gminie nie wykorzystywano wód na potrzeby przemysłu ani rolnictwa i leśnictwa. Zużycie wody w gospodarstwach domowych na jednego mieszkańca gminy kształtuje się na poziomie 18,8 m³, zużycie wody na jednego korzystającego z sieci wodociągowej oszacowane jest na 29,1 m³.⁸⁷

Wyk. 4. Przeciętne roczne zużycie wody w gminie Kluczewsko w latach 2001 – 2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

7.2.2. Odprowadzanie ścieków sanitarnych

W gminie Kluczewsko występuje zorganizowany system odprowadzania ścieków, w roku 2011 długość czynnej sieci kanalizacyjnej miała 43,7 km, liczba przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych wynosiła 669. Do sieci kanalizacyjnej w 2011 roku podłączonych było 40% mieszkańców, co stanowi wyraźną dysproporcję między poziomem zwodociągowania (66,1). Podkreślić należy, iż na przestrzeni ostatnich lat poziom skanalizowania gminy systematycznie rósł, w 2002r wynosił zaledwie 14,8%.

W gminie Kluczewsko funkcjonują 2 oczyszczalnie ścieków: w Kluczewsku i Dobromierzu. W Kluczewsku występuje oczyszczalnia typu mechaniczno – biologicznego, której maksymalna przepustowość wynosi 240m³/dobę. Odbiera ona nieczystości z miejscowości gminnej Kluczewsko, Pilczyca, Jakubowice, Januszewice, Komorniki, Rzewuszyce. Oczyszczone w niej ścieki kierowane są do rowu melioracyjnego a następnie do rzeki Czarnej Włoszczowskiej na podstawie pozwolenia wodnoprawnego Nr ROL.II.6223/17/01.

Oczyszczalnia mechaniczno – biologiczna w Dobromierzu, o maksymalnej przepustowości 200 m³/dobę, odprowadza oczyszczone ścieki do rowu melioracyjnego a następnie do rzeki Pilicy na podstawie pozwolenia wodno prawnego Nr ROL.II.6223/28/01. Została ona wybu-

⁸⁷ http://www.stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks

dowana dla potrzeb miejscowości Dobromierz, Jeżowiec, Rączki, Mrowina, Kolonia Łączyna Wola.

W ciągu roku z terenu gminy Kluczewsko odprowadzonych zostaje 56 dam³ ścieków. Liczba ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków wynosi 2400.

W pozostałych miejscowościach gminy Kluczewsko ścieki gromadzone są w podziemnych zbiornikach asenizacyjnych i za pomocą taboru asenizacyjnego wywożone do lokalnych oczyszczalni ścieków. Rozwój sieci kanalizacyjnej na terenach o zabudowie rozproszonej i samotniczej nie posiada ekonomicznego uzasadnienia, w przestrzeni gminy występują jednak skupione osady, którym należy zapewnić możliwość włączenia do zbiorczego systemu odprowadzania nieczystości.

Na terenie gminy pojedynczo pojawiają się przydomowe oczyszczalnie ścieków.

Na terenie gminy istnieje zagrożenie przenikania szkodliwych substancji z nieszczelnych zbiorników asenizacyjnych do warstw wodonośnych. Dotychczas nie została wykonana gminna ewidencja bezodpływowych zbiorników magazynujących ścieki.

7.2.3. Odprowadzanie ścieków deszczowych

Na terenie gminy Kluczewsko nie występuje zbiorczy system odprowadzania wód deszczowych. Wody opadowe odprowadzane są bezpośrednio do gruntu. Wody opadowe z większości dróg publicznych odprowadzane są do rowów odwadniających i następnie kierowane są do lokalnych rzek, cieków lub zbiorników wodnych. Wody opadowe odprowadzane w ten sposób nie są podczyszczane.

7.3. Gospodarka energetyczna

7.3.1. Zaopatrzenie w energię elektryczną

Zasilanie gminy Kluczewsko w energię elektryczną odbywa się poprzez magistralne napowietrzne linie 15kV, które są wyprowadzane z dwóch stacji 110/15kV:

- „Przedbórz” zlokalizowanej przy ulicy Cegielnianej w Przedborzu,
- „Oleszno” zlokalizowanej na terenie oddziału Skarżysko – Kamienna.

Od istniejącego systemu linii elektroenergetycznych średniego napięcia odchodzą linie elektroenergetyczne niskich napięć, które doprowadzają energię elektryczną do indywidualnych odbiorców. Na obszarze gminy funkcjonuje 35 stacji transformatorowych, które służą transformacji średniego napięcia na użytkowe napięcie niskie. Sieć elektroenergetyczna niskiego napięcia przyjmuje formę napowietrzną i kablową.

Wsparciem dla lokalnej sieci elektroenergetycznej są elektrownie wiatrowe występujące na terenie miejscowości Kluczewsko i Rzewuszyce. W miejscowości gminnej znajdują się dwie

Tab. 32. Zestawienie stacji transformatorowych znajdujących się na terenie gminy

Lp.	Nazwa	Numer	Lp.	Nazwa	Numer
1.	Biały	5-0203	36.	Kluczewsko	5-0989
2.	Bobrowniki	5-0362	37.	Kluczewsko	5-1037
3.	Bobrowska	5-0501	38.	Kol. Mrowina	5-0679
4.	Bobrowska	5-0502	39.	Komorniki	5-0373

5.	Bobrowska	5-0354	40.	Komorniki	5-1291
6.	Boża	5-0365	41.	Komparzów	5-0392
7.	Boża	5-0288	42.	Komparzów	5-0974
8.	Brzeście	5-0334	43.	Krzętów	5-0817
9.	Ciemiętniki	5-0357	44.	Krzętów	5-0816
10.	Ciemiętniki	5-0356	45.	Krzętów	5-0596
11.	Ciemiętniki	5-1062	46.	Krzętów	5-0597
12.	Dąbrowa	5-0351	47.	Łączyna	5-0360
13.	Dąbrowy	5-0504	48.	Miedziana	5-0355
14.	Dobromierz	5-0363	49.	Mrowina	5-0601
15.	Dobromierz	5-0916	50.	Mrowina	5-0677
16.	Dobromierz	5-0988	51.	Mrowina	5-0361
17.	Dobromierz	5-0894	52.	Nowiny	5-0372
18.	Dobromierz	5-0368	53.	Pilczyca	5-0352
19.	Dobromierz	5-0894	54.	Pilczyca	5-0385
20.	Dobromierz	5-0932	55.	Praczka	5-0350
21.	Dobromierz	5-0931	56.	Rączki	5-0369
22.	Dobromierz	5-0292	57.	Rączki	5-1063
23.	DOBROMIĘS	5-A075	58.	Rączki	5-0857
24.	Gradek	5-0856	59.	Rzewuszyce	5-0407
25.	Henryków	5-0282	60.	Rzewuszyce	5-0406
26.	Jakubowice	5-0370	61.	Stanowiska	5-0353
27.	Januszewice	5-0371	62.	Stanowiska	5-0358
28.	Jeżowiec	5-0675	63.	Stanowiska	5-0303
29.	Jeżowiec	5-0364	64.	Stanowiska	5-0359
30.	Jeżowiec	5-0289	65.	Tartak	5-A070
31.	Józefów	5-0285	66.	TRANS-PIACH	5-A103
32.	Józefów	5-0286	67.	Wymysłów	5-0341
33.	Kluczewsko	5-0375	68.	Wymysłów	5-0386
34.	Kluczewsko	5-0687	69.	Zabrodzie	5-0377
35.	Kluczewsko	5-0374	70.	Zalesie	5-0366
			71.	Zmarłe	5-0376

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PGE Oddział Łódź – Teren.

turbiny wiatrowe o łącznej mocy prądotwórczej 500kW, które poprzez stację transformatorową i przyłącza kablowe przekazują wytwarzaną energię do sieci. Turbina wiatrowa w Rzewuszychach posiada moc prądotwórczą 75kW.

7.3.2. Zaopatrzenie w gaz

Przez teren gminy Kluczewsko nie przebiegają sieci magistralne gazu ziemnego. Obszar gminy nie jest zasilany w gaz przewodowy.

7.3.3. Zaopatrzenie w ciepło

Na terenie gminy Kluczewsko nie występuje zorganizowany system grzewczy. Zaopatrzenie w ciepło odbywa się z indywidualnych kotłowni, które w większości opalane są węglem kamiennym i drewnem. Tego typu rozproszone źródła niskiej emisji powodują w okresach grzewczych znaczny wzrost poziomu zanieczyszczeń w powietrzu.

7.4. Gospodarka odpadami

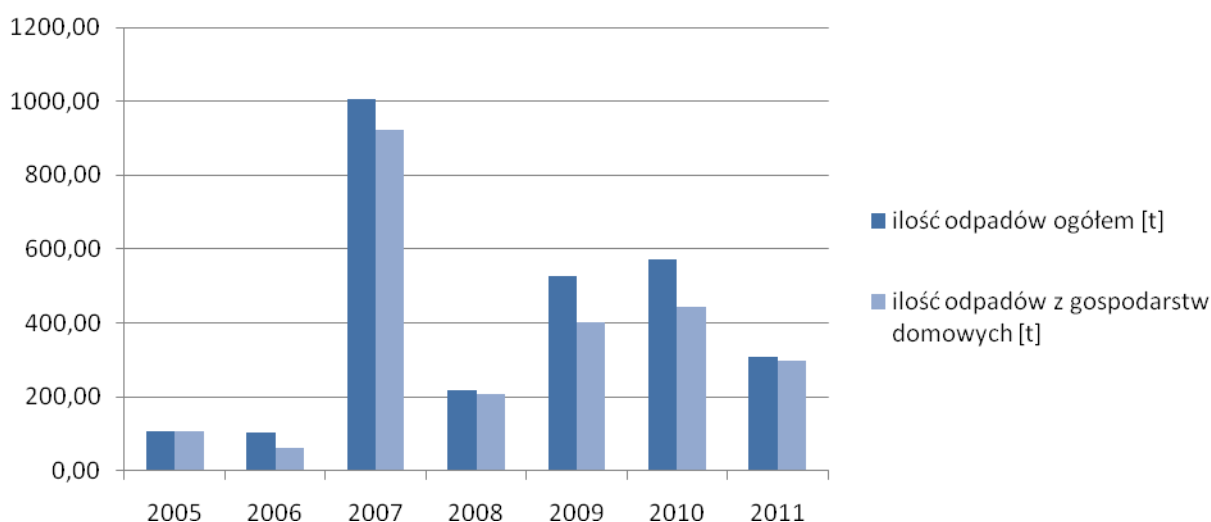
W gminie Kluczewsko obowiązuje *Regulamin utrzymania czystości i porządku na terenie Gminy kluczewsko*. Został on opracowany zgodnie z nowymi przepisami prawnymi, z których wynika, że za zbiórkę odpadów z terenu gminy odpowiadają władze samorządowe, które w tym celu przeprowadzają przetarg i wskazują podmioty odpowiedzialne za wywóz nieczystości z terenu gminy. Zmiana systemu organizacji wywozu śmieci nastąpiła z dniem 1 lipca 2013 roku. Zgodnie z nowo obowiązującymi zasadami, których celem było dostosowanie polskich regulacji do standardów europejskich oraz wdrożenie unijnych dyrektyw, w gminie obowiązują odmienne stawki za wywóz śmieci dla odpadów posegregowanych i nieposegregowanych.

Jak wynika ze znowelizowanego systemu gospodarki odpadami w gminie od lipca zaczął funkcjonować Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych w miejscowości Jeżowiec.

Na terenie gminy nie występują instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów.

W trakcie inwentaryzacji nie stwierdzono występowania na terenie gminy Kluczewsko wyraźnie widocznych dzikich wysypisk śmieci.

Wyk. 5. Ilość odpadów wytworzonych na terenie gminy Kluczewsko w latach 2005 – 2011, z wyróżnieniem ilości odpadów z gospodarstw domowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wraz z rozwojem społeczno – gospodarczym oraz postępowaniem cywilizacyjnym przewiduje się wzrost ilości wytwarzanych odpadów na terenie gminy Kluczewsko. Od roku 2012 gospodarkę odpadami reguluje Ustawa z dnia 13 września 1996r. o utrzymaniu czystości (Dz. U. z

2012 r. poz. 391 wraz z późn zm). Z jej zapisów wynika, iż gospodarka odpadami powinna być prowadzona w oparciu o Krajowy plan gospodarki odpadami i zgodnie z Planem gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego na lata 2012 - 2018.

7.5. Obsługa telekomunikacyjna

Na terenie gminy Kluczewsko obsługa telekomunikacyjna odbywa się za pośrednictwem sieci napowietrznych i kablowych. Na terenie gminy Kluczewsko zlokalizowana jest Stacja Linii Radiowych w Jeżowcu.

7.6. Podsumowanie

Gmina Kluczewsko nie jest jednorodna pod względem wyposażenia infrastrukturalnego. W wystarczającym stopniu pokryte są jej potrzeby w zakresie zaopatrzenia użytkowników w energię elektryczną. Poziom zwodociągowania gminy (66,1%) oznacza, że zaopatrzenie w wodę z sieci dostępne jest w większych miejscowościach, pojedyncze niewielkie osady i przysiółki nie posiadają podłączenia do wodociągu. Gmina jest w niewystarczającym stopniu zainwestowana pod względem kanalizacji. Sytuacja ta niesie ze sobą zagrożenia związane z nielegalnym zrzutem ścieków do lokalnych wód powierzchniowych oraz przenikania szkodliwych związków do warstw wodonośnych.

Na terenie gminy Kluczewsko pożądanym zjawiskiem byłoby zwiększenie stopnia wykorzystywania bardziej ekologicznych sposobów grzewczych, które w mniejszym stopniu przyczyniałyby się do wytwarzania niskiej emisji zanieczyszczeń powietrza, np. wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

Sieć kanalizacji deszczowej jest zdecydowanie niewystarczająca, większość terenów, zwłaszcza dróg i ulic w gminie wymaga wyposażenia w sieć i urządzenia podczyszczające wody spływające z tych obszarów przed odprowadzeniem ich do cieków naturalnych.

Kwestią istotną dla rozwoju przestrzennego gminy Kluczewsko jest dążenie do ograniczania nadmiernego rozpraszania zabudowy, które powoduje konieczność ponoszenia dodatkowych nakładów finansowych związanych z budową sieciowej infrastruktury technicznej.

8. Dotychczasowa polityka przestrzenna gminy

8.1. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne w gminie Kluczewsko - stan prawny

Polski system planowania przestrzennego, zgodnie z Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz. U. 2012 r. poz. 647, z późn. zm.) przyznaje najszersze kompetencje w kształtowaniu zasad zagospodarowania przestrzeni na danym obszarze samorządowi gminnemu i przewiduje następujące instrumenty planistyczne, z których korzysta dla kształtowanie polityki przestrzennej gmina Kluczewsko:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego - gmina Kluczewsko posiada Studium przyjęte Uchwałą Nr XIII/10/2000 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 3 kwietnia 2000r;
- Decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu – wójt gminy Kluczewsko wydaje ich ok 20 – 30 rocznie.

Gmina Kluczewsko nie posiada opracowanego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru ani dla poszczególnych jej fragmentów. W trakcie opracowywania jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu wydobywania piasku w miejscowości Zmarłe (obręb Rzewuszyce).

8.1.1. Dotychczas obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko wykonane zostało w 2000 roku i zatwierdzone uchwałą Nr XIII/10/2000 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 3 kwietnia 2000r. Tekst Studium... dotyczący kierunków zagospodarowania, zatytułowany „*Kierunki i polityka zagospodarowania przestrzennego gminy*”, podzielony jest na dwie części: kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko i polityka przestrzenna gminy Kluczewsko.

W części pierwszej, na podstawie analizy uwarunkowań, określone zostały kierunki rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko:

- *Racjonalne korzystanie z zasobów środowiska przyrodniczego z uwzględnieniem zasad jego ochrony i rekultywacji.*
- *Ochrona środowiska kulturowego gminy, budowa ścieżek rowerowych oraz rozwinięcie informacji turystycznej mających na celu rozwój i obsługę turystyki oraz wypoczynku.*
- *Stworzenie warunków dla zaspakajania potrzeb społeczności lokalnej w zakresie budownictwa mieszkaniowego.*
- *Poprawa wyposażenia sołectw w obiekty i urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej.*
- *Stworzenie warunków dla rozwoju działalności handlowo-produkcyjnej i usługowej inwestorów.*
- *Ochrona rolniczej przestrzeni produkcyjnej.*

- *Systematyczna modernizacja i poprawa parametrów technicznych sieci dróg gminnych.*

Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko są sformułowane dość ogólnie, w dalszym ciągu są one aktualne. Uszczegółowieniem ich realizacji są zapisy zawarte w drugiej części dokumentu, dotyczącej polityki przestrzennej gminy, w której określone zostały:

- *obszary objęte lub wskazane do objęcia ochroną (obszary i obiekty chronione na podstawie: przepisów o ochronie dóbr kultury, przepisów o ochronie przyrody, przepisów o ochronie gruntów rolnych i leśnych, prawa geologicznego i górniczego, przepisów o ochronie wód)*
- *działania w zakresie ochrony lokalnych wartości środowiska przyrodniczego i przeciwdziałanie zagrożeniom środowiskowym.*
- *zasady ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej.*
- *działania dotyczące rehabilitacji i przekształceń w terenach zabudowanych.*
- *zasady przeznaczania terenów do zabudowy, w celu zaspokojenia potrzeb społeczności lokalnej w tym zakresie.*
- *kierunki rozwoju komunikacji i infrastruktury technicznej.*
- *obowiązki w zakresie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,*
- *obszary niezbędne dla realizacji polityki państwa na obszarze gminy.*

Dla każdego z tych elementów zostały określone mniej lub bardziej szczegółowe ustalenia polityki przestrzennej, które niejednokrotnie przybierają formę postulatów lub zaleceń. Sporadycznie pojawiają się skonkretyzowane ustalenia czy też zakazy (np. *Zakaz zabudowy pasa terenu o szerokości 25 metrów od linii brzegowej rzek*). Studium nie wprowadza strefowania terenów i nie formułuje konkretnych ustaleń dla specyficznych obszarów o danym przeznaczeniu funkcjonalnym. Brak jest tu określenia przeznaczenia terenu w oparciu o przyjęte wskaźniki zagospodarowania przestrzennego.

8.1.2. Przyczyny zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko

Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kluczewsko opracowane zostało w 2000 roku i zatwierdzone uchwałą nr XIII/10/2000 Rady Gminy Kluczewsko z dnia 3 kwietnia 2000r. Od tego czasu nie były przeprowadzane żadne zmiany ani aktualizacje tego dokumentu. Główną przyczyną dezaktualizacji obecnego Studium... są istotne zmiany uwarunkowań rozwoju gminy, które zaszły w tym okresie (m.in. wyznaczenie na terenie gminy powierzchniowych form ochrony przyrody – Obszarów Natura 2000, skorygowanie polityki przestrzennej gminy w zakresie kierunków rozwoju) oraz znaczące zmiany legislacyjne. Obecnie obowiązujące Studium... zostało uchwalone na podstawie nieobowiązującej już ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994r. (Dz. U. Nr 89, poz. 415 z późn. zm.). Aktualnie obowiązująca ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003r. (Dz. U. z 2012r., poz. 647, wraz z późniejszymi zmianami) wprowadziła nową

strukturę dokumentu oraz dodatkowe elementy konieczne do uwzględnienia w jego treści. Poza wyżej wymienionymi doszło do zmian w przepisach prawa:

- przyjęcie przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała Nr XXIX/399/02 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 kwietnia 2002r.) oraz Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała Nr XLII/508/06 Sejmiku województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2006r.)
- nowelizacje obowiązujących oraz przyjęcie szeregu nowych ustaw, w tym: Ustawy Prawo Ochrony Środowiska, Ustawy Prawo Wodne, Ustawy Prawo Budowlane, Ustawy o ochronie przyrody, Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Ustawy o gospodarce nieruchomościami, Ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych, Ustawy o drogach publicznych, Ustawy o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, Ustawy o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych;
- Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej - niezbędne jest wprowadzenie do Studium ustaleń zapewniających spójność dokumentów planistycznych i umożliwienie tym samym korzystania ze środków pomocowych funduszy europejskich.

Ponadto część Gminy Kluczewsko znajduje się w zasięgu zainteresowania inwestycyjnego firm z branży energetyki wiatrowej. Jak wynika z obecnie obowiązującej ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (Dz. U. z 2012r., poz. 647, wraz z późniejszymi zmianami) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wyznacza się obszary, na których rozmieszczone będą urządzenia wytwarzające energię z odnawialnych źródeł energii o mocy przekraczającej 100kW, a także ich strefy ochronne związane z ograniczeniami w zabudowie oraz zagospodarowaniu i użytkowaniu terenu.

8.1.3. Wydawane decyzje administracyjne

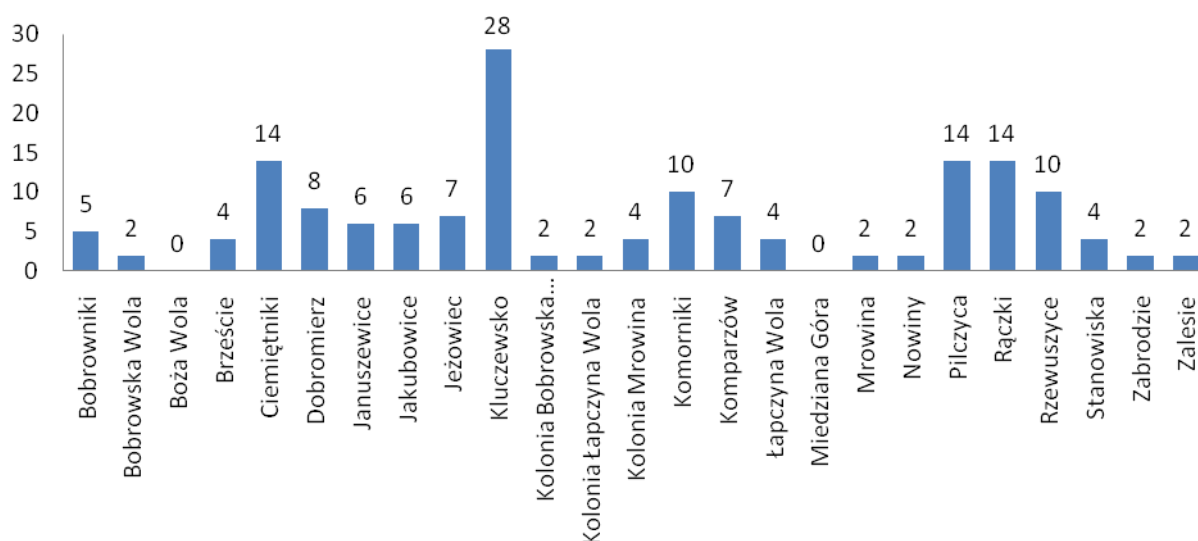
Od czasu wejścia w życie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (11.07.2003 r.) na terenie gminy Kluczewsko zaczęły być wydawane decyzje o ustaleniu warunków zabudowy i decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. W celu określenia zachodzących w ostatnim czasie tendencji zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy, analizie poddano decyzje administracyjne wydawane w okresie między styczniem 2009 r. a sierpniem 2012 r. decyzje o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Decyzje o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu

W okresie od 2009 roku do sierpnia 2012 r. Wójt gminy Kluczewsko wydał 163 decyzje o ustaleniu warunków zabudowy. Rozkład przestrzenny decyzji, przedstawiony na schemacie (Tab.32), pozwala zauważyć, że wydawane one były we wszystkich obrębach z wyjątkiem Miedzianej Góry. Najwięcej terenów objętych decyzjami o warunkach zabudowy znajduje się w obrębach, które są najliczniej zamieszkiwane. Wnioski dotyczą przeważnie terenów przylegających do istniejących ciągów komunikacyjnych. Wydawane decyzje dotyczyły zarówno budowy nowych obiektów jak też rozbudowy istniejących oraz zmiany ich dotychczasowego użytkownika. Przedmiotem ich rozstrzygnięć w zdecydowanej większości przypadków były budynki mieszkalne jednorodzinne (62,6%). Pewna grupa wydawanych

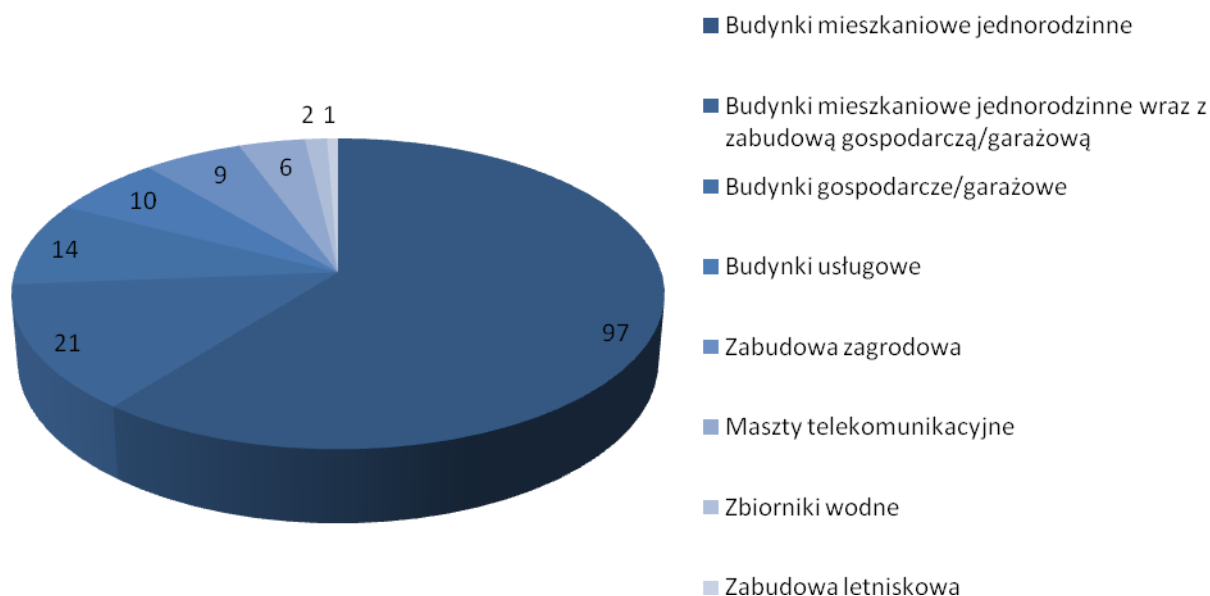
warunków zabudowy dotyczyła zarówno budynków mieszkalnych jednorodzinnych oraz towarzyszących im zabudowań gospodarczych lub garażowych - 13,5% wszystkich decyzji. Przypuszczać można, iż część tej zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej będzie użytkowana sezonowo przez letników. Inwestycje obejmujące inne funkcje podejmowane były znacznie rzadziej niż budowa obiektów mieszkaniowych jednorodzinnych. Pozostałe decyzje dotyczyły budynków gospodarczych lub garażowych (9%), obiektów usługowych (6,5%), zabudowy zagrodowej (5,8%), zbiorników wodnych (1,25%), zabudowy letniskowej (0,6%). W gminie Kluczewsko zostało wydanych sześć decyzji o warunkach zabudowy dla masztów telekomunikacyjnych służących do przesyłu sygnału internetowego. Niektóre decyzje dotyczyły tych samych działek. Część terenów objętych decyzjami o ustaleniu warunków zabudowy i zagospodarowania terenu została wydana dla obszarów, które są wyjątkowo wrażliwe pod względem przyrodniczym (np. w obrębie Ciemiętniki).

Tab. 33. Liczba wydawanych decyzji o warunkach zabudowy w gminie Kluczewsko w latach 2009 - I połowa 2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kluczewsko

Wyk. 6. Wydane decyzje o warunkach zabudowy w gminie Kluczewsko w latach 2009 - I połowa 2012

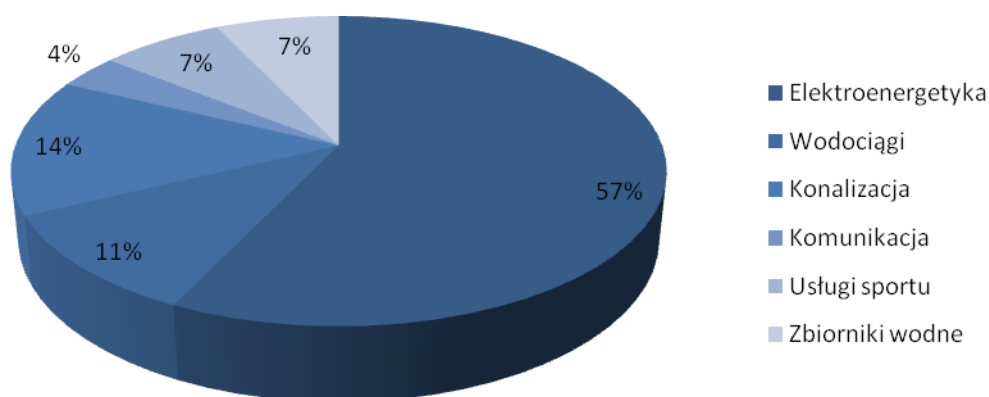

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy w Kluczewsku

Decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego

Innym rodzajem wydawanych przez Urząd Gminy decyzji są decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. W okresie między rokiem 2009 a I połową roku 2012 wójt gminy Kluczewsko wydał 26 takich decyzji. Dotyczyły one inwestycji infrastrukturalnych, które były związane z rozbudową kablowej sieci elektroenergetycznej, sieci kanalizacji sanitarnej, sieci wodociągowej, przebudową drogi powiatowej, budową szatni dla zawodników w Kluczewsku, budową przesłon ochronnych na strzelnicy w Pilczycy.

Wyk. 7. Decyzje o lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawane w gminie Kluczewsko w okresie 2009 – I połowa 2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kluczewsko

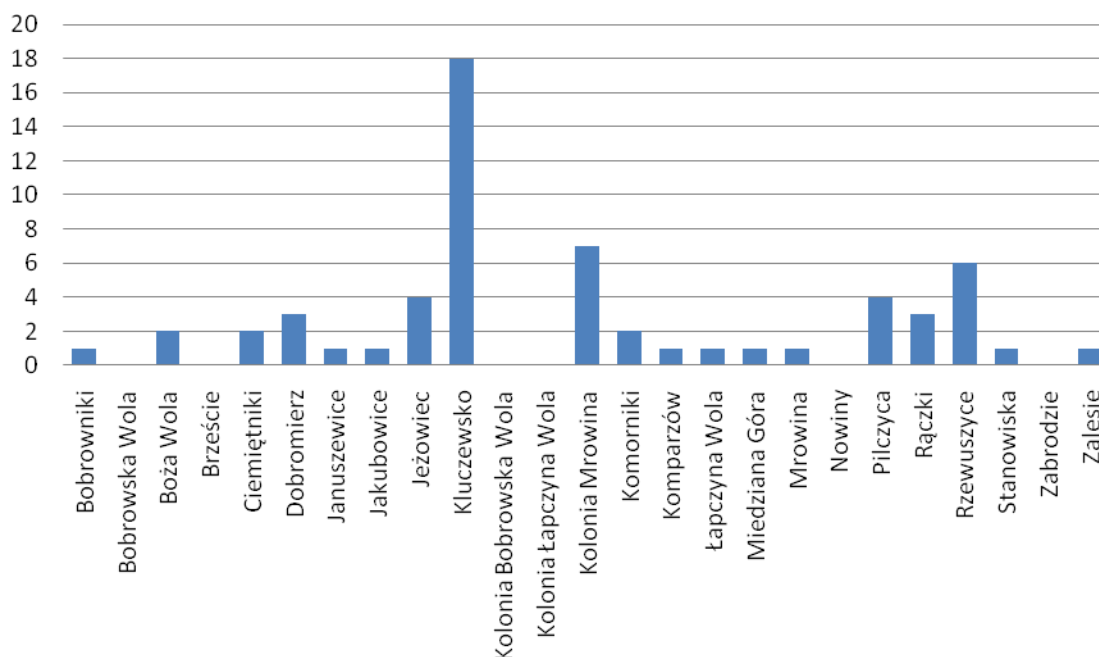
8.2. Wnioski złożone do Studium

Do Urzędu Gminy w Kluczewsku do października 2012 roku wpłynęło 56 wniosków złożonych przez osoby prywatne oraz 11 wniosków od zawiadomionych o przystąpieniu do zmiany studium instytucji. Po terminie składania wniosków określonym w ogłoszeniu (05.10.2012 r.) wpłynęły jeszcze 2 wnioski indywidualne.

Rozkład przestrzenny złożonych wniosków nie był równomierny. Zdecydowanie najwięcej dotyczyło terenów położonych w miejscowości gminnej (18 wniosków). Pozostałe odnosiły się głównie do terenów już zainwestowanych (obręb Kolonia Mrowina, Rzewuszyce). Pewna część złożonych wniosków dotyczyła kilku działek, znajdujących się niekiedy w różnych obrębach geodezyjnych.

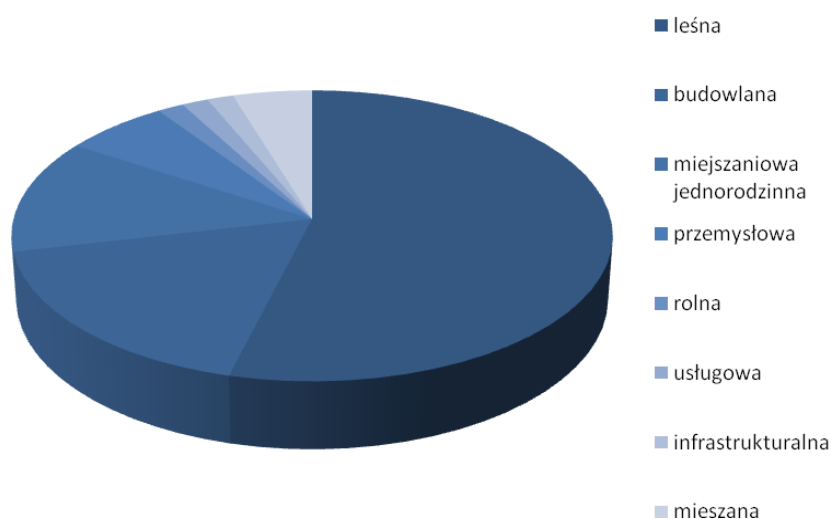
Przedmiotem wniosków było w głównej mierze zalesienie terenów oraz zmiana przeznaczenia działek na cele budowlane, bez precyzowania zamierzeń (Wyk.9.). Zdecydowanie najmniejszy udział mają wnioski o przeznaczenie działek na cele rolne, usługowe i związane z infrastrukturą. Pojedyncze wnioski dotyczyły złożonego użytkowania terenu, gdzie jego część miała być w dalszej części użytkowana jako rolna, pozostała zaś jako leśna, budowlana bądź przemysłowa.

Wyk. 8. Liczba złożonych wniosków w poszczególnych sołectwach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów Urzędu Gminy Kluczewsko

Wyk. 9. Struktura złożonych wniosków w podziale na przeznaczenia działek

Źródło: Opracowanie własne na podstawie materiałów Urzędu Gminy Kluczewsko.

Do Studium swoje wnioski złożyły również następujące instytucje:

Tab. 34. Wykaz wniosków wniesionych przez instytucje zawiadomione o przystąpieniu do sporządzania Zmiany studium wraz ze strategiczną oceną oddziaływania na środowisko

Data wpływu wniosku	Nazwa i adres wnioskodawcy	Treść wniosku
17.09.2012r.	Nadwiślański Oddział Straży Granicznej im. Powstania Warszawskiego w Warszawie Al. IX Wieków Kielc 3, 25-516 Kielce	Urząd zawiadamia, że <i>nie wnosi uwag i nie składa wniosków do zmiany przedmiotowego studium.</i>
20.09.2012r.	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Kielcach ul. Zamkowa 5, 25-009 Kielce	Urząd informuje, iż zgodnie z art. 19 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i miejscowym planie uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się również w przywoływanych dokumentach. Przedmiotem analiz dokonywanych w studium powinny być: historyczne uwarunkowania kształtowania krajobrazu kulturowego, stanu zachowania poszczególnych jednostek osadniczych, ich ekspozycji, powiązań widokowych oraz związków z przyrodą w przestrzennych założeniach parków, ogrodów i zieleni komponowanej, jak też ochrona poszczególnych obiektów zabytkowych w ich formie, wystroju i otoczeniu.

21.09.2012	<p>Mazowiecka Spółka Gazownictwa sp. z o.o. Oddział Zakład Gazowniczy Łódź</p> <p>ul. Uniwersytecka 2/4, 90-137 Łódź</p>	<p>Spółka informuje, że <i>gazyfikacja obszaru będzie możliwa jeśli zaistnieją techniczne i ekonomiczne warunki budowy odcinków sieci gazowych. (...)</i></p> <p><i>Linia ogrodzeń powinna przebiegać w odległości min. 1m od gazociągu w rzucie poziomym.</i></p> <p><i>Dla budownictwa jednorodzinnego szafki gazowe (otwierane od strony ulicy) powinny być zlokalizowane w linii ogrodzeń, a w pozostałych przypadkach w miejscu uzgodnionym z zarządzającym siecią gazową.</i></p> <p><i>W liniach rozgraniczających gminnych dróg publicznych oraz dróg niepublicznych, należy zarezerwować trasy dla projektowanej sieci gazowej. Warunki techniczne, jakim powinny odpowiadać sieci gazowe określa:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - dla gazociągów wybudowanych w dniu 12 grudnia 2001 r. oraz po ty terminie – Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 lipca 2001 r. (Dz. Nr 97, poz. 1055), - dla gazociągów wybudowanych przed 12 grudnia 2001 r. – Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 14 listopada 1995 r. (Dz. U. Nr 139, poz. 686).
2012.09.03	<p>Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego Departament Nieruchomości, Geodezji i Planowania Przestrzennego</p> <p>Al. IX Wieków Kielc 3, 25-516 Kielce</p>	<p>Urząd informuje, że <i>przy sporządzaniu „zmiany studium...” należy uwzględnić informacje zamieszczone w „Wyciągu informacyjnym z planu zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego dla gminy Kluczewsko” przesłanym do Urzędu Gminy przy piśmie znak: RRZVI-0723/24/04 z dnia 24.09.2004 r.</i></p>
2012.09.03	<p>Wojewódzki Sztab Wojskowy Kielce</p> <p>ul. Wojska Polskiego 251, 25-205 Kielce</p>	<p>Sztab informuje, że zmiana studium nie koliduje z funkcjonowaniem obiektów wojskowych, zatem nie wnosi uwag.</p>
2012.09.03	<p>Świętokrzyski Urząd Wojewódzki w Kielcach Wydział Infrastruktury i Geodezji</p> <p>Al. IX Wieków Kielc 3, 25-516 Kielce</p>	<p>Urząd przesyła kserokopię zawiadomienia z dn. 17 sierpnia 2012 r., znak B.6720.1.2012, nadesłanego przez wójta gminy Kluczewsko, o przystąpieniu do sporządzenia zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Kluczewsko, celem przekazania z zakresu swojej właściwości, w miarę potrzeby wójtowi gminy wniosków oraz informacji dotyczących obszaru, przedmiotu zakresu ustaleń istotnych dla podjętej zmiany studium.</p>
2012.09.05	<p>Inspekcja Ochrony Środowiska Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach</p> <p>Al. IX Wieków Kielc 3, 26-953 Kielce</p>	<p>Inspektorat informuje, iż w gminie <i>nie występują zakłady dużego lub zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej</i>. Dlatego też Studium... nie podlega uzgodnieniu przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska.</p> <p><i>W przypadku dopuszczenia w Studium... możliwości lokalizacji zakładów dużego lub zwiększonego ryzyka wystąpienia poważnej awarii przemysłowej należy wziąć pod uwagę zapisy art. 73 ust. 3, 3s, 4 i 5 (...) ustawy Prawo ochrony środowiska.</i></p>

2012.09.06	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Warszawie Zarząd Zlewni Wisły Mazowieckiej z siedzibą w Warszawie ul. Zarzecze 13B, 03-194 Warszawa	Zarząd informuje, że przy sporządzaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy Kluczewsko obejmującego obszary w granicach jak na załączniku graficznym (...) należy uwzględnić ustawę z dn. 18 lipca 2001r. Prawo wodne (...). W szczególności należy wziąć pod uwagę zapisy dotyczące ochrony przed powodzią – Prawo wodne Dz. U. 2001.32.159 art. 88. W przesłanym w 2006 r. opracowaniu „Studium dla potrzeb planów ochrony przeciwpowodziowej – Etap I” dla rzeki Czarnej Włoszczowskiej naniesiono granicę obszarów szczególnego zagrożenia powodzią w rozumieniu art. 17 ustawy o zmianie ustawy Prawo wodne z dnia 26 listopada 2010r. Na obszarach tych obowiązują zakazy, o których mowa w art. 881 ustawy Prawo wodne.
2012.09.13	PGE Dystrybucja S.A. Oddział Łódź – Teren ul. Piotrkowska 58, 90-105 Łódź	PGE informuje, że energia elektryczna dostarczana jest do odbiorców w Gminie Kluczewsko magistralnymi napowietrznymi liniami 15kV wyprowadzonymi ze stacji 110/15kV: „Przedbórz” zlokalizowanej przy ul. Cegielnianej w Przedborzu i „Oleszna” zlokalizowanej na terenie Oddziału Skarżysko – Kamienna. Istniejący system zasilania gminy Kluczewsko liniami 15 kV zapewnia zaopatrzenie w energię elektryczną z możliwością zwiększenia zapotrzebowania na energię elektryczną. Odbiór energii z ewentualnych projektowanych źródeł wytwórczych jest możliwy przez rozbudowę sieci elektroenergetycznej odpowiedniej do planowanej mocy przyłączeniowych ww. źródeł wytwórczych. Na terenach wyznaczonych w studium do nowej zabudowy, usług lub zwiększenia intensywności istniejącego zagospodarowania przewidzieć budowę nowej sieci elektroenergetycznej średniego i niskiego napięcia lub rozbudowę istniejącej sieci.
2012.09.17	Świętokrzyski Urząd Wojewódzki w Kielcach Wydział Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego Al. IX Wieków Kielce 3, 25-516 Kielce	Urząd Wojewódzki wnosi o uwzględnienie, na etapie opracowywania zmian, terenów zalewowych rzeki Pilczycy i jej dopływów (w oparciu o „Studium dla obszarów nieobwałowanych, narażonych na niebezpieczeństwo powodzi” opracowane przez Małopolską Grupę Geodezyjno-Projektową S.A. Tarnów na wniosek Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Warszawie).
2012.09.20	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Kielcach ul. Paderewskiego 43/45, 25-950 Kielce	Generalna Dyrekcja informuje, że przez teren gminy objęty w/w projektem zmiany nie przebiega droga krajowa w związku z czym odstępuje się od składania wniosków do zmiany studium.

Źródło: Opracowanie własne

8.3. Dokumenty strategiczne szczebla gminnego

8.3.1. Strategia rozwoju Gminy Kluczewsko

Strategia rozwoju Gminy Kluczewsko została opracowana w roku 2000. Dokument ten został stworzony przy bardzo szerokim udziale mieszkańców. W sposób szczegółowy diagnozuje zarówno obszary problemowe gminy jak też i jej szanse rozwojowe, określa też zadania,

których realizacja przyczyni się do osiągnięcia zamierzonych celów. Na podstawie diagnozy i analizy stanu gminy możliwe było zidentyfikowanie jej głównych problemów:

- w zakresie rozwoju społeczno – gospodarczego: niski stopień aktywności społecznej mieszkańców, niewysoki poziom przedsiębiorczości;
- w zakresie wyposażenia infrastrukturalnego: wyposażenie w infrastrukturę techniczną na poziomie średnim, niewystarczający poziom skanalizowania gminy. Brak uporządkowanej gospodarki wodno – ściekowej powoduje, że ścieki socjalno – bytowe stanowią największe zagrożenie dla zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych.

Wśród szans służących eliminacji tak zdefiniowanych zagrożeń wymienia się kanalizację, poprawę stanu dróg a także telefonizację i dokończenie zwodociągowania w gminie. *Działania te są niezbędne szczególnie w aspekcie „przyciągnięcia” potencjalnych inwestorów, jak również rozwoju turystyki i agroturystyki.*

W *Strategii...* opracowano misję w oparciu o wyobrażenia mieszkańców gminy: *Chcemy rozwijać naszą gminę w znaną, czystą, przyjazną dla gości i inwestorów, rolniczo – wypoczynkową, która oferuje walory turystyczne i środowiskowe. Również otwarta jest na rozwój przedsiębiorczości.*

Spełnieniu tej misji mają posłużyć określone priorytetowe kierunki rozwoju gminy:

- integracja i aktywizacja mieszkańców,
- rozwój rolnictwa w gospodarce rynkowej,
- nowoczesna infrastruktura,
- rozwój przedsiębiorczości,
- rozwój turystyki na obszarach wiejskich (agroturystyki, rekreacji, turystyki tranzytowej).

Realizacji zadań priorytetowych ma przyświecać określony cel główny rozwoju gminy – *Wzrost jakości życia mieszkańców gminy Kluczewsko* – oraz zawężone cele szczegółowe.

8.3.2. Plan gospodarki odpadami dla Gminy Kluczewsko

Plan gospodarki odpadami dla Gminy Kluczewsko został opracowany w 2005r. Zostały w nim zawarte zagadnienia z zakresu analizy aktualnego stanu środowiska i gospodarki odpadami oraz założenie prognozowanych zmian w zakresie gospodarki odpadami.

W planie gospodarki odpadami przedstawiono między innymi :

- Gospodarkę odpadami w sektorze komunalnym ,
- Gospodarkę odpadami w sektorze gospodarczym ,
- Gospodarkę odpadami niebezpiecznymi ,
- Działania zmierzające do poprawy sytuacji w zakresie gospodarki odpadami ,
- Potrzeby inwestycyjne w zakresie gospodarki odpadami.

Podstawowym celem systemu gospodarki odpadami w gminie Kluczewsko jest uporządkowanie gospodarki odpadami oraz osiągnięcie odpowiednich standardów zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Do głównych zadań systemu należy zaliczyć :

- Uporządkowanie do 2007 roku gospodarki odpadami w gminie ,
- Doskonalenie selektywnej zbiórki odpadów komunalnych obejmujących 100 % mieszkańców gminy ,
- Wdrożenie procesów odzysku i unieszkodliwiania odpadów ,
- Edukację związaną z upowszechnianiem planu gospodarki odpadami ,
- Weryfikację danych o stanie gospodarki odpadami w gminie .

9. Uwarunkowania zewnętrzne rozwoju gminy

9.1 Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju

Dokument ten jest najważniejszym długookresowym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego, który obejmuje perspektywę czasu do roku 2030. Wizja zagospodarowania przestrzennego Polski w nim sformułowana brzmi *"Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych - konkurencyjności, zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim kresie"*.

Koncepcja nie odnosi się bezpośrednio do terenu żadnej z gmin, natomiast identyfikuje i analizuje procesy zachodzące w różnych regionach kraju. Obszar gminy Kluczewsko znajduje się na terenach określonych w KPZK 2030 jako wymagające wsparcie procesów rozwojowych. Obszary te znikomo uczestniczą we współczesnych procesach rozwojowych kraju. Oferują niedochodowe miejsca pracy, głównie w rolnictwie i sektorze publicznym (podstawowe usługi w zakresie administracji, edukacji, zdrowia itp.) oraz uzupełniająco w innych sektorach gospodarki, dodatkowo narażone są na wahania sezonowe (turystyka) i zagrożone likwidacją w warunkach dekonunktury. Jako istotną barierę rozwoju części obszarów wiejskich KPZK 2030 określa niską dostępność podstawowych usług publicznych, zdekapitalizowanie tkanki osadniczej i zagrożenie walorów przyrodniczych w procesie gwałtownego poszukiwania alternatywnych dróg rozwoju oraz słaba jakość infrastruktury.

Do głównych funkcji obszarów wiejskich KPZK zalicza funkcję produkcyjną (rolniczą oraz pozarolniczą), oddziaływanie na środowisko przyrodnicze oraz konsumpcję. *W szczególności należy wzmocnić rozwój kapitału ludzkiego, infrastruktury technicznej i społecznej oraz wszelkich form działalności gospodarczej prowadzonej na tych obszarach. Rozwój gospodarczy obszarów wiejskich zależy również od stanu zasobów naturalnych (odnawialnych i nieodnawialnych) i zrównoważonego ich wykorzystania, co pozwoli na zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego. Proces ten wymaga zmian w sektorze rolno-spożywczym (w tym m.in. inwestycji i zmian strukturalnych) oraz rozwoju pozarolniczych miejsc pracy.*

Wśród sześciu podstawowych celów polityki przestrzennej ustalonych przez KPZK za szczególnie istotny dla rozwoju gminy Kluczewsko uznać należy cele:

- *Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów - kierunki działań w tym zakresie skupiać mają się m. in. na wspomaganie spójności w układzie krajowym, regionalnej integracji funkcjonalnej, wspomaganie rozprzestrzeniania procesów rozwojowych na obszary poza głównymi miastami oraz budowaniu potencjału do specjalizacji terytorialnej oraz na wspomaganie spójności w obszarach problemowych.*
- *Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.*

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju nie jest źródłem powszechnie obowiązującego prawa, pełni ona funkcję dokumentu koordynacji wewnętrznej. Jej ustalenia muszą być respektowane w planach zagospodarowania przestrzennego województw, a poprzez nie w pozostałych dokumentach planistycznych sporządzanych na poziomie lokalnym.

9.2 Dokumenty szczebla wojewódzkiego

9.2.1. Strategia rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

Strategia rozwoju województwa jest perspektywicznym dokumentem przedstawiającym uwarunkowania oraz określającym długookresowe cele i kierunki rozwoju regionu, podlegającym cyklicznej aktualizacji. W *Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020*, uchwalonej na posiedzeniu Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w dniu 26 października 2006 r., przedstawiono perspektywy rozwoju regionu do 2020 roku, a także działania, które będą współfinansowane ze środków krajowych i funduszy strukturalnych UE.

W dokumencie tym ustalono, że obszar województwa świętokrzyskiego ma w większości charakter przemysłowo – rolniczy i należy do najmniej zurbanizowanych rejonów w kraju. Region ten zaliczany jest do najczystszych ekologicznie obszarów Polski, powszechnie występuje tu bogata i wysoce różnorodna szata roślinna oraz żyje wiele rzadkich i chronionych gatunków zwierząt. Pod względem walorów środowiska przyrodniczego województwo świętokrzyskie należy do wysoce atrakcyjnych, jego głównymi atutami są: znaczące walory przyrodnicze, kulturowe, krajobrazowe, leśne; obszar wiejskie o zachowanym krajobrazie kulturowym, który sprzyja rozwojowi agroturystyki i ekoturystyki.

W *Strategii...* określona została wizja oraz misja rozwoju województwa (*Podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców województwa świętokrzyskiego*). Uszczegółowieniem tych założeń jest określony cel generalny (*Wzrost atrakcyjności województwa fundamentem zintegrowanego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej*) oraz precyzujące go cele warunkujące:

1. *Przyspieszenie rozwoju bazy ekonomicznej i wzrostu innowacyjności województwa.*
2. *Rozwój zasobów ludzkich.*
3. *Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury.*
4. *Wzmocnienie potencjału instytucjonalnego województwa.*
5. *Rozwój systemów infrastruktury technicznej i społecznej.*
6. *Aktywizacja rolnictwa i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.*

Biorąc pod uwagę specyficzne uwarunkowania gminy Kluczewsko (wysokie i zróżnicowane walory środowiska przyrodniczego, objęcie znacznej części terenu różnorodnymi formami ochrony przyrody, wyraźny rolniczy charakter gminy, niedoinwestowanie w zakresie infrastruktury kanalizacyjnej) można określić, iż istotne znaczenie dla jej rozwoju mają priorytety rozwojowe określone dla celów:

- Ochrona i racjonalne wykorzystywanie zasobów dóbr kultury:
 - tworzenia warunków rozwoju turystyki, sportu i rekreacji. Dla realizacji tego priorytetu konieczne jest podjęcie działań zmierzających do rozbudowy infrastruktury turystycznej, wspieranie działań promujących lokalne walory turystyczne.
 - ochrona i udostępnianie dziedzictwa kulturowego. Koniecznym jest podjęcie działań zmierzających do zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz jego aktywnej ochrony.

- tworzenie warunków rozwoju umożliwiających prawidłowe funkcjonowanie systemów ekologicznych. Konieczne jest racjonalne podejście do rozwoju gminy, uwzględniające jej uwarunkowania przyrodnicze.
- Rozwój systemów infrastruktury technicznej i społecznej:
 - rozwój komunalnej infrastruktury ochrony środowiska. Pożądana jest rozbudowa systemu kanalizacji.
- Aktywizacja rolnictwa i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich:
 - wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich umożliwiający przechodzenie ludności wiejskiej do zawodów pozarolniczych;
 - rozwój i modernizacja produkcji rolnej i przetwórstwa rolno – spożywczego.

9.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

W polskim systemie planowania przestrzennego, plany zagospodarowania przestrzennego województw pełnią rolę ogniw scalających ze sobą planowanie przestrzenne w wymiarze miejscowym z przyjętymi założeniami rozwoju przestrzennego na poziomie krajowym oraz wytycznymi ogólnoeuropejskimi. Dokumenty te służą perspektywicznemu kształtowaniu struktury przestrzennej regionu, a także określają zasady organizacji struktury przestrzennej województwa tj. podstawowe elementy sieci osadniczej, rozmieszczenie infrastruktury komunikacyjnej, technicznej i społecznej oraz wymagania w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego i ochrony dóbr kultury z uwzględnieniem obszarów podlegających szczególnej ochronie. W województwie świętokrzyskim narzędziem równoważenia różnych sfer rozwoju województwa w przestrzeni oraz konkretyzacji przestrzennej zapisów Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego jest Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w dniu 26 kwietnia 2002 r.

Określono w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego problemy przestrzenne w obrębie rozpatrywanej jednostki administracyjnej to: położenie z dala od istniejących i planowanych autostrad; rozdrobnienie gospodarstw, niska efektywność i towarowość produkcji; niski przyrost naturalny, niski odsetek ludności z wykształceniem wyższym; brak występowania w pobliżu silnych ośrodków metropolitarnych; niskie PKB w skali kraju. Czynniki te wpływają na odbiór gminy jako jednostki mało atrakcyjnej dla potencjalnych inwestorów.

Celem głównym ustanowionym w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego jest *historyczna konieczność i szansa dynamizacji rozwoju i osiągnięcia na tej drodze europejskich standardów życia społeczeństwa poprzez istotne zwiększenie konkurencyjności gospodarki narodowej w otwartym systemie światowym.*

Przy opracowywaniu Planu zagospodarowania przyjęto cele warunkujące oraz priorytety polityki przestrzennej:

1. *Otwarcie województwa na integrację z UE – pokonywanie barier integracyjnych w zagospodarowaniu przestrzennym:*
 - *wdrożenie przepisów i standardów ekologicznych funkcjonujących w UE, przepisów konwencji międzynarodowych, globalnych i ustaleń umów dwustronnych z państwami sąsiadującymi w zakresie ekologii.*

- *tworzenie korzystnych warunków do absorpcji środków pomocowych.*
 - *budowa nowoczesnych systemów infrastruktury technicznej i ekonomicznej, spełniającej wymogi UE.*
 - *stworzenie atrakcyjnej oferty terenów, mogącej zainteresować inwestorów zagranicznych.*
2. *Efektywne wykorzystanie miejscowych potencjałów rozwoju – tworzenie systemu ośrodków, obszarów i pasm aktywności społeczno – gospodarczej*
- *rozwój i umacnianie funkcji metropolitalnych Kielc.*
 - *restrukturyzacja bazy ekonomicznej i wzrost innowacyjności miast Aglomeracji Staropolskiej.*
 - *znaczące wzmocnienie atrakcyjności i konkurencyjności inwestycyjnej małych i średnich miast obsługujących obszary wiejskie.*
 - *przyspieszenie budowy spójnego układu komunikacyjnego, w tym systemu dróg ekspresowych.*
 - *kompleksowe przygotowanie terenów dla potrzeb biznesu w strefach i na obszarach o najkorzystniejszych warunkach rozwoju funkcji gospodarczych na wszystkich poziomach systemu osadniczego*
3. *Tworzenie warunków do poprawy jakości życia i zaspokajania potrzeb społecznych – podnoszenia standardu cywilizacyjnego*
- *dostosowanie systemu osadniczego do kształtowania się rynku pracy oraz pojemności osiedleńczej poszczególnych jego ogniw.*
 - *sprzyjanie powstawaniu nowych segmentów rynku pracy, zwłaszcza w małych miastach i na obszarach wiejskich.*
 - *kształtowanie optymalnych relacji przestrzennych w zakresie rozmieszczenia usług, miejsc pracy, rekreacji i sportu oraz miejsc zamieszkania.*
 - *dostosowanie ilości i struktury terenów budownictwa mieszkaniowego do przewidywanego rozwoju rynku mieszkaniowego.*
 - *poprawa dostępności do usług wyższego rzędu (szkolnictwo wyższe, kultura, nauka, innowacyjność, lecznictwo specjalistyczne).*
 - *poprawa jakości środowiska przyrodniczego we wszystkich jego elementach*
4. *Aktywna ochrona wartości i racjonalne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju i bezpieczeństwa ekologicznego województwa*
- *dążenie do zgodności charakteru oraz intensywności zagospodarowania z cechami i walorami środowiska przyrodniczego oraz naturalną chłonnością i odpornością środowiska na antropopresję.*
 - *tworzenie warunków do zachowania istniejących oraz objęcia ochroną, dalszych, unikatowych walorów środowiska i krajobrazu - przywracanie utraconej równowagi przyrodniczej.*

- uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej, w pierwszej kolejności na obszarach wymagających szczególnej ochrony wód.
 - zachowanie ograniczonych zasobów gleb klas bonitacyjnych I–III oraz wód podziemnych w stanie nienaruszonym dla przyszłych pokoleń.
 - oszczędne i racjonalne zagospodarowanie surowców mineralnych z uwzględnieniem wymagań środowiskowych i zminimalizowaniem niekorzystnych skutków eksploatacji.
 - zapewnienie warunków do wzrostu lesistości oraz funkcji ochronnych lasów, z jednoczesnym udostępnieniem części zasobów leśnych na cele turystyczne i drobnego przemysłu drzewnego.
 - wdrożenie jednolitych procedur i wymogów uwzględniania spraw ochrony środowiska w planach zagospodarowania przestrzennego.
 - wzrost wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych.
5. Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i udostępnienie ich społeczeństwu - wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla integracji i promocji regionu
- tworzenie warunków do ochrony krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed zniszczeniem i dewaloryzacją — przestrzenne oddalenie lub likwidacja źródeł dewaloryzacji
 - objęcie ochroną prawną obszarów o najcenniejszych walorach dziedzictwa kulturowego
 - tworzenie warunków do udostępnienia dziedzictwa kulturowego na cele turystyczne i promocyjno-kulturotwórcze.
 - wkomponowanie walorów dziedzictwa kulturowego we współczesne struktury funkcjonalno-przestrzenne i środowiskowe.
 - utrzymanie i restytucja specyfiki kulturowej województwa, głównego elementu tożsamości regionalnej i wyróżnika regionu w procesie integracji UE.
6. Rekonstrukcja bazy ekonomicznej województwa i tworzenie warunków do wzrostu innowacyjności we wszystkich sektorach gospodarki
- umożliwienie restrukturyzacji i dywersyfikacji gospodarki w strefach przełamывania kryzysu ukształtowanej bazy ekonomicznej (miasta aglomeracji Staropolskiej, małe i średnie miasta obsługujące obszary wiejskie).
 - tworzenie warunków do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, zwłaszcza na obszarach o największych ograniczeniach intensyfikacji rolnictwa.
 - wykorzystanie warunków rozwoju prorynkowych funkcji gospodarczych, zwłaszcza turystycznej — na przeważającej części województwa oraz intensywnego rolnictwa w rejonie sandomiersko-opatowskim i kazimierskim.
 - kształtowanie systemów infrastruktury technicznej, stymulujących rozwój obszarów aktywności gospodarczej oraz zwiększenie stopnia substytucyjności tych systemów
7. Podnoszenie obronności i bezpieczeństwa społecznego regionu
- zapewnienie dogodnych warunków lokalizacyjnych jednostkom i instytucjom działającym w strukturach obrony i bezpieczeństwa Państwa i województwa.

- *kształtowanie układów przestrzennych w aspekcie dekoncentracji ludności oraz miejsc pracy i usług, zwiększenia substytucyjności systemów infrastruktury, umacniania samowystarczalności żywnościowej, zwiększenia obszarów zielonych oraz minimalizowania skutków awarii i klęsk żywiołowych.*
- *modernizacja i rozbudowa systemu ochrony przeciwpowodziowej oraz wyłączenie z zabudowy obszarów zagrożonych powodzią.*
- *tworzenie warunków do przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji zawodowej bezrobotnych (zapobieganie patologiom społecznym).*

Gmina Kluczewsko położona jest w rejonie Włoszczowskim, który w Planie zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego został określony jako potencjalny rejon turystyczny, posiadający możliwości rozwoju agroturystyki w oparciu o czyste, mało przekształcone środowisko. Centrum turystycznym tego rejonu powinna stać się Włoszczowa.

Jako priorytetowe kierunki polityki przestrzennej, umożliwiające rozwój tego rejonu turystycznego, wyróżnia się:

- *tworzenie warunków do rozwoju agroturystyki;*
- *realizacja programu budowy zbiorników wodnych o funkcjach turystycznych, w tym wielozadaniowego zbiornika „Oleszno”,*
- *wyznaczenie i zagospodarowanie stref wypoczynku sobotnio-niedzielnego;*
- *wyznaczenie i zagospodarowanie szlaku wodnego na Pilicy;*
- *budowa obiektów i urządzeń turystyczno-rekreacyjnych;*
- *wyznaczenie i urządzenie ścieżek rowerowych i punktów widokowych.*

Teren gminy Kluczewsko znajduje się w wydzielonym przez *Plan...* wielofunkcyjnym obszarze funkcjonalnym (podobszarze konecko – włoszczowskim), który obejmuje najślabszą globalowo część województwa świętokrzyskiego. Cechą tego obszaru jest mało efektywne rolnictwo, duża lesistość oraz wysoki udział użytków zielonych. Posiada on znaczne walory przyrodniczo – krajobrazowe i kulturowe, które stwarzają potencjalne możliwości rozwoju różnych form turystyki. *Znaczna część jego powierzchni została poddana prawnej ochronie przyrody, co przesądza o proekologicznych kierunkach zagospodarowania. Funkcje te jednak muszą być w miarę możliwości uzupełniane przedsiębiorczością pozarolniczą, łącznie z nieuciążliwym dla środowiska przemysłem.*

Priorytetowe kierunki działalności przestrzennej:

- *rekonstrukcja przestrzeni otwartej z preferencją dla gospodarki leśno-wodnej, gospodarki turystycznej skorelowanej z ochroną cennych walorów środowiskowych oraz rolnictwa ekologicznego (zwłaszcza o pracochłonnych kierunkach specjalizacji),*
- *wielofunkcyjny rozwój osadnictwa wiejskiego, bazujący na funkcjach nierolniczych,*
- *podnoszenie standardów wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną w aspekcie zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej dla turystyki, mieszkalnictwa i nieuciążliwej przedsiębiorczości usługowo-przemysłowej,*
- *tworzenie warunków dla rozwoju nowych segmentów usług w gospodarce komunalnej i turystycznej oraz ochronie środowiska i dziedzictwa kulturowego,*

- *modernizacja przemysłu mleczarskiego wraz z preferencjami dla większych obszarowo gospodarstw hodowlanych, zapewniających poprawę jakości surowca mlecznego,*
- *znaczące zwiększenie lesistości.*

Wymagania środowiska przyrodniczego:

- *polityka przestrzenna na obszarach prawnie chronionych (Świętokrzyski Park Narodowy, parki krajobrazowe) musi być podporządkowana wymogom prawnym określonym w ustawie o ochronie przyrody, planach ochrony oraz aktach prawnych ustanawiających te obszary;*
- *uporządkowanie gospodarki wodno-ściekowej w zlewniach Pilicy, Kamiennej, Nidy i Czarnej Staszowskiej z uwzględnieniem stref ochronnych GZWP i ujęć wód;*
- *opracowanie i wdrożenie programów wspierania finansowego rolnictwa ekologicznego w szczególności na obszarach parków (wraz z otulinami), a także na obszarach chronionego krajobrazu oraz powiązanie tej funkcji z agroturystyką;*
- *wzbogacanie struktury wiekowej, gatunkowej i przestrzennej kompleksów leśnych, stosowanie naturalnych metod ochrony lasu oraz właściwe kształtowanie strefy ekotonowej;*
- *maksymalne ograniczenia emisji przemysłowych zanieczyszczeń do środowiska;*
- *renaturalizacja obszarów, na których zanikł negatywny wpływ antropopresji (np. tereny najstabsze glebowo, obecnie nie uprawiane rolniczo);*
- *upowszechnienie gospodarki rolno-środowiskowej oraz intensyfikacja retencji wodnej.*

9.2.3. Program ochrony środowiska województwa świętokrzyskiego na lata 2011 – 2015 z perspektywą do roku 2019

Wojewódzki program ochrony środowiska służy realizacji polityki ekologicznej państwa w skali regionalnej. Uchwalony został dnia 12 października 2011 r. uchwałą Sejmiku Nr XII/211/11. W *Strategii...* zostały określone wojewódzkie priorytety ekologiczne odnoszące się do następujących obszarów działań:

- *ochrona zasobów naturalnych,*
- *jakość powietrza,*
- *ochrona wód i gospodarka wodna,*
- *gospodarka odpadami,*
- *oddziaływanie hałasu,*
- *oddziaływanie pól elektromagnetycznych,*
- *edukacja ekologiczna,*
- *poważne awarie*

Wśród celów średniookresowych i określonych dla nich kierunków działań, mających znaczenie dla gminy Kluczewsko, wyróżnić można:

- *zachowanie i wzmocnienie różnorodności biologicznej i krajobrazowej województwa;*

- *racjonalne gospodarowanie zasobami złóż kopalin oraz minimalizacja niekorzystnych skutków ich eksploatacji;*
- *racjonalne użytkowanie zasobów leśnych poprzez kształtowanie właściwej struktury lasów (gatunkowej i wiekowej) i ich wykorzystania gospodarczego w sposób zapewniający zachowanie ich bogactwa biologicznego, wysokiej produktywności oraz potencjału regeneracyjnego;*
- *ochrona gatunków rolnych oraz zwiększanie skali rekultywacji gruntów zdegradowanych i zdewastowanych;*
- *zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi województwa oraz zapewnienie skutecznej ochrony przed powodzią i suszą;*
- *osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód powierzchniowych województwa*
- *poprawa jakości powietrza celem spełnienia standardów jakości powietrza;*
- *zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na terenie województwa;*
- *Zmniejszenie zagrożenia mieszkańców województwa ponadnormatywnym hałasem, zwłaszcza emitowanym przez środki transportu*
- *Minimalizacja oddziaływania pól elektromagnetycznych na zdrowie człowieka i środowisko*
- *Ograniczanie skutków poważnych awarii przemysłowych dla ludzi i środowiska*
- *Podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców województwa świętokrzyskiego oraz zagwarantowanie szerokiego dostępu do informacji o środowisku*

Wśród listy przedsięwzięć priorytetowych w województwie świętokrzyskim, określonych na lata 2011 – 2015, można wyróżnić, tę, których realizacja będzie wskazana na terenie gminy Kluczewsko:

- *Budowa systemów odprowadzania i oczyszczania ścieków w zlewni Pilicy;*
- *Budowa przydomowych oczyszczalni ścieków;*
- *Budowa podczyszczalni wód wraz z kanalizacją deszczową;*
- *Budowa zbiorników małej retencji w dorzeczu Środkowej Wisły;*
- *Budowa i modernizacja stacji uzdatniania wody wraz z uzupełnieniem infrastruktury wodociągowej;*
- *Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej;*
- *Modernizacja kotłowni komunalnych i spółdzielczych;*
- *Inwestycje dotyczące wykorzystania energii odnawialnej;*
- *Tworzenie gminnych punktów zbierania odpadów niebezpiecznych;*
- *Usuwanie wyrobów zawierających azbest;*
- *Opracowanie planów zadań ochronnych dla obszarów Natura 2000;*

- *Ochrona czynna na obszarach chronionych, w tym opracowanie brakujących planów ochrony;*
- *Czynna ochrona lasów wszystkich form własności lasów;*
- *Realizacja różnych form edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju*

9.2.4. Plan gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego

Plan gospodarki odpadami dla województwa świętokrzyskiego na lata 2012 – 2018 został przyjęty Uchwałą Nr XXI/360/12 Sejmiku województwa Świętokrzyskiego z dnia 28 czerwca 2012 r. W dokumencie tym została przeprowadzona analiza obecnej sytuacji w zakresie gospodarki odpadami na terenie województwa świętokrzyskiego w podziale na poszczególne gminy.

Z dokumentu tego wynika, iż gmina Kluczewsko znajduje się w regionie gospodarki odpadami komunalnymi nr 3, który obejmuje gminy powiatów jędrzejowskiego, kazimierskiego, pińczowskiego i włoszczowskiego. Odsetek mieszkańców objętych zorganizowanym systemem odbierania odpadów kształtuje się na poziomie 77,20%. Masa odbieranych odpadów komunalnych w ciągu roku z terenu gminy wynosi 330 Mg/rok, które w całości stanowią zmieszane odpady komunalne. Gmina Kluczewsko w zakresie zarządzania instalacjami służącymi do przetwarzania i składowania odpadów obsługiwana jest przez Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Sp. z o.o. we Włoszczowej.

W dokumencie tym zostały określone nadrzędne cele w zakresie gospodarki odpadami:

- Ochrona środowiska,
- Zrównoważony rozwój województwa,
- Zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego województwa.

Osiągnięcie tak zdefiniowanych celów nadrzędnych wymaga realizacji wyznaczonych celów pośrednich. W związku z faktem, iż gospodarka odpadami na terenie gminy Kluczewsko dotyczy odpadów komunalnych poniżej przedstawiono cele związane z tą kategorią odpadów:

Cele krótkookresowe 2012 – 2018:

- *objęcie wszystkich właścicieli nieruchomości zorganizowanym systemem odbierania odpadów komunalnych do dnia 1 lipca 2013 r.,*
- *wdrożenie w każdej gminie selektywnego zbierania odpadów komunalnych obejmującego co najmniej następujące frakcje odpadów: papier, metal, tworzywa sztuczne, szkło oraz inne niż niebezpieczne odpady budowlane i rozbiórkowe do dnia 1 lipca 2013 r.,*
- *osiągnięcie 30% wagowo poziomu recyklingu i przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papier, metal, tworzywa sztuczne, szkło w 2018 r.,*
- *osiągnięcie 50% wagowo poziomu recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metodami innych niż niebezpieczne odpadów budowlanych i rozbiórkowych w 2018 r.,*
- *zapobieganie powstawaniu „dzikich wysypisk” oraz ich likwidacja,*

- *zmniejszenie masy odpadów kierowanych na składowiska odpadów komunalnych,*
- *zapewnienie sieci instalacji do zagospodarowania odpadów komunalnych.*

Cele długookresowe 2019 – 2020:

- *osiągnięcie 50% wagowo poziomu recyklingu i przygotowania do ponownego użycia następujących frakcji odpadów komunalnych: papier, metal, tworzywa sztuczne, szkło w 2020 r.,*
- *osiągnięcie 70% wagowo poziomu recyklingu, przygotowania do ponownego użycia i odzysku innymi metoda.*

9.2.4. Strategia rozwoju turystyki dla województwa świętokrzyskiego na lata 2006 - 2014

Strategia rozwoju turystyki dla województwa świętokrzyskiego na lata 2006-2014 opracowana została w 2005 roku przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki S.A. przy współfinansowaniu ze środków Ministerstwa Gospodarki, Departamentu Turystyki oraz Samorządu Województwa Świętokrzyskiego. Dokument ten został przyjęty Uchwałą Nr XXXV/404/06 Sejmiku województwa Świętokrzyskiego z dnia 6 lutego 2006r.

Gmina Kluczewsko jest jednostką posiadającą walory turystyczne: urozmaicone ukształtowanie terenu, występowanie wód powierzchniowych, wysoce naturalny krajobraz, występowanie terenów objętych ochroną na podstawie ustawy o ochronie przyrody. Przez teren gminy przebiegają szlaki turystyczne, w jej obszarze występują zagospodarowanie związane z turystyką.

Koncepcja rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim określa misję rozwoju województwa (*Misją województwa świętokrzyskiego jest tworzenie i wdrażanie wysokiej jakości, unikalnych produktów turystycznych, odpowiadających na wiązkę potrzeb turystów, tworzenie atmosfery przyjaznej turystom i warunków przyjaznych inwestorom, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.*) oraz jego wizję (*Turystyka jest kluczowym narzędziem rozwoju województwa świętokrzyskiego, a także jego społeczno-gospodarczej aktywizacji. Rozwój turystyki opieramy o efektywne i zrównoważone wykorzystywanie posiadanego potencjału, w tym przede wszystkim niespotykanej różnorodności zasobów, stanowiącej największy atut Regionu. Koncepcja, wdrażanie i promocja wysokiej jakości zintegrowanych produktów turystycznych kreować będzie wizerunek "Świętokrzyskich Miejsc Mocy", chętnie odwiedzanych przez turystów krajowych i zagranicznych, a także podziwianych przez mieszkańców.*). Celem nadrzędnym tak sformułowanej Strategii... jest *Trwały rozwój turystyki w Regionie, prowadzący do poprawy jego konkurencyjności, skutkujący wzrostem dochodów i zwiększającym się zatrudnieniem.*

Strategia rozwoju turystyki zakłada rozwój tego sektora poprzez podejmowanie działań w pięciu obszarach priorytetowych. Jednym z nich jest stworzenie zintegrowanego produktu turystycznego, który będzie się przyczyniał do wzrostu atrakcyjności całego Regionu. Szansą dla rozwoju gminy Kluczewsko mogą stać się następujące grupy produktów:

- Swojskie klimaty – produkt skierowany do agroturystów - *Celem rozwoju agroturystyki i turystyki na terenach wiejskich jest znalezienie dodatkowego źródła zarobku dla rolników i osób zamieszkujących tereny wiejskie. Agroturystyka jest, bowiem idealnym "złotym środkiem" na problemy wsi. Pozwala na rozwijanie funkcji turystycznych w miejscach dotąd niewykorzystywanych dla celów turystycznych, aktywizację społecz-*

ności lokalnych i podejmowanie działalności gospodarczej, jak również stymuluje napływ kapitału i inwestycje w infrastrukturę. Jednym z sześciu wyróżnionych w Strategii zintegrowanych obszarów agroturystycznych jest Włoszczowski Obszar Agroturystyczny. Model funkcjonowania produktu "Swojskie klimaty" zakłada stworzenie łańcucha współpracy pomiędzy gestorami w postaci Zintegrowanego Obszaru Agroturystycznego. Koncepcja ZOA to nic innego jak tworzenie "wiosek turystycznych" poprzez koordynację działań gospodarstw w poszczególnych wsiach i gminach przy wykorzystaniu ściśle określonych atrakcji. Taka współpraca poszczególnych gospodarstw agroturystycznych zwiększa ich siłę przetargową oraz atrakcyjność oferty na rynku. Skupione w niedalekiej odległości dysponują ilością miejsc noclegowych równą liczbie turystów w autokarze. Punktem wyjścia są walory tworzonych wiosek, czyli gospodarstw skupionych na niewielkim obszarze. (...) Wyróżnikiem oferty agroturystycznej województwa świętokrzyskiego będzie model funkcjonowania gospodarstw agroturystycznych, zakładający ich zintegrowanie i bardzo silną współpracę. Założenie, iż poszczególne gospodarstwa agroturystyczne nie będą funkcjonowały samodzielnie, a w ramach "wiosek turystycznych" jest założeniem innowacyjnym i odpowiada na rosnące potrzeby turystów. Daje możliwość wykreowania bogatej i różnorodnej oferty, na którą składa się wiele elementów, mających swoje źródła w kilku gospodarstwach. (...) Działania na terenie Włoszczowskiego Obszaru Agroturystycznego będą obejmowały inicjatywy na rzecz rozwoju agroturystyki i zachęcania mieszkańców terenów wiejskich do podejmowania tego typu działalności gospodarczej.

- *Kraina bez barier – produkt skierowany do osób niepełnosprawnych - województwo świętokrzyskie, jako pierwsze w Polsce, wpisuje rozwój turystyki osób niepełnosprawnych do strategii rozwoju, upatrując w tym szansę zarówno dla Regionu, jak i, a może przede wszystkim, szansę dla osób niepełnosprawnych. Jest to niezwykle ważne zadanie, a zarazem wyzwanie, zarówno dla władz samorządowych, jak i branży turystycznej. (...) Model funkcjonowania produktu "Kraina bez barier" zakłada:*
 - *powstanie i rozwój sieci obiektów noclegowych i gastronomicznych przyjaznych osobom niepełnosprawnym, włączenie się w akcję "Hotel bez barier",*
 - *podejmowanie działań infrastrukturalnych w Regionie mających na celu przystosowanie go do potrzeb osób niepełnosprawnych (budowanie specjalnych podjazdów, montowanie wind, przystosowanie sanitariatów) – w ramach ogólnopolskiej akcji "Polska bez Barrier",*
 - *funkcjonowanie sieci biur podróży posiadających w swojej ofercie pakiety pobytowe stworzone z myślą o osobach niepełnosprawnych (pakiety dla aktywnych, pakiety dla zwiedzających, specjalne pakiety dla dzieci i młodzieży – zielone i białe szkoły, również integracyjne),*
 - *wykreowanie i wdrożenie systemu identyfikacji wizualnej obiektów przyjaznych osobom niepełnosprawnym,*
 - *powołanie do życia instytucji pozarządowej (fundacji, stowarzyszenia) czuwającej nad rozwojem produktu,*
 - *nawiązanie współpracy ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Integracji.*

- Wakacje bez rezerwacji – produkt turystyki campingowej i carawaningowej - *celem rozwoju produktu "Wakacje bez rezerwacji" jest przyciągnięcie na teren województwa świętokrzyskiego turystów podróżujących zwykle całymi rodzinami, po kraju i Europie, samochodami campingowymi lub z przyczepami campingowymi. (...)Województwo świętokrzyskie ze swoim ogromnym bogactwem posiada duży potencjał do rozwoju tej formy turystyki. Kluczowe jest jednak stworzenie odpowiedniej infrastruktury, która umożliwi przyjeżdżanie z przyczepami bądź też samochodami campingowymi. Jednym z miejsc wyróżnionych do rozwoju tego typu produktu turystycznego są istniejąca pola namiotowe i campingowe w powiecie włoszczowskim. (...) Model funkcjonowania produktu "Wakacje bez rezerwacji" zakłada:*
 - *stworzenie odpowiedniej infrastruktury,*
 - *zapewnienie połączeń komunikacyjnych Miedziana Góra – Kielce,*
 - *organizację imprez (złoty, rajdy),*
 - *nawiązanie kontaktu ze stowarzyszeniami i klubami zajmującymi się campingiem i carawaningiem w całej Europie,*
 - *przygotowanie i sprzedaż specjalnych pakietów pobytowych (specjalny program pobytu).*
- Weekend w świętokrzyskim – produkt turystyki weekendowej - *celem rozwoju turystyki weekendowej jest przygotowanie oferty krótkich pobytów w województwie świętokrzyskim dla osób aktywnych, potrzebujących chwili odpoczynku, zamieszkujących ziemię świętokrzyską i pobliskie obszary – aglomerację warszawską, krakowską i kатовicką. (...)Turystom weekendowym najczęściej zależy na ciszy i spokoju oraz na oryginalnych atrakcjach i możliwości aktywnego wypoczynku. W związku z tym wykorzystywane są tutaj przede wszystkim walory naturalne, takie jak: zbiorniki wodne, ukształtowanie terenu (wycieczki po Górach Świętokrzyskich, wycieczki rowerowe, w zimie – narciarstwo). Ważne z punktu widzenia rozwoju turystyki weekendowej jest także położenie Regionu. Model funkcjonowania turystyki weekendowej w województwie świętokrzyskim zakłada:*
 - *przygotowanie i sprzedaż na rynku kilkudniowych pakietów pobytowych, sprofilowanych pod konkretne potrzeby turystów (dla aktywnych, dla wodniaków, dla narciarzy),*
 - *dostosowanie oferty agroturystycznej do potrzeb turysty weekendowego (zgodnie z opisanymi poniżej kierunkami),*
 - *działania na rzecz podniesienia poziomu dostępności komunikacyjnej (zapewnienie możliwości dojazdu komunikacją zbiorową).*

Innymi priorytetowymi obszarami rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim są: rozwój zasobów ludzkich (przygotowanie wysoko wykwalifikowanych i profesjonalnych kadr dla turystyki); marketing i promocja (opracowanie zintegrowanego i skutecznego systemu promocji i marketingu); przestrzeń turystyczna (kształtowanie przestrzeni turystycznej); otoczenie instytucjonalne (rozwój otoczenia sprzyjającego rozwojowi turystyki w województwie).

9.3 Dokumenty szczebla powiatowego

9.3.1. Plan rozwoju lokalnego Powiatu Włoszczowskiego, Strategia Rozwoju Powiatu Włoszczowskiego

Dla powiatu włoszczowskiego w 2001 roku została opracowana Strategia rozwoju powiatu. Dokumentem strategicznym o większym stopniu aktualności jest opracowany w 2004 roku Plan rozwoju lokalnego.

Określona w Strategii... wizja rozwojowa przedstawia powiat włoszczowski jako ten o *wysokim poziomie życia mieszkańców, przyjazny dla inwestorów, silny gospodarczo, większy terytorialnie, czysty ekologicznie, gdzie rozwiązywane są wszystkie sprawy mieszkańców, czujących związek z „Małą Ojczyzną”, jaką stanowi powiat*. W dokumencie tym zdefiniowano cele strategiczne i operacyjne, spośród których część może się odnosić do obszaru gminy Kluczewsko:

1. *Czyste i zdrowe środowisko Powiatu Włoszczowskiego*
2. *Powiat Włoszczowski atrakcyjny dla inwestorów*
3. *Rozwinięte, nowoczesne i dochodowe rolnictwo w Powiecie Włoszczowskim*
4. *Sprawny system informacji i promocji Powiatu Włoszczowskiego*
5. *Wysoka jakość świadczonych usług publicznych w Powiecie Włoszczowskim*
6. *Zintegrowany i efektywnie zarządzany Powiat Włoszczowski*

Strategia rozwoju powiatu określa gminę Kluczewsko jako typowo rolniczą, na terenie której nie występują obiekty przyczyniające się do powstawania wyraźnych zanieczyszczeń środowiska przyrodniczego. Specyficzne uwarunkowania gminy sprzyjają rozwojowi turystyki pieszej i rowerowej. Stwarza to możliwość lokaty kapitału w usługach turystycznych.

W Planie rozwoju lokalnego powiatu włoszczowskiego została przeprowadzona analiza realizacji celów i programów zawartych w Strategii rozwoju. Wynika z nich, że jedynie niektóre programy udało się zrealizować, m.in. wdrożony w gminie Kluczewsko program edukacji ekologicznej mieszkańców.

9.3.2. Program ochrony środowiska dla powiatu włoszczowskiego na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 r.

Program ochrony środowiska dla powiatu włoszczowskiego przyjęty został uchwałą nr XIX/101/12 Rady Powiatu Włoszczowskiego z dnia 26 marca 2012r. Program składa się z części analizy stanu istniejącego oraz części formułującej cele i kierunki działań ekologicznych wraz z harmonogramem realizacji tych zadań.

W części charakteryzującej stan środowiska na terenie powiatu włoszczowskiego zostały określone specyficzne cechy gminy w zakresie poszczególnych komponentów środowiska przyrodniczego. Określone zostały typy wód powierzchniowych występujących w granicach gminy: rzeki, zbiorniki wodne (Bobrowska Wola, Nowiny, Stanowiska, Kluczewsko), stawy rybne. Wskazano, iż na terenie gminy znajdują się obiekty wodne uczestniczące w małej retencji. W zakresie wód podziemnych gmina charakteryzuje się znaczną zasobnością, w jej obrębie występują trzy poziomy wodonośne (czwartorzędowy, kredowy, jurajski). Na terenie gminy występują ujęcia wód podziemnych w miejscowościach Kluczewsko, Dobromierz, Bo-

browniki, Zalesie, Boża Wola. W gminie występują złoża surowców mineralnych – piasków budowlanych. Program ochrony środowiska definiuje typy form ochrony przyrody występujące w granicach gminy Kluczewsko: OZW Ostoja Przedborska (PLH260004), OZW Dolina Górnej Pilicy (PLH260018), Rezerwat przyrody Bukowa Góra, Rezerwat przyrody Murawy Dobromierskie, Przedborski Park Krajobrazowy, Przedborski Obszar Chronionego Krajobrazu 17 użytków ekologicznych, 15 pomników przyrody. Tak znaczące walory środowiska przyrodniczego powodują, iż jest to teren predestynowany do rozwoju turystyki, zwłaszcza agroturystyki.

Jako cel nadrzędny polityki ekologicznej powiatu określono *kompleksową poprawę stanu środowiska przyrodniczego powiatu włoszczowskiego zmierzającą do realizacji zasad ekorozwoju.*

Celami średniookresowymi przyczyniającymi się do realizacji celu głównego, których znaczenie jest istotne z punktu widzenia rozwoju gminy Kluczewsko, są:

- *Zapewnienie włączenia celów ochrony środowiska do sektorowych dokumentów o charakterze strategicznym oraz poddawanie ich procedurom oceny oddziaływania na środowisko przed ostatecznym zatwierdzeniem,*
- *Rozwój produkcji towarów proekologicznych oraz kształtowanie świadomych postaw konsumenckich zgodnych z zasadą zrównoważonego rozwoju,*
- *Upowszechnianie oraz wspieranie wdrażania systemów zarządzania środowiskowego,*
- *Kształtowanie nawyków kultury ekologicznej mieszkańców powiatu włoszczowskiego, zapewnienie szerokiego dostępu do informacji o środowisku i jego ochronie,*
- *Integracja problematyki środowiskowej z gminnymi planami zagospodarowania przestrzennego, które powinny stanowić podstawę do podejmowania decyzji o lokalizacji nowych inwestycji.*
- *Ochrona zasobów i wzrost różnorodności biologicznej i krajobrazowej,*
- *Prowadzenie racjonalnej gospodarki leśnej na terenie powiatu włoszczowskiego,*
- *Racjonalne gospodarowanie wszelkimi zasobami wodnymi powiatu oraz skuteczna ochrona terenów zagrożonych przed powodzią,*
- *Ograniczenie negatywnego oddziaływania procesów gospodarczych na środowisko glebowe,*
- *Zrównoważone korzystanie z zasobów kopalin oraz minimalizacja niekorzystnych skutków ich eksploatacji i rekultywacja terenów poeksploatacyjnych.*
- *Osiągnięcie dobrego stanu jakości wód powierzchniowych i podziemnych,*
- *Spełnienie wymogów prawa w zakresie jakości powietrza poprzez stopniowe ograniczanie emisji niskiej, emisji z zakładów przemysłowych i emisji komunikacyjnej,*
- *Poprawa wykorzystania odnawialnych źródeł energii na terenie powiatu,*
- *Kontrolowanie poziomu zagrożenia hałasem oraz zmniejszenie zagrożeń pochodzących ze źródeł komunikacyjnych i przemysłowych,*

- *Ocena stopnia zagrożenia ponadnormatywnym oddziaływaniem pól elektromagnetycznych oraz minimalizacja oddziaływania tych pól na zdrowie człowieka i środowisko,*
- *Ograniczenie ryzyka możliwości wystąpienia poważnej awarii przemysłowej oraz sposoby ograniczenia jej skutków.*

9.4 Podsumowanie

Dokumenty zewnętrzne różnych szczebli stanowią bogate źródło informacji oraz wskazówek dla kierunków zmian jakie należy wprowadzić w zagospodarowaniu przestrzennym w gminie Kluczewsko. Informacje w nich zawarte niekiedy stanowią zbiór ogólnie zdefiniowanych założeń jak też i bardziej precyzyjnych ustaleń, które stanowią wytyczne przy sporządzeniu Zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Kluczewsko. Dokumentem przedstawiającym analizę szans i zagrożeń oraz słabych i mocnych stron gminy jest jej Strategia rozwoju. W przypadku gminy Kluczewsko Strategia jej rozwoju została opracowana w 2010 roku, co też skutkuje dezaktualizacją niektórych przedstawionych w niej wniosków. Dokumentami wysoce pomocnymi podczas opracowywania Zmiany studium okazały się Plan Zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego oraz Program ochrony środowiska dla powiatu włoszczowskiego na lata 2012 – 2015 z perspektywą do roku 2019. Z pierwszego z nich wynika, iż na terenie gminy Kluczewsko nie przewiduje się ważnych inwestycji o znaczeniu ponadlokalnym. Dokument ten przedstawia zadania szczebla regionalnego, które muszą być uwzględniane w lokalnej polityce przestrzennej. W zakresie uwarunkowań ponadlokalnych w gminie Kluczewsko występują obszarowe formy ochrony przyrody, które swym zasięgiem wykraczają poza granice jednej jednostki administracyjnej. Program ochrony środowiska dla powiatu włoszczowskiego okazał się być dokumentem pomocnym na etapie rozpoznawania uwarunkowań środowiska przyrodniczego oraz lokalnego zagospodarowania infrastrukturalnego.

Analiza dokumentów strategicznych i planistycznych różnych szczebli pozwala zapoznać się z ponadlokalnymi powiązaniem przestrzennymi gminy, dzięki czemu możliwe będzie racjonalne wyznaczenie jej kierunków rozwoju.

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż gmina Kluczewsko jest gminą o potencjale rozwojowym, który opiera się o posiadane walory przyrodnicze. Jako jej szanse rozwojowe wymienia się turystykę krajobrazową i agroturystykę oraz rozwój rolnictwa, w tym rolnictwa ekologicznego.